

The Project Gutenberg eBook of Miekka ja sana I: Historiallisia kertomuksia, by Kyösti Wilkuna

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Miekka ja sana I: Historiallisia kertomuksia

Author: Kyösti Wilkuna

Release date: January 12, 2016 [EBook #50900]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MIEKKA JA SANA I: HISTORIALLISSIA
KERTOMUKSIA ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

MIEKKA JA SANA I

Historiallisia kertomuksia

Kirj.

KYÖSTI WILKUNA

WSOY, Porvoo, 1919.

SISÄLLYS:

Korri
Viikinkikuninkaan näky

Päälliköntyttö
Pietari Kaukovalta
Katso, vanhat ovat kadonneet
Kuolinvalvojisissa
Kristuksen kantaja
Kohtalon kourissa
Kantaisän näky
Isä ja poika
Itseen etsivä vanhus
Uuden ajan kynnyksellä
Murrosajan mies
Aamun miehiä
Uusi sielunpaimen
Kivennavan Leonidas
Päivätyön päättyessä
Luopioita

Korri

Korriin varhaisin muisto lapsuusajalta oli seuraava:

Hän loikoi päivää paistattaen turvekodan oviaukossa ja lipsutti sormiaan. Äiti istui kivellä oven pielessä, kuroen luuneulalla ja jännerihmalla isän nahkamekkoa. Isä itse oli mennyt kalanpyydyksiään kokemaan, mutta isoisä, arpinen ja ontuva ukko, kyykötöi maassa kodan edustalla ja jauhoi kivikirveeseen reikää niin että hänen kaljulta kiireeltään vierähti hikihelmiä, jotka tipahtelivat hänen likaiselle nahkaesiliinalleen.

Yhtäkkiä keskeytti äiti työnsä, lausui jotakin syvällä kurkkuaänellään ja osotti luisevalla sormellaan salmen taakse. Vaari keskeytti työnsä, varjosti kädellä otsaansa ja tirkisti samalle suunnalle. Korri ei nähnyt siellä kuitenkaan muuta kuin savupatsaan, joka rantakukkulain takaa kohosi suorana tyyneen ilmaan.

Sitten saapui isä pyydyksiltään, äiti ja vaari kiinnittivät hänen huomionsa savuun ja he alkoivat kiihkeästi keskustella. He puhuivat joistakin vieraista ihmisistä, jotka olivat vaaleanvärisiä, suuria ja voimakkaita ja jotka olivat tulleet jostakin kaukaa aaltojen takaa. Niillä oli erilaiset aseet ja pyyntineuvot kuin heillä ja Korri huomasi, että heistä puhuttaessa kuvastui vanhempain kasvoilla pelko ja epävarmuus.

Kului muutamia päiviä. Korri makasi vatsallaan rantakallion kielekkeellä ja viskeli pieniä kiviä veteen. Silloin kuuli hän loisketta kauempaa salmelta ja kun hän kohotti päänsä, näki hän purren, joka oli monta vertaa suurempi ja kokonaan toisella tapaa tehty kuin ne yhdestä puunrungosta koverretut ruuhet, joilla isä ja vaari meloivat pyydyksillään. Purren istui useita vahvoja ja parrakkaita miehiä, joilla oli kokonaan toisenlaiset verhot kuin heikäläisten nahkapuvut. Outo, vavistava pelko täytti Korriin sydämen ja hänen mieleensä tulivat ne salaperäiset ja voimalliset haltiat, joille isä aina saaliistaan osan uhraisi.

Hiljaa hiipi hän majalle ja ilmotti äidille näkemänsä. Sinä iltana oli vanhemmilla jälleen kiihkeä neuvottelu ja sen seurauksena oli, että he varhain seuraavana aamuna kokosivat tavaransa kantamuksiksi ja lähtivät vaeltamaan päinvastaiselle ilmansuunnalle kuin mistä väkeväin miesten savu oli näkynyt.

* * * * *

Heidän uusi luolamajansa oli suuren järven rannalla monen päivämatkan takana entisestä asuinpaikasta.

Korri oli ehtinyt tulla jo kahta talvea vanhemmaksi, mutta yhä olivat he saaneet rauhassa metsästellä ja kalastella noilla äärettömillä, riistaa täysillä erämailla, joissa ainoastaan joskus saattoi tavata nahkoihin puetun ja kivinuijaa käyttävän oman heimolaisen.

Mutta sitten palasi isä muutamana päivänä sangen kiihtyneenä eräretkeltään: hän oli jälleen tavannut suuria vaaleita miehiä. Tietoisuus niiden läheisyydestä synnytti heissä uudelleen pelkoa ja epävarmuutta.

Korrilla sekaantui näihin tunteisiin myöskin uteliaisuutta. Hän tunsikin jonkinlaista pelonalaista

vetovoimaa niiden vaaleiden miesten puoleen. Ja niinpä hän eräänä päivänä, aseenaan vaarin valmistama luukärkinen keihäänsä, lähti yksinään retkeilemään sille suunnalle, missä isä oli kertonut heitä tavanneensa.

Kauan harhaili hän lahoavien ja samalla kertaa nuortuvien ikimetsäin syvänteissä, kiipeili louhaisia vaaroja ja kaaloi limapaatisten koskien yli. Kuitenkin säpsähti hän ankarasti, kun hän yhtäkkiä näki laaksosta edessään nousevan savupatsaan. Hän pysähtyi ja sydän löi rajusti, mutta vetovoima noiden valkoisten puoleen oli niin suuri, että hän hetken kuluttua alkoi jatkaa matkaansa savua kohti.

Kuta lähemmäs hän tuli, sitä pelokkaammaksi ja varovaisemmaksi hän muuttui. Hän hiipi kuin kettu viidakoissa ja ryömi kuin käärme paasien ja kaatuneiden puunrunkojen yli.

Vavisten ja huohottaen pysähtyi hän tuuhean kuusen alle ja jäi silmät renkaina tuijottamaan eteensä. Siinä oli valkeiden muukalaisten asumus ihan jousen kantomatkan päässä.

Siellä oli ensinnäkin laakson päivänpuoleiselta rinteeltä kaadettu laajalti metsää. Puut makasivat sikin sokin kantojensa välissä ja ilmassa tuntui väkevä pihkan tuoksu. Kun Korri ajatteli, miten työlästä isän oli kivikirveellään jyrsiä poikki yksikään isompi puu, hämmästytti häntä noiden muukalaisten voima ja mahti.

Hakkion takana, lähellä järven rantaa, oli heidän majansa. Se oli puunrungoista tehty, paljon suurempi ja kaikin puolin toisenlainen kuin heidän luola-asuntonsa. Majan edessä paloi tuli ja sen vaiheilla askarteli kaksi kookasta naisolentoa, toinen vanhempi, mutta toinen nähtävästi vasta noin Korrin ikäinen. Sillä oli pitkät vaaleat hiukset ja notkuvat liikkeet. Heidän pukunsa olivat Korrista vallan ihmeelliset. Ne olivat kokonaan toisen laatuiset kuin hänen äitinsä kalseat nahkaverhot ja sellaisista heleistä väreistä oli hän nähnyt ainoastaan kukkasten loistavan.

Ihmeellisiä, joka suhteessa toisenlaisia ja pelottavia olivat nuo suuren veden takaa tulleet muukalaiset!

Kauan kyyrötti Korri kuusen alla eikä hän koko aikana voinut irrottaa katsettaan siitä vaalean pitkähiuksamaisesta, norjaliikkeisestä ja heleäverhoisesta nuoresta olennotta Häntä ikäänkuin hiukasi ja veti sinne majan luo, saadakseen käsin tunnustella ja hivellä sitä olentoa. Mutta hän ei uskaltanut liikahtaa piilostaan ja kun auringon aletessa alkoi majaa eri suunnilta lähestyä suuria parrakkaita miehiä, jotka kantoivat olallaan joko omituisesti välkkyviä kirveitä tai tukevia jousia, vetäytyi hän väristen takaisin ja lähti hiipimään kohti omia erämaitaan.

* * * * *

Siitä päivin kulki Korri kuin unissaan. Hän ei saanut mielestään sitä nuorta valkoista olentoa, jolle hän niukasta käsitevarastostaan oli keksinyt nimen Sorjakorja.

Korri oli kasvultaan hinterä ja luonteeltaan uneksiva ja saamaton. Sen vuoksi ei isä ollut hänestä koskaan oikein pitänyt ja entistä epäsuopeammaksi muuttui isä tämän suven kuluessa. Niinpä hän kerran eräretkellä, kun Korri huolimattomuudessaan laski livistämään isän jo varmaksi katsoman saaliin, heitti vihastuksissaan häntä raskaalla kivikirveellään. Ase sattui Korrin jalkaan ja hänestä tuli ontuva eliniäkseen.

Siitä päivin väitteli hän isäänsä ja vietti päivät, usein yötkin, yksinään metsässä. Sorjakorjaa muisteli hän kuin jotakin etäistä, saavuttamatonta ihmettä ja tämä muisteleminen synnytti hänessä hiukaa tai janoa muistuttavan tunteen.

Tuon tunteen vallassa kulkeusi hän taas kerran niille main, jossa Sorjakorja asui. Mutta kun hän metsässä suon laiteella kohtasi outoja eläimiä, jotka olivat väritään kirjavia, kooltaan suuria kuin hirvet, käyräsarvisia ja kumeäänisiä ja jotka kaikesta päättäen kuuluivat valkeille muukalaisille, pelästyi hän ja palasi takaisin.

Sorjakorja ei jättänyt häntä kuitenkaan rauhaan ja niinpä hän jonkun ajan kuluttua tapasi jälleen itsensä hiiviskelemästä noilla lumotuilla mailla. Tällä kertaa pääsi hän onnellisesti saman kuusen alle, josta hän oli ensi kerran Sorjakorjan nähnyt. Puut mäen rinteellä oli poltettu tuhkaksi, kekäleet kuletettu syrjään ja tuhka kantojen välissä oli ruvennut vihottamaan.

Sorjakorjaa ei näkynyt, mutta sen sijaan tuli hirsimajasta ulos kolme vahvaa miestä, kullakin mukanaan jousi, keihäs ja kiiltäväteräinen kirves. Ne astelivat tanhuan halki suoraan sitä kuusta kohti, jonka alla Korri makasi. Säikähtyneenä ryömi hän kuin kissa takaperin ja lähti sitten juoksemaan minkä hänen ontuva jalkansa suinkin salli.

Kun hän muutamalla harjulla oli saanut pahimman nääntymyksensä pois levähdetyksi ja kohousi

ympäriin silmäilemään, ilmestyivät nuo kolme miestä jälleen hänen näköpiiriinsä. Uusi kauhu valtasi hänet ja suinpäin lähti hän matkaansa jatkamaan.

Niin saapui hän kotinsa lähelle ja vaipui lopen uupuneena maahan. Toinnuttuaan aikoi hän rientää luolalle ilmottamaan havainnoistaan, mutta silloin keksi hän jälleen nuo kolme miestä, jotka järkkymättä näyttivät seuranneen hänen jälkiään. Kauhistuksissaan piiloutui hän rytöjen keskelle ja näki miesten suuntaavan askeleensa sitä savupatsasta kohti, joka kohosi heidän kotiluolansa edustalta.

Luolassa olivat hänen vanhempansa sekä ukkovaari kotona ja kun vieraat olivat tulleet lähelle, singahti heitä vastaan kaksi luukärkistä keihästä. Korri kuuli huutoja ja karjuntaa ja hänen äitinsä viiltävän kimeä ääni sai hänet sellaisen kauhun valtaan, että hän tajuttomana lankeksi maahan ja tärisi kuin suonenedon kourissa.

Kun hän metelin jo kauan sitten vaiettua vihdoinkin tuli tuntoihinsa ja uskalsi hiipiä luolan läheisyyteen, tapasi hän omaisensa siellä verisinä ja elottomina. Muukalaisista ei näkynyt enää jälkeäkään.

Vavisten ja silmät kauhusta jäykistyneinä tuijotti hän pitkän aikaa liikkumattomina makaaviin omaisiinsa. Vasta kun uusi kouristuskohtaus oli vähällä vaivuttaa hänet maahan, kääntyi hän pois ja lähti ilman päämäärää harhailemaan.

* * * * *

Seuraavan päivän aurinko oli kiivennyt jo korkealle, kun hän äkkäsi kulkeutuneensa sen tutun kuusen juurelle valkeiden muukalaisten asuinmajan luona. Siinä hän pikemmin putosi kuin laskeusi pitkälleen ja vaipui heti sikeään uneen. Aurinko oli painumassa jo kuusenlatvojen tasalle, kun hän tuli rajusti herätetyksi. Jykevä koura oli kahmaissut kiinni hänen pitkään ja ryönäiseen tukkaansa ja temmannut hänet seisoalleen.

Kesti hetken, ennenkuin Korri kykeni tajuamaan, että hänen vierellään seisojaksi suuri ja parrakas muukalainen, yksi niistä, joita asui Sorjakorjan majassa. Hän parkasi kauhistuneena ja yritti pakoonsa, mutta muukalaisen jykevä koura piteli häntä yhä tukasta ja hän sätkytteli turhaan kuin kala koukussa. Lausuen joitakin Korrielle käsittämättömiä sanoja alkoi muukalainen rauhallisesti astella hirsimajalle, raahaten vastaan rynnistelevää, nahkamekkoista ja likaista poikaa mukanaan.

Sisälle tultuaan hellitti iso mies otteensa ja Korri kyyrähti lattialle, heitellen pörröisen tukkansa varjosta pelästyneitä ja kyrääviä katseita. Hänen ympärilleen kerääntyi väkeä, jotka nauraen osottelivat häntä toisilleen ja puhuivat omituista, laulavaa kieltä, josta Korri ei ymmärtänyt sanaakaan. Niiden joukossa oli Sorjakorjakin ja hänen näkemisensä jollakin tavoin lievensi Korrin peljästyksiä.

Kun he olivat aikansa keskustelleet, otti Korrin vangitsija seinältä pienen puuvartisen aseensa, joka oli samanlaista ainetta kuin heidän kirveensä ja keihäänkärkensä, ja pisti sen tulisijaan. Hetken kuluttua otti hän sen sieltä takaisin punaisena ja kihisevänä, lähestyi Korria ja kahmaisten häntä jälleen tukasta painoi aseensa hänen otsalleen. Tuskasta kiljaisten vaipui Korri permannolle ja tajunsa menettäen alkoi sätkytellä ja vaahdota.

Havahduttuaan tunsikin hän polttavaa kirvelyä otsassaan. Mutta hänen edessään seisojaksi nyt kokonaan toinen mies: moniryppyinen ja valkopartainen ukko, jota hän ei ollut äsken nähnyt. Lempeästi puheli se hänelle jotakin ja auttoi hänet ylös sekä lähti taluttamaan ulos. He kulkivat kappaleen matkaa metsään ja pysähtyivät lähteen luo, jota ympäröivissä puissa Korri näki outojen eläinten kalloja. Ukko pakotti hänet kumartumaan lähteen yli ja silloin näki hän otsassaan kolmikulmaisen, syvän ja punottavan lopen. Mutta vaari alkoi pestä hänen päätään ja kasvojaan, puhuen samalla jotakin yksitoikkoisella ja juhlallisella äänellä.

Kokonaan uusi, entisestä jyrkästi poikkeava elämä alkoi nyt Korrielle. Joka ikinen päivä sai hän oppia jotakin uutta. Hän tuli huomaamaan, että talossa oli kahdenlaista väkeä: toisia, joilla oli samanlainen merkki otsassa kuin hänelläkin, toiset taas ilman sitä. Edellisiä kutsuttiin orjiksi ja niiden tehtävänä oli raskaimmat työt sekä jälkimmäisten palveleminen. Niiden joukossa oli yksi Korrin omaan luolakansaankin kuuluva mies, mutta muut olivat muukalaisten omaa heimoa.

Korri kuului siis myöskin orjiin, mutta alunpitäin huomasi hän olevansa toisenlaisessa asemassa kuin muut. Valkopartainen ukko, joka oli perheen itsevaltiain hallitsija, oli ottanut hänet erikoiseen suojelukseensa. Siihen oli syynä, kuten hän oppi tietämään, se että hän merkkiä hänen otsaansa painettaessa oli saanut kouristuskohtauksen. Vaari nimitti sitä loveen lankeamiseksi ja piti sen johdosta häntä jonakin erikoisena.

Vaaria kutsuivat kaikki tietäjäksi ja hänen luonaan kävi monenkaltaisia avunetsijöitä, joiden kanssa hän loitsuja lukien askarteli siinä lehdossa, missä oli pyhä lähde ja eläinten kalloja puissa. Korri sai olla

siellä hänen mukanaan ja sikäli kuin hän alkoi perehtyä valkeiden muukalaisten kieleen, sikäli oppi hän vaarilta monta salaista taitoa. Myöskin soitti vaari kanteletta ja hyräili sitä tehdessään lauluja, jotka kertoivat vanhoista suurtietäjistä. Tämän taidon sai Korri vähitellen myöskin oppia ja se oli hänestä moninverroin mieluisampaa kuin tietäjän askareet lehdossa. Kanteleen helinä sai hänet aina hiukenemaan ihanaan surkumieleen ja kyyneleet vierivät hänen poskilleen.

* * * * *

Sorjakorjan näkemisestä ei Korri tuntenut koskaan saavansa kyllikseen. Mutta samalla hän pelkäsi millään tavoin lähestyä häntä tai lausua hänelle sanaakaan omasta alotteestaan. Kaihoisina ja anovina lepäsivät vain hänen silmänsä Sorjakorjassa, kunnes tyttö kyllästyneenä alkoi torailla ja ajoi hänet haukkumasanoin läheisyydestään. Onnettomana vetäytyi silloin Korri johonkin yksinäiseen paikkaan, istui pitkät hetket maahan kyrristyneenä ja antoi kyynelten virrata pitkin kuparinvärisiä poskia.

Usein sai hän niin Sorjakorjalta kuin muiltakin kuulla orja-nimen, mutta se ei koskenut häneen millään tavoin ja vasta aikain kuluttua oppi hän käsittämään, että siihen sisältyi jotakin hyvin halparvoista.

Niin tylästi kuin Sorjakorja häntä kohtelikin, tunsu Korri kuitenkin nälän kaltaista vetovoimaa hänen puoleensa. Eräänä kesäisenä yönä, jolloin käki kukkui järven takana ja pyhässä lehdossa lauloi rastas, yltyi tämä vetovoima niin väkivaltaiseksi, että hän miltei itse tietämättään lähti makuutilaltaan liikkeelle ja hiipi sitä aittaa kohti, missä Sorjakorja nukkui muutamien toisten naisten kanssa. Aitan ovi oli raollaan ja Korri hiipi sisään. Vaalea tukka hajallaan, rusoposkisena ja hymyilevänä nukkui Sorjakorja. Kuin lumottuna pysähtyi Korri hänen lähelleen. Hänen hengityksensä kävi läähättäväksi, hän kumartui Sorjakorjan yli ja alkoi silitellä hänen hiuksiaan.

Jo ensimmäisestä kosketuksesta säpsähti Sorjakorja, avasi silmänsä ja hetken pelästyneenä Korriin tuijotettuaan kirkasi ja kavahti istualleen. Siitä heräsivät toisetkin naiset ja alkoivat yhteen ääneen kiljua.

Kauhistuksen valtaamana syöksyi Korri ulos.

"Orjanpentu! Se katala rämppäjalka ja salahiipijä!" kuului aitasta huutoja ja Korrin jälkeen sinkoili sieltä kaikenlaisia esineitä.

Tästä metelistä tuli miesväkikin hereille hälytetyksi. Pelko ja kauhistus painoivat Korrin maahan ja hänet valtasi entisiä ankarampi kouristuskohtaus. Se oli samalla hänen pelastuksensa. Kun hän murjottuna ja raukeana heräsi tajuihinsa, huomasi hän jälleen olevansa itsevaltaisen ukon korkeassa suojeluksessa.

Kahta tuskallisemmaksi muuttui Korrin elämä tämän jälkeen. Se käsittämätön voima, jolla vaaleatukkainen Sorjakorja oli ensi näkemästä vetänyt häntä puoleensa, oli tämän tapauksen jälkeen pikemmin vahvistunut kuin heikentynyt, huolimatta siitä, että Sorjakorja oli hänelle entistä tylmpi ja että hän ei uskaltanut enää muuta kuin varkain häneen silmiään kääntää.

* * * * *

Mihinkään raskaampaan raadantaan ei Korrin toisten orjain tavalla tarvinnut, ottaa osaa. Mutta suvisin sai hän toisinaan jonkun vanhemman orjatoverin kanssa samoilla karjan mukana saloilla. Eräällä sellaisella retkellä kulkeusi hän entisen luolakotinsa luo. Aluksi puistatti häntä ankara säikäys, huomattessaan missä hän oli. Mutta sitten veti häntä vastustamattomasti joku salainen voima luolaan. Kauhistuneena vetäytyi hän sieltä kuitenkin heti takaisin, sillä tunkkaisen luolan pimennosta irvisti häntä vastaan kolme luurankoa.

Hän vieritteli kiviä luolan suulle, kunnes se kokonaan peittyi. Uupuneena istui hän sitten kiviröykkiölle, hänen päänsä painui polvien väliin ja silmistä vierivät suuria, yksinäisiä vesikarpaloita.

Kotiin saapui hän vasta yösydännä ja siitä saamansa torat langettivat hänet jälleen tajuttomuuden tilaan.

* * * * *

Kivikansa kuuluvia perhekuntia asusti vielä siellä ja täällä salojärvien rannoilla ja virtain varsilla. Heidän ja valkeiden muukalaistulokkaiden kesken vallitsi yhtämittäinen, leppymätön taistelu. Kivikansa harveni ja tuli työnnetyksi yhä kauemmas entisiltä asuinsijoiltaan, jota vastoin valkoinen kansa lisääntyi ja eteni yhtä mittaa sisämaahan päin. Kivikansa koetti puolustautua viekkauksella ja salaväijytyksillä. Erään kerran oli heitä yhtynyt useampia miehiä, he hiipivät syksyisenä yösydännä siihen taloon, jossa Korri oli orjana, sekä sytyttivät sen useammasta kohti palamaan. Ne Korrin orjakumppanit, jotka

kuuluvat heidän heimoonsa, pakenivat samana yönä ja liittyivät heimolaisiinsa.

Ärtyneet valkoiset kerääntyivät yhteen ja panivat toimeen perusteellisen vainoretken kivikansaa vastaan. Entiset orjat saivat julman kuoleman ja monet luolaperheet surmattiin sukupuuttoon. Hengissä säilyneet vetäytyivät entistä kauemmas erämaihin.

Korri avuttomuudessaan oli pysynyt kokonaan erossa näistä tapauksista. Ne jättivät hänen harmaaseen sieluunsa vain uuden kaamean muiston monien entisten lisäksi.

* * * * *

Mutta muukalaiset kävivät myöskin keskenään verisiä sotia. Itäisellä ilmansuunnalla asuvat, jotka kutsuivat itseään karjalaisiksi, tekivät tavan takaa ryöstö- ja hävitysretkiä lännessä asuvain sukulaistensa luo, jotka vuorostaan maksoivat samalla mitalla. Kerran taas saapuivat karjalaiset suurin joukoin sellaiselle retkelle. Monien muiden ohella yllättivät he senkin talon, jossa Korri kulutti harmaita päiviään. Talo ryöstettiin ja poltettiin, moni sen asukkaista sai surmansa ja Korrin sekä muutamia muita veivät viholliset mukanaan. Näiden vankien joukossa oli myöskin Sorjakorja.

Viikkokauden matkasivat karjalaiset vankeineen ja ryöstösaaliineen halki äärettömien salojen ja yli lukemattomien järvenselkien, kunnes saapuivat väkirikkaaseen karjalaiskylään suuren ja vuolaan virran äyräällä. Vangit tehtiin täällä orjiksi ja Sorjakorjakin sai otsaansa samantapaisen merkin kuin Korrillakin oli. Kumpikin saivat he jäädä raatamaan sen miehen taloon, joka oli johdattanut karjalaisia sotaretkellä.

Omituista, sydäntä kaivelevaa tyydytystä tunsu Korri sen johdosta, että Sorjakorja oli ylvääseen valko-otsaansa saanut samanlaisen merkin kuin hänelläkin oli. Lisäksi joutuivat he päivittäin raatamaan samoissa töissä. Toiset vangit olivat joutuneet orjiksi muihin taloihin ja kyliin, niin että Korri oli nyt Sorjakorjalla ainoa, mikä muistutti entisestä kodista. Se pakotti hänet synkässä surussaan lähentymään Korria, antautumaan jutteluun hänen kanssaan sekä olemaan hänelle ystävällinen. Suurempaa onnea ei Korri olisi voinut kuvitellakaan ja niin ottikin hän oloissa tapahtuneen muutoksen kokonaan päinvastaiselta kannalta kuin Sorjakorja.

Viimemainitun oli mahdoton mukautua uusiin oloihin. Hän kärsi ja kuihtui, ikävöiden alati omaisiaan.

Kun karjalaiset seuraavana suvena lähtivät sotaretkelle kaakkoon käsin, ehdotti Sorjakorja Korrille, että he karkaisivat ja palaisivat takaisin omalle maalle. Korrilla ei ollut mitään syytä toivoa palautumista entisiin oloihin, mutta koska Sorjakorjan tahto oli samalla hänenkin tahtonsa, mukautui hän vastaanvääntämättä ehdotukseen. Niinpä he sitten eräänä päivänä hyvän tilaisuuden sattuessa jättäisivät kohtalonsa huomaan ja lähtivät laidattomien salojen halki pyrkimään hämäläisheimon asuinsijoille.

Petoja, takaa-ajon vaaroja ja nälkää vastaan taistellen harhailivat he viikkomäärin erämaissa, raviten itseään marjoilla, juurilla ja salolammista ongituilla kaloilla. Mutta kaikesta kurjuudesta huolimatta oli tämä Korrille täyttä onnen aikaa ja kaikessa hiljaisuudessa toivoi hän, etteivät he koskaan enää osuisi valkeiden muukalaisten keskuuteen. Näille Korrin vaatimattomille onnenpäiville tuli kuitenkin jyrkeä loppu.

He olivat jo kaikesta päättäin lähellä hämäläisten asuinsijoja, kun heidän eräänä päivänä oli jälleen päästävä tiellensä sattuneen suuren virran yli. Muutamista puunrungoista kyhättyllä lautalla lähtivät he neuvotteleimaan virran poikki. Keskivirralla eivät sauvoimet, joilla he olivat lauttaa työntäneet eteenpäin, enää ottaneet pohjaan ja silloin ei heidän auttanut muu kuin antaa lautan solua myötävirtaa alaspäin.

Mutta kappaleen matkaa alempana kuohui ankara koski. Turhaan ponnistelivat he vastaan avuttomilla sauvoimillaan, hetki hetkeltä kiihtyi virran vauhti ja koski nieli kitaansa heidän hauraan lauttansa. Pari kauhistuksen huutoa ja kumpikin he, lautan hajotessa alkuosiinsa, olivat suinpäin vedessä, kuohujen viskeltävinä.

Kun rannalle viskautunut Korri havahtui tuntoihinsa, ei Sorjakorjaa näkynyt missään. Hän karkasi pystyyn ja sanomattoman tuskan vallassa juoksenteli pitkin kosken äyrästä, mutta hänen huutoihinsa vastasi ainoastaan kosken iäinen pauhina. Sorjakorja oli ja pysyi poissa. Silloin myllertyi hänen metsäläissielunsa sekaisin, hän raastoi pitkää ja vanukkeista tukkaansa, hän ulvoi ja kiristeli hampaitaan ja pieksi molemmin nyrkein rintaansa, kunnes lopen uupuneena tupertui maahan. Hän tahtoi heittäytyä koskeen, mutta metsäläisen itsesäilytysvaisto esti hänet siitä ja niin jatkoi hän järjetöntä riehuntaansa kosken äyräällä. Nälinkuoliaana ja sekapäisenä löysi hänet sitten eräänä päivänä kosken rannalta pari hämäläistä metsästäjää sekä kuljetti hänet ihmisten ilmoille.

* * * * *

Korri entisistä isännistä ei ollut enää ketään elävien ilmoilla. Eivätkä hänen pelastajansa paremmin kuin muutkaan tahtoneet tehdä häntä orjakseen, sillä häneen oli tullut jonkinlainen koskemattomuuden leima. Vaikkakin häviävän ja halveksitun kansan poika sekä lisäksi rampa ja vähäpätöinen ulkomuodoltaan, kunnioittivat ihmiset häntä ylikuonnollisten asiain taitajana. Sillä hän näki outoja näkyjä, puheli näkymättömiin olentojen kanssa, lankesi aika-ajoittain loveen, paransi tauteja, ennusti tulevia asioita ja kykeni loihtimaan kanteleesta niin surumielisen ihania säveliä, että kaikkien silmät kyyneltyivät.

Sellaisena kierteli hän hämäläiskylästä toiseen, häviten aina suvisin pitkiksi aikoja saloille, kenenkään tietämättä, missä hän harhaili. Mutta aina palasi hän jälleen ihmisten ilmoille, alakuloisen tasaisena ja itseksensä puhelevana.

Vuodet vierivät ja uudet sukupolvet astuivat entisten sijalle. Korri tukka ja harva parta olivat käyneet lumivalkoisiksi, hartiat kyyryisiksi ja koko mies kuihtunut ja pienentynyt, niin että hän oli kuin kymmenvuotias poikanen. Ikäänsä ei hän tiennyt enää itse paremmin kuin muutkaan. Ihmiset alkoivat jo uskoa, ettei hän kuolisikaan, mutta sitten hän odottamatta ja ainaiseksi hävisi ihmisten ilmoilta.

Hämäläiset viettivät silloin suurta ukonjuhlaa korkealla vuorella, uhraten hevosia, polttaen kokkoja ja juoden olutta ja simaa. Kun Korri ilmestyi vuorelle ja häntä kehoitettiin kanteletta soittamaan ja ennustamaan, istui hän kivelle kansan keskelle, näppäili kanteleen kieliä ja silmät utuiseen etäisyyteen tähdättyinä lauloi seuraavan laulun:

Rautaisin miekoin ja terävin nuolin saapuivat takaa suuren veen valkeat miehet. Ryöstäin ja murhaten häätivät heimoni pinnalta maan. Mut ajan virran vierissä vuoronsa on kullakin: Nyt herra sinä, tuo taas orja, huomenna jo osat toisin. Takaa saman suuren veen tulee uudet valtiaat, eessä joiden notkistaa niskansa saa suomen heimo. Verta, verta, miekan valtaa helmassansa kantaa tulevaiset vuosisadat. Ruton, miekan, riidan, petun kera kasvaa tämä kansa. Ja kun kerran taivaan Ukko päästä pitkäin, öisten vuotten myötäisen suo tilaisuuden ikeen alta kansan päästä: Silloin vasta huomataan, ett' on sortajista suurin kansan oma riitamieli; suopeimmillaan silloin onnenpäivän paistaessa pohjan kansa itsepäinen syöksymään on valmis turman kuiluun, unhon yöhön, toraten pois häipymään niinkuin vanha kivikansa, jonka luoksi Manan yöhön mua taaton varjo viitto.

Kun Korri oli lopettanut laulunsa, alkoi ympärillä istuva kansa yhteen ääneen murista ja soimata häntä siitä, että hän kostomielessä oli ennustanut tuhoa heidän jälkeläisilleen.

"Se teikäläisten vanha tietäjä", vastasi heille Korri, "joka minulle nuoruudessa opetti monta salattua asiaa, sanoi vaarallisimman niistä pahoista haltioista, jotka Suomen heimoa vainoavat, olevan Eripuraisuuden. Teinkö minä väärin, että sen teille paljastin? Jos te sen sijaan, että ryhtyisitte tuota pahaa haltiaa keskuudestanne karkottamaan, vainoatte niitä, jotka teille tuon haltian tuhotöistä muistuttavat, niin sitä varmemmin kohtaa teitä kerran tuho, kohtaapa vielä suotuisimpana onnenhetkenänne. Sille ei silloin mahda mitään itse Ukkokaan, niin mielellään kuin hän soisikin teistä kasvavan suuren ja voimakkaan kansan."

Tämän sanottuaan otti Korri kanteleen kainaloonsa ja kansanjoukon jäädessä ristiriitaisten tunteiden valtaan lähti hän vuorelta pois. Sen jälkeen ei häntä enää nähty. Oliko hän kanteleineen heittäytynyt koskeen, joka oli Sorjakorjan kerran niellyt, vai oliko hän kaivautunut muinaiseen kotiluolaansa kuolemaan, sitä ei saanut kukaan tietää.

Siihen päättyy vaatimaton tarina Korrista, kiviaseita ja nahkapukuja käyttävän luolakansan viimeisestä jäsenestä, joka monien murheiden jalostamana eli monta pitkää vuosikymmentä suomalaisheimon parissa ja oppi heidän tietäjänsä vanhan viisauden.

Viikinkikuninkaan näky

Korri oli jo kauan maannut turpeen alla, hänen nahkapukuinen ja kiviaseinen heimonsa oli jo miltei sukupuuttoon kuollut ja valkoiset tulokkaat, jotka kutsuivat itseään suomalaisiksi, olivat levinneet laajalle sekä käyneet keskenään monta veristä heimosotaa, kun seuraava tapahtui.

* * * * *

Suurin joukoin olivat hämäläiset kerääntyneet kesäkalastukseen Vironniemelle, missä he päivänseisauksen aikana viettivät iloista Ukonjuhlaa. Kuuluisa tietäjä ja uhripappi Tapo oli keväällä saanut toimeen rauhan hämäläisten ja karjalaisten kesken, ja näille juhlille oli nyt saapunut vieraiksi joukko itäisen heimokansan edustajia.

Kun uhriateria oli syöty ja kokkotulet piti sytyttämän, saapui sanoma, että lännestä päin lähenee pitkin rannikkoa suuri viikinkilaivue.

Kuin salama iski viesti juhlakansan sekaan. Kyläkuntain päälliköt kokoontuivat neuvottelemaan, ja kun koolla oli niin runsaasti asekuntoista väkeä, päätettiin heti rannalla ryhtyä taisteluun viikinkejä vastaan, jos he Vironniemellä yrittäisivät maallenousua. Naiset ja alaikäiset saatiin metsien suojaan, itäänkäsin lähetettiin pikaviestejä, että rantakylissä tietäisivät olla varuillaan, ja lopuksi pantiin toimeen yleinen aseiden tarkastus.

Mutta missä oli Tapo, heimokunnan suuri tietäjä? Nyt jos koskaan olivat taiteen hänen viisautensa ja suuret kokemuksensa.

Ryhdyttiin etsimään Tapoa ja lopuksi hänet löydettiin erästä kallionkourusta merenrannalta, missä hän arpakannus polvellaan oli vaipunut syviin mietteisiin.

Hän seurasi etsijöitään päälliköiden neuvotteluun. Tapo oli pitkä ja luiseva ukko, jonka valkoinen parta edestä peitti uumavyön vaskiset soljet. Hänen sanottiin olevan kainulaista syntyperää eikä hänen ikäänsä kukaan tiennyt tarkalleen. Vanhimmatkin miehet väittivät lapsina ollessaan nähneensä hänet jo yhtä vanhana. Siitä syystä sekä hänen suuren viisautensa vuoksi uskoivat toiset hänen olevan itse Ukon, joka muinaisina aikoina oli heimolaisensa meren takaa johtanut tähän maahan, toiset taas sankariajan suuren tietäjän Väinämöisen, jonka virsiä juhlissa laulettiin. Varmuudella tiedettiin Taposta vain, että hän oli aikoinaan retkeillyt kaukana lappalaisten maassa sekä ollut kerran viikinkien sotavankina. Näillä retkillään oli hän saavuttanut suuren viisautensa sekä oppinut monenlaisia taitoja, joita hän sittemmin oli levittänyt heimonsa keskuuteen. Mutta ennen kaikkea oli hänen pyrintönään ollut koota keskenään vihamieliset heimot, ja monta tuimaa veljessotaa oli hänen toimestaan vältetty.

"Miksi laulut ovat vaienneet ja miksi miehet seisovat aseissa?" kysyi hän luokse ehdittyään.

"Etkö tiedä, että lännestä lähenee suuri viikinkilaivue?" kysyttiin häneltä vastaan.

"Sen minä tiesin jo aamulla unesta havattuani", vastasi Tapo, "mutta sen vuoksi teidän ei tarvitse varuillanne olla. Heidän matkansa määränä ovat kaukaisemmat maat tuolla idässä."

Samassa tuli luotojen välistä näkyviin useita kymmeniä aluksia käsittävä laivue ja kaikkien katseet suuntautuivat merelle. Kirjoraitaiset sarkapurjeet ja punaisiksi maalatut kilvet pitkin alusten reunoja, miesten teräskypärit ja johtaja-aluksen kokasta ylenevä kullattu lohikäärmeen pää kimmelsivät laskevan auringon säteissä. Tasaisessa tahdissa liikehtivät aivot ja hiljalleen eteni laivue, kunnes se kokonaan pysähtyi parin jousenkantaman päähän niemen uloimmasta nokasta. Ankkurit heitettiin mereen ja viikingit varustausivat yötä viettämään.

Erilleen muista ja lähemmäs maata ankkuroi lohikäärmeen muotoon rakennettu johtaja-alus, jonka keulapakalla seisoi kullattuun kypäriin ja haarniskaan puettu mies. Se oli Iivari Avarasyli, Upsalan kuningas ja voimallinen viikinki, jonka valtakunta käsitti koko Ruotsin, Tanskan, vendien maan, osia saksilaisten maasta ja Englannista. Suuren laivueensa kanssa oli hän nyt matkalla Gardariikiin kurittamaan venäläisten ruhtinasta Radbjartia, joka oli ottanut suojiinsa sekä puolisoikseen hänen kapinallisen sisarensa.

Tapon sanoihin luottaen rauhottuivat taisteluun valmistautuneet hämäläiset. Aseensa jättäen ryhtyivät he juhlaa jatkamaan ja pitkin kallioita leimahtivat kokkotulet palamaan.

Mutta teltassa laivansa keulakannella lepäsi Iivari Avarasyli ja ajatteli entisiä sekä vasta edessä olevia valloituksiaan. Vaivuttuaan vihdoinkin uneen näki hän seuraavan näyn:

Meren yli lännestä itään lensi suuri lohikäärme, josta sinkoili yltympäri loistavia kultakipunoita kuin sepän ahjosta. Ja suuri paljous lintuja kaikista pohjan ääristä seurasi lohikäärmeen perässä. Mutta kun se oli lennossaan ehtinyt itäisen maan kohdalle, nousi sieltä musta ja sakea pilvi, joka jyristen ja meuruten nieli itseensä lohikäärmeen seuralaisineen, niin että niitä ei sen koommin näkynyt.

Herättyään tunsu Iivari-kuningas itsensä sangen levottomaksi unensa johdosta ja hän ryhtyi kohta tiedustelemaan sille selitystä vanhimmilta ja viisaimmilta päälliköiltään. Mutta kukaan heistä ei sanonut kykenevänsä sitä selittämään, vaan he neuvoivat häntä rauhan merkkien suojassa lähtemään rannalle suomalaisten luokse, sillä heidän keskuudessaan tapaa aina olla suuria tietäjiä. Neuvo näytti kuninkaasta otolliselta ja hän soudatti itsensä maalle.

Nyt oli niin, että Tapo oli omissa näkemyksissään eläen viettänyt yönsä samassa kallionkourussa, missä hän oli eilenkin ollut, kun sanoma saapui viikinkien lähenemisestä. Ja siellä hän oli avoimin silmin nähnyt saman näyn kuin kuningas Iivari unissaan.

Kun nyt siis Iivari-kuningas saatettiin hänen luokseen, lausui hän:

"Sinun unesi, kuningas, on niin yksinkertainen, ettei se tarvitse mitään selitystä."

Suuresti hämmästyneenä vastasi kuningas:

"Näen, että olet tietäjä. Mutta sano kuitenkin, millainen tuo minun unennäköni oli?"

Silloin maalasi Tapo hänen eteensä unen sellaisena kuin he molemmat olivat sen nähneet.

"Mutta salli minun nyt kuulla sen merkityskin", pyysi Iivari-kuningas.

"Onhan se selvää", lausui Tapo, "että lohikäärme tarkoittaa voimallista ruhtinasta, jonka sankarimaine on levinnyt ympäri maailman, kuten lohikäärmeestä sinkoili joka suunnalle kultaisia kipunoita. Mutta kun tämä mainio sankari joukkoineen tulee venäläisten maahan, joutuu hän perikatoon."

"Mitä, tarkoittaisiko tämä minua?" huudahti Iivari-kuningas ikävästi hämmästyneenä.

"Ei, vaan toista kuningasta, joka on hallitseva sinun valtakunnassasi vasta pitkien aikojen jälkeen."

"Se on hyvä", lausui siihen Iivari-kuningas, "minä teen siis retkeni onnellisesti ja kun minä perinpohjin hävitän ruhtinas Radbjartin maan, niin silloinpa ei minun jälkeläisenikään voi siellä perikatoon joutua."

"Sinä selität asian kovin omavaltaisesti", vastasi tähän Tapo. "Sinä itse et lainkaan tule perille Radbjartin maahan."

"Enkö tulisi perille!" huudahti kuningas vihastuneena. "Sen sinä, houkka, olet näkevä ennen tämän suven loppua. Mitä muuta varten jumalat olisivat tuon näyn minulle lähettäneet kuin että minä osaisin paremmin olla varuillani sekä estää jälkeläistäni uhkaavan vaaran."

"Niin kyllä", lausui Tapo, "varotukseksi ovat taivaan haltiat meille tämän näyn lähettäneet. Tuonne itään on aikojen vierieissä syntyvä mahtava valtakunta, joka uhkaa tuhoa niin teille Svean maan asukkaille kuin meillekin meren tällä puolen. Sen vuoksi minusta näyttäisi viisaimmalta, että meidän väliltämme lakkaisivat vihollisuudet ja me esiintyisimme liittolaisina itää vastaan."

Tähän Tapon puheeseen vastasi kuningas, jonka äskeinen suuttumus ei vielä ollut asettunut, ylimielisesti:

"Miksi ei, kyllä me svealaiset olemme valmiit lakkauttamaan sotaretkemme näille rannoille, jos te suomalaiset alistutte maksamaan meille veroa."

"Me olemme vapaa heimo emmekä sellaiseen suostu", vastasi Tapo. "Ja jos meidät siihen joskus ylivoimalla pakotettaisiinkin, niin, tietäös se, kuningas Iivari, näille kallioille on kuitenkin kerran kohoava mahtava kaupunki, josta käsin yhtyneet suomalaiset hallitsevat itse itseään."

Tätä sanoessaan viittasi hän kädellään ympäri kuin tulevaisuudessa ylenevän kaupungin piiriä osoittaen sekä näytti tuuheiden kulmien suojasta hehkuvine silmineen niin juhlalliselta, että ympärillä seisovat kunnioituksesta vaikenivat.

Mutta kuningas Iivari tempausi irti vanhuksen sanojen luomasta lumouksesta ja päästi vihansa uudestaan valloilleen.

"Minä tahdon vielä ennen auringon laskemaa näyttää, kuka näillä rannoilla hallitsee!" huudahti hän uhaten ja soudatti itsensä takaisin laivalleen.

Kiiruusti varustausivat nyt hämäläiset taisteluun, mutta siitä ei tullut mitään, sillä kuningas Iivarin hetket olivat jo luetut. Noustuaan lohikäärmealaivansa keulakannelle näki hän kalliosärkällä, jonka viereen hänen aluksensa oli ankkuroitu, vanhan kasvatusisänsä Horderin seisomassa.

"Tule ja selitä minulle uneni, sillä suomalaisten tietäjä ei sitä osannut!" huusi hän vanhukselle.

"Sinun unesi on selvä ja sinä itse olet kohta astuva Helin, manalan jumalattaren, kartanoihin", vastasi Horder.

Kun he vielä olivat vaihettaneet muutamia kiivaita sanoja, julmistui kuningas siinä määrin Horderille, että hän syöksyi laivan reunan yli veteen päästäkseen mitä pikimmin kasvattajansa kimppuun. Horder syöksyi myöskin alas kalliolta ja molemmat he upposivat siihen paikkaan.

Silloin antoivat viikinkien päälliköt puhaltaa torviin ja kuningas Iivarin kuolema julistettiin koko sotajoukolle. Ja kun nyt enää ei ollut mitään syytä jatkaa matkaa Radbjartin maahan, varustausi laivasto palaamaan takaisin kotimaahan.

Tämän jälkeen kului lähemmäs kaksisataa vuotta, ennenkuin viikingit svealaisten kuninkaan Erikin Emundinpojan johdolla ilmestyivät Suomen rannoille. Silloin oli Tapo jo miespolvia maannut nurmen alla, mutta lukuisain tarujen sekä hänen opettamaisensa taitojen kautta eli hänen maineensa vielä hämäläisten keskuudessa.

Päälliköntyttö

Hämäläisten ja suomalaisten keskuuteen oli levinnyt tieto, että karjalaiset ovat ruvenneet liittoon Uudenlinnan venäläisten kanssa, jotka tunnustivat uutta, ristiinnaulittua jumalaa. Tätä piti suomalaisten päällikkö, Toivia Lietolainen, riittävänä synnä ruveta puuhaamaan sotaretkeä karjalaisten maahan. Hän sai käreillä tahtonsa läpi, kun pohjoisten hämäläisten nuori heimopäällikkö, Hari Teljäläinen, joka oli saapuvilla kärejävuoressa, ilmoitti heimolaisineen lähtevänsä mukaan. Sotaretkelle päätettiin lähteä heti touonteon päätyttyä, että jouduttaisiin takaisin elonkorjuuseen.

Mutta Toivialla oli sotaretkeen yllyttäessään ainoastaan tekosyynä se, että karjalaiset olivat yhtyneet liittoon venäläisten kanssa. Yksinomaisena vaikkakin salaisena yllyttimenä hänellä oli toisaalta himo uusilla saaliilla kartuttaa entisiä rikkauksiaan, toisaalta toivo saada itselleen miehinen perillinen. Vanha tietäjä Tero oli näet uskotellut hänelle, ettei hänelle synny poikaa, ennenkuin hänen miekkaansa on kostuttanut kolmentoista vihollisen veri.

Tästä luvusta oli enää jäljellä puolet, sillä kolme oli hän kaatanut silloin, kun suomalaiset lakkasivat maksamasta veroa svealaisten kuninkaalle Olaville ja surmasivat hänen veronkantajansa. Toiset kolme vihollista oli hänen miekkaansa langennut edellisellä sotaretkellä Uudenlinnan maahan, joten hänen siis vielä piti surmata kokonaista seitsemän. Sitten vasta hän oli saapa pojan, sillä hän ei tiennyt, että Tero oli hänen salainen ja katkera vihemiesensä, joka pelkästä pahansuopuudesta oli näin ennustanut, toivoen päällikön itse saavan surmansa ennenkuin oli ehtinyt kolmanteentoista.

Hari Teljäläisellä, liittyessään sotaretkeen, oli taasen vaikuttimena se, että hän oli saapunut kosimaan Toivia Lietolaisen tyttärtä ja Toivia oli kallisten lunnaiden lisäksi vaatinut hänen koetustyökseen lähtemään mukaan karjalaisia vastaan. Ja saadakseen heimolaisensa paremmin taivutetuksi sotaretkeen oli Toivia vaatinut tulevan vävynsä jäämään heidän kärejilleen sekä siellä julkisesti ilmottamaan liittyvänsä miehineen suomalaisten yritykseen.

* * * * *

Toivia Lietolaisella oli yksi ainoa, kahdeksantoistavuotias tytär. Hänen maailmaantulostaan oli isä suuresti harmistunut sekä tulkinut ylenkatseensa esikoisensa sukupuolta kohtaan sananlaskulla: "Tyttö syntyi, tyhjä syntyi." Siitä syystä ei hän ollut huolinut antaa lapselleen nimeäkään. Vasta isompana oli päällikön tytär saanut sen naapureilta, jotka olivat alkaneet kutsua häntä hänen pukunsa mukaan Siniveraksi.

Siniverka ei ollut missään suhteessa toisten tyttöjen kaltainen ja sen vuoksi kylän vanhat vaimot ennustivat hänelle tavallista eriskummallisempaa kohtaloa. Hän oli luonteeltaan oikullinen, tulinen ja päättävä sekä vartaloltaan solakka ja notkea. Katkerana siitä, että oli syntynyt tyttönä, jota isä halveksi ja joka ajan tullen myytiin miehelle kuin kauppatavara, oli häneen aikaisin juurtunut viha vahvempaa sukupuolta kohtaan. Hän tahtoi olla yhtä etevä kuin hekin, ja kaksitoista-vuotiaana ratsasti hän aitojen ja ojien yli ja ampui jousella niin hyvin, ettei yksikään kylän pojista kyennyt hänelle vertoja vetämään.

Jo aikaisin oli alkanut ilmestyä kosijoita. Hänen ei ollut kuitenkaan tarvinnut piitata niistä mitään, sillä isä oli hänen puolestaan jakanut niille rukkasia, niistä kun ei yksikään ollut isän mielestä kyllin suurisukuinen ja rikas. Mutta nyt oli Teljän kaupungista tulitit sikäläisen vanhan heimopäällikön poika samalle asialle ja hänet oli isä hyväksynyt edellämainitulla ehdolla. Isä oli ilmoittanut asian tyttärelleen sekä käskenyt hänen, ryhtyä myötäjäisiään valmistamaan, sillä häät piti vietettävän heti sotaretkeltä palattua.

Siniverka oli heti ensi näkemältä saanut syvän vastenmielisyyden Hari Teljäläistä kohtaan, sillä hän oli huomannut tämän silmissä salakavalan ja luihun ilmeen. Hän antoi Harin tuomat soljet ja rannerenkaat orjattarilleen ja sanoi uhmaten isälle, että hän ei ikinä lähde Hari Teljäläisen paremmin kuin kenenkään muunkaan vaimoksi.

"Vai niin, kanaseni", sanoi isä kylmän halveksivasti. "Sepähän nähdään."

* * * * *

Siniverka ei pannut rikkaa ristiin myötäjäisten valmistamiseksi. Hän vain ratsasteli päiväkaudet jousi

selässään ja esiintyi päällikkönä kylissä, joihin oli jäänyt ainoastaan naisia ja lapsia sekä vanhoja paimenukkoja, joilla oli orjanmerkit otsassaan. Kaiken aikaa mietti hän keinoja, miten tehdä tyhjäksi aiottu naimiskauppansa. Viimeisenä keinona hänellä oli karata kotoa, mennä joko Voionmaalle ruotsalaisten luo tai Koroisten niemellä vierailevien kauppakestien kanssa vieläkin kauemmas. Mutta sitä ennen tahtoi hän yrittää jotakin muuta.

Kaksikymmentä päivää sen jälkeen kun isä oli joukkoineen lähtenyt Karjalaan, päätti Siniverka mennä Tero-tietäjän puheille, saadakseen häneltä jonkun hyvän neuvon. Tero oli ikivanha, vaahtopartainen ja äreä äijä, joka asui erillään muista ihmisistä, pimeän korven keskellä Linnavuoren takana. Siniverka ei ollut koskaan käynyt hänen töllissään, sillä kukaan ei mennyt hänen luokseen muuta kuin suurimman tarpeen ajamana.

Pelotonna astui Siniverka jousi selässään ikihämärän kuusikon halki luikertelevaa polkua tietäjän tuvalle. Rohkeasti astui hän noesta kiiltävään pirttiin, jossa hänen katseensa kohtasi ensimmäiseksi lattialla kiemurassa makaavan käärmeen. Se nosti päätään ja nähdessään tulijan oudoksi oikasi se kiemuransa ja luikersi nopeasti multapenkkiin.

Tietäjää ei näkynyt missään ja uteliaana alkoi Siniverka tarkastella pirtin omituista kalustoa arpakannuksineen, yökönsiipineen ja moninaisine yrttikimppuineen, joita riippui katonlaessa. Lopuksi kiintyi hänen huomionsa kannelliseen tiinuun tuvannurkassa. Kun hän kurkisti sen sisälle, huomasi hän siinä olevan omituista, vihreälle vivahtavaa nestettä. Hänen teki kovin mielensä päästä tarkemmin senkin perille, ja niinpä otti hän pankolta kauhan ja täytti sen nesteellä. Mutta juuri kun hän kohotti kauhan tunnustellakseen nesteen hajua, ärähti hänen takanaan vihainen ja hätäntynyt ääni:

"Kuka onneton sinä olet, joka kajoat myrkkyyh!" Siniverka pudotti kauhan kädestään ja kääntyi ovea kohti. Siinä seisoivat Tero, pienet silmät kipinöiden linnunsiipiä muistuttavain kulmakarvain alla. Mutta tunnettuaan vieraan päälliköntyttäreksi kuvastui hänen monirypyisillä kasvoillaan pahanilkinen vahingonilo.

"Ähää, saitkos tarpeesi, Toivian pentu!" sähisi hän. "Tiedäpäs, että se oli myrkkyyä, jossa sotaanlähtijät käyvät nuoliaan kastamassa, ja kohta sinun rusoposkesi ovat valkeat kuin palttina, sillä pieninkin tippa siitä riittää ottamaan hengen vaikka itse Hiideltä, saati sitte sinunlaiseltasi simapiialta. Mutta siihen sanoo vain Tero, että kutti parahiksi. Isän isäsi vääryydet alkavat tulla kostetuiksi. Hän riisti minulta nuorena naiseksi ja myöhemmin hän Lapinretkellä työnsi ainoan poikani oman päänsä lunnaaksi. Mutta hänen poikansa, rikas Toivia, ei ole palaava Karjalasta, jonne minä hänet, houkan, olen usuttanut surmattavaksi. Ja se on hänelle parahiksi senkin vuoksi, että hän tarpeeksi rikkautta ja valtaa saatuaan tahtoisi kohota meidän kaikkien kuninkaaksi ja valtiaaksi. Mutta nyt on Tero tehnyt tyhjäksi hänen salaiset aikeensa. Hän ei palaa Karjalasta! Eikä sieltä palaa sinun sulhosikaan sinua hautaamaan. Sinä olisit äitinesi voinut minun vuokseni säästyäkin, mutta koska olet itse mennyt myrkkyyäni maistelemaan, niin oli menneeksi. Sitä täydellisemmäksi muuttuu Teron kosto!"

"Tuki jo suusi, vanha korppi!" huusi hänelle Siniverka nauraen, niin että valkoiset hampaat välkkyivät. "Minä en ole huulilleni ottanut sinun myrkkyyäsi ja mitä ennustukseesi tulee, että Hari Teljäläinen ei palaa Karjalan retkeltä, niin siitä hyvästä minä vain kiitän sinua. Ja nyt pois siitä kynnykseltä tai saat vasaman sappirakkoosi!"

Hän ojensi jousensa Teroa kohti, joka kiiruusti hävisi ovelta. Nopeasti pujahti Siniverka ulos ja polulle tultuaan uhkasi hän jousellaan vielä kerran Teroa, joka pirttinsä nurkalta syyti kirouksia hänen jälkeensä. Iloisesti nauraen hävisi hän sitten kuusten suojaan.

* * * * *

Toista sataa vuotta olivat suomalaiset eläneet rauhassa lännen viikinkien kanssa. Silloin oli nimittäin Eerik Emundinpoika, Upsalan kuningas, tullut suuren sotajoukon kanssa Suomeen ja jouduttuaan taistelussa hänen kanssaan tappiolle, olivat suomalaiset suostuneet maksamaan veroa. Mutta alun kolmattakymmentä vuotta sitten oli Norjan kuningas Olavi, joka oli ottanut ristiinnaulitun jumalan ja jota kuolemansa jälkeen oli ruvettu kutsumaan pyhäksi, tullut viikinkijoukkoineen Suomen rannalle. Lähes koko päivän kestäneessä taistelussa olivat suomalaiset kuitenkin voittaneet ja ajaneet hänet takaisin rannoiltaan. Tästä voitostaan innostuneina olivat he sitten surmanneet tai karkottaneet Upsalan kuninkaan veronkantajat.

Keväällä pidetyillä käräjillä olivat muutamat vanhimmista vastustaneet Toivia Lietolaisen tuumia sillä syyllä, että svealaiset saattaisivat milloin hyvänsä tulla kostamaan sekä uudistamaan Eerik Emundinpojan valloituksia, joten oli vaarallista viedä asekuuntoiset miehet koko kesäksi Karjalaan saakka. Toivia oli kuitenkin väittänyt, että koska he eivät ole kahteenkymmeneen vuoteen yrittäneet kostoa, niin eivät he nyt enää sitä ajattele.

Mutta kävi, kuten vanhat miehet olivat ennustaneet. Svean maata hallitsi tähän aikaan Emund Vanha ja hänen poikansa Anund lähti nyt suurelle viikinki retkelle Suomeen, uudistaakseen meren tällä puolen ne valloukset, jotka hänen isoisänsä, Olavi Sylikuningas, oli huolettomuudessaan menettänyt. Toista kuukautta sen jälkeen kun suomalaiset olivat lähteneet Karjalaan, saapui hän kesän kuumimpana aikana laivastoineen Aurajoen suuhun ja ryösti ensimmäiseksi Turun kauppapaikan Koroisten niemellä.

* * * * *

Siniverka ratsasti huolettonna Lietolan kylien väliä ylempänä Aurajoen varrella, kun alhaalta saapui joukko hätääntyneitä pakolaisia, tuoden sanoman viikinkien saapumisesta.

"Kuinka suuri joukko heitä on?" tiedusti Siniverka.

"Paljon, paljon heitä on!" huusivat pakolaiset, "ja kohta he ehtivät tännekin."

Siniverka otti nyt isänsä suuren vaskitorven, jolla kansaa kutsuttiin koolle, ja puhalsi siihen. Pian täyttyi Toivian piha peljästyneistä naisista ja lapsista, ja kun Siniverka oli ilmottanut heille viikinkien tulosta, syntyi siinä suuri hätä, itku ja käsien väenteleminen. Mutta Siniverka käski heidän vaieta, ja kun he olivat jo tottuneet katsomaan häntä valtiattarekseen, tottelivat he ja kuuntelivat hiljaa, kun hän sanoi:

"Nyt ei ole aikaa itkemiseen! Meidän on pelastettava kotimme ja tuhottava viikingit!"

Tämän kuultuaan alkoivat kaikki jälleen parkua, pitäen hänen sanojaan mielettöminä. Mutta Siniverka komensi heidät uudelleen vaikenemaan.

"Tietysti me emme voi heitä tuhota avoimessa taistelussa, koska te kerran olette naisia", sanoi hän tavalla, kuin ei hän itse olisi heihin lainkaan kuulunut. "Mutta minulla on toisenlainen keino, joka iski mieleeni kohta kun olin kuullut heidän tulostaan. Kuulkaa siis! Nyt on kuuma ja kuiva aika. Kuljettuaan Koroisista tänne saakka ovat viikingit luonnollisesti janoon nääntymäisillään. Kyläämme tultuaan ehättävät he siis ensimmäiseksi kaivojen ja lähteiden luo janoansa sammuttamaan. Mutta me myrkytämme kaikkien vesipaikkain vedet ja heistä ei yksikään ole jäävä henkiin. Itse menemme linnavuorelle ja katsomme sieltä, kuinka kaivojemme ympärystät täyttyvät kuolevilla viikingeillä."

"Myrkytämme, myrkytämme! Mutta mistä me tähän hätään saamme niin paljon myrkyä kuin siihen tarvitaan?" huusivat naiset.

"Kyllä minä pidän siitä huolen, jos te lupaatte kaikessa totella minua", vakuutti Siniverka.

Kun naiset lupasivat noudattaa hänen käskyjään, jatkoi hän:

"Menkää nyt kiiruusti ja ottakaa kotoanne kaiken varalta arvokkaimmat kalleutenne sekä hiukan syötävää ja rientäkää sitten linnavuorelle. Ne teistä, jotka pystyvät hiukankaan aseita käyttämään, ottakoot mukaansa jousia ja keihäitä. Minä pidän orjattarineni kyllä muusta huolen. Ja nyt kiiruusti toimeen, sillä viholliset voivat olla milloin hyvänsä täällä!"

Kun naiset olivat hajaantuneet, lähetti Siniverka yhden orjatyöistä houkuttelemaan Teroa kylälle, lukemaan muka loitsuja eräälle sairaalle. Toisen tytön lähetti hän metsiin ilmottamaan paimenille, että heidän oli karjoineen pysyttävä toistaiseksi poissa kylästä. Sitten rupesi hän äidin ja jälellä olevien tyttöjen kanssa keräämään talon kulta- ja hopeakalleuksia, jotka lippaisiin sullottuina vietiin linnavuorelle.

Mutta kun hän arvasi Teron ehtineen jo pois töllistään, lähti hän sinne nopeasti, seurassaan kaksi vanteraa tyttöä. He tapasivat tietäjän pirtin tyhjänä ja nurkassa seisoi entisellä paikallaan tuo tuhoisa tiinu. Siniveran käskystä tarttuivat siihen molemmat tytöt ja niin lähdettiin vitkastelematta takaisin kylää kohti.

Kaikki olivat jo rientäneet linnavuorelle ja koko kylä oli kuin kuollut. Omin käsin jakoi Siniverka tiinun sisällyksen kaikkiin kaivoihin ja lähteisiin. Niiden lähelle asetettiin korvoja ja vesikapat jätettiin paikoilleen.

Kun kaikki oli valmiina, riensivät tytöt muiden luo linnavuorelle, joka jyrkkärinteisenä kohosi taampana kylästä. Sen laki oli ympäröity korkeilla kivivalleilla, joiden sisäpuolelle päästiin kapean aukon kautta. Tänne olivat nyt sulloutuneet kaikki kylän naiset, lapset ja vanhukset sekä alemmaa jokivarrelta tulleet pakolaiset, pelon ja jännityksen vallassa odottaen, mitä tuleman piti.

Mutta tuskin oli Siniverka seuralaisineen ehtinyt varustuksen sisään, kun ensimmäiset vihollisjoukot tulivat näkyviin. Kypärit, keihäät ja terässilmikkopaidat välkkyen päiväpaisteessa marssivat ne väsyneesti laapustaen kylää kohti. Ja kaikki kävi, kuten Siniverka oli sanonut.

Varmistuttuaan siitä, ettei heitä miltään suunnalta ollut vaara uhkaamassa, hajaantuivat viholliset ja riensivät kaivojen luo sekä alkoivat vettä ammentaa. Linnavuorella piilevien pakolaisten jännitys nousi korkeimmilleen, kun he henkeään pidättäen kurkistelivat vallituksen yli alas kylää kohti.

Hetken kuluttua seurasi kylän tanhuilla omituinen näytelmä. Viholliset alkoivat hoippua ja meluta kuin juopuneet. Mutta sitä ei kestänyt kauan. Yksi toisensa jälkeen kaatuivat he maahan, kierien ja väännellen tuskissaan, kunnes kangistuivat liikkumattomiksi. Hämmästyneinä ja avuttomina seisoivat kuolevien toveriensa keskellä ne muutaman kymmentä miestä, jotka eivät olleet veteen kajonneet.

"Nyt ne teistä, jotka uskaltavat jouta jännittää, ottakoot aseensa ja seuratkoot minua!" huusi Siniverka.

Parikymmentä henkeä puolikasvuisia poikia, ukkoja ja vanttoria tyttöjä liittyi Siniverkaan, lähtien viidakoiden suojassa hiipimään kylää kohti. Talojen huoneet tarjosivat heille edelleen suojaa, niin että he pääsivät huomaamatta lähelle eloonjääneitä viikinkejä, jotka odottamattaan saivat nuolituiskun päällensä. Ne heistä, jotka hengissä pelastuivat tästä ryöpystä, lähtivät suinpäin pakoan, luullen suomalaisten koko voiman karanneen heidän kimppuunsa. Katsomatta enää taakseen tähän kammon ja kuoleman kylään, riensivät he viimeiset voimansa jännittäen Aurajoen suuhun, tuoden turman sanoman laivoja vartioimaan jääneille tovereilleen.

Viivyttelämättä nostivat he purjeet ja lähtivät näiltä kovan onnen raunioilta takaisin kotimaahansa.

* * * * *

Kun viholliset olivat lähteneet kylästä, puhalsi Siniverka jälleen vaskitorvea. Silloin riensivät kyläläiset alas linnavuorelta ja tunkeilivat ylistyksin ja ilohuudoin Siniveran ympärillä. Mutta hän lausui heille:

"Yhden asian minä vielä vaadin teiltä. Kun miehet palaavat sotaretkeltä, on teidän kaikkien mentävä heitä vastaan ja ilmoitettava, että minä olen sillä aikaa tuhonnut suuren viikinkijoukon sekä pelastanut kotimme. Sitten teidän on esitettävä isälleni palkintovaatimus, ja se on, ettei hän pakottaisi minua Hari Teljäläisen vaimoksi. Sillä minä en kärsi häntä. Lupaatteko tämän?"

Yhteen ääneen lupasivat kaikki täyttää Siniveran tahdon.

"Nyt teidän on viipymättä ryhdyttävä työhön", jatkoi Siniverka, "ja hävitettävä ruumiit ilmaa saastuttamasta. Mutta sitä ennen teidän on riisuttava kuolleilta heidän aseensa, kypärinsä ja rautapaitansa sekä kannettava ne kotiini. Niistä näkee isäni, ettemme me ole häntä tyhjillä puheilla pettäneet."

He hajaantuivat riisumaan ja korjaamaan kuolleita. Mutta Siniverka etsi näiden joukosta Anundin, kuninkaanpojan, ruumiin ja otti itselleen hänen kultaisen kypärinsä.

* * * * *

Kului vielä toista kuukautta, ennenkuin suomalaiset palasivat Karjalan retkeltä. He olivat tulleet lyödyiksi ja palasivat ilman saalista ja päällikköä. Toivia Lietolainen ja Hari Teljäläinen olivat kumpikin saaneet taisteluissa surmansa, kuten Tero oli Siniveralle ennustanut. Kotiin heidät oli johtanut eräs vanhempi soturi.

Päällikkökylän naiset olivat lupauksensa mukaan rientäneet palaavia vastaan ja ilmottaneet heille, mitä suuria asioita kotona oli sillä aikaa tapahtunut.

Kun he olivat kerääntyneet Toivian pihaan ja Siniverka ilmestyi kuistille, päässään viikinkipäällikön kultainen kypäri, seisoivat miehet hämmästyneinä, sillä Siniverka oli yhtäkkiä kohonnut heidän silmissään ruhtinattareksi. He neuvottelivat hiljaa keskenään ja senjälkeen lausui joukon vanhin Siniverkaan kääntyen: "Me olemme kuulleet, kuinka sinä meidän poissa ollessamme olet viisaudellasi ja rohkeudellasi tuhonnut suuren vihollisjoukon ja pelastanut kotimme häviöstä. Ja koska isäsi kaatui sotaretkellämme ja me siis tällä haavaa olemme ilman päällikköä, niin olemme me tässä nyt päättäneet, että sinä saat olla meidän suomalaisten päällikkönä siksi kunnes valitset itsellesi miehen, jolloin me valitsemme hänet päälliköksemme. Suostutko siis rupeamaan päälliköksemme?"

Rinta aaltoillen ja ilosta punastuen antoi Siniverka suostumuksensa.

"Te hullut ja ajattelemattomat miehet!" kuului tällöin väkijoukosta Teron käreä ja vihainen ääni. "Tietäkää, että jos te valitsette tämän tytön päälliköksenne, niin tässä maassa tulee aina vastaisuudessakin esiintymään voimakkaita naisia, jotka vaativat itselleen sananvaltaa yhteisissä asioissa sekä yrkivät taivuttamaan meitä miehiä ikeensä alle."

"Hän on jo yli-ikäinen ja höpisee", huusi väkijoukko ja riemuiten tunnustivat he Siniveran päälliköksen.

Mutta itsekseen päätti Siniverka, ettei hän mene koskaan naimisiin, saadakseen olla päällikkönä kaiken ikänsä.

Pietari Kaukovalta

I.

Kuulaassa syysilmassa loistelivat avarat salot värikylläisinä ja hiljalleen liipottelivat kuihtuneet lehdet alas polulle, jota pitkin saarnaajamunkki Pietari Kaukovalta vaelsi kohti synnyinseutuaan eteläisessä Hämeessä. Kuta kauemmaksi hän ehti Aurajoen suulta, sitä koskemattomampina laajenivat erämaat hänen ympärillään ja sitä useammin kohtasi hän tiellään hirviä ja peuroja. Eilen oli hän jättänyt viimeisen ristityn kylän suomalaisheimon alueella ja nyt vaelsi hän Salpausselän saloilla, toivoen viimeistään huomenna ehtivänsä ensimmäisiin hämäläiskyliin.

Kuta lähemmäs päämaaliaan hän ehti, sitä elävämpinä kohosivat hänen mieleensä lapsuusajan muistot. Hän oli syntynyt alisen Linnajoen varrella, jossa hänen isänsä Jurva, liialta nimeltä Kaikkivalta, oli ollut rikas ja mahtava mies sekä eteläisten hämäläisten heimopäällikkö. Mutta kaksikymmentä vuotta sitten olivat ristisoturit hyökänneet Etelä-Hämeeseen, hänen isänsä oli joutunut taistelussa tappiolle ja hänet, joka silloin oli vasta kymmenvuotias poikanen, olivat he muiden vankien mukana vieneet pois. Hänet oli kuletettu Ruotsin maalle Lundin kaupunkiin saakka, missä munkit olivat sitten kasvattaneet häntä ja opettaneet ristinoppia, saadakseen hänestä lähetysaarnajaan omien heimolaistensa pariin.

Niin oli häneen vuosien kuluessa vähitellen juurtunut uusi usko uusine tapoineen ja hänestä oli kasvanut hurskas saarnaajamunkki, samalla kuin lapsuusaikaiset mielikuvat olivat häipyneet jonnekin kauas. Hän oli täydentänyt opinnoitaan Riian kaupungissa sekä saarnannut sen jälkeen kymmenen vuoden aikana ristinuskoa virolaisten maassa. Kotiaan ja omaisiaan ei hän kuitenkaan ollut unhottanut, vaan hänen palavana halunaan oli ollut päästä levittämään valkeutta omille, pimeydessä vaeltaville heimolaisilleen.

Kuluneena kesänä, kun käännytystyön Virossa oli vihdoinkin katsottu päättyneen, oli hän saanut tilaisuuden palata synnyinmaahansa. Turkuun tultuaan oli hän saanut kuulla, että hämäläiset olivat joukottain luopuneet ristinuskosta, johon heidät väkipakolla oli käännytetty, karkottaneet tai surmanneet papit ja palanneet entiseen pakanuuteensa. Isänsä oli hän saanut kuulla olevan vielä elossa sekä pakanain päällikkönä.

Piispa Tuomas oli ottanut hänen käännytystarjouksensa mielihyvin vastaan, huomaten hänet syntyperänsä perusteella mitä soveliaimmaksi mieheksi suostuttelemaan uppiniskaisia hämäläisiä kirkon kuuliaisuuteen. Niin oli saarnaajaveli Pietari, joka oli alkanut käyttää vertauskuvallista nimeä Kaukovalta, koska hän nöyryydessään oli pitänyt ihmiselle sopimattomana käyttää isänsä nimeä Kaikkivalta, lähtenyt yksinään vaeltamaan syntymätienoitaan kohti, hyljäten piispan tarjouksen aseellisesta saattueesta ja jättäen itsensä herransa Vapahtajan turviin.

II.

Ilta pimene ja alangoista nouseva sumu kietoi puut kosteaan verhoon. Kuinka täällä olikaan yksinäistä ja autiota! Korpien iäistä hiljaisuutta häiritsi vain huuhkajan käheä huuto tai metsäpuron solina. Mutta veli Pietari ei ollut majapaikasta huolissaan, sillä usein oli hän Vironmaalla vaeltaessaan saanut yöpyä taivasalle.

Hän katseli jo soveliasta kuusta, jonka alle rakentaisi nuotionsa, kun hän samassa huomasi tulen pilkottavan etäämpänä pienen lammen rannalla. Kuinka ihanalta tuntuikaan tuo ystävällisesti vilkuttava tuli tässä erämaan autiudessa! Rohkeasti lähti Pietari pyrkimään sitä kohti.

Tervasnuotion ääressä istui vanha ukko, käännellen vartaassa äsken kynittyä lihavaa metsoa, jonka höyhenet näkyivät kasassa vaarin kapineiden, keihään, jousen ja nuolikotelon luona. Vaari oli kookas ja tuuheapartainen sekä puettu hämäläisen metsänkävijän asuun. Kun hän ääneti ja liikkumatonna istui siinä nuotion punertavassa loisteessa, tuuheiden kuusten siimeksessä, ympärillään vahva pihkan ja veren tuoksu, olisi häntä saattanut luulla joksikin metsän jumalaksi.

Pietarin lähestyessä ei vaari osottanut mitään hämmästyksen merkkiä. Asentoaan muuttamatta

tähtäsi hän tulijaan terävän katseen tuuheiden kulmainsa alta sekä vastasi äänettömällä päänyökkäyksellä Pietarin tervehdykseen. Samalla tavoin antoi hän myöskin suostumuksensa vieraan pyyntöön saada viettää yönsä hänen nuotiollaan.

Laskien matkarepun selästään istui Pietari tulen ääreen. Ukon olemus vaikutti häneen omituisen tenhoovasti eikä hän uskaltanut häiritä häntä puhuttelullaan. Mutta kun ukko oli saanut metson paistetuksi ja ryhtyi aterioimaan, leikkasi hän siitä mehevän palan ja ojensi Pietarille lausuen:

"Syö tuo terveydeksesi. Näytät kulkeneen pitkän matkan. Ehkä olet hyvinkin kaukaa kotoisin?"

"Minä tulen Turusta", vastasi Pietari, "mutta kotoisin minä en ole sieltä, vaan siltä suunnalta, jonne nyt matkani pitää."

"Olet siis hämäläisiä?" kysyi ukko, tarkastaen häntä uudelleen kiireestä kantapäähän.

"Olen syntynyt Linnajoen varrella, vaikka olenkin kauan ollut poissa kotiseudultani", vastasi Pietari, ryhtymättä vielä sen tarkemmin tekemään selkoa olosuhteistaan.

Ukko hymähteli jotakin itsekseen ja jatkoi ääneti ateriaansa. Pietarin teki mieli tiedustella häneltä lähemmin kotiseutunsa oloista sekä ennen kaikkea oliko hän ristitty, mutta hän ei tietänyt oikein, miten päästä lähemmäs tuota metsänjumalaa. Niin aterioivat he hetkisen ääneti, kunnes ukko siirtyi itsestään tuohon asiaan kysymällä: "Taidat olla ristitty?"

Pietari, joka matkalle lähtiessään oli varovaisuudesta jättänyt munkinpuvun sekä ottanut tavallisen suomalaisasun, vastasi myöntäen ja odotti jännityksellä, mitä se vaikuttaisi hänen yötoveriinsa.

"Ristitty ja matkalla Linnajoelle!" huudahti ukko hämmästyneenä ja pudisti päätään.

"Eikö sitten ristitty voi mennä Linnajoelle?" kysyi Pietari kummastusta teeskennellen.

"Miksikäs sinne ei voisi mennä", vastasi ukko, "mutta takaisin paluun voi olla niin ja näin. Saat kiittää onneasi, ellei sinua juokseteta kuoliaaksi pyhien puiden ympärillä. Kaikkivalta ei säästä ketään ristittyä."

"Kaikkivalta", huudahti Pietari hämmästyneenä. "Niin, meidän hämäläisten päällikkö", selitti ukko. "Jurva hänen nimensä oikeastaan on, mutta ihmiset ovat alkaneet jo aikoja sitten kutsua häntä Kaikkivallaksi, kun hän tahtoi kaikki alistaa valtansa alle. En tiedä, mutta ainakin hänen vihamiehensä väittävät hänen pyrkivän kuninkaaksi, sellaiseksi kuin ruotsalaisillakin on. Ruhtinaaksi häntä omat orjansa jo sanovatkin. Ristityitä hän on kovin vihannut siitä pitäin kun ne veivät häneltä ainoan pojan. Niin että kolmiyhteisen jumalan palvelijan ei ole hyvä mennä hänen kätensä ulottuville."

Omituiset tunteet täyttivät Pietarin mielen hänen kuunnellessaan ukon juttelua. Jos hän onnistuisi kääntymään isänsä ristinuskoon, niin samalla suostuisi varmaankin suurin osa hämäläisiä kasteeseen ja hän olisi tehnyt Jumalalle sangen otollisen työn. Hänestä tuntui merkilliseltä Jumalan johdatukselta, että ristiretkeläiset olivat vieneet mukanaan juuri hänet, päällikön pojan, ja että hän siten oli saanut tilaisuuden päästä osalliseksi taivaallisesta valkeudesta. Varmaan oli Jumala siten valinnut hänet oman heimonsa apostoliksi.

Sitten siirtyivät Pietarin ajatukset hänen äitiinsä, jonka kuva näinä kuluneina vuosina oli aina säilynyt hänen mielessään ja jonka hän ennen muita oli sulkenut esirukouksiinsa. Ukkoon kääntyen kysyi hän: "Entäs äitini... tuota, Kaikkivallan vaimo tarkotin sanoa, eläkö hän vielä?"

Ukko katsoi häneen pitkään ja kummastuneena, mutta omia ajatuksiaan ilmaisematta vastasi hän:

"Elää kyllä, vaikka hänen tukkansa onkin poikaansa murehtiessa käynyt aikaisin harmaaksi."

Pietari ei voinut täydellisesti hillitä liikutustaan, vaikka hän huomasi ukon jälleen tarkastelevan itseään. Hänen silmänsä kostuivat väkisinkin muistellessaan äitiään, jonka heleään kehtolauluun hän pienokaisena oli niin usein nukahtanut. Kun verhon alta kohosi hänen sisäisen näkemyksensä eteen joukko kotoisia kuvia. Hän näki tavattoman avaran pirtin, jonka permannolla äiti liikkui toimeliaana emäntänä, vyöllään helisevä avainkimppu. Karsinassa kolkkivat jauhinkivet, joita orjat väänsivät, ja seinillä kiittelivät isän sota-aseet. Pitkän honkapöydän ääressä tarinoivat miehet olutta juoden ja vanha, pitkäpartainen vaari, kiertelevä runoseppä, näppäili kanteletta.

Mutta hetken kuluttua irtausi Pietari näistä mielikuvista, lausuen itsekseen: "Se on kansa, joka vielä pimeydessä vaeltaa, suokoon Jumala, että sille pian koittaisi oikea valkeus ja että se virittäisi kanteleensa ristiinnaulitun ylistykseksi."

Hän tarkasteli nyt vuorostaan ukkoa, joka mietteisiinsä vaipuneena tuijotti nuotioon. Mahtoiko hän

olla ristitty? Ehkä hyvinkin, koskapa hän oli varottanut häntä menemästä Linnajoelle.

"Entä sinä, vanhus, oletko sinä ristitty?" kysyi hän hetken kuluttua vuorostaan.

Ukko nosti katseensa nuotiosta, hymähti omituisesti ja lausui sitten:

"Onhan minut kyllä kerran kastettu, mutta tokkopa ristittyjen jumala minua silti omaksensa tunnustaisi."

"Miksi niin, jos sinut kerran on kastettu kolmiyhteisen Jumalan nimeen?" ihmetteli Pietari.

"Minut kastettiin väkipakolla, mutta pappien ja sotilasten mentyä pesin minä itseni uhrilähteessä jälleen puhtaaksi", vastasi ukko rauhallisesti.

"Sinua onnetonta!" huudahti Pietari, jonka uskoninto heräsi.

"Tiedätkö, että sinä sillä teollasi olet tuominnut itsesi helvettiin?"

"Jospa lienenkin, niin sielläpä kai ovat vanhempani ja koko sukunikin ja heidän seurassaan minä kuitenkin viihdyn paremmin kuin utojen ristittyjen kera taivaassa", selitti ukko yhtä rauhallisena. "Minä olen lapsuudestani saakka rukoillut Ukkoa sekä uhrannut Tapiolle ja Mielikille eivätkä ne ole minua koskaan hätään jättäneet. Mitä syytä minulla silloin olisi luopua heistä ja ruveta palvelemaan muukalaisten jumalia?" Tämän sanottuaan korjasi ukko nuotiota ja laskeusi sitten havujen päälle pitkäkseen, vaipuen kohta uneen.

Niin kuohuksiin kuin Pietari oli hänen sanojensa johdosta joutunutkin ja niin paljon sanottavaa kuin hänellä olisikin ollut tuolle pakanalliselle heimolaiselleen, täytyi hänen kuitenkin ukon välinpitämättömyyden tyrehtyttämänä hillitä itsensä.

Nyt vasta aavisti hän täydelleen ne vaikeudet, jotka häntä kohtaisivat, koettaessaan kääntää omia jäykkäpintaisia heimolaisiaan. Kauan makasi hän havuvuoteellaan avoimin silmin, miettien elämäntehtävänsä ja rukoillen sille Jumalan siunausta.

III.

Vietettyään vielä yhden yön metsässä saapui Pietari sitä seuraavana päivänä Linnajoelle.

Syvä liikutus valtasi hänet, kun hän eräältä kunnaalta näki edessään laajenevan Linnajoen kylän peltojen ja niittyjen, joiden halki joki luikerteli, laajeten etäämpänä suojaisaksi merenlahdeksi. Joenpannalla linnamäen suojassa oli kylä ja sen keskellä kohosi korkeimpana ja uhkeimpana hänen syntymäkotinsa. Mutta niiden kirkkaiden muistojen yli, joita lapsuuden leikkikenttien näkeminen palautti hänen mieleensä, loi synkän varjon kylän laidassa kohoava uhrilehto sinne ripustettuine hevosen- ja karhunpäineen. Nopeasti palautti sen näkeminen hänet muistojen maailmasta todellisuuteen, muistuttaen häntä edessään olevasta tehtävästä. Hän tunsikin jälleen raskaan velvollisuuden taakan ja voimattomuutensa tunnossa polvistui hän nöyrästi ja rukoili uutta voimaa ja rohkeutta työhönsä.

"Ristitty!" kuului hänen takaansa vihainen ääni, kun hän oli vielä rukoukseensa syventyneenä, ja lujat kourat tempasivat hänet samalla seisoaalleen.

Ensi hämmästyksestä toinnuttuaan huomasi Pietari olevansa tekemisissä kahden nuoren, asetetun miehen kanssa. Siinä paikassa yhtyi kaksi polkua, se, jota myöten hän oli lännestä käsin vaeltanut, sekä toinen ylempää jokivarrelta tuleva. Tätä viime mainittua pitkin olivat nuoret miehet nähtävästi saapuneet ja yllättäneet hänet rukoukseen syventyneenä.

"Miksi te käytte minun kimppuuni, vaikka minä tulen aseettomana ja lisäksi teidän ystävänänne?" lausui Pietari sävyisästi nuhdellen.

"Vai ystävänä!" vastasi toinen hänen vangitsijoistaan ivallisesti. "Kyllä me kuulimme, minkälaista sinun ystävytesi on, kun rukoilit ristittyjen jumalaa hävittämään meidän uhrilehtomme."

"Mutta teidän omaa parastanne minä sillä tarkotin", väitti Pietari. "Minä en tule luoksenne hävittävänä vihollisena, vaan hyvän sanoman saattajana."

"Hyvän tai pahan, niin siitä saa Kaikkivalta päättää. Viemme sinut mennessämme hänen luokseen käräjäpaikalle."

He sitoivat hänen kätensä ja lähtivät sitten keskellään kulettamaan kylää kohti.

Linnamäki oli joesta kohoava hietikkokumpu, jonka laella oli jo vanhastaan ollut jonkunlainen

suojavarustus sekä yhteinen käräjäpaikka. Lähemmäs tultua huomasi Pietari, että kumpu oli ympäröity syvällä ja leveällä vallikaivannolla, jota hänen lapsuutensa aikana ei vielä ollut. Ympäri kummun lakea oli niinikään rakennettu vankka paaluaita ja sen sisäpuolella oli muutamia rakennuksen alkuja.

Varustuksen sisällä, jonne kulettiin kaivannon yli johtavaa nostosiltaa myöten, oli koolla suuri joukko kansaa, etupäässä miehiä. Ne olivat Syyskäräjille kokoontuneita etelähämäläisiä.

Ensimmäiseksi kiintyi Pietarin katse isäänsä, joka istui kivellä kansanjoukon keskellä. Hänen ympärillään istui kehään asetetuilla kivillä kymmenen kärjävanhinta, jotka yhdessä päällikön kanssa ratkasivat riitoja ja muita asioita. Puettuna kalliiseen verkaviittaan, uumallaan hopeasolkinen vyö ja kaulassaan raskaat hopeaketjut sekä sivulla miekka, jonka ponsi ja huotra olivat moninaisesti kirjailut, näytti Jurva sangen uhkealta. Hän oli useimpia muita kookkaampi, kuten päällikön tulikin, ryhdiltään arvokas ja katseeltaan päättävä. Koko hänen olemuksensa todisti todeksi sen, mitä metsästäjäjoukko oli Pietarille kertonut tämän heimoruhtinaan salaisista valtaunelmista.

Hän oli niinä kahtenakymmenenä vuotena, jotka Pietari oli viettänyt vierailta mailla, suuresti vanhentunut. Tuuhea parta, joka lainehti hänen leveällä rinnallaan, muistutti väriltään kuusennaavaa ja harmaantunut oli myöskin olkapäillä riippuva, alkuaan sysimusta tukka. Mutta hartiat eivät olleet vuosien eikä mielimurteiden painosta köyristyneet, vaan hänen ryhtinsä oli yhtä pysty ja käskevä kuin ennenkin.

Nähdessään isänsä sellaisena kärjäkivellä heimolaisiaan tuomitsemassa, unhotti Pietari hetkeksi sen kaksikymmenvuotisen, sisältörikkaan ajanjakson, jonka kuluessa hän oli isästään ja heimolaisistaan niin kauas etäännytynyt. Hän tunsu hetkisen samaa kunnianhimon sekaista ihailua voimakasta isäänsä kohtaan kuin ennen pikku poikana, sekä unhotti kuuluvansa nykyään yksinomaan taivaalliselle herralleen, Kristukselle.

Kohta kun Pietari saattajineen oli ilmestynyt paalutuksen sisään, kiintyi Jurvan katse häneen. Omituista väristystä tuntien tarkkasi Pietari ilmettä isän kasvoilla ja odotti, tuntisiko tämä häntä. Mutta isän katse oli kylmä ja vaaniva, ja kun esillä oleva asia oli ratkaistu, lausui hän:

"Hoi, te siellä! Mitä varten tuotte sen sidottuna käräjäpaikalle?
Onko hänet tavattu pahanteosta?"

"Hän on ristitty ja me tapasimme hänet rukoilemassa ristittyjen Jumalaa hävittämään meidän uhrilehtomme", vastasi toinen Pietarin saattajista.

Päällikön kulmat rypistyivät uhkaavasti. Hän viittasi saattajia astumaan vankineen lähemmäs ja kysyi sitten Pietarilta:

"Kuka sinä olet ja mistä sinä tulet?"

Pietari oli juuri aikeissa vastata kysymyksellä: "etkö tunne minua?" kun hänen katseensa samassa kiintyi erääseen kehässä istuvista kärjävanhimmista. Se oli nimeltään Rönkä, mahtava mies ylempää jokivarrelta ja Pietari muisti hänet isänsä kilpailijaksi ja katkeraksi vihamicheksi. Kun salamanvälähdyksenä näki hän sen vahingoniloisen ilmeen, mikä kuvastuisi Röngän kasvoilla, jos hän ilmaisisi syntyperänsä ja tässä kaiken kansan kuullen kävisi selväksi, että Jurvan poika on ristitty, joka rukoilee häviötä heidän pyhälle puistolleen. Sekä myötätunnosta isäänsä kohtaan että eduksi käännetytyölleen päätti hän toistaiseksi salata syntyperänsä ja vastasi sen vuoksi:

"Minun nimeni on Pietari Kaukovalta ja minä tulen Turusta."

"Olet siis ristitty?" kysyi Jurva edelleen.

"Olen syntisten puolesta kuolleen Kristuksen opetuslapsi", vastasi Pietari avoimesti.

"Ja mitä varten olet tullut tänne meidän luoksemme? Muukalaisten vallottajain edelläkävijänä ja vakoilijanako?"

"Minun jälessäni ei seuraa mitään vallottajajoukkoa", vastasi Pietari, "vaan minä olen tullut yksinäni julistamaan teille rauhan sanomaa."

Hän alkoi nyt yksinkertaisesti ja tottuneesti puhua ristiinnaulitusta maailman vapahtajasta, joka ihmisyyden päälleen ottaen oli kuolemallaan hankkinut heillekin, ijankaikkisen autuuden. Mutta hän ei ehtinyt pitkälle, kun Jurva keskeytti hänet vihaisesti:

"Suus kiinni, sillä nuo sinun lorusi tunnetaan täällä jo ennestään! Rauhan sanomaa te ristityt sanotte tuovanne, mutta ryöväreinä te itse teossa saavutte."

Pietarin vangitsijoihin kääntyen jatkoi hän: "Viekää hänet kotiini ja sulkekaa vankikellariin, kunnes ehdin hänestä tarkemmin päättää. Nyt meillä on pohdittavana tärkeämpiä asioita."

Saattajat lähtivät taluttamaan Pietaria kylää kohti, joka oli alempana varustuksen pohjoispuolella. Toinen heistä lausui matkan varrella Pietarille:

"Nyt saat Kaikkivallan kellarissa levätä tarpeeksi, että jaksat Kekrin juhlassa juosta uhrilehtomme ympäri."

IV.

Linnamäkeä ympäröivä kaivanto, jonka saattoi joesta laskea vettä täyteen, oli samoin kuin paaluaitauskin joitakuita aikoja sitten rakennettu Jurvan toimesta. Hän aikoi itse asettua asumaan varustuksen sisään ja sitä varten hän oli ryhtynyt jo rakennuspuuhiin. Mutta näihin hänen suunnitelmiinsa oli väestö suhtautunut hyvin vastahakoisesti, sillä se ei ollut totunut uhrautumaan yhteisen hyvän eteen. Hitaasti ja suurella vaivalla oli päällikkö saanut työt edistymään sille kannalle, millä ne nyt olivat. Mutta varustukset olivat vielä keskeneräiset ja nyt oli Jurva päättänyt suostutella heimolaisensa lopullisiin valmistustöihin.

Kun vanki oli saatettu pois käräjäpaikalta, nousi Jurva istuimeltaan ja lausui:

"Nyt, kun kaikki kesän työt ovat suoritettut, on minusta soveliaain aika rakentaa tämä linna täyteen kuntoonsa. Minä ehdotan sen vuoksi, miehet, että kustakin talosta saapuu ylihuomenna yksi mies eväillä ja työaseilla varustettuna tänne. Omasta puolestani panen minä kokonaista kymmenen miestä työhön."

"Vai omin eväin tekemään sinun töitäsi!" lausui tähän Rönkä pilkallisesti ja monelta taholta kuului hyväksyvää naurua.

"Minunko töitäni! Sanotko sinä minun töitäni?" tulistui Jurva ja silmäili niin kiinteästi ympärilleen, että naurajat paikalla vaikenivat. Mutta Rönkä säilytti pilkallisen ilmeensä, vastatessaan:

"Kenenkäs sitten, jollei sinun?"

Hän viittasi rakennusten pohjia ja jatkoi:

"Eikö nämä ole aiotut sinun asunnoksesi, vastaiseksi kuninkaanlinnaksesi?"

Rönkäläiset nauroivat jälleen, mutta yli ääriään suuttuneena huusi Jurva:

"Kyllä minä tunnen sinun koukkusi, sinä ainainen vastahangan soutaja! Enhän minä ole tässä puhunut näistä asuinrakennuksista, sillä ne minä olen itse alottanut ja itse myöskin valmiiksi rakennan, pyytämättä niitä varten syrjäisten apua. Kysymyshän oli yksinomaan paalutuksesta ja vallihaudoista. Tämä linnamme ei ole taattu suoja vihollista vastaan, ennenkuin me rakennamme vielä toisen vallihaudan. Siihen työhön minä ehdotin miehen talosta."

"No, sama asiahan se on niinkin päin, sillä sinun taloasi ja rikkauksiasihan ne vallihaudat joka tapauksessa tulevat suojaamaan", virkkoi tähän Rönkä.

"Niin, ne suojaavat kyllä minua, teidän päällikköänne, ja minun omaisuuttani", huusi Jurva tulipunaisena vihasta, "mutta samalla ne suojaavat myöskin kaikkia teitä ja teidän omaisuuttanne. Turhaan sinä, Rönkä, syytät minua oman edun ajamisesta, sillä tässä on yhteinen hyvä kysymyksessä. Vai onko sinun kallosi liian ahdas käsittämään, että milloin vihollinen pyrkii meidän kimppuumme, on sillä ensimmäisenä vastassaan linna ja että meidän kotimme ovat turvassa niin kauan kuin linna kestä. Eikö sinun ja teidän muiden vastahakoisten silmiä ole avannut naapuriemme kohtalo? Lännen viikingit anastivat heidän asuinsijansa meren äärellä ja rakensivat valtansa tueksi linnan siihen kohti jokisuulla, johon heimolaistemme olisi itse tullut jo aikoja ennen rakentaa samanlainen linna.

"Pidättekö parempana heidän tavallaan odottaa, kunnes linnan rakentaminen on myöhäistä ja te olette vapaista miehistä muuttuneet vieraan orjiksi? Minä ainakaan en aio sellaiseen leväperäisyyteen jättäytyä, vaan olen tekevä kaikkeni, jotta me saisimme rauhassa elää täällä isiltä perityllä alueellamme. Mutta aikaa meillä ei ole päivääkään hukattavana, sillä vihollinen voi vielä tämän sulan aikana uudistaa hyökkäyksensä. Siihen viittaa minun mielestäni tuon ristityn ilmestyminen tänne. Varustustyöt on siis viisainta panna vitkastelematta käyntiin ja minä ehdotan, että kaikki ne, joille heimomme yhteinen hyvä on kalliimpi kuin oma mukavuus ja jotka siis ylihuomenna tahtovat tulla työhön, nostavat merkiksi siitä oikean kätensä."

Estääkseen Rönkää enempi juonittelemasta antoi Jurva asialle tämän nopean päätöksen. Miesten korvissa kaikuvat vielä hänen voimakkaat sanansa ja käsiä nousi ylös sikäli kuin Jurvan kiinteä katse siirtyi miehestä mieheen. Ainoastaan Rönkä ja hänen ympärillään olevat miehet pysyivät hievahtamatta.

"Muistakaa siis velvollisuutenne kaikki te, jotka nyt olette kätenne nostaneet", lausui Jurva vielä paremmaksi vakuudeksi. "Ylihuomenna pannaan täällä työt alkuun."

Mutta mikäli Jurvan kasvoille levisi tyytyväisyyden ilme saamansa voiton johdosta, sikäli synkkeni Rönkä. Hän nousi sijaltaan ja lausui:

"Syyttäköt sitten jälestäpäin itseään ne, jotka ehdoin tahdoin haluavat heittäytyä Jurvan orjiksi. Minä ainakaan en ole niin hullu!"

Tämän sanottuaan lähti hän tiehensä käräjäpaikalta ja häntä seurasivat ne miehet, jotka äänestyksessä olivat häneen yhtyneet. Mutta Jurvan äänessä oli jo hyväntuulinen sävy, kun hän huusi heidän jälkeensä:

"Pyristelkää te rönkäläiset vastaan minkä pyristelette, tämä linna nousee sittenkin niin teidän kuin meidänkin suojaksemme!"

Käräjät olivat päättyneet ja hetken kuluttua lähti Jurvakin miehineen kulkemaan alas kylää kohti.

V.

Pietari oli tällä välin vankina saatettu syntymäkotiinsa ja istui nyt pimeässä kellarissa, miettien asemaansa. Hänen saattajansa olivat tulkinneet peloksi sen syvän liikutuksen, joka hänet oli vallannut lähestyessä paikkaa, missä joka askeleella heräsi yhä uusia lapsuusajan muistoja. Ja mitä lähemmäksi taloa he tulivat, sitä väkevämmäksi kävi hänen liikutuksensa, sillä joka hetki odotti hän saavansa nähdä äitinsä. Niin ei kuitenkaan käynyt, vaan ketään kohtaamatta suljettiin hänet vankikellariin.

Ristiriitaiset tunteet täyttivät hänen sydämensä. Hän tajusi nyt selvästi, että hän oli tullut särkemään isänsä työtä ja hän tunsu epäröivänsä. Mutta alistuvaisuus mestarin käskyihin ei sallinut mitään tinkimistä ja pysyäkseen edelleenkin kuuliaisena opetuslapsena oli hänen käytävä vaikka omaa isäänsä vastaan. Tähän saakka oli hän seurannut mestarinsa askelia ja kuuliaisuutensa takia oli hän palannut syntymäkotiinsa saadakseen näissä omituisissa oloissa sykkivin sydämin kuulostella päänsä päällä äidin askelia. Mutta hänen tarvitsi sanoa vain sana ja vankihuone avautuisi ja hän saisi esiintyä rikkaan heimopäällikön poikana ja ainoana perillisenä. Hän tunsu, että hänen isänsä valta-asema ja suuret suunnitelmat olivat kutkuttaneet hänen inhimillistä luontoaan, lisäten osaltaan sitä tunteiden ristiriitaa ja epäröintiä, minkä valtaan hän oli joutunut. Aina siitä aikain, kun hänestä oli todella tullut ristitty, oli hän ikäänkuin jakaantunut kahdeksi ihmiseksi, jotka olivat alituiseissa taistelussa keskenään, tehden hänen olemuksensa rikkinäiseksi. Tämä vaivasi häntä toisinaan niin, että hän saattoi tuntea suoranaista kateutta sellaisia ehyitä ja kokonaisia miehiä kohtaan kuin hänen oma isänsäkin, miehiä, jotka horjumatta ja heilahtelematta kulkivat omaa varmaa suuntaansa.

"Mene pois, kiusaaja!" toisti hän moneen kertaan ja syventyi lopuksi palavaan rukoukseen.

Se tynnytti häntä ja palautti sydämeen entisen tasapainon. Päästyään siten voitolle siitä toisesta itsestään, ryhtyi hän tynnosti harkitsemaan, mihin hänen ensiksi oli ryhdyttävä. Pian olikin hän selvillä siitä, että hänen oli mitä pikimmin ilmaistava itsensä äidille sekä saatuaan äidin puolelleen — seikka, jota hän ei ollenkaan epäillyt — ryhdyttävä hänen avullaan vaikuttamaan isään.

Ehtoopäivällä toi vangille hiukan syötävää muuan iäkkäämpi mies, nähtävästi yksi talon lukuisista orjista. Pietari koetti päästä hänen kanssaan keskusteluun, mutta mies vastasi lyhyeen ja jurosti sekä poistui heti asiansa toimitettuaan. Seuraavana päivänä pistäytyessään vankikomerossa samalla asialla oli mies kuitenkin hiukan suopeampi ja Pietari pyysi häntä nyt ilmottamaan kahdenkesken talon emännälle, että hänellä olisi tälle jotakin tärkeää sanottavaa.

Tämän jälkeen tarkkasi Pietari jännittyneenä sekä oven takaa että päänsä päältä kuuluvia askelia. Mutta se ja seuraava päivä kuluivat ilman, että hänen vankihuoneeseensa ilmestyi muita kuin tuo harvasanainen ruuantuoja, jolta Pietari ei saanut edes tietää, oliko hän saattanut perille hänen sanansa. Hän alkoi jo käydä levottomaksi, samalla kuin halu saada syleillä äitiään kävi hänessä yhä kiihkeämmäksi.

Vankeutensa neljäntenä päivänä näki hän sitten ruuantuojan takana ovella naisen ääriiviivat. Miehen poistuttua astui tämä sisään, sulki oven ja tuohuksella tyrmää valaisten astui Pietaria kohti.

"Äiti!" huudahti Pietari tahtomattaan ja hänen sydämensä alkoi jyskiä kuuluvasti.

Mutta nainen, jolla oli lempeät kasvonpiirteet ja harmaa tukka, silmäili häntä ääneti. Hän laski tuohuksen kädestään ja siirtäen vangin pitkän tukan syrjälle tarkasti hänen otsaansa, ohimoita ja korvia. Sitten huudahti hän äänellä, joka ilmaisi suurta mielenliikutusta:

"Totisesti oletkin sinä oma poikani, minun pieni, poisryöstetty Toivottuni!"

Hän puhkesi kyyneliin ja Pietarin päätä hyväillen toisteli hän tuota hänen alkuperäistä nimeään, jonka kuuleminen yhdessä äidin hyväilyjen kanssa palautti Pietarin hetkiseksi kokonaan lapsuusajan mielikuvamaailmaan. He itkeä nyyhkyttivät yhdessä kylkiseen, kunnes äiti hiukan tyyntyyttyään puhui:

"Sydämessäni ailahti niin kummasti, kun kuulin että tänne on suljettu ristitty nuori mies. Minä aioin tulla sinua puhuttelemaan, toivoen saavani kuulla jotain pojastani, sillä koskaan en ole lakannut uskomasta saavani vielä kerran sinut takaisin. Äsken tuli sitten luokseni vanha Kuosma metsästäjä, joka oli tavannut sinut saloilla ja kertoi aavistelevansa sinua meidän pojaksemme. Silloin riensin minä suoraa päätä tänne ja löysin täältä vankikellaristamme oman poikani."

Hän puhkesi uudelleen kyyneliin, kysyen hetken kuluttua arasti:

"Mutta onko se totta, että sinä olet ristitty?"

"On, äiti, minä olen ristitty enkä toivo muuta niin hartaasti kuin että sinäkin ja isä ja koko heimomme tulisitte Kristuksen opetuslapsiksi", vastasi Pietari lämpimällä avomielisyydellä.

"Mutta isäsi vihaa niin katkerasti ristittyjä", sanoi äiti kartellen.

"Siksi että hän ei tunne Kristusta, joka on ainoa maailman valkeus. Uskotko *sinä*, äiti, sen?"

"Minä niin vähän tunnen ristittyjen jumalaa, mutta miksikä minä en voisi uskoa sitä, jota sinäkin, poikani", vastasi äiti hellällä myötämielisyydellä.

He keskustelivat vielä tovin aikaa ja sopivat siitä, että isä jätetään toistaiseksi tietämättömäksi siitä, kuka hänen vankinsa oikeastaan on. Niin ollen tuli Pietarin edelleenkin jäädä vankikellariin, joka ei kuitenkaan enää tuntunut pimeältä ja kolkolta, kun häntä ympäröitsi siellä äidin hellyys ja kun hän täst'edes saisi siellä joka päivä opettaa kristinuskon totuuksia omalle kantajalleen. Niinpä hän jälleen polvistui ja kiitti Jumalaa siitä, että hän oli onnistunut ottamaan ensimmäisen askeleensa tällä vaikealla tiellä.

VI.

Työt linnamäellä oli pantu käyntiin. Jurva oli mitä parhaimmalla tuulellaan ja hänet nähtiin kaikkialla käskyjä antamassa, ohjaamassa ja neuvomassa. Toiset hänen omista miehistään olivat muiden joukossa vallihautaa kaivamassa, samalla kun toiset pystyttivät asuinrakennuksia paaluaitauksen sisällä. Jurva aikoi näet vielä ennen talven tuloa asettua sinne asumaan, voidakseen äkillisten päällekkäisten sattuessa puolustaa linnaa, kuten hän sanoi. Mutta rönkäläiset sanoivat hänen kiirehtivän sinne, ollakseen täysi "kaikkivalta" ja alistaakseen ikeensä alle muut heimolaisensa. Eräänä iltana linnamäeltä palatessaan muisti Jurva ristityn vankinsa ja päätti ottaa hänet kuulusteltavakseen. Istuen avarassa isäntätuvassaan pitkän tammipöydän päässä, suopeana ja päivän monista puuhista väsähtäneenä, antoi hän oluthaarikan tyhjennettyään käskyn tuoda vangin sisälle.

Hänen vaimonsa säpsähti ja aavisti ratkaisun olevan ovella. Useana iltana oli hän, miehensä kanssa kahden jäätyään, aikonut ottaa puheeksi heidän poikansa kohtalon, mutta peläten sillä asialla karkottavansa Jurvan suopean tuulen, oli hän asian esille ottamisen lykännyt aina tuonnemmaksi. Jännityksissään ja pelosta vavisten asettui hän nyt karsinan puoleen odottamaan, millaiseksi kohtaus oli muodostuva ja oliko Pietari ilmaiseva itsensä isälleen. Tuvassa oli kuitenkin jo onneksi siksi hämärä, että Jurva ei saattanut huomata hänen mielenliikutustaan.

Odottava äänettömyys vallitsi tuvassa, kun Pietari saattajansa kanssa astui kynnyksen yli ja pysähtyi huoneen keskelle. Hänen kasvoillaan ilmenevä tyyneys rauhoitti äitiä tuntuvasti.

"Tuota, kuinkas sinun nimesi olikaan?" kysyi Jurva alotteeksi ja äiti pani mielihyvin merkille, että hänen äänessään oli suopea sävy.

"Pietari Kaukovalta."

"Pietari, se on niitä ristittyjen nimiä", sanoi Jurva kuin itsekseen. "Kaukovalta, hm — ja minua sanovat Kaikkivallaksi. Olemmehan siis hieman kuin kaimaksia."

Hän naurahti hyväntuulisesti, mutta Pietarin kasvoilla värähti mielenliikutus. Hetken vaiettuaan kysyi Jurva:

"Mutta mitä varten sinä tulit tänne meidän luoksemme? Jos tunnustat sen suoraan, niin minä lasen sinut kaikessa rauhassa takaisin."

"Vilpittömän totuuden sanoakseni, minulla ei ollut mitään muuta asiaa, kuin saada julistaa teille, pimeydessä eläville heimolaisilleni, hyvää sanomaa maailman vapahtajasta Jeesuksesta Kristuksesta", vastasi Pietari vakuuttavalla äänellä, jonka liikutus sai hieman värähtelemään.

Hänen sanansa ja se vilpitön tapa, millä ne lausuttiin, tekivät nähtävästi vaikutuksensa Jurvaan, sillä niitä seurasi pitempi äänettömyys. Pietari katsoi hetken otolliseksi ja jatkoi äitiinsä katsahtaen:

"Sinä vertasit äsken minun liikanimeäni omaasi, päällikkö. Jos tahdot kuulla, niin kerron sinulle oman nimeni alkuperän."

"Hm, annahan sitten kuulua", hymähti Jurva.

Pietari silmäsi ympärilleen ja lausui:

"Kertoisin sen mieluummin kahdenkesken sinulle ja vaimollesi."

Nyt hymähti Jurva vieläkin kummastuneempana, mutta antoi kuitenkin hetken emmittyyään tuvassa olijoille merkin poistua.

Kun he olivat jääneet kolmisiin, jatkoi Pietari:

"Minunkin nimeni on ollut alkuaan Kaikkivalta, mutta tultuani tuntemaan Kristuksen, en minä katsonut syntisenä ihmisenä voivani pitää sellaista nimeä. Sillä kaikkivalta voi olla yksin Jumala. Sen sijaan aloin minä kutsua itseäni Kaukovallaksi, koska se Kristuksen valtakunta, jonka tuloa minä julistan, on ulottuva niin kauas tulevaisuuteen kuin tämä maailmakin sekä jatkuva vielä senkin jälkeen taivaassa."

"Sinä sanot nimesi olleen alkuaan Kaikkivalta", puhkesi Jurva kummastuneena lausumaan. "Mistä sinä sitten oikein olet kotoisin?"

Näitä sanoja seurasi jännittynyt äänettömyys, jota keskeytti vain nyyhkytyksen kaltainen ääni karsinasta, missä Pietarin äiti istui hämyyn suojassa. Vihdoin kuului Pietarin ääni liikutettuna:

"Minä olen syntynyt tämän saman kurkihirren alla, missä nyt seison, ja sinä olet minun isäni. Muistat kai vielä poikasi, jota te nimititte Toivotuksi ja jonka muukalaiset kaksikymmentä vuotta sitten veivät pois?"

Syntyi hetken kestävä syvä hiljaisuus. Pietari astui muutaman askeleen isäänsä kohti, mutta pysähtyi äkkiä, kun Jurva kumealla äänellä tiuskasi:

"Vai minun pojakseni sinä ristittyjen lähetti uskallat tekeytyä!"

"Mutta *hän on* meidän poikamme!" huudahti yhtäkkiä Pietarin äiti, nousten karsinasta ja lähestyen poikaansa. Hän työnsi tätä isäänsä kohti ja jatkoi: "Katso, etkö tunne hänessä omaa, kadoksissa ollutta poikaamme."

Vaimonsa odottamaton sekaantumisen asiaan sai Jurvan hämmästyksestä sanattomaksi. Näkyi selvään, että hän kävi itseksensä ankaraa taistelua, mikä tuntui hänen särkyneessä äänessäänkin, kun hän Pietarille lausui:

"Mutta sinähän olet ristitty?"

"Niin olen, isäni, ja nyt olen tullut tekemään teitäkin osallisiksi samasta valkeudesta", vastasi Pietari hiljaa.

"Mutta minun poikani ei voi olla ristitty!" huusi Jurva ja hänen äänestään kajahti jälleen kylmä horjumattomuus. "Sinun kanssasi minulla ei ole mitään tekemistä, ennenkuin annat uhrimiestemme pestä itsesi pyhässä lähteessä ja siten julkisesti palaat isäisi uskoon. Siihen saakka on sinun paikkasi vankihuoneessa."

"Isäni", lausui Pietari murtuneella äänellä, "koska et kuitenkaan kiellä, että minä olen syntynyt sinun pojaksesi, niin minä pyydän sinulta yhtä ainoata armonosotusta: että nimittäin sallit minun edes yhden kerran saarnata Kristuksen evankeliumia kokoontuneelle kylänväelle. Tai ellet siihen suostu, niin salli minun edes tässä laajemmin puhua Jeesuksesta sinulle ja äidilleni. Päätä sitten itse, onko se oppi niin

paha ja vihattava, että sen saarnaaminen on estettävä."

"Salli hänen puhua, Jurva, sillä onhan hän meidän poikamme!" yhtyi hänen pyyntöönsä äitikin nyyhkytysten katkomalla äänellä.

Mutta Jurva kutsui sisälle käskyläisensä, jotka hän äsken oli viitannut poistumaan, ja sanoi heille: "Viekää vanki takaisin kellariin. Saarnatkoon siellä seinäkiville ristinuskoa niin paljon kuin mieli. Ennen saa hän ne kääntymään kuin Jurva Kaikkivallan."

"Jurva, Jurva, kuinka saatat sinä olla niin sydämetön, että oman poikasi suljet vankikomeroon!" huusi hänen vaimonsa itkien, kun palvelijat olivat vieneet Pietarin pois.

"Minun poikani ei ole vielä palannut", vastasi Jurva ontolla äänellä.

Hän istui entiselle paikalleen pöydän päähän ja nojasi päätään käteen. Pimenevässä tuvassa ei kuulunut muuta kuin hänen vaimonsa tukahtunut nyyhkytys.

VII.

Seuraavana aamuna ei Jurvassa saattanut huomata mitään jälkiä illallisesta kohtauksesta. Vangista hän ei puhunut mitään ja ryhtyi tavallisiin toimiinsa niinkuin ei mitään olisi tapahtunut. Työpaikalla panivat linnanrakentajat kuitenkin merkille, että hän jäi toisinaan eteensä tuijottamaan sekä oli muutoin tavallista ärtyisempi. Vaimonsa kanssa ei hän kotona antautunut pitempiin keskusteluihin, vaan oleskeli etupäässä työpaikalla.

Kun hän eräänä aamuna saapui linnanrakennukselle, huomasi hän miehiä olevan työssä noin kolmatta osaa vähemmän kuin tavallista.

"Mitä tämä on?" kysyi hän äreästi läsnäolevilta. "Missä ne muut viipyvät?"

Kun miehet mitään vastaamatta vilkuivat toisiinsa, astui hän erään oman miehensä eteen ja tiuskasi: "Sano paikalla, miksi kaikki eivät ole saapuneet työhön!"

"En minä mitään varmaa tiedä", vastasi mies, ottaen surkean muodon, "mutta minä luulen rönkäläisten yllyttäneen heitä jäämään pois työstä."

"Sitä minä jo aavistinkin", sanoi Jurva hammastensa välitse.

Hän tuijotti hetkisen mietteisiinsä vaipuneena eteensä, korotti sitten äänensä, niin että kaikki saattoivat sen kuulla, sekä lausui:

"Jos teidän joukossanne on vielä sellaisia, jotka epäilevät, että nämä työt eivät tapahdu meidän yhteiseksi hyväksemme, ja jotka eripuraisuuden luulevat olevan suuremmaksi siunaukseksi heimollemme kuin yksimielisyyden, niin jättäkööt työpaikan ja lähtekööt heti kotiinsa. Minä en tahdo asettua heidän tielleen, vaan pidän parempana, että ne, jotka täällä tekevät työtä, tekevät sitä yksimielisyydellä ja luottamuksella."

Miehet silmäilivät toisiaan, mutta kukaan ei liikahtanut.

"Te tahdotte siis kaikki pysyä työssä", sanoi Jurva. "No hyvä, meitä on vielä kylliksi paljon saadaksemme työt suoritetuiksi. Mutta muistakoon nyt jokainen teistä pysyä lujana rönkäläisten houkutuksille."

Tästä huolimatta tapasi Jurva parin päivän kuluttua miesjoukon muutamia kymmeniä pienempänä. Rönkäläiset olivat jälleen olleet liikkeessä sekä onnistuneet hyvin myyräntyössään. Jällellä olivat enää ainoastaan Jurvan oman kylän miehet, ja hän tiesi, että ainakin he pysyivät työssä, tehden sen joko pelosta tai uskollisuudesta. Mutta heitä oli nyt liian vähän, saadakseen varustukset ennen talven tuloa valmiiksi.

Jurva oli koko päivän harvapuheinen, synkkä ja äreä. Illalla kotiin tultuaan otti hän tulta tuohukseen ja lähti vankikellariin. Huolestuneena hiipi hänen vaimonsa perässä ja asettui oven luo kuuntelemaan. Hän kuuli miehensä puhuvan, äänessään masentunut sävy:

"En epäile, ettetkö sinä synnyltäsi ole minun poikani ja tunnenhan sinussa nyt, näin läheltä tarkastellessani, pienen, pois ryöstetyn perilliseni piirteet. Et käsitä, kuinka tuo ryöstö koski minuun, sillä kaikki minun puuhani näyttivät hukkaan menneiltä. Mutta minä en masentunut, vaan toivoen saavani joko toisen pojan tai sinut takaisin jatkoin minä työtäni. Toista poikaa en ole saanut, mutta sinä olet tullut takaisin. Iloitsin sydämestäni tultuani vakuutetuksi, että sinä olet kadonnut poikani. Sylini on sinulle aina avoinna, kun vain riisut päältäsi muukalaisuuden verhon. Tällä hetkellä tarvitsen poikaa,

auttajaa, enemmän kuin koskaan, sillä vihamiesteni salavehkeet uhkaavat tehdä työni tyhjäksi. Tule pojakseni ja auta minua! Yhdessä me saamme aikaan sen, mikä minulta yksin jää keskeneräiseksi. Me kukistamme Röngän ja rakennamme linnan valmiiksi. Sitten yhdistämme me eri heimokunnat, karkotamme Turusta ristityn piispan pappeineen ja valiotamme muukalaisten pystyttämän linnan Aurajoen suussa. Ja sitten... niin, sitten saat sinä kaiken vallan minun jälkeeni, sinä olet koko maan valtiias, suomalaisten kuningas. Jätä siis, poikani, muukalaisuutesi, palaa heimosi uskoon ja rupea julkisesti Jurva Kaikkivallan pojaksi."

Lopussa oli Jurvan ääni käynyt hellän pyytäväksi ja henkeä pidättäen kuunteli äiti, mitä Pietari oli vastaava tähän isän intomieliseen esitykseen.

Hetken kuluttua kuuli hän poikansa äänen kuin maan alta vastaavan:

"Isäni, minä olen valmis auttamaan sinua kaikessa, mikä ei sodi omaatuntoani vastaan. Mutta uskostani minä en voi luopua. Vaan etkö voi minua ristittyäkin omaksua pojaksesi ja auttajaksesi?"

"En!" kuului Jurvan vastaus ja hänen äänensä, joka äsken oli ollut pyytävä, muuttui yhtäkkiä jyrkäksi. "Minä käyn taistelua ristittyä vastaan ja sen vuoksi ei auttajani ja vielä vähemmän oma poikani saa olla ristitty. Vielä kerran kysyn siis sinulta, etkö tahdo luopua tuosta muukalaisten uskosta ja ryhtyä auttamaan isääsi hänen raskaassa taistelussaan?"

"Voi isä, isä, miksi asetat minun eteeni tämän ristiriidan!" huudahti Pietari syvän tuskan vallassa, lisäten hetken kuluttua kuin itsensä kanssa taistellen: "Enemmän tulee kuulla Jumalaa kuin ihmisiä!"

"Et siis suostu?" kuului nyt isän kysymys pahaa ennustavalla äänensävyllä.

"En voi, isäni, en voi, mutta poikasi..." Tässä keskeytti hänet Jurvan jyrähtävä ääni: "Poikani et sinä ole, mokoma ristittyjen äpärä! Seuratkoon kiroukseni kantapäilläsi elämäsi loppuun!" Seuraavassa hetkessä astui Jurva ulos kellarista ja ovi hänen jälessään paukahti jymähtäen kiinni. Hädintuskin ehti äiti väistyä syrjään ja kätkeytyä miehensä katseelta.

VIII.

Pietari oli taistellut sydämessään nopean, mutta sitä ankaramman taistelun ja selviytynyt siitä voittajana. Kiusaaja oli näyttänyt hänelle kaiken maailman kunnian ja huikaissut lyhyeksi hetkeksi hänen silmänsä, niin että se toinen, vanha minä, oli vähällä ollut päästä ylivaltaan. Mutta Herra oli rientänyt hänen avukseen ja kiusaajan oli täytynyt jättää hänet. Ensi hetkinä isänsä mentyä tunsin hän sulaa voittajan riemua ja näki silmissään kimaltelevan marttyyrikruunun, ja sen kimmellys oli paljon kirkkaampi kuin sen maallisen kruunun, jonka toiveilla isä oli häntä häikäissyt.

Hän oli täynnä palavata uskonintoa ja toivoi hartaasti, että äiti olisi mitä pikimmin tullut hänen luokseen, saadakseen täydentää työnsä ja liittää hänet pyhän kasteen kautta Kristuksen seurakuntaan. Joka päivä oli hän opettanut äidille ristinopin totuuksia, ja nyt tunsin hän hetken otolliseksi kasteen antamiseen.

Aika kului kuitenkin seuraavaan aamupäivään, ennenkuin äiti hiipi poikansa vankikomeroon.

"Voi, rakas poikani, hänhän kirosi sinua!" lausui äiti itkuun purskahtaen ja tapansa mukaan hyväillen hänen päätään.

"Elä ole siitä murheissasi, sillä minun herrani ja vapahtajani on tekevä sen tyhjäksi", lohdutti häntä Pietari.

"Hän ei ole nukkunut koko yönä ja aamulla linnamäelle lähtiessään oli hän niin synkkä ja alakuloinen. Kovasti sen on täytynyt häneen koskea ja minun käy häntä niin säälikseni."

"Kyllä se koskee minuunkin, äiti", vastasi Pietari, "mutta toisin ei se voi olla, ja minä vielä toivon kaiken muuttuvan hyväksi. Minä olen koko yön viettänyt rukouksissa isäni puolesta ja olen vakuutettu, että hän käsittää vielä totisen valkeuden."

"Kunpa niin kävisi", sanoi äiti ilahuneena. "Minä en kuitenkaan jaksa uskoa ennenkuin näen, sillä minä tunnen hänen jäykkyytensä."

"Nyt, äiti", alotti Pietari hetken kuluttua, "on tullut hetki, jolloin sinun on otettava viimeinen askel ja päästävä osalliseksi pyhästä kasteesta."

"Minä en tahdo mitään niin hartaasti kuin päästä osalliseksi samasta uskosta, joka sinutkin on tehnyt niin lujaksi", vastasi äiti. "Mutta olenko minä siihen mahdollinen?"

"Ja miksi et olisi?" ihmetteli Pietari, "sillä olethan sinä nyt selvillä pyhän uskomme perustotuksista ja sydämesi on muutoin valmis ottamaan vastaan kasteen."

"Mutta illalla, kun isäsi houkutteli sinua luopumaan ristinuskosta, toivoin minä alussa, että sinä suostuisit hänen pyyntöönsä", tunnusti äiti arasti.

"Mutta Herramme on auttanut sinua, kuten minuakin, voittamaan kiusauksen", rohkaisi häntä Pietari.

Niin tapahtui hetken kuluttua, kun äiti oli toimittanut paikalle tarvittavat välikappaleet, Jurva Kaikkivallan vankikellarissa pyhä toimitus, jonka kautta pakanallisen ja jäykän heimopäällikön puoliso oman poikansa kastamana liittyi ristittyihin. Oudoksuen ja ihmeissään kuulivat talon naisorjat permannon alta kaikuvan ristittyjen virren, jota heidän oma emäntänsä veisasi yhdessä vangin kanssa.

Kun Pietarin äiti palasi kellarista, kohtasi hän ensimmäiseksi vanhan Kuosman, joka kiireisestä kulusta hengästyneenä juuri saapui pihaan ja hänet nähdessään kysyi päällikköä.

"Missäpä muualla kuin linnamäellä", vastasi hän. "Siellä hän on miehineen. Mutta mihin sellainen kiire?" lisäsi hän nähdessään Kuosman lähtevän saman tien linnamäkeä kohti.

"Kiire on!" huusi ukko solalta mennessään, "sillä ristisoturit ovat tulossa tänne. Kastavat parhaillaan kansaa Rönkälässä."

Kuosma kiiruhti matkaansa, niin että hiekka priiskui hänen virsujensa alla. Mutta päällikönvaimo palasi kiiruusti takaisin poikansa luo ja ilmotti hänelle Kuosman tuoman uutisen.

"Mitä meidän nyt on tehtävä?" kysyi hän hätäntyneenä ja neuvotonna.

Hetken mietittyään vastasi Pietari:

"Minä luulen, että piispa Turussa on jotenkuten saanut kuulla minun vankeudestani sekä lähettänyt ristiretkeläisiä minua vapauttamaan. Niin ollen olisi mielestäni viisainta, että minä menisin heitä vastaan Rönkälään ja estäisin heidät ryhtymästä taisteluun isäni kanssa. Uskallatko laskea minut vapauteen, äiti?"

"Sitähän sinun ei pidä kysyäkään. Lähde siis kiiruusti matkaan, ennenkuin isäsi palaa linnamäeltä, ja Jumala olkoon kanssasi!"

Kun Pietari muutaman hetken kuluttua oli solalla menossa, palasi hän yhtäkkiä äitinsä luo pihan keskelle ja lausui:

"Mutta voinko minä näin jättää sinut, äiti? Tietysti isä minun häviämistäni purkaa vihansa sinuun. Ei, kyllä minun on jäätävä tänne."

"Ei, ei, vaan sinun on mentävä ristisotureita vastaan ja estettävä heidät taistelusta!" vastasi äiti lujasti.

"Mutta silloin on sinunkin seurattava minua, sillä en voi sinua jättää isäni vihan uhriksi", väitti Pietari.

"Ei, ei, vaan minun on oltava isäsi luona, ja Herra on minua kyllä suojeleva. Elä ole siis minusta huolissasi, vaan riennä matkaasi", ja äiti työnsi häntä hellästi solaa kohti.

Hetken kuluttua oli Pietari ulkona pihasta, äidin katsoessa kyynelsilmin hänen jälkeensä sekä lukiessa hiljaa vasta oppimiansa rukouksia.

IX.

Kun Kuosma oli kertonut sanomansa Jurvalle, ei tämä osottanut mitään hämmästyksen merkkejä. Synkän päättävästi lausui hän ainoastaan:

"Tulkoot, miekkani kaipaakin jo verta!"

Tarmokkaasti ja nopeasti ryhtyi hän varustautumaan vihollisen varalle. Lähikukkuloilla sytytettiin merkkitulet ja varmemmaksi vakuudeksi pantiin lähikyliä kiertämään kapula ilmoituksen kera, että kaikki ne, jotka tahtoivat puolustaa vanhaa vapauttaan sekä pysyä uskollisina isien uskolle ja tavoille, kätkekööt kiiruusti omaisuutensa ja rientäkööt itse aseilla varustettuina linnamäelle. Pari miestä lähetettiin jokivartta ylös vakoilemaan vihollisen liikkeitä, ja osa naisista sekä aseisiin pystymättömät miehet toimitettiin karjan kanssa etäisiin metsiin. Kaikki muonavarat sekä kalleudet kuletettiin kylästä linnamäelle varustuksen turviin.

Illan hämärtäessä alkoi kaikki olla jo valmiina vihollisten vastaanottamiseksi. Sisempi vallikaivanto, joka oli jo aiemmin saatu valmiiksi, oli laskettu vettä täyteen, ja ulomman, vielä keskeneräisen kaivannon reunoihin oli pystytetty teräväkärkisiä seipäitä tiheäksi piikkimetsäksi. Paaluaitauksen sisällä oli suuret pinot myrkytettyjä nuolia sekä heittokeihäitä ja kiviä, joita viimeainittuja saattoivat naisetkin viskellä varustukseen pyrkivän vihollisen päälle. Miehet koettelivat jousiaan ja niiden jäniteitä, toisten terottaessa miekkoja ja sotakirveitä. Jurvan uudet rakennukset eivät vielä olleet täysin valmiit, mutta saivat nyt siitä huolimatta tarjota suojaa niin monelle kuin seinien sisälle mahtui. Loput saivat viettää yönsä ulkona nuotiotulen ääressä.

Kun päällikön vanha talo oli tyhjenetty kaikista arvokkaammista tavaroista ja koko kylä päivän laskiessa seisojautiona ja hyljättynä, lähti Jurva, joka vaimonsa ja yhden miesorjan kanssa viipyi vielä paikalla, vankikellariin. Pian palasi hän takaisin ja astuen pelon vallassa odottavan vaimonsa eteen sanoi:

"Sinäkö sen olet tehnyt?"

"Minä", vastasi vaimo, koettaen katsoa miestänsä lujasti silmiin sekä lisäten hetken kuluttua: "Sillä poikamme tahtoi mennä vihollisia vastaan, estääkseen heitä hyökkäämästä sinun kimppuusi."

Jurva mitteli häntä hetken katseillaan, mutta kääntyi sitten mitään puhumatta ympäri ja viitaten toisia mukaansa lähti astumaan linnamäkeä kohti.

Tällä välin oli Pietari ehtinyt kulkea Röngän kylään. Siellä tapasi hän useihin satoihin nousevan ristiretkeläisjoukon sekä muutamia munkkeja, jotka parasta aikaa kastoivat kansaa ristinuskoon. Hän sai kuulla, että Rönkä puoluelaisineen ei ollut tehnyt mitään vastarintaa, vaan taipunut mielisuosiolla kasteeseen. Pian huomasi hän kuitenkin asianomaisia puhutelllessaan, että Rönkä oli ottanut kasteen ainoastaan siitä syystä, ettei hänen tarvitsisi yhdessä Jurvan kanssa taistella ristisotureita vastaan. Saipa Pietari myöskin selville, että Rönkä aikoi yhdessä ristiretkeläisten kanssa lähteä vallottamaan Jurvan linnaa sekä toivoi Jurvan kukistuttua pääsevänsä ristittyjen avulla suurempaan vaikutusvalttaan.

Saamansa tiedot synnyttivät Pietarin mielessä syvää halveksuntaa, ja sen sijaan että olisi ryhtynyt avustamaan toisia munkkeja pakanain kastamisessa, käänsi hän selkänsä koko toimitukselle ja ryhtyi etsimään ristijoukon päällikköä. Hänelle neuvottiin erästä kookasta soturia, ja astuessaan tämän eteen kohtasi Pietarin ikävä yllätys, sillä miehen tunsu hän ritari Konradiksi, johon hän oli tutustunut jo Vironmaalla, ja joka kuului saksalaisten kalpaveljesten ritarikuntaan. Hän oli aikoinaan taistellut pyhällä maallakin, ja kun Vironmaan valloitus näihin aikoihin oli pääasiassa loppuun suoritettu, oli hän nähtävästi äsken tullut Suomeen ja tarjonnut palvelustaan piispa Tuomaalle. Herra Konrad oli pitkä ja luiseva mies, jolla oli käyrä nenä ja leuassa suippo parta sekä vasemmassa poskessa iso miekanarpi. Hänen ulkomuodossaan oli jotakin, mikä hyvin paljon muistutti petolintua. Luonteeltaan hän olikin ahnas, saaliinhimoinen ja julma. Pietari oli kerran Virossa joutunut hänen kanssaan kiivaaseen riitaan, koettaessaan hillitä hänen julmuuttaan ja ryöstönhaluaan. Samassa tilaisuudessa oli Pietarin nuorekkaan kiivas ja palava uskoninto ensi kerran pahasti järkähtänyt, niin että jälkiseuraukset siitä puhkesivat tuon tuostakin näkyviin epäilyksinä ja hetkellisenä tarmottomuutena. Ritari Konradin tovereineen riehussa eräässä virolaiskylässä, oli Pietari kohdannut muutaman vanhuksen halaistuina otsin makaamassa kylänraitilla. Ukko oli ollut vielä hengissä ja Pietarin kumartuessa hänen puoleensa oli vanhus lausunut, synkkä viha sammuvassa katseessaan: "Te sanotte tuovanne meille rakkauden ja ikuisen autuuden oppia, mutta itse asiassa karkaatte te päällemme kuin villipedot. Minä kiroan teitä ja teidän oppianne!" Monenlaisia kauhunnäytöksiä oli Pietari senkin jälkeen saanut Virossa kokea ja monta taistelua oli hän sydämessään käynyt, tehdessään itselleen selväksi, että hänen ristinuskonsa oli kokonaan toista kuin se tapa, millä kalpaveljekset sitä pakanain keskuuteen levittivät.

Herra Konradillekaan ei Pietarin kohtaaminen näyttänyt olevan mikään mieluinen yllätys. Kun Pietari oli tiedustellut hänen suunnitelmiaan, vastasi Konrad:

"Matkamme päätarkoituksena on kukistaa Jurva-niminen pakanain päällikkö, joka ristilliselle kirkolle on tuottanut paljon vahinkoa. Huomenna jatkamme matkaa jokisuulle ja valiotamme siellä heidän linnansa sekä viemme Jurvan vankina piispan luo, ellei hän sitä ennen ole saanut osaansa minun miekastani."

Hetken vaiettuaan lisäsi hän pilkallisesti:

"Tämän kylän miehet, jotka vielä äsken olivat pakanoita, ovat nyt niin innokkaita ristittyjä, että he huomenna seuraavat meitä nujertamaan Jurvaa."

"Mutta minä pidän viisaampana, että te jätätte Jurvan rauhaan", virkkoi nyt Pietari. "Minä olen kastanut hänen puolisonsa ristinuskoon ja toivon Jumalan avulla saavani vielä itse päällikönkin kääntymään. Ja kun päällikkö kääntyy, silloin kääntyvät kaikki muutkin. Täten pääsemme me väkivaltaa

käyttämästä ja työmme on kantava paljon siunatumia hedelmiä. Minä pyydän siis teitä, jättäkää Jurva ja hänen väkensä minun huostaani, minä menen heistä vastuuseen."

"Vai niin, te kiivaileva isä, vai tahdotte jälleen meren tälläkin puolen asettua minun tielleni", vastasi Konrad pahansuovasti. "Mutta minullapa on piispan selvä käsky hävittää Jurvan linnotus, kaataa hänen uhripuistonsa ja tuoda hänet itsensä joko elävänä tahi kuolleena Turkuun. Ja tästä määräyksestä minä en aio rahtuakaan poiketa, vaikka vieläkin kiivaampi munkkiveli tielleni ilmestyisi."

"Mutta täällä minä asetun teidän väkivaltaanne ja julmuutenne tielle vieläkin suuremmalla syyllä kuin meren tuolla puolen, sillä tämä on minun syntymämaani!" huudahti Pietari tulistuneena. "Jos te täällä aiotte menetellä samoin kuin Virossa, niin siitä saatte tehdä tiliä piispalle, sillä hänen tahtonsa ei suinkaan ole, että pyhää evankeliumia levitetään julmuudella."

"Ho, ho, turhaan te, isäseni, pelottelette minua piispalla", vastasi Konrad. "Ei hän pakanoita kohtaan ole yhtä arkakätinen kuin te. Niinpä lähtiessänikin sain olla todistajana, kun hän omin käsin kuritti erästä uppiniskaista hämäläispakanaa, niin että mies pääsi henki pahastaan."

Hän silmäili Pietaria ivallisesti ja lisäsi:

"Huomenna siis lähemme pääpakanan pesää karhomaan. Valmistautukaa kastamaan pakanoita, mikäli heitä nimittäin tulee miekaltamme säästymään."

Pietari kohotti kättään ja huusi kuohuvan vihan vallassa:

"Kirous seuratkoon askeleitasi, sinä tunnoton muukalainen, joka saastutat pyhän ristinmerkin kantamalla sitä riettaassa kilvessäsi!"

Hän kääntyi selin herran Konradiin, joka hänen vihanpurkaukseensa vastasi hohottavalla ivanaurulla.

X.

Puolenpäivän aikaan seuraavana päivänä ilmestyivät ristiretkeläiset linnamäen alle.

"Tuotapa en sentään olisi uskonut!" virkkoi Jurva, nähdessään Röngän ja muutamia hänen puoluelaisistaan vihollisten joukossa. "No, sitä parempi, sillä nytpä tarjoutuu tilaisuus mitellä avoimesti miekkaa sen katalan kanssa."

Viholliset pysähtyivät ampumamatkan ulkopuolelle, ja hetken kuluttua lähenei varustusta airut, kädessään valkoinen lippu ja torvi. Hän pysähtyi ulommaisena vallihaudan äärelle ja puhallettuaan torveensa huusi Turvalle, joka lähimpien miestensä kanssa seiso i paaluaidan ampumalavalla, ollen rintaansa myöten vihollisten näkyvissä:

"Hänen pyhyytensä piispa Tuomaan nimessä käskää ritari Konrad teitä jättämään varustukseen hänen haltuunsa. Jos te teette sen ilman vastarintaa sekä luovutte pakanallisista menoistanne ja annatte itsenne kastaa, ei teille tule tapahtumaan mitään pahaa. Totelkaa siis hänen käskyänsä!"

Jurvan katse säteili vihaa, kun hän jyrähtävällä äänellä huusi vastaan:

"Minä en tunne mitään piispa Tuomasta tai ritari Konradia, jota minun tulisi totella. Että sinä julkeat vapaille miehille tuoda sellaisia vaatimuksia, siitä olet sinä ansainnut tämän palkaksesi."

Samassa ojensi Jurva airutta kohti jousen. Jänne helähti ja suhahtaen halkasi nuoli ilmaa, tarttuen seuraavassa hetkessä, sulka vielä väristen, airuen rintaan. Mies kuukertui nurin ja vier i allikaivantoon. Ristisoturit kohottivat hurjan kostonhuudon, ja osa heistä hyökkäsi varustusta kohti kuin aikoen sen yhdellä iskulla anastaa. He saivat kuitenkin vastaansa tiheän nuolikuuron, joka pakotti heidät nopeasti vetäytymään takaisin ampumamatkan ulkopuolelle.

Varustuksen vallottamista väkiryynnäköllä ei ollut ajatteleminenkaan, vaan täytyi turvautua muihin keinoihin. Osa vihollisista ryhtyi heti valmistamaan jonkunlaisia heittokoneita, joilla piti singottaman kiviä varustukseen sekä koetettaman murtaa paaluaita. Toiset ryhtyivät heti ampumaan tulinuolia varustukseen. Ne eivät kuitenkaan kyenneet mitään aikaan saamaan, sillä sellaista mahdollisuutta silmällä pitäen oli Jurva varustuksen sisällä olevat rakennukset kattanut turpeilla. Ja jos seinät tai paaluaita jostakin kohti yrittivät syttyä, sammuttivat puolustajat tulen alkuunsa. Niin kului se päivä loppuun, vihollisten saamatta sen mainittavampaa aikaan.

Seuraavana aamuna huomasivat piiritetyt, että yön aikana oli ulomman vallihaudan kupeista nyhdetty kaikki terotetut seipäät. Siitä ei vihollisille toistaiseksi kuitenkaan ollut mitään hyötyä, sillä edessä oli toinen, vedellä täytetty vallihauta, ja sen partaalle ei ollut hyvä tulla paaluaidan takaa alati uhkaavan

nuolisateen takia. Mutta aamupäivällä saivat viholliset valmiiksi pari heittokonetta, joilla he alkoivat paaluaitaa vastaan sinkautella lähes miehen painoisia kivijärkäleitä. Aita oli kuitenkin sisäpuolisten pönkäin avulla siksi hyvin tuettu, että se ei mistään kohti murtunut. Sen sijaan tuottivat aitauksen sisälle lentäneet kivet enemmän vahinkoa, surmaten päivän kuluessa kolme puolustajaa.

Illtapäivällä saivat viholliset apuväkeä. Jokea ylös nousi nimittäin kokonainen pieni laivue asetettuja miehiä. Jurva tunsu heidät ruotsalaisiksi viikingeiksi, jotka olivat vallanneet läntisen naapurijoen suun ja jotka nyt ritari Konradin kehotuksesta olivat rientäneet hänen avukseen kukistamaan Linnajoen valtiasta.

Silmäillessään yhtyneitä vihollisjoukkoja lausui Jurva synkästi:

"Olkoonpa heitä vaikka vieläkin enemmän, ilmaiseksi eivät he tätä linnaani ota!"

Koko päivän oli hän ollut väsymättä toimessa. Edellisenä yönä oli hän yhden luotettavimmista miehistään lähettänyt sisämaahan pyytämään sikäläisiä hämäläisiä avukseen. Nähdessään nyt ennestänsäkin suuren vihollisjoukon saavan apuväkeä, hiipi hänen mieleensä kuitenkin epäily avun joutumisesta oikeaan aikaan. Ajatuksensa salasi hän kuitenkin visusti muilta, koettaen miestensä kesken pitää yllä rohkeata mielialaa.

Illan pimetessä kiersi hän vielä kerran ympäri varustuksen, ja annettuaan vartioille viimeiset ohjeet sekä kehoitettuaan heitä valppauteen, meni hän levolle. Mutta jo puolenyön aikana herätettiin hänet sikeimmästä unestaan. Ulos hyökättyään huomasi hän paaluidan eräästä kohti olevan tulesta, jota osa vartioista koetti sammuttaa, toisten seisossa ampumalavalla ja heitellessä kiviä alas vallikaivantoon. Nopeasti kiipesi hän ylös lavalle ja pääsi siinä tuokiassa selville kaikesta.

Vihollisjoukkojen päälliköt olivat illalla pitäneet neuvottelun ja tulleet siihen tulokseen, että linnaa ei voitu saada muutoin kuin jollakin äkkiyllätyksellä. Ruotsalaisen apujoukon päällikkö oli tehnyt ehdotuksen, jonka toiset olivat heti hyväksyneet, ja jota he nyt olivat ryhtyneet toimeenpanemaan. Eräs laivueen veneistä oli varustettu tukevalla suojakatolla ja pimeyden suojassa ohjattu vallikaivantoon sekä kaikessa hiljaisuudessa kiinnitetty paaluidan juurelle. Veneessä oli runsaasti mukana tervaan kastettuja rohtimia, joiden avulla aita saatiin nopeasti syttymään. Kun vartiat tulen leimahtaessa kiiruhtivat palopaikan läheiselle ampumalavalle, tervehtivät heitä vallihaudan äyräälle pimeän suojaan asettuneet viholliset tiheällä nuolituiskulla. Tämän takia kävi sammutustyö hitaasti ja lisäksi saattoivat sytyttäjät, ollen ylhäältä heitettyjä kiviä ja keihäitä vastaan hyvässä suojassa veneen katoksen alla, kaikessa rauhassa kiihottaa tulta.

Jurvan itsensä ryhtyessä johtamaan sammutusta saatiin tuli hetken kuluttua tukahutetuksi. Mutta ainoastaan tuokioksi, sillä sytyttäjät tekivät työtään, ja hetken kuluttua leimahtivat liekit uudelleen hulmuamaan. Siten jatkui läpi yön tätä omituista taistelua, toiselta puolen tulen sytyttämistä, toiselta sen sammuttamista, samalla kun vallikaivannon taakse asettuneiden vihollisten nuolet suhahtelivat ilmassa, varottaen puolustajia pysymään suojassa paaluidan takana.

Aamun sarastaessa tutki Jurva tarkemmin paaluaitaa ja huomasi muutamien tukipyölväiden siksi palaneen, että ne eivät kauemmin kestäisi heittokoneiden jyskytystä. Ja samalla huomasi hän, että viholliset olivat ensimmäisen venheen taakse kulettaneet toisia, niin että ne kyljittäin maaten täyttivät vallikaivannon laidasta laitaa. Niiden päälle oli asetettu kylästä kuletettuja huoneiden ovia, jotka muodostivat leveän ja mukavan sillan. Oli siis selvää, että vihollinen aikoi heittokoneillaan murtaa paaluidan sekä rynnätä aukosta varustukseen.

Tehtyään nämä huomiot antoi Jurva kiiruusti käskyn hajottaa erään varustuksen pienimmistä rakennuksista sekä rakentaa hirsistä sulun palaneen aidankohdan eteen. Tämä toimenpide tuli kuitenkin liian myöhään. Ennenkuin rakennusta oli saatu hajalleen, kohosi aurinko taivaanrannalle ja samalla jysähti vihollisten heittokoneesta ensimmäinen kivi aita vastaan. Sitä seurasi heti toinen ja sitten taas tuokion kuluttua kaksi perättäistä jymäystä. Viholliset olivat siis asettaneet molemmat heittokoneensa jyskyttämään palanutta aidan kohtaa. Pian näkyivätkin seuraukset. Hiiltyneet tukipyölväät longahtelivat ja kallistuivat, vielä muutama jysäys ja romahtaen sortui aita lähes kolmen sylen leveydeltä.

Samalla kohottivat viholliset hurjan ilohuudon, torvet alkoivat raikua, ja tihein joukoin, kilvet aamuauringon säteissä välkkyen, karkasivat he venesilta pitkin aukolle. Hätähätää ehti Jurva järjestää osan miehiään aukolle, ja nämä laukasivat nyt jousensa tulijoita vastaan. Joukko etummaisista kaatui ja vierähti venesillalta alas kaivantoon, mutta pysähtymättä hyökkäsivät jälessä tulevat eteenpäin. Aukolla syntyi tuima taistelu, miekat ja tapparit kalskuivat toisiaan vasten, kilvet ja kypärät rämähtelivät ja katkeilevat keihäänvarret ruskuivat. Näitä ääniä säestivät hurjat kehotushuudot, kiroukset ja haavottuneiden parkaisut.

Hyökkääjain paino oli siksi suuri, että puolustajain oli pakko väistyä heidän edestään. Taisteltiin mies miestä vastaan ympäri paaluaidan sisässä olevaa aluetta. Jurva, päässään kypäri ja oikeassa kädessään raskas miekkansa, mutta ilman kilpeä kuten muutkin hämäläiset, taisteli miestensä etunenässä, huudellen heille yhtämittaa kehoitus- ja rohkaisusanoja. Hän etsi katseillaan Rönkää, mutta häntä ei näkynyt taistelijain joukossa. Sen sijaan kiintyi hänen katseensa ritari Konradiin, joka puolestaan oli jo pannut merkille Jurvan. Tuota pikaa kalskahtivatkin johtajain miekat vastakkain ja hurja kaksinkamppaus alkoi.

Oli komea näky, kun tuo uljasryhtinen vanha pakanapäällikkö, jonka hopeoitunut parta valui rinnoille, taisteli kookkaan ja monissa sodissa karaistun ristiritarin kanssa. Herra Konradin liikkeet olivat nopeat ja tuimat, samalla kuin hänen petolinnun silmänsä vaanivat heikointa kohtaa vastustajassa. Jurva sen sijaan seisoi majesteettillisena alallaan ja hänen iskunsa ja liikkeensä olivat raskaat ja kulmikkaat. Kumpikaan ei väistynyt paikaltaan, vaan ääneti, silmät vihaa hehkuen, jatkoivat he miekanmittelyä, ja lähinnä olevat pysähtyivät jännittyneinä katsomaan tuota mahtavata kaksintaistelua.

Yhtäkkiä ponnisti Jurva voimansa äärimmilleen, hänen miekkansa halkasi viuhahtaen ilmaa ja Konradin päätä kohti suuntautui ankara isku. Tämä ehti kuitenkin puolittain torjua iskun, niin että Jurvan miekka putosi lappeettain hänen kypärilleen ja helähti samassa poikki. Vaistomaisesti peräytyi Jurva askeleen ja katsoi hämmästyneenä miekan tynkää kädessään.

XI.

Kun ritari Konrad lähti Röngän kylästä joukkoineen marssimaan Jurvan linnaa vastaan, oli Pietarin vallannut omituinen tarmottomuus ja epämääräisyys. Hän ei ollut kyennyt estämään herra Konradia lähtemästä isäänsä vastaan, ja nyt hän ei tiennyt mitä tehdä. Ristiretkeläisten mukaan ei hän näissä oloissa luonnollisestikaan voinut lähteä, ja isänsä luo palaamisen käsitti hän nykyään hyödyttömäksi, pianpa mahdottomaksikin. Mutta takaisin Turkuun saattoi hän kaikista vähimmin palata, sillä täällähän oli hänen vasta kääntynyt äitinsä, joka tarvitsi hänen tukeaan. Hänen uskonintonsa oli jälleen lauennut ja rikkinäisin sydämin suuntasi hän askeleensa saloille, tuntien tarvetta yksinäisyydessä koota itseään ja lähestyä vapahtajaansa, joka aina ennenkin oli auttanut hänet ylös ristiriitojen aallokosta.

Mutta vapahtaja oli nyt kuin jonnekin piiloutunut, hän ei saanut vastausta avunhuutoihinsa, ja onnetonna harhaili hän metsiä, osuen muun muassa Jurvan kylän paimenten luo. Syötyään ja levättyään täällä lähti hän jälleen harhailemaan. Hänen ajatuksensa palasivat yhä uudelleen isänsä linnan ympärillä parhaillaan tapahtuvaan taisteluun, ja vaistomaisesti ohjasi hän askeleensa sille suunnalle. Vietettyään yön yksinäisellä nuotiolla kiipesi hän päivän sarastaessa läheiselle kukkulalle. Hän näki allaan aamusumun peittämän Linnajoen sekä etäämpänä isänsä linnotuksen, jonka paaluaitaa vihollisten heittokoneet parasta aikaa rikkoivat. Tuska sydämessään, mutta yhä neuvotonna ja epävarmana jäi hän siinä seuraamaan tapausten kulkua.

Yhtäkkiä säpsähti hän kuullessaan takanaan askeleita ja miesääniä. Kääntyessään näki hän lähes satalukuisen, asetetun miesjoukon kiipeämässä ylös kukkulan laelle. Ne olivat sisämaan hämäläisiä Päijänteen eteläpään ympäriltä. He olivat saaneet kuulla ristittyjen lähteneen sotaretkelle rannikolla asuvia heimolaisia vastaan ja päättäneet rientää näiden avuksi. Puolitaipaleessa olivat he kohdanneet Jurvan lähettilään ja kiirehtineet kaksinverroin kulkuaan.

Päästyään selville, mitä miehiä he olivat ja millä asioilla he liikkuvat, viittasi Pietari linnaa kohti jonne ristisoturit parastaikaa tunkeusivat sisälle, ja, huusi tavattoman kiihkon vallassa:

"Rientäkää, rientäkää, viholliset murtautuvat Jurvan linnaan!"

Nähdessään mitä linnamäellä tapahtui ja kuullessaan taistelun melskeen, laajenivat miesten sieramet ja heidän silmiinsä syttyi hurja kiilto. Toista kehoitusta odottamatta lähtivät he aseitaan kalistellen karkaamaan linnamäkeä kohti.

Pietari tuijotti hetken heidän jälkeensä, mutta sitten valtasi hänet yhtäkkiä vastustamaton kiihko, joka laskeutui hänen päälleen kuin väkevä lumous. Hän lähti juoksemaan miesten jälkeen, saavutti heidät puolitaipaleessa ja juoksi venesillalle saavuttaessa jo etummaisena. Hän ehti varustuksen sisään parahiksi näkemään, kuinka Konrad nosti miekkansa surman iskuun, Jurvan seisoessa hetkellisen lamaannuksensa vallassa, miekan tynkä kädessään.

"Älä kajoa häneen, katala, sillä hän on minun isäni!" huusi Pietari läpätunkevalla äänellä.

Herra Konrad vavahti ja katsahti sivulleen. Mutta nähdessään Pietarin saivat hänen silmänsä ilkeään ilmeen ja pilkallisesti sanoi hän:

"Vai on tuo pakanain pää sinun isäsi, munkkiveljeni. Olipa sitten hyvä, että ajoissa tulit siunaamaan

hänet toiseen maailmaan!"

Samassa survasi hän salamannopeasti miekkansa Jurvan rintaan, Pietarin ehtimättä tarttua hänen käteensä. Ääntä päästämättä kaatui Jurva raskaasti kuin honka pitkälleen kenttään.

"Sinä rietas muukalainen!" karjasi Pietari ja hurjan raivon vallassa tempasi hän jaloissaan makaavalta hämäläiseltä raskaan sotakirveen, heilautti sitä ilmassa ja iski herra Konradin päähän. Tällä kertaa ei kalparitari ehtinyt suistaa iskua, vaan kirves putosi täydellä voimallaan hänen päähänsä. Kalahtaen pirstautui kypäri, herra Konradin kasvoille valahti verta ja raskaasti ähkäisten kaatui hän maahan.

Tämä teko auttoi silmänräpäyksessä rajattomaan ylivaltaan sen Pietarin vanhemman minän, jossa uinuvat kätkössä kaikki esi-isien pakanalliset vaistot. Oltuaan niin kauan alaspainettuna ja sidottuna, otti se nyt sitä häikäilemättömämmin oikeutensa takaisin. Sieramet laajeten ja koko olennossaan hilliton taistelukiihko huusi Pietari ympärillään oleville hämäläisille: "Lyökää alas kaikki muukalaiset, tappakaa, tappakaa!"

Sotakirvestä heiluttaen karkasi hän lähimmän ristisoturin kimppuun ja hakkasi hänet maahan. Taistelu uudistui entistä hurjempana. Se silmitön vimma, jolla Pietari hyökkäsi eteenpäin ja sorti edestään kaikki maahan, ajoi kauhua vihollisiin, samalla kun se rohkaisi ja yllytti hämäläisiä. Edelliset joutuivat tuota pikaa alakynteen ja alkoivat vetäytyä venesiltaa kohti. Lopulta joutuivat he täydellisen sekasorron valtaan ja osan suistuessa vallikaivantoon alkoivat hurjan pakojuoksun.

Pietari ei seurannut takaa-ajajia. Vanhempi minä oli saanut kyllänsä ja uusi ihminen nosti jälleen päänsä, kauhistuen sitä, mitä toinen oli tällä välin tehnyt. Kun viimeinen vihollinen oli hävinnyt venesillalta, pysähtyi hän ja tuijotti hetkisen eteensä. Sitten katsahti hän veriseen tapparaansa, vavahti ja heitti sen kädestään sekä lähestyi isänsä ruumista. Alas kumartuessaan huomasi hän isän vielä elävän, vaikkakin viimeisillään. Tuijotettuaan häntä hetken sammuvilla silmillään lausui isä heikolla ja katkonaisella äänellä:

"Minä... näin sen ja... peruutan kiroukseni... Sinä olet... Jurva Kaikkivallan poika! Vie loppuun... minun työni ja... ja nouse... kaikkien suomalaisten kunink..."

Suusta tuleva verivirta katkasi lauseen ja huulillaan kuningas-sana, joka oli ollut kaikkien hänen pyrintöjensä ja unelmiensa keskuksena, huokasi tuo taipumaton päällikkö viimeisen henkäyksensä. Vaistomaisesti sulki silloin Pietari hänen silmänsä ja hänen huulensa liikkuvat kuin rukouksessa, vaikka hänen ajatuksensa olivat kuin turtuneet. Yhtäkkiä muisti hän sitten äitinsä, nousi ja horjui rakennuksia kohti.

Erään ovella kohtasi hän äitinsä, joka itkien lankesi hänen kaulaansa.

"Poikani, poikani, rakas Pietari, minä pelkäsin kadottavani sinut uudelleen, mutta Jumala toi sinut takaisin", nyyhkytti äiti.

Mutta Pietari ei kuunnellut häntä, vaan tuijotti taistelupaikalla oleviin ruumisröykkiöihin. Yhtäkkiä vavahti hän jälleen ja lausui hätäisesti:

"Äiti, äiti, meidän täytyy lähteä pois täältä. Minä olen vuodattanut verta ja minun täytyy päästä piispan luo ripittämään itseäni. Ja sitten minä lähden pyhälle maalle sovitusta hakemaan. Tule!" ja hän tarttui maltittomasti äitiään kädestä.

"Mutta emmehän niin äkkiä voi lähteä", hätäantyi äiti. "Täällähän ovat kalleutemme ja isäsi makaa tuolla hautaamatonna."

"Antakaat kuolleiden haudata kuolleita!" vastasi Pietari konemaisesti. "Tule, minun täytyy päästä pois tältä paikalta!"

Hän tarttui uudelleen kädestä äitiään, joka neuvotonna ja vielä itkeä nyyhkyttäen seurasi häntä. Aukon luona seisovat miehet antoivat heille tietä, ja kun he olivat ehtineet vallikaivannon toiselle puolen, kysyi eräs heistä:

"Kuka on tuo mies, joka taistelussa riehui kuin itse hurja, mutta nyt kulki tuossa kuin sairas tai unissaankävijä?"

"Ristittyjen pappi, he he!" vastasi vanha Kuosma, joka myöskin seisojien joukossa ja katsoi menijäin jälkeen.

"Ristittyjen pappiko?"

"Niin, ja Jurva Kaikkivallan poika."

"Jurvan poikako? Onko se totta?"

"Etkö sinä kuullut, kun hän ristittyjen päällikköä kielsi kajoamasta Jurvaan, jota hän sanoi isäkseen? Ja etkö näe hänen tuolla kulkevan yhdessä Jurvan vaimon kanssa kuin ainakin poika äitinsä kanssa?"

"Jos hän on Jurvan poika, niin sittenhän me saamme hänestä Jurvan sijalle uuden päällikön."

"Emmepä taida saada", vastasi Kuosma alakuloisesti. "Häneen on ristittyjen myrky syöpyntä jo liian syvälle. Me olemme nyt ilman päällikköä, ja minä luulen, että meidän linnajokelaisten on viisainta jättää nämä seudut ja vetäytyä sisämaahan. Niin, niin, oma eripuraisuutemme ja keskinäinen kateutemme tähän kaikkeen on syynä ja kauan on kuluva, ennenkuin meidän kansamme älyää alistua *oman* hallitsijan johtoon. Silloin vasta on jälkeläisillämme aika palata näille meheville rantaseuduille ja silloin vasta kykenevät he voitollisina seisomaan muukalaisia vastaan."

Silmätem aurinkoa, joka oli jo painunut taivaanrannalle, jatkoi Kuosma:

"Mutta ennenkaikkea meidän on kätkestävä päällikkömme ruumis maan poveen. Kaivetaanpas hänelle hauta tähän hänen oman linnansa keskelle. Ottakoon linnan sitten kuka hyvänsä, niin hänpä sen rakentaja ja oikea omistaja on."

Ja syksyisen iltapäivän surumielisessä rusotuksessa ryhtyivät miehet kaivamaan hautaa etelähämäläisten viimeiselle heimoruhtinaalle.

Katso, vanhat ovat kadonneet.

"Pitääkö miekan välttämättä käydä edellä ja sanan seurata vasta perässä?" kysyi Pietari Kaukovalta tuskastuneena itseltään, ja kasvoillaan miettivän surumielinen ilme pysähtyi hän järven rannalle ja antoi katseensa hitaasti liukua yli peilikirkkaan vedenpinnan. Oli leuto myöhäsyksyn päivä ja kylläisen keltaisena kuvasteli vastarannan koivikko itseään vedessä. Taampana näkyi siellä myöskin peltojen keskellä umpipihaisia taloja, joiden pienet ampumareijät tirkistelivät epäluuloisina äänetöntä ympäristöä. Korkeat kaivonvintit kuvastuivat selkeätä taivasta vasten, mutta lakeisista ei tuprunnut savua eikä kuulunut karjankellojen kilinää eikä koirien haukuntaa, vaan kylä oli autio ja kuollut.

Mutta Pietari ei tähän kaikkeen kiinnittänyt huomiotaan eikä hän myöskään kuullut sitä hillittyä äänten sorinaa, joka tuli hänen takaansa rantatörmältä. Siellä oli satoihin nouseva väkijoukko, miehiä, vaimoja ja lapsia, jotka useampiin ryhmiin jakaantuneina istuivat tai seisoskelivat avonaisella rinteellä. Siellä ja täällä liikkui asestettuja sotilaita sekä pappeja ja munkkeja. Kansanjoukko oli hämäläispukuista ja useimpien pitkä tukka tai parta kiilsivät vielä kosteudesta, sillä rannalla oli äsken suoritettu joukkokastaminen.

Syrjempänä siitä, missä Pietari seiso, oli vielä siirrettävä alttari sekä sen kummallakin puolen muutamia maahan pystytettyjä viirejä, joissa näkyi kömpelötekoisia Neitsyt Maarian ja pyhimysten kuvia. Viimemainittujen joukossa näkyi Henrik piispakin talleamassa jaloillaan Lallia, joka paljain paineen kiemurteli omantunnon vaivoissa. Munkit olivat vahvasti värittäen selittäneet vasta kastetuille kuvan merkitystä ja siten ajaneet heihin terveellistä pelkoa ja kunnioitusta uuden uskon edustajia kohtaan.

Rinne kansanjoukon takana kohosi jyrkäksi vuoreksi, jonka laella näkyi tuolta ja täältä maahan sortuneita varustuksia sekä niiden takaa muutamia rakennuksia. Alempana vuoren kupeella oli pengermä, jolle pystytetty luja hakuli oli niinkään muutamista kohti murrettu. Vuoren laelle, keskelle varustuksia, oli pystytetty lippu, jossa näkyi Pyhä Eerik kirvestä kantaen. Kaikkialla hääri siellä sotilaita, jotka kantoivat kaatuneita ulos varustuksista, haudattaviksi vuoren juurelle.

Tänään aamusella oli päättynyt se kaksiviikkoinen taistelu, mihin Birger Jaarli ruotsalaisine ristijoukkoineen oli joutunut, hyökätessään Hakoisten linnan kimppuun, jonka vallikaivosten, hakulien ja rintavarustusten turviin sisähämäläiset olivat vetäytyneet. Ylivoimaiset ja paremmin aseistetut ruotsalaiset olivat nyt vihdoinkin, kärsittyään suuren mieshukan, onnistuneet murtautumaan varustukseen ja saamaan sen verisen taistelun jälkeen haltuunsa. Naiset, lapset ja vanhukset, jotka ruotsalaisten lähestyessä olivat ympäristön kylistä paenneet linnan suojaan, sekä ne asekuntoisista miehistä, jotka taisteluiden kestäessä oli vangiksi saatu, olivat äsken miekan ja vankeuden uhalla pakotetut kasteeseen.

Linnan sortuessa oli Pietari Kaukovalta, joka lähes kuukauden päivät oli ollut pakanallisten heimolaistensa vankina varustuksessa, päässyt jälleen vapauteen.

Niinä muutamina vuosina, jotka olivat kuluneet Pietarin isän kuolemasta, oli hän suuresti vanhentunut. Tukka oli kauttaaltaan harmaantunut ja entinen ryhdikäs vartalo painunut kokoon. Mutta sen sijaan oli hänen kasvoilleen pysyvästi asettunut tyyni rauha, tuloksena pitkäaikaisista, mutta onnella loppuun suoritetuista sielun taisteluista.

Palattuaan isänsä sortuneen elämäntyön ääreltä takaisin Rantämäelle, oli Pietari polvistunut piispa Tuomaan eteen, tunnustanut rikoksensa ja tarjoutunut nöyrästi kärsimään siitä tulevan rangaistuksen. Piispa oli katsonut häntä kauan ääneti ja raskasilmeisesti.

"Minä olen yhtä suuri syntinen kuin sinäkin, poikani", oli hän vihdoin vastannut, "enkä niin ollen katso itseäni soveliaaksi sinua rankaisemaan. Kaikki me olemme rikkoneet, koettaessamme käännättää tätä kovapintaista kansaa. Minä olen pyhäältä isältä pyytänyt eroa piispanvirastani ja lähden oitis sen saatuani toivivretkelle Herramme haudalle."

Silloin oli Pietari määrännyt itse itselleen rangaistuksen: ankaria katumustöitä ja paastoja, joiden päätyttyä hän oli jouhipaitaan pukeutuneena lähtenyt taivaltamaan Jerusalemiin. Hän oli tämän pitkän ja vaivaloisen taipaleen suorittanut suurimmalta osalta jalkaisin, kokien kyllähti nälkää ja vilua ja moninaisia vaaroja. Mutta tällä matkalla oli hänen sisäinen ihmisensä päässyt vihdoinkin tasapainoon. Entistä elävämmiin oli hän nyt tullut käsittämään, että ristinusko oli ainoa pelastus sille pienelle kansanheimolle kaukana Pohjolassa, jonka keskuudesta hänkin oli lähtenyt. Voitokkaana tunki ristinusko eteenpäin ja ainoastaan niillä kansoilla oli tulevaisuutta, jotka sen olivat ajoissa itselleen omaksuneet, kun sen sijaan kaikki se, mikä oli rakennettu vanhan pakanuuden pohjalle, oli häviöön tuomittu. Niin oli hänen isänsä suuri unelma rauennut ja niin tulisi kaikkien muidenkin yritysten käymään, elleivät ne rakentuneet uudelle pohjalle. Tämän asian entistä syvempi tajuaminen oli hänessä uudelleen herättänyt henkiin voimakkaan halun päästä saarnaamaan ristinuskon totuutta omalle kansalleen. Yhtä paljon kuin uskonintonsa yllytti häntä siihen myöskin halu saada kansansa maallisessakin suhteessa menestymään ja kehittymään eteenpäin sekä siten säilyttämään olemassaolonsa vastaisten aikojen varalle. Täten oli häneen itsensä tietämättä varastautunut jotakin isänsä aatteista, vaikka ne hänessä olivatkin pukeutuneet uusiin, olosuhteiden vaatimiin muotoihin.

Entistä ehyempänä ja lujempänä sekä samalla tyyntyneenä ja tasaantuneena palasi hän pitkältä matkaltaan takaisin kotimaahan. Mutta ehdittyään Auran rannoille oli häntä vastassa sanoma, että Birger, Ruotsinmaan jaarli, hankkiusi parasta aikaa suurelle ristiretkelle hämäläisiä vastaan ja että hän oli kutsunut kaikkia suomenkieltä taitavia pappeja ja munkkeja vastaansa Kokemäenjoen suulle. Tämä tieto ei ollenkaan ollut Pietarin mieleen, sillä tuntien heimolaistensa itsepintaisuuden ei hän odottanut mitään hyvää sellaisesta retkestä. Hän olisi tahtonut tuoda heimolaisilleen rauhan sanomaa rauhallista tietä, ja vaikka evankeliumin saama siten edistyikin ihmissilmälle nähden vitkallisemmin, jätti se sillä tavoin kuitenkin syvemmät ja luotettavimmat jälet. Sitäpaitsi hänestä oli jo se itsessään vastenmielistä, että meren takaa tulleet muukalaiset samosivat miekka kourassa hänen omien heimolaistensa luo, varsinkin kun hän tiesi, että siitä välttämättä aiheutui taisteluita ja verenvuodatusta.

Mutta kun sellainen retki nyt kuitenkin kerran oli tekeillä, niin päätti hän noudattaa kutsua. Itse mukana ollen saattoi hän parhaiten vaikuttaa heimolaistensa hyväksi, koettaen sanankylvöllä lievittää miekan valtaa. Hän saapui siis kutsutulle kohtaupaikalle ja liittyi ristiretkeläisiin. Mutta kun ristiarmeijan kulku Hämeen sydäntä kohti kävi kovin hitaasti, sen kun oli taistellen otettava miltei jokainen askel, päätti Pietari lähteä yksin edellä ja taivuttaa heimolaisensa ottamaan ristinuskon suosiolla vastaan, joten vallottajan miekalta olisi tutkain katkennut.

Ilokseen huomasi hän sanainsa tapaavan vastakaikua, ja tuolla ja täällä sai hän ihmiset suostumaan kasteeseen. Mutta kuta syvemmälle sisämaahan hän kulki, sitä kylmäkiskoisemmiksi ja itsepintaisemmiksi muuttuivat ihmiset. Ja kun hän saapui sisä-hämäläisten pääpaikkaan, Hakoisten linnaan, tapasi hän sinne kokoontuneina kaikista jäykimmät ja kovapintaisimmat miehet, joista hänen sanansa kilpistyivät takaisin kuin kallonkyljestä. Niissä oli kaikissa jotakin hänen omasta isästään ja vanha pakanuus uhreineen ja loitsuineen eli heissä syvään juurtuneena ja elinvoimaisena. Ristinuskon käsittivät he samaksi kuin muukalaisvallan ja he olivat suunnattoman arkoja vanhasta vapaudestaan. He keskeyttivät hänen puheensa vihaisin huudoin, sitoivat hänet ja uhkasivat surmata siinä paikassa. Mutta joukossa oli useita hänen isänsä entisiä miehiä linnajoelta. He ilmottivat, kenen poika hän oli ja kuinka hän Linnajoella oli taistellut muukalaisia ristityltä vastaan. Täten saivat he hänet pelastetuksi surmansuusta, mutta vapautensa hän menetti ja sai astua pimeään vankikomeroon.

Siellä oli hän sitten virunut tähän päivään saakka, saamatta vaihetta sanaa kenenkään kanssa. Vihdoin oli hän ulkoa kuuluvasta taistelun melskeestä arvannut ristiarmeijan saapuneen perille. Kyyröttäessään pimeässä komerossaan oli hän kahden viikon ajan saanut arvailla taistelun vaiheita ja vanha ristiriita hänen sielussaan oli tuon tuostakin uhannut riehahtaa ilmituleen. Mutta hän oli

onnistunut säilyttämään vaivalla saavuttamansa tasapainon ja varustuksen sortuessa oli hän voitokkaana astunut jälleen Jumalan vapaan taivaan alle. —

Kun voitettut olivat ryhmittyneet rantaääräälle vuoren juurella, oli Pietari astunut heidän keskelleen ja saarnannut apostolin sanoilla: "Katso, vanhat ovat kadonneet ja kaikki ovat uusiksi tulleet." Hän oli osottanut heimolaisilleen, kuinka heidän vanha pakanuutensa oli häviöön tuomittu ja kuinka ristinusko yksinään kykeni tarjoamaan heille menestyksen sekä ajallisissa että iankaikkisissa asioissa. Tämä saarna oli selvinnyt hänelle vankikomeron pimeydessä, ja voimallisina sekä uutta elämän rohkeutta herättävinä kumpusivat sanat hänen suustaan.

Voitetut hämäläiset olivat alussa katsoneet ihmetellen tuota harmaatukkaista miestä vankeuden kalventamine kasvoineen, miestä, joka puhui murtamatta heidän omaa kieltään ja jonka katseesta loisti niin vakuuttavana tyyni rauha. Heidän mielenkiintonsa oli kasvanut väkisinkin ja Pietari oli huomannut sanainsa tekevän vaikutuksen. Ja kun hän saarnansa lopussa oli polvistuen pitänyt hartaan rukouksen, oli liikituksen humaus käynyt läpi joukon ja suuri osa heistä oli vapaaehtoisesti suostunut kasteeseen.

Tämä oli ensimmäinen suurempi voitto, jonka Pietari oli saavuttanut omassa synnyinmaassaan. Mutta voitto ei kumminkaan ollut läheskään täydellinen. Hän oli saarnansa aikana huomannut joukon miehiä, jotka suhtautuivat hänen sanoihinsa kylmäkiskoisesti ja vihamielisesti ja joista jäätävä vastavaikutus oli uhannut levitä muihinkin. Ne olivat kaikki iäkkäitä, rustottuneita miehiä omine pitämyksineen, oikeita häviävän ajan juurevia tervaskantoja, joita ei mikään mahti maailmassa kyennyt kääntämään uusille urille. He olivat ryhmittyneet erään valkopartaisen ja jyhlän näköisen ukon ympärille, joka linnassa oli toiminut heidän tietäjänään ja joka jyrkimmin oli vaatinut Pietaria surmattavaksi. Pietari oli tuntenut, kuinka hänen saarnansa lopulta muuttui taisteluksi tästä ukosta huokuvaa kylmyyttä vastaan ja kuinka tuo kylmyys hänen sanojensa lämmöstä huolimatta hyyti osan kuulijoita. Hänen lopettaessaan oli ukko lausunut jyrkeästi:

"Sinä puhut paljon kauniita sanoja Jumalan valtakunnasta ja rakkaudesta lähimmäistä kohtaan, mutta ryöväreinäpä te kuitenkin miekka kourassa karkaatte meidän päällemme!"

Nämä sanat olivat satuttaneet Pietaria arkaan kohtaan ja hänen oli täytyntä vaieta niiden edessä. Nuo samat sanat oli usein ennenkin, sekä Virossa että täällä kotimaassa, katkeralla ivalla sinkautettu häntä vastaan ja aina oli hän tuntenut itsensä sanattomaksi niiden edessä. Kun munkit olivat ryhtyneet kastetoimitukseen, oli hän yksinään siirtynyt syrjemmäs rannalle, seuloen mielessään tuota kiusallista kysymystä, pitääkö miekan käydä edellä ja sanan seurata vasta perässä...

Selin seisoessaankin tunsu Pietari tuon taipumattoman miesryhmän läsnäolon. Omituinen halu veti häntä heidän puoleensa ja seisottuaan vielä muutaman hetken ajatuksiaan järjestellen alallaan, kääntyi hän hitaasti ja alkoi nousta rinnettä ylös.

Tietäjä istui yhä miesjoukon keskellä, jurona ja katse maahan luotuna. Kaikki olivat ääneti ja ikäänkuin odottivat jotakin.

Kun Pietari ehti heidän luokseen, kuului ylhäältä pari rämeätä korpinkoikausta. Kaikki nostivat katseensa ja näkivät aukean halki raskain siivenlyönnein lentävän suurikokoisen ja iäkkään korpin, jonka musta höyhenpuku oli pään puolesta jo kokonaan vaalentunut. Se teki miesjoukon kohdalla kierroksen ilmassa ja asettui sitten kuuseen, joka yksinäisenä kasvoi rinteeseen keskellä. Terävillä silmillään tähysti se päätään käännellen alas kuin lukien maassa kyyröttäviä miehiä.

"Lintusi tuli, Yrö!" huudahti tietäjään kääntyen eräs miehistä.

"Sitäpä olenkin tässä odottanut", vastasi ukko, jonka jähmettyneet kasvot olivat äkkiä elostuneet. "Se on vanha lintu ja viisas lintu", jatkoi hän sitten odottamattomalla puheliaisuudella. "Se on jo yli sadan vuoden vanha, näettehän sen noista kaulahöyhenistäkin. Minun ukkovaarini sen oli pienenä poikasena tuonut kotiinsa ja kesyttänyt. Kun sitten ristinkoirat olivat ensi kerran tulleet meren takaa tähän maahan ja esi-isämme olivat taistelleet heitä vastaan Räntämäen kukkuloilla, oli se taistelujen aikana koikkunut ilmassa hänen päänsä kohdalla ja kerran oli se pelastanut hänen henkensäkin. Kun hän oli juuri ollut saamaisillaan surmaniskun viholliselta, oli se pudottautunut ilmasta suoraan ristityn silmille. Siitä oli tämä tyrmistynyt, niin että isku oli jäänyt antamatta. Ja kun ristityt lopulta olivat vallottaneet Turun maan ja alkaneet sinne kirkkojaan rakentaa, oli se lentänyt sieltä pois ja näyttänyt ukkovaarilleni tietä sinne, missä hän saattoi rauhassa palvella vanhoja haltioitaan. Kuollessaan oli vaari kehottanut isääni pysymään vanhassa esi-isäin uskossa, ja jollei hän sillä asuinsijallaan saisi sitä rauhassa pitää, niin tuo lintu kyllä näyttäisi hänelle tien uuteen paikkaan. Isäni sai kuitenkin elää ja kuolla samalla paikalla ja vasta minun aikanani tunkivat ristityt meidän kyläämme. Silloin lähti korppimme sieltä pois ja minä seurasin sitä tänne Hakosiin. Nyt on meidän lähdeittävä täältäkin. Vai kuinka, lintuseni, minnepäin nyt on kulettava?"

Aivankuin olisi ymmärtänyt hänen kysymyksensä, päästi korppi pitkän: k-lonk! ja levittäen siipensä lähti lentoon. Se kulki viistoon järven pohjoispään yli ja metsän kohdalle päästyään teki kierroksen ilmassa, jonka jälkeen se lähti suoraan lentämään itäpohjoista kohti, kadoten pian kokonaan näkyvistä.

"Sinne se nyt tie vetää", sanoi ukko, joka kädellä silmiään varjoten oli seurannut korpin lentoa. "Joka teistä tahtoo elää vapaana miehenä ja uhrata Ukolle vanhalla tavalla, se seuratkoon minua. Siellä suuren Päijänteen takana on tilaa yllinkyllin metsästä ja kaskia polttaa. Sinne menemme ja ensimmäisessä lähteessä, jonka tiellämme kohtaamme, pesemme itsemme puhtaiksi ristittyjen kastevesistä."

"Etkö pelkää ristittyjen kastelukujen tehonneen itseesi?" kysyi eräs miehistä puoliksi leikillään.

"En, sillä koko ajan rukoilin Ukkoa ja luin loitsuja", vastasi ukko lyhyesti.

Hän nousi seisoalleen ja toistakymmentä jäykkää miestä hankkusi seuraamaan häntä, vaeltamaan erämaihin ja pestyään itsestään ristinuskon tartunnaisen elämään ja kuolemaan vanhalla pohjalla. Äsken, Pietarin seistessä vielä rannalla, oli jaarlin kuuluttaja julistanut kansanjoukkoille, että kaikki, jotka olivat ottaneet vastaan kasteen, saisivat rauhassa lähtöä koteihinsa, joten he nyt olivat vapaita menemään, minne halusivat.

"Luuletteko te voivanne paeta Jumalan edestä?" kysyi nyt Pietari miehiltä. "Kyllä me ristinuskon sanansaattajat löydämme erämaahankin."

Ukko ei vastannut mitään, vaan heitti kylmän ja halveksivan katseen Pietariin. Sen sijaan sanoi eräs hänen seuralaisistaan:

"Ne me nuijaamme hengiltä ja silloin ei säästetä Jurvankaan poikaa, jos hän vielä kerran tulee meille tyrkyttämään muukalaisten oppia."

"Kaikista vähimmän säästämme me juuri häntä, luopiota ja petturia", lisäsi toinen.

"Ja jos he tulevat ylivoimalla meitä kääntämään", jatkoi ensimmäinen, "niin silloin näyttää meille Yrön lintu jälleen tietä."

"Te poloiset pidätte siis korppia jumalanne", yritti Pietari heitä ivalla masentaa.

"Emme jumalana, vaan jumalan lintuna", vastasi mies järkkymättä.

"Entä kun korppinne kerran kuolee?"

"Kaipa Ukko lähettää meille silloin uuden tiennäyttäjän."

"Mutta ettehän voi loppumattomiin paeta ristinuskon edestä, sillä tuolla on teitä vastassa ikuinen lumi ja yö", sanoi Pietari pohjoiseen viitaten.

"Niinpä elämme sitten yön ja lumen keskellä ja ellemme voi elää, niin kuolemme ainakin vapaina miehinä."

Pietari vaikenä, tuntien itsensä voimattomaksi heitä vastaan. Kummallinen raukeus valtasi hänet, kun hän surumielin katsoi miesten jälkeen, heidän painuessaan rinnettä alas ja lähtiessä kiertämään järven pohjoisen poukaman ympäri. Ne olivat jäykimmät ja uljaimmat miehet koko joukosta ja hän arvioi mielessään, kuinka arvokkaan voiton ristinusko olisikaan saavuttanut, jos ne todenteolla olisivat kääntyneet. Hän ei voinut olla mielessään vertailematta meneviä ja niitä, jotka jäivät ja siis omaksuivat ristinuskon. Viimemainittujen joukko oli paljon sekalaisempi ja sen miehet olivat huomattavasti heikompia ja talttuneempia. Ne olivat alistuneet uuden ajan ikeeseen ja kaikkien niiden kasvoilla kuvastui arka odotus.

Pietarin mieleen tuli Mestarin vertaus pidoista, joihin rikkaat eivät saapuneet ja joihin kuningas sen tähden kutsutti kaikenlaiset vaivaiset ja köyhät. Hänen sydäntään herpasi omituinen sääli ja hänen halutti puhua rohkaisun sanoja tuolle neuvottomalle jääneiden joukkoille, mutta hän tunsu tällä hetkellä itsensä voimattomaksi ja mykäksi. Ja niin he jokainen, Pietari ja kaikki äsken kastetut, seisovivat alallaan äänettöminä ja tuijottivat sekanaisin tuntein menevien jälkeen. Jäykkinä ja taakseen katsomatta painalsivat ne eteenpäin ja katosivat pian vastarannan puiden alle, joiden latvoilla vielä viivähti iltaruskon haikea punerrus.

"Hänen isoisänsä isä oli vielä pakana ja kaatui siinä suuressa taistelussa, jossa Pyhä Eerik vihdoinkin sai kukistetuksi suomalaiset ja pakotetuksi heidät kasteeseen."

Näin alotti kertomuksensa isä Laurentius, tuomiokapitulin kanunki, ja hänen ainoa kuulijansa, kuoripoika Stefanus, poimi tarkkaavaisena jokaisen sanan, joka kumpusi hänen kunnianarvoisan ja iäkkään opettajansa huulilta.

Suomen kirkon esipaimen, hänen hurskautensa Maunu ensimmäinen, oli aamupäivällä nukahtanut viimeiseen uneensa piispankartinossa Koroisten niemellä. Hänen hyvä ystävänsä varhaisimman nuoruuden ajoilta, isä Laurentius, oli tahtonut valvoa ensimmäisen yön rakkaan vainajan kuolinhuoneessa. Ruumis lepäsi kapeassa vuoteessa peräseinällä ja sen kummallakin puolen paloi vahakynttilöitä.

Isä Laurentius jatkoi kertomustaan Hän puhui hiljaa kuin peläten nukkuvaa häiritseväänsä. Kuoripoika Stefanus kumartui lähemmäs, voidakseen kuulla jokaisen sanan.

"Tältä isoisän isältä jäi leski, joka lapsineen otti vastaan kasteen. Siitä lähtien ovat he isästä poikaan pysyneet kirkon kuuliaisina lapsina. Varsinkin ovat tämän suvun naiset olleet tunnettuja hurskaudesta ja hyväntekeväisyydestään. Usein muistivat he lahjoillaan myös kirkkoa, sillä heidän kotinsa Ruskon Märtilässä on ollut aina varakas ja tuo pakanana kaatunut kantaisä oli ollut kihlakuntansa päällikkö.

"Herrassa kuollut isämme Maunu oli nelivuotiaana sairastunut ankarasti ja hänen eloon jäämisensä oli näyttänyt jo toivottomalta. Silloin oli hänen äitinsä hädissään rukoillut Neitsyt Maariaa sekä luvannut hänelle poikansa, jos hän paranisi. Ja silloin tapahtui taudissa äkillinen käänne, sairastunut lapsi alkoi toipua ja parani ennalleen ihmeen nopeasti. Kun poikanen oli täyttänyt kymmenen vuotta, toi hänet äitinsä saarnaajaveljesten priiorin, isä Petruksen luo, kertoen lupauksestaan ja sitä seuranneesta ihmeestä. Nyt tahtoi hän jättää pojan luostariin kasvatettavaksi. Täten jätti Maunun hänen äitinsä ennalta tekemänsä lupauksen mukaan kirkon haltuun aivan niinkuin profeetta Samuelin toi hänen äitinsä Herran majaan Silossa. Ja samoin kuin Samuelista, tuli Maunustakin kansansa ylimmäinen pappi."

Oltuaan hetken aikaa vaiti ja niistettyään vahakynttilät kertoi isä Laurentius edelleen:

"Ennenkuin ryhdyin jatkamaan, tahdon hiukan kertoa omasta nuoruudestani. Minun isäni ei ollut suomalainen, vaan oli hän muukalaisena tullut tähän maahan. Hän oli saksalaissyntyinen soturi, joka vieraita maita kierrellessään oli osunut Ruotsiin. Niihin aikoihin lähti herra Birger, Ruotsinmaan jaarli, ristiretkelle pakanallisia hämäläisiä vastaan, joiden kerrotaan kovin vainonneen ristityitä täällä Turun maassa. Isäni seurasi mukana retkelle ja otti osaa kaikkiin taisteluihin. Vallotettuaan hämäläisten päälinnan Hakoisissa rakennutti Birger sen uudestaan ja miehitti ristinsotureilla. Sitäpaitsi rakennutti hän toisen pienemmän linnan Kumojoen suupuoleen, turvaamaan kulkuyhteyttä Hämeenmaan ja Ruotsin välillä. Tämän Kumolan linnan päälliköksi asetti hän isäni ja siellä näin minäkin ensi kerran päivänvalon.

"Äitini oli tämän maan lapsi, Hämeen tyttäriä, ja hän oli hyvin kaunis, lempeä ja hiljainen. Isäni oli tavannut hänet sotaretkellä Hämeessä ja silloin oli hän vasta tullut ristityksi. Oliko hän mielisuosiolla seurannut isääni vai oliko tämä väkisin pakottanut hänet siihen, sillä hän oli kova ja hilliton mies — Herra hänen sielunsa kiirastulesta pelastakoon! —, sitä en varmuudella tiedä. Äitini ei siitä minulle koskaan puhunut, kai sen tähden, että minä hänen kuollessaan olin vielä kovin nuori. Isästään ja veljistään ei hän pitkään aikoihin tiennyt mitään, vaan luuli heidän kaatuneen taistelussa ruotsalaisia vastaan. Isä oli kuitenkin elossa. Pakanana pysyen oli hän paennut erämaihin, saadakseen siellä elää ja kuolla rauhassa. Samoin kuin tyttärensä häntä, oli hänkin pitänyt tytärtään kuolleena. Mutta sitten oli hän sattumalta saanut kuulla hänestä ja lähtenyt oitis etsimään häntä.

"Olin silloin kuusivuotias ja muistan hyvin, kun tuo jyrkeä hämäläisukko ilmestyi Kumolan linnaan. Hän vaati äitiäni seuraamaan häntä ja lähtemään pois ristittyjen luota. Mutta äidistäni oli ennättänyt tulla hurskas ristitty ja vaikka hän ei ollutkaan onnellinen avioliitossaan, niin kieltäysi hän kuitenkin pakenemasta velvollisuuksiaan. Sen sijaan pyysi hän isäänsä viettämään vanhuuden päivänsä hänen luonaan. Kun ukko oli vielä kaksi kertaa uudistanut vaatimuksensa ja äitini kyynelsilmin kieltäytynyt, vihastui vanhus ja lausui hänen ylitsensä synkeän kirouksen. Juuri silloin tuli saapuville isäni ja huolimatta äitini rukouksista panetti hän ukon vankiholviin. Hänelle luvattiin vapautensa takaisin, jos hän kääntyisi ristinuskoon. Mutta hän ei taipunut, vaan kirosi kaikkia ristittyjä. Silloin antoi isäni kiduttaa häntä, mutta vanhus pysyi taipumaton. Äitini ei kyennyt häntä auttamaan, niin paljon kuin hän rukoilikin ja vuodatti kyyneliä isänsä puolesta. Isäni pysyi taipumaton ja samoin ukko vankiholvissa. Minä luulen, että hän lopuksi kuoli nälkään, pysyen viimeiseen saakka lujana esi-isänsä pakanallisessa uskossa. Jospa me ristitytkin voisimme tarpeen tullessa osottaa sellaista uskallusta!

"Äitini murtui nyt kokonaan eikä hän isänsä kuoleman jälkeen elänyt enää kauan. Puhuttuaan minulle, ainoalle pojalleen, joka hänen täytyi orvoksi jättää, viimeiset neuvon ja kehotuksen sanat sekä uskottuaan minut pyhän äidin huomaan uinahti hän hiljaa pois."

Isä Laurentius vaikenä kostunein silmin ja Stefanus nyyhkytti kuuluvasti. Valo huoneessa oli himmentynyt ja isä Laurentius kiersi jälleen niistämyssä kynttilöitä. Asetuttuaan entiselle paikalleen ikkunan pieleen ristiinnaulitun kuvan alle jatkoi hän kertomustaan:

"Kun äitini oli poissa, muuttui isäni entistä tylymmäksi. Hän joi paljon ja kohteli kansaa kovakouraisesti. Moni luopui sen takia ristinusuksesta ja palasi jälleen pakanuuteen. Kerran sitten palasi isäni eräältä ratsastusretkeltä nuolenhaava rinnassaan. Muutaman päivän kuluttua kuoli hän haavaansa ja minä seisoin yksin maailmassa — maailmassa, jota olin oppinut jo varhain kammoimaan. Minä päätin nyt kokonaan vetäytyä pois sen pahuuden keskeltä. Kun saarnaajaveljet olivat jo tänne Turkuun rakentaneet luostarin, luovutin minä sille sen omaisuuden, jonka isäni jätti jälkeensä, ja rupesin itse noviisiksi.

"Vähää ennen kuin hänen äitinsä toi luostariin tämän Herrassa nukkuneen vainajamme, päättyi minun noviisiaikani ja minut vihittiin veljeskunnan jäseneksi. Olin muutamien muiden veljien kanssa saapuvilla silloin, kun priori otti vastaan tuon Neitsyt Maarialle pyhitetyn poikasen. Muistan hyvin, kuinka me kaikki tulimme liikutetuiksi äidin kertomuksesta ja kuinka me samalla heti mielistyimme kirkassilmäiseen ja vakavaan poikaan.

"Vaikka hän ei vielä ollutkaan siinä iässä, jonka veljeskunnan säännöt asettavat noviisiksi pyrkijälle, päätettiin hänet kuitenkin ottaa heti luostariin ja antaa siellä hänelle opetusta. Hän tuli siten ensimmäiseksi oppilaaksi luostarikouluun, joka vasta myöhemmin ja juuri hänen toimestaan pantiin säännölliseen käyntiin.

"Minun toimekseni tuli antaa hänelle opetusta ja mieluisampaa tehtävää ei minulla ole koskaan ollut. Hän oppi lukemaan ja kirjottamaan niin keveästi kuin olisi se ollut leikkiä vain. Minä kiinnyin häneen päivä päivältä yhä lujemmin, ja niiltä ajoin jatkui ystävyysimme rikkumatonna läpi elämän. Hän oli aina sävyisä ja tyyni enkä minä koskaan nähnyt häntä vihastuneena tai kuullut hänen käyttävän sopimattomia sanoja. *Ora et labora* oli se ohje, jota hän noudatti kaiken elinaikansa. Hän ei lyönyt koskaan laimin hartaudenharjoituksiaan ja elämältään oli hän puhdas ja siveä, todellinen Herran nasiri kaikessa vaelluksessaan.

"Hänen hengenlahjansa olivat runsaat ja moninaiset ja opin ammentaminen oli hänelle leikintekoa, kuten jo sanoin. Ennen noviisiaikansa päättymistä oli hän jo siinä määrin perehtynyt latinankieleen, että hän veljeskunnan jäseneksi tullessaan oli lukenut jo läpi kaikki ne kirjat, mitä veljeskunnan kirjastossa siihen aikaan oli. Pyhän kirjan tunsivat hän tarkoin ja osasi siitä pitkiä kappaleita ulkoa. Me kehoitimme häntä matkustamaan ulkomaille, jossa hänellä olisi parempi tilaisuus laajentaa oppiaan. Hän noudattikin mielellään meidän kehotustamme ja viivyttyään muutamia vuosia Ruotsissa ja Saksassa, palasi hän tänne synnyinmaahansa sekä ryhtyi suuresta opistaan huolimatta nöyrästi saarnaajavirkaansa.

"Minut oli sillä välin valittu tuomiokapitulin jäseneksi. Kun kahden vuoden kuluttua tuli kuoleman kautta jälleen kanungin paikka avonaiseksi, valittiin siihen veli Maunu, joka nuoruudestaan huolimatta oli oppinsa, suuren saarnaajataitonsa ja hurskaan elämänsä takia suuressa maineessa. Siten olimme me taas lähellä toisiamme ja ystävyysme lujittui yhä.

"Niin kuuluivat vuodet, meidän rinnakkain työskennellessämme Herran viinamäessä. Tuli sitten tammikuun viideskolmatta päivä Herran vuonna 1291. Aamumessun päätyttyä tuomiokirkossa kokoonnuimme me tuomiokapitulin kanungit sakaristoon valitsemaan itsellemme ja Suomen seurakunnalle esimiestä, sillä isä Johannes oli siirtynyt Upsalan arkkipiispan istuimelle. Hetken neuvoteltuaamme päätimme me noudattaa sitä vaalitapaa, jota kutsutaan nimellä *via kompromissi*, se on: joukostamme oli ensin valittava yksi, joka sitten yksinään saisi valita piispan. Pidettyämme rukouksen löimme arpa ja niin tapahtui, että piispan valitseminen lankesi minun osalleni. Olisin kyllä tahtonut päästä tuosta edesvastuullisesta tehtävästä, mutta se ei käynyt päinsä ja minun oli mukaannuttava. Palasin siis yksinani kirkkoon, rukoillakseni siellä valoa ylhäältä.

"Saadessani tämän raskaan tehtävän osalleni, välähti heti mielessäni, että minun oli valittava piispanvirkaan ystäväni Maunu. Mutta koska hän oli nuorin meistä kaikista sekä ollut lyhimmän ajan kanunkina, heräsi minun mielessäni kaikenlaisia epäilyksiä ja pelkoa virkatoverieni tyytymättömyydestä. Menin siis kirkkoon, joka tällä välin oli tyhjentynyt ihmisistä, ja polvistuin Herramme äidille pyhitetyn alttarin eteen ja syvennyin rukoukseen. Mutta tuskin olin ehtinyt kymmentäkään sanaa lausua, kun kuulin vienon äänen, joka tuli korviini kuin kesätuulen kantama kuiska, lausuvan sanat: *Elige fratrem Magnum!* — Valitse veli Maunu!

"Hämmästyneenä nousin minä paikaltani ja kiersin ympäri kirkon, nähdäkseni, oliko siellä sittekin joku toinen. Mutta ei, kirkko oli työnsä tyhjä ja sakariston ovi visusti kiinni. Ihmetellen palasin minä alttarin ääreen ja polvistuin uudelleen. Mutta ehdittyäni lausua ainoastaan muutaman sanan, kuulin jälleen läheltäni sekä äskeistä selvemmin sanat: *Elige fratrem Magnum! elige fratrem Magnum!*

"Minä kohotin nopeasti katseeni pyhän neitsyen kuvaan, joka oli seinässä alttarin yläpuolella. Ja kuinka hämmästyinkään, kun se vaativasti katsoi suoraan minuun ja sen huulet tuntuivat vielä liikkuvan. Samalla muistui mieleeni, kuinka veli Maunu oli jo lapsena luvattu Neitsyt Maarialle, joka ihmeen kautta oli pelastanut hänet kuolemasta. Kiitin hartaasti taivaallista rouvaa ja palasin sen jälkeen sakaristoon. Täällä kerroin nyt, mitä kirkossa oli tapahtunut ja että minä seurakuntamme suojelijattaren tahdosta valitsen korkeasti oppineen veli Maunun kirkkomme ylipaimeneksi. Yksikään läsnäolevista ei osottanut tyytymättömyyttä valintani johdosta, vaan kaikki riensivät tervehtimään esimiehenään veli Maunua."

Tiimalasissa, joka oli kiinnitetty seinään kuolinvuoteen jalkopäässä, tyhjensi ylärivin viimeinen suppilo juuri viimeiset hiekkajyväsensä alempaan suppiloon. Se oli merkki siitä, että keskiyön hetki oli saapunut, sillä isä Laurentius tovereineen oli alottanut valvomisen toisen yövartion kuluessa. Ensinmainittu nousi ja käänsi ajanmittarin ylösalaisin, jolloin hiekka alotti jälleen kiertokulkunsa. Tämän jälkeen polvistui kumpikin ristiinnaulitun kuvan alle, rukoillen vainajan sielulle rauhaa sekä itselleen turvaa kaikkia keskiyön vaaroja vastaan. He lopettivat hartautensa vasta, kun ylärivin ensimmäinen suppilo oli tyhjentynyt ja sydänyön hetki siis oli ohi.

"Hän oli ensimmäinen piispa, joka oli lähtenyt suomalaisen kansan keskuudesta", jatkoi isä Laurentius. "Seitsemäntoista vuotta on hän kantanut hiippaa ja sauvaa, ja se aika on ollut kultainen ajanjakso seurakuntamme elämässä. Paria ensimmäistä vuotta lukuun ottamatta on hänen piispautensa aika ollut rauhan ja siunauksen aikaa. Maa on saanut olla vihollisilta rauhassa ja Herra on siunannut sitä vuodesta vuoteen runsailla sadoilla. Seurakunta on laajentunut, vakaantunut ja järjestynyt ja hänen toimestaan on vihdoin lopullisesti valmistunut tuomiokirkkomme, jonka holvien kätköihin hän nyt itse ensimmäisenä pääsee lepäämään. Hänen lempeä saarnansa on levittänyt ja juurruttanut ristinuskoa paljon paremmin kuin vallottajan miekka. Kauan tulee kansa tässä maassa häntä kaipaamaan ja köyhät ja vaivaiset siunaavat hänen muistoaan."

Isä Laurentius istui hetkisen ajatuksiinsa vaipuneena. Sitten kohotti hän päänsä ja lopetti kertomuksensa sanoilla:

"Minusta on aina tuntunut, että hänessä olivat yhtyneinä kaikki ne hyvät avut, mitkä suurten varjojen keskellä piilevät siinä kovapintaisessa ja eripuraisessa, mutta lujassa ja uskollisessa kansassa, jonka lapsi hän itsekkin oli. Ja niinpä varmasti tämä omituinen ja karhea erämaiden kansa, joka on synnyttänyt sellaisen pojan, on ajan ja Herramme muovailemana kykenevä paljon hyvään."

Isä Laurentius vaikenä ja kumpikin käänsi katseensa vainajaan, joka lepäsi suorana valkoisen peitteen alla, ristiinnaulitunkuva rinnalleen painettuna. Hänen selkeäpiirteiset kasvonsa olivat näkyvissä. Viikatemiehen saapuessa ei vanhuuden lakastuneisuus ollut ehtinyt niille vielä leimaansa painaa. Ne olivat hymyilevän tyynt, ikäänkuin hän olisi nukkunut ja nukkuessaan nähnyt kaunista unta.

Kristuksen kantaja

Kun turkulainen porvari Anterus Kaukoi keskikesällä v. 1310 palasi Lyypekistä, koristi hänen aluksensa kokkaa Pyhän Kristoforoksen puinen veistokuva, jonka hän matkallaan oli hankkinut laivansa suojelijaksi. Sellaista ei oltu ennen Turussa nähty, ja suuri joukko kansaa seuraili pitkin rantaa sikäli kuin Kaukoin alus hiljalleen luovi Aurajokea ylös. Silloin tapahtui ihme ja kansan joukosta kuului hämmästyksen huutoja. Puusta veistetty pyhimys alkoi näet hymyillä ja nyökytellä päätään ikäänkuin tervehtien kummallakin joen rannalla liikehtiviä ihmisiä.

Tämän ihmeen näki myöskin kolme munkkia, jotka työskentelivät luostarin puutarhassa Samppalinnan kupeella.

"Mitä tämä tietää?" huudahtivat yhteen ääneen ja huolestuneina kaksi nuorempaa munkkia, tehden kolme kertaa ristinmerkin ja kääntyen kysyvinä kolmannen puoleen, joka oli viisaan näköinen, valkopartainen ukko.

Isä Petrus nojasi tyyneästi lapioonsa, katse luotuna alas joelle, missä puinen Pyhä Kristoforos yhä hymyili ja nyökäytteli päätään, sekä lausui:

"Tuhannen vuoden kuluttua palaa nyt Pyhä Kristoforos ensi kerran syntymämaahansa ja sen vuoksi

hän hymyilee ja tervehtii meitä, myöhäsyntyisiä heimolaisiaan."

"Salve tibi, sanctissime!" lisäsi hän ja teki pyhimyksen kuvaa kohti ohennetulla kädellään ristinmerkin.

Mutta hänen nuoret munkkitoverinsa joutuivat hänen sanoistaan yhtä ymmälle kuin hetki sitten laivan kokassa tapahtuneesta ihmeestä. Vanhus, joka oli kuulu viisaudestaan ja opistaan, antoi kuitenkin vasta illalla selityksen sanoilleen.

Kun munkit olivat kerääntyneet illallisaterialle luostarin ruokahuoneeseen ja keskusteluaiheena oli päivällä tapahtunut ihme, kysyi isä Petrukselta toinen niistä nuorista luostariveljistä, jotka hänen kanssaan olivat päivällä ryytimaassa työskennelleet:

"Olisiko siis totta, että Pyhä Kristoforos on syntynyt tässä maassa?"

"Ja kuinka se ei voisi olla totta?" lausui isä Petrus.

"Mutta eikös hän ollut kotoisin Kanaanin maasta?" huomautti priori.

"Hm, myöhemmin syntyneissä legendoissa sanotaan kyllä niin, mutta, mikäli minä olen asiaa tutkinut, on se nimien sekottamisesta johtunut harhakäsitys", vastasi isä Petrus. "Esimerkiksi Pyhän Ansgariuksen elämäkerran kirjottaja, piispa Rimbertus, sanoo nimenomaan, että Pyhä Kristoforos oli kotoisin kaukaisesta saaresta Pohjolassa, kynokefalein eli caninaein kansasta. Ja ihan samanlaisen tiedonannon muistelen joskus nuoruudessani lukeneeni varhaisemmistakin Pyhän Kristoforoksen legendoista."

"Tarkottaisivatko sitte nämä kynokefalit tai caninaeit suomalaisia?" kysyi priori.

"Selvästikin!" vastasi isä Petrus. "Kutsutaanhan tämän maan muinaisia asukkaita vielä nytkin pohjoisempana nimellä kainulaiset eli latinaksi caninaei. Mutta tämä latinalainen nimenmuoto toi mieleen sanan canis, koira, ja siitä sai etelämaalaisten parissa alkunsa usko, että täällä asui koiranpäällä varustettuja ihmisiä eli kreikkalaisella nimellä kynokefaleja. Näitä nimiä käyttävät suomalaisista Aithikos Istrialainen ynnä muut varhaisemman ajan scriptores. Myöhemmin hämmennettiin nimi caninaei yhteen kananealaisnimen kanssa ja alettiin niin muodoin uskoa, että Pyhä Kristoforos olisi ollut kotoisin Kanaanin maasta eli Palestiinasta, jossa meidän Herramme eli ja opetti."

Tämä isä Petruksen sitova todistelu sai munkit täysin vakuutetuiksi ja ihastuneena huudahti priori:

"Mikä suuri kunnia meille, että tämä jalo pyhimys on kotoisin meidän maastamme. Kun me sen nyt tiedämme, niin meidän on kiiruusti hankittava luostariimme hänen veistokuvansa."

Hetken kuluttua jatkoi hän:

"Isä Petrus, sinä joka olet niin perillä pyhän kirkkomme opissa ja kirjoituksissa, kerro meille nyt illan kuluksi ja ylösrakennukseksi Pyhän Kristoforoksen elämän juoksu, sillä meillä toisilla on hänestä sangen vajanaiset tiedot, kuten juuri nähtiin."

* * * * *

Hänen isänsä oli voimallinen metsästäjä, joka ensimmäisten perhekkuntien joukossa oli idästä saapunut tähän maahan, — alotti isä Petrus kertomuksensa. Syntyessään oli hän itse jo yhtä vahva kuin tavalliset lapset kolmivuotiaana. Kun äiti kantoi tämän jättiläislapsen isän nähtäväksi, joka oli kauan ollut nyreissään siitä, että heille siihen saakka oli syntynyt pelkkiä tyttäriä, huudahti tämä äskensyntyneen käteen tarttuen:

"Vihdoinkin mies!"

Ja siitä hetkestä oli hänellä nimenä Mies, jota hän kantoi aina siihen saakka kunnes Herramme itse antoi hänelle uuden nimen.

Kahdentoista vuotiaana oli hän jo täyden miehen mittainen ja taisteli isänsä rinnalla nahkapukimia ja kiviaseita käyttäviä jotuneita vastaan. Mutta ennenkuin hän ehti saavuttaa viidettätoista ikävuottaan, tuhoutui hänen ympäriltään koko perhe näissä taisteluissa ja Mies joutui yksin maailmalle.

Käyden seikkailusta seikkailuun ja taistelusta taisteluun kulkeusi hän vähitellen eteläisille maille, missä siihen aikaan hallitsivat mahtavimmat ruhtinaat. Hänestä, joka oli sinnyt ja kasvanut taistelussa jättiläisiä vastaan ja jolle hänen pakanallinen isänsä oli lapsena syöttänyt karhun sydämen, oli itsestäänkin paisunut niin väkevä jättiläinen, ettei häntä kyennyt voimain mittelyssä kukaan voittamaan. Sen vuoksi ei hän suostunut palvelemaan muita kuin maailman voimallisinta kuningasta.

Kun hän siis seikkailevien heimolaistensa ja varjaagien parissa tuli kerran Konstantinopoliin, jonka keisaria kaikki sanoivat maailman mahtavimmaksi hallitsijaksi, palkkautui Mies hänen henkivartiakseen ja palveli häntä järkkymättömällä uskollisuudella.

Kun keisari oli eräänä päivänä miehineen vuoristossa metsästävässä, juoksi hänen editseen ihmeellinen sysimusta hirvi. Viitaten Miehen seuraamaan itseään kannusti keisari hevostaan ja lähti ajamaan sitä takaa. Koko päivän seurasivat he tuon merkillisen eläimen kintereillä. Ja kun he vihdoin auringon laskiessa saavuttivat sen vuoriston jylhimmässä osassa, muuttui se yhtäkkiä heidän silmänsä edessä paholaiseksi. Silloin kalpeni keisari, horjahti satulassaan ja tehden hätäisen ristinmerkin käänsi hevosensa pakoon.

Tämän nähdessään huusi Mies ihmeissään:

"Mitä, pelkäätkö sinä, valtias, tuota?"

Mutta pelästynyt keisari huusi hänelle ainoastaan:

"Pois, joutuin pois täältä!"

Silloin sanoi Mies:

"Sinä et siis olekaan mahtavin mies maailmassa, koska pelkää tuota? Hyvä, saatettuani sinut seuralaistesi luokse luovun minä oitis palveluksestasi ja palaan hänen luokseen."

Ja kauhistunut keisari kuuli takaansa paholaisen pilkallisen voitonaurun.

Saatettuaan keisarin muun metsästysseurueen luokse, luopui Mies sanojensa mukaan hänen palveluksestaan ja palasi vuoristoon etsimään paholaista. Hän löysi hänet äskeiseltä paikalta ja tarjoutui kohta hänen palvelukseensa. Mielihyvin otti paholainen hänen tarjouksensa vastaan ja kontrahti tehtiin. Mies sai tehtäväkseen hävittää kirkkoja ja tuhota luostareita.

Samalla järkkymättömällä uskollisuudella kuin ennen keisaria, palveli hän nyt paholaista. Suurilla kallionlohkareilla pommitti hän väsymättä kirkkoja ja hätä ja valitus täytti laaksot, sillä luhistuneet kirkonmuurit ja raiskatut luostaripuutarhat osottivat, missä jättiläinen Mies oli liikkunut.

Välistä, kun hän yksinään kiipeili vuorilla ja antoi silmänsä liukua yli äärettömäin metsien, joiden keskellä pilkotti järviä tai luikerteli virtoja hopeisina nauhoina, hiipi hänen sydämeensä murheellinen kaiho ja hän ikävöitsi kaukaisen syntymämaansa metsiä. Mutta hän oli luonteeltaan uskollinen ja lupauksensa pitäen palveli hän edelleen paholaista.

Kun he eräänä päivänä, uusia hävityksiä suunnitellen, kulkivat paholaisen kanssa pitkin vuoripolkua, kohtasivat he tienoheen pystytetyn pylvään, johon paimenten suojaksi oli kiinnitetty yksinkertainen ristiinnaulitun kuva. Sen nähdessään kalpeni paholainen, vetäytyi säikähtyneenä takaisin ja poikkesi syrjään polulta.

"Mitä nyt, valtias, pelkäätkö sinä tuota?" huudahti hämmästynyt Mies.
"Kuka hän sitten on?"

"Etkö tiedä, sehän on ristiinnaulittu Kristus, minun pahin vihamieheni!" huusi paholainen hampaitaan kiristellen.

"Hän on siis sinua mahtavampi, koska sinä pelkää häntä", lausui Mies.

Mutta vältellen vastasi paholainen:

"Hän on juuri se, jonka vahingoksi me hävitämme kirkkoja ja luostareita."

"Hyvä, minä luovun tästä hetkestä lähtien sinun palveluksestasi ja lähdän etsimään Kristusta, jota sinä pelkää", ilmotti Mies, "sillä minä tahdon palvella ainoastaan kaikista mahtavinta."

Ja kontrahdin rikkoen jätti hän siihen paholaisen palvelemisen sekä lähti etsimään Kristusta.

Kauan kierteli hän maita ja kyseli ihmisiltä Kristusta. Kukaan ei tiennyt neuvoa, missä Kristus oli, mutta Mies jatkoi yhä etsintäänsä, sillä hän oli luonteeltaan myöskin sangen itsepintainen.

Kerran hän sitten, laajan metsäisen tienoon halki vaeltaessaan, osui uupuneena yksinäisen erakon majalle.

"Voitko sinä, vanhus, joka näytät niin viisaalta ja paljon kokeneelta, neuvoa minulle missä saa tavata Kristuksen?" kysyi hän erakolta.

"Kyllä, sillä minä olen yksi hänen vähäisimmistä palvelijoistaan", vastasi erakko.

Tämän kuultuaan ihastui Mies suuresti ja tiedusteli edelleen, mistä hän löytäisi Kristuksen.

"Häntä löytääksesi ei sinun, poikani, tarvitse ottaa askeltakaan, sillä hän on kaikkialla läsnäoleva", sanoi erakko.

Tätä ei Mies kuitenkaan käsittänyt, vaan kysyi epäröiden:

"Mutta onhan hän mahtavin ruhtinas maan päällä?"

"On kyllä, sillä hän on maan ja taivaan herra", vastasi erakko.

"Niin, minä uskon sen, sillä minä olen nähnyt pahalaisen peljästyvän hänen kuvansa edessä", sanoi Mies. "Ja nyt minä tahtoisin päästä hänen palvelukseensa."

Nähdessään hänen yksinkertaisen ja lujan uskonsa, opetti erakko vieraalleen enemmän Kristuksesta ja vei hänet sitten lähteen luokse sekä kastoi.

"Neuvo nyt minulle, kuinka minun on palveltava uutta herraani", pyysi Mies kasteen jälkeen.

"Aivan kuten minäkin", vastasi erakko, "paastoten, rukoillen ja valvoen."

Silloin ojensi Mies suoraksi kahdentoista jalan mittaisen vartensa ja huudahti:

"Mutta katsohan minua ja päätä itse, voinko minä mitenkään paastota — minä, joka tarvitsen nälkääni kokonaisen lampaan. Ja valvominen on minulle aivan yhtä työlästä enkä minä myöskään pysty rukoilemaan. Ei, neuvo minulle jotakin muuta."

Tämän kuullessaan tuli erakko murheelliseksi opetuslapsensa tähden ja vaipui mietteisiinsä. Mutta muistaessaan hänen lujan uskonsa ja hartaan halunsa palvella Kristusta, kirkastui hänen katseensa jälleen ja hän lausui:

"Niin, eiväthän kaikki perheen palvelijat palvele isäntäänsä samaa työtä tehden. Nyt, poikani, tiedän työn, joka soveltuu sinulle ja on samalla otollinen herrallemme Kristukselle. Tule ja seuraa minua."

Erakko vaelsi Miehen edellä, kunnes tie päättyi leveän ja vuolaan virran äyräälle.

"Katsohan", lausui erakko, "tätä tietä myöten kulkee paljon hurskaita pyhiinvaeltajia ja heidän on sangen työlästä päästä tämän vaarallisen virran yli ja monta heistä on saanut surmansa sen vuolteissa. Asetu sinä tähän asumaan ja auta heitä virran yli. Siten tulevat sinun jättiläisvoimasi parhaiten käytetyiksi Kristuksen palvelukseen."

Mies suostui erakon esitykseen ja jäi lautturiksi virralle. Uskollisesti palveli hän näkymätöntä herraansa, kantaen vuodesta vuoteen jättiläishartioillaan köyhiä pyhiinvaeltajia yli virran.

Mutta kun toisinaan ei päiväkausiin ilmestynyt ketään ylitse autettavia ja Mies istui yksinään virran äyräällä, tuijottaen laineisiin, jotka kaukaa tullen vierivät toiseen kaukaisuuteen, hiipi jälleen hänen sydämeensä raskas kaiho ja ikävä kaukaiseen syntymämaahansa, jossa hänen varhaisin kotinsa oli ollut samanlaisen virran äyräällä. Mutta uskollisena pysyi hän nytkin kutsumiselleen ja odotti vielä kerran saavansa nähdä herran, jota hän palveli.

Eräänä päivänä ilmestyi sitten rannalle hänen edellinen herransa, pahalainen, ja alkoi pilkata hänen nykyistä tointansa.

"Kuinka sinä palvelet olentoa, jota et ole koskaan nähnyt ja joka ei kertaakaan saavu luoksesi maksamaan sinulle palkkaasi", puhui se. "Toistahan sinun oli minun palveluksessani, jolloin sinulla oli tilaisuus saada kultaa ja mainetta niin paljon kuin halusit."

"Nykyiseltä herraltani saan minä palkan kuoltuani", vastasi Mies, "ja sitäpaitsi hentoisin minä palvella häntä ilman palkkaakin, koska hän on maailman voimallisin ruhtinas."

"Voimallisin ruhtinasko sellainen, jota ei koskaan eikä missään näe?" jatkoi pahalainen. "Minä uskon, ettei häntä niin ollen ole lainkaan olemassa, vaan kaikki tyyni on tuon hupsun erakon aivoissa syntynyttä houretta."

"Kyllä hän on olemassa, sillä minä olen nähnyt sinun itsesi kalpenevan jo hänen pelkän kuvansa edessä", vastasi Mies vakaisesti.

Tämän kuultuaan suuttui pahalainen hirveästi ja lähti kirouksia syytäen hänen luotaan.

Mutta kohta hänen mentyään ilmestyi rannalle vähäinen lapsi, joka tahtoi päästä toiselle rannalle. Hellävaroen asetti Mies hänet olkapäälleen ja lähti sauvallaan itseään tukien kahlaamaan virran yli. Mutta joka askeleella lisääntyi lapsen paino ja keskivirralla ehdittyään painui Mies kumaraan hänen allaan. Kuta lähemmäs toista rantaa hän pääsi, sitä raskaammaksi kävi lapsukainen hänen hartioillaan. Lähelle vedenpintaa painuneena ponnisteli hän läähättäen eteenpäin ja kerran luuli hän jo vaipuvansa virran vuolteisiin. Viimeiset voimansa ponnistaen pääsi hän vihdoinkin loppen uupunena rannalle.

"Mikä ihmeellinen paino sinussa, lapsukainen, on, kun kokonaan uuvutit minut, jättiläisen?" huoautti hän taakkansa rannalle laskien.

Silloin lausui lapsi hämmästyneelle saattajalleen:

"Miksi ihmettelet minun painoani, sillä maailman syntitaakka lepää minun hartioillani. Minä olen se, jota sinä nämä vuodet olet niin uskollisesti palvellut."

Samassa muuttui lapsi täysikasvuiseksi mieheksi, jonka käsissä ja jaloissa oli naulanreiät sekä kylessä avoin haava.

"Ja tästä lähin", jatkoi Kristus, "ei sinua enää pidä kutsuttaman Mieheksi, vaan sinun nimesi olkoon Kristoforos, se on niin paljon kuin Kristuksen kantaja."

Ja siunaten ojensi hän kätensä polvistuneen Kristoforoksen yli sekä häipyi näkyvistä.

Mutta suuri onni ja autuus täyttivät Kristoforoksen sydämen ja entistä suuremmalla uskollisuudella ja hartaudella palveli hän sen jälkeen herraansa ja laajalle levisi maine hänen hurskaudestaan.

Niihin aikoihin hallitsi siinä maakunnassa jumalaton maaherra nimeltä Dagnus. Hän alkoi kadehtia Kristoforosta, jonka nuhteettomuutta kaikki ylistivät, ja tekosyytösten nojalla otatti hän hänet kiinni sekä sulki tyrmään. Saadakseen hänet suistetuksi siveyden tieltä, lähetti hän vankihuoneeseen toinen toistaan kauniimpia neitoja viettelemään Kristoforosta. Mutta vanki ei horjunut, vaan käännutti sen sijaan hurskaudellaan viettelijänsäkin totiseen Kristuksen tuntemiseen.

Tästä kiihtyi Dagnuksen viha entistä suurempaan vimmaan. Hän ruuskitti Kristoforosta hehkuvilla rautaraipoilla ja istutti hänet tuliseksi kuumennettuun rautatuoliin, mutta mikään ei saanut hänen uskoa horjumaan. Päinvastoin kääntyivät hänen piinaajansa toinen toisensa jälkeen, päästäkseen osallisiksi samasta uskosta.

Silloin tuotatti Dagnus Kristoforoksen huvilinnansa puistoon, jossa hän piti juhlaa jumalattomien vierastensa kanssa, aikoen häntä rääkätä kaikkien näiden läsnäollessa. Kristoforos sidottiin puuhun ja Dagnus käski taitavimman jousimiehensä nuolilla naulita vangin jäsen jäseneltä puuhun. Mutta Kristoforoksen rinnalla seisoille näkymätön pyhä äiti ja ensimmäinen nuoli, jonka jousimies ampui, kilpistyi vankia vahingoittamatta takaisin ja puhkasi Dagnukselta silmän. Tämän nähdessään tarjosi Kristoforos päänsä, että hänen verellään parannettaisiin maaherran silmä. Hänet mestattiin ja kohta kun hänen verellään siveltiin puhjennutta silmää, parani se ennalleen.

Niin kärsi ensimmäinen kristitty suomalainen marttyyrikuoleman. Hänet otettiin pyhimysten joukkoon ja varsinkin merimiehet ja sepät pitävät häntä suojelijanaan ja esirukoilijanaan.

Hetken vaiti oltuaan lopetti isä Petrus kertomuksensa näin:

Nyt on Pyhä Kristoforos veistokuvan muodossa palannut takaisin synnyinmaahansa ja nähdessään, että tännekin on jo pystytetty Kristuksen kirkkoja, kirkasti hymy kuvapatsaan kasvoja.

Kohtalon kourissa

Heikin messuksi v. 1351 saapui Turkuun muun muassa eräs hollantilainen laiva. Kohta kun se oli asetunut Aurajokeen, kuoli muuan laivamiehistä, joka tulomatalla oli sairastunut. Laivuri salasi hänen kuolemansa ja heitätti ruumiin yöllä virtaan. Mutta seuraavana päivänä kohosi se pinnalle ja kellui joella kaikkien nähtävänä. Se oli pahasti turvonnut ja se oli täynnä paiseita ja mustia pilkkuja.

Samana päivänä sairastui eräs porvarinrenki, joka isäntänsä puolesta oli ollut hakemassa tavaroita hollantilaisesta laivasta. Hän sai ankaroita ylenannatuskohtauksia, kainaloihin ja polviin nousi kipeitä paisumia ja kaikkialle ihoon ilmestyi samanlaisia mustia pilkkuja kuin joessa nähdyllä ruumiilla. Parin päivän kuluttua hän kuoli, mutta sitä ennen oli naapuritalossa ilmestynyt samanlaisia taudinoreita.

Musta surma oli siis saapunut Suomeen ja ihmiset valtasi hätä ja kauhistus.

Siitä oli jo paljon aikaisemmin saapunut viestejä Suomeen. Sillä vuosia sitten se oli tullut Aasiasta Etelä-Euroopan ja sanansaattajinaan maanjäritykset ja katovuodet oli se kulkenut maasta maahan, siirtyen hiljalleen mutta varmasti pohjoista kohti. Viimeisinä vuosina se oli raivonnut Saksassa, Norjassa ja Ruotsissa. Kolmella neljänneksellä olivat ihmiset vähentyneet kaikissa maissa missä se oli vierailut, ja kokonaisia pitäjiä kerrottiin Ruotsissakin tulleen autioiksi, niin että kirkkojen kynnysten edessä rehottivat jo pajupensaat.

Ja nyt tuo hirveä vieras oli vuorostaan saapunut Suomeen!

* * * * *

Tähän aikaan oli Pyhän Olavin luostarissa Turussa saarnaajaveli nimeltä Tuomas, Hän oli ollut aina hiljainen ja itseensä sulkeutunut mies. Kun ulkomailta oli saapunut viestejä suurista vitsauksista, oli hän pukeutunut karvapaitaan, alkanut paastota ja ruoskia itseään sekä julistaa viimeisen ajan tuleamista. Tätä hän oli tehnyt jo vuosikautia, antaen tukkansa ja partansa kasvaa pitkäksi ja muuttuen alituisesta paastoamisesta laihaksi kuin luuranko. Toiset pitivät häntä heikkomielisenä, mutta toiset hurskaana Jumalan miehenä.

Kun toinen mustan surman uhri oli kuollut ja säikähtynyt markkinakansa varustausi kiiruusti hajaantumaa tästä kovanonnen kaupungista, ilmestyi Tuomas Luostarimäen korkeimmalle kukkulalle ja kädet kaupungin yli ojennettuna huusi:

"Neljäs sinetti on avattu ja katso, hiirenkarvainen orhi on lähtenyt maata kiertämään, ja joka sen päällä istuu, sen nimi on kuolema, ja helvetti noudattaa häntä ja hänelle on annettu voima tappaa neljättä osaa maan päältä. Sillä se suuri hänen vihansa päivä on tullut ja kuka voi pysyä!"

Kauhistuneina löivät ihmiset rintoihinsa, ja toisten kiiruhtaessa pois kaupungista, riensivät toiset kirkkoon, jossa Pyhän Henrikin luut oli asetettu kansan suudeltavaksi ja jossa itse piispa suoritti esirukouksia.

Mutta Tuomas jätti tämän jälkeen luostarin ja lähti maakuntaan julistamaan viimeisen, ajan saapumista. Mustaan dominikaanikaapuun verhottuna kulki tuo pörröinen, luurangoksi laihtunut munkki, jonka sisään painuneet silmät hehkuivat kuin hiilet, mustan surman edelläkävijänä kylästä kylään, saarnaten noiden ilmestyskirjan sanojen johdosta ja kehottaen ihmisiä pikaiseen katumukseen ja parannukseen. Ja kaikkialla valtasi ihmiset suuri hätä ja joukottain riensivät he pappien luokse tunnustamaan syntejään sekä kantoivat uhrikynttilöitä Pyhälle Henrikille, Pyhälle Uotille ja Eerikille. Toiset tekivät suuria uhri- ja pyhiinvaelluslupauksia, toiset turvautuivat samalla kertaa sekä pyhimyksiin että vanhoihin esi-isäin taikoihin ja muutamat pakenivat perheineen erämaihin, jättäen talonsa autioiksi.

* * * * *

Dominus Henricus, Hauhon seurakunnan kirkkoherra, oli juuri lopettanut iltamessun ja astui ulos kirkosta kanttorin seurassa, sillä muita kuulijoita ei hänellä arkipäiväin iltamessussa tavallisesti ollut. Taivaalle oli kohoamassa synkkä ukkospilvi, josta leimahteli monipolvisia salamoita. Kirkkoherra hyvästeli kanttorin ja riensi nopeasti pappilaan. Suljettuaan ikkunaluukut sytytti hän kynttilän ja perhe asetui illallispöytänsä, samalla kun ulkona puhkesi valtavan jyrynän säestämä rankkasade.

Mutta kuta ankarammin myrsky pauhasi ulkopuolella, sitä kotoisemmalla ja viihdykkäämmältä tuntui sisällä papin tuvassa. Kynttilä valaisi siistiä huonetta jykevine uuneineen, avarine uudinsänkyineen, astiahyllyyneen ja nurkkaan ripustettuine ristiinnaulitunkuvineen.

Herra Henrik oli vasta kolmekymmenviisivuotias mies, joka eli onnellisena perheensä keskellä ja sovussa seurakuntansa kanssa. Hänellä oli kaksi kirkassilmäistä poikaa ja pieni tyttö, joista oli vaikea sanoa, olivatko he enemmän isän vai äidin näköisiä, sillä molemmat vanhemmat muistuttivat siinä määrin toisiaan, että heitä olisi outo luullut sisaruksiksi — seikka, jonka ihmiset sanoivat todistavan heidän avioliittonsa onnellisuutta.

"Hyvä Jumala, minkälainen ilma siellä nousi!" sanoi vaimo ja teki ristinmerkin.

"Onkin ollut koko kesän niin tukala helle", huomautti siihen kirkkoherra. "Mutta hyvän vuoden me saamme, elleivät rukiit nyt mene kovin pahasti lakoon."

"Suokoon Jumala, että tulisi leipää, sillä onhan meillä ollut peräkkäin kaksi huonoa vuotta. Viime kesänä turmelivat loppumattomat sateet viljan ja sitä edellisenä pani halla. Mutta mitä tuo on, eihän sinua vain tultane tällaisella ilmalla jonkun kuolevan luokse hakemaan?" keskeytti vaimo puhelunsa, kun oven takaa kuului voimakas kolkutus.

Kirkkoherra meni avaamaan ovea ja tupaan astui läpimärkä saarnaajamunkki, jonka kaapu oli vyötetty nuoranpätkällä ja jonka vettä valuva tukka ulottui harteille.

Se oli veli Tuomas, joka kiertomatallaan oli nyt saapunut Hauholle.

"Pax tecum, frater!" tervehti hän käheällä äänellä, herra Henrikin toivottaessa hänelle Jumalan rauhaa.

Tultuaan kynttilän valopiiriin pysähtyi munkki ja tuijotti hetken ääneti perheenäitiä ja lapsia, joista nuorin valmistausi purskahtamaan itkuun, nähdessään tuon kummitusmaisen vieraan. Sitten viittasi munkki luisevalla ja koukkuisella sormellaan äitiä ja kysyi kirkkoherralta:

"Onko tuo sinun vaimosi?"

Hämilleen joutuen nyökkäsi herra Henrik myöntävästi, minkä jälkeen munkki osotti sormellaan lapsia ja kysyi:

"Ja nuo sinun lapsiasi?"

Herra Henrik teki jälleen myöntävän eleen, minkä jälkeen munkki ojensi kätensä ylös ja äänensä korottaen lausui:

"Voi sinua, sinä Belialin pappi, joka elät saastaisessa liitossa Eevan tyttären kanssa, vaikka tiedät, että se on kielletty kirkon palvelijalta. Sinun uppiniskaisuutesi takia on tätäkin seurakuntaa nyt kohtaava Jumalan viha. Sillä tiedä, että minun jälessäni kulkee se, joka ratsastaa hiirenkarvaisella orhilla ja jonka nimi on kuolema. Musta surma liikkuu Suomessa ja jumalattomain suiden pitää parkuman. Aja nopeasti pois ne, joiden kanssa sinulla ei ole lupa elää yhdessä, ja tee pikainen parannus, että sielusi pelastettaisiin!"

Tämän sanottuaan kääntyi munkki ja palasi myrskyiseen yöhön.

"Pyhä Jumalan äiti, siinä me nyt taas olemme!" huudahti vaimo epätoivoisesti ja purskahti itkuun.

Lapset katsoivat hätääntyneinä toisesta toiseen ja alkoivat sitten omalla itkullaan säestää äitiä.

Herra Henrik oli munkin sanoista tyrmistynyt aivan sanattomaksi. Mutta nähdessään vaimonsa ja lastensa itkevän, koetti hän ryhdistää itseään ja huolettomuutta tavotellen lausui hän:

"Mitä varten, äitiseni, otat noin vakavasti tuon maankiertäjän sanat! Näithän, ettei hän ollut täysijärkinen, vaan ylettömän paastojen ja itsekidutusten hullaannuttama poloinen. Mitä sellaisen puheista!"

"Niin, mutta tiedäthän hyvin, ettei tuo höperö ole ainoa, joka tuomitsee meidän yhdyselämämme", nyyhkytti vaimo. "Olen huomannut samaa monen seurakuntalaisemmekin käytöksessä, vaikk'eivät he olekaan mitään puhuneet."

"Hm, sinä liiottelet varmaankin, sillä en minä ainakaan ole mitään huomannut", koetti kirkkoherra tyynnyttää vaimoaan, vaikka hän itsekin oli kyllä ollut seurakuntalaistensa käytöksessä samaa huomaavinaan.

"Ja eikö hän puhunut jotakin mustasta surmasta, että se liikkuu jo täällä meidänkin maassa?" jatkoi vaimo.

"Taisipa puhua, mutta siitä tuskin on meille mitään vaaraa, jos se nyt olisikin Suomeen tullut, sillä elämmehän me täällä siksi syrjässä", vastasi kirkkoherra.

Itse asiassa häntä ei musta surma huolettanut siinä määrin kuin heidän avioliittoasiansa. Aina viime vuoteen saakka oli hän elänyt onnellisena perheensä keskellä, mutta sitten oli yhtäkkiä hänen kuten muidenkin pappien kotoinen elämä tullut perustuksiaan myöten järkytetyksi. Sen olivat saaneet aikaan piispan julkaisemat, pappien naimattomuutta koskevat statuutit.

Jo satakunta vuotta sitten, Skeningen kirkolliskokouksessa, oli säädetty selibaatti eli pappien naimattomuus pohjoismaissa. Kauan oli sitä vastustettu Ruotsissa, ja Suomessa olivat papit näihin saakka eläneet vanhan tavan mukaan avioliitossa. Niin oli herra Henrik'kin papinvirkaan päästyään nainut nuoruutensa rakastetun ja viettänyt hänen kanssaan onnellista yhteiselämää. Mutta nyt oli piispa Hemming ryhtynyt tarmokkaasti toteuttamaan näihin saakka laiminlyötyä selibaattia. Viime vuonna oli hän antanut ulos statuuttinsa ja ympäri maan oli hänen puolestaan kiertänyt kaksi kaniikkia ilmottamassa papeille, että niiden, jotka olivat naimisissa, tuli ennen vuoden loppua erota perheistään ja toimittaa ne pitäjän alueelta pois, jottei kirkon omaisuus tulisi heidän kauttaan haaskatuksi. Poikkeusta ei sallittu kenenkään suhteen ja kaniikit olivat lisäksi ilmottaneet, että he seuraavan vuoden

alussa käyvät tarkastamassa, onko määräys pantu toimeen.

Kuin salama oli tämä toimenpide iskenyt moneen rauhaisaan pappilaan, aiheuttaen kaikkialla surua ja epätoivoa. Mutta käskyä oli viran menettämisen uhalla noudatettava. Vuoden loppuun oli herra Henrik pitänyt perheensä kotona ja vienyt sitten vaimonsa ja lapsensa Viipuriin vanhempainsa luo. Haikea oli ollut ero ja isä oli luvannut käydä heitä tervehtimässä niin usein kuin siihen tilaisuutta tarjoutui. Sitten hän oli palannut Hauholle autioksi jääneeseen pappilaansa, hoitaakseen paimenvirkaansa.

Se oli ollut onnetonta aikaa. Koti, jossa nyt askaroi vieras emännöitsijä, oli tuntunut kylmältä ja kolkolta. Poissa oli kodin viihdyttäjät, hellä puoliso, ja vaienneet olivat lasten äänet ja tästä kaikesta olivat hänen voimakkaat perhevaistonsa suunnattomasti kärsineet. Hän oli viettänyt unettomia öitä, laihtunut ja kalvistunut. Lopulta oli hänen ikävöimisensä käynyt ihan sietämättömäksi, ja silloin hän oli päättänyt noutaa perheensä takaisin, tuli mitä tuli. Hän oli kuullut toistenkin virkaveljiensä tavalla tai toisella rikkoneen piispan ankaria määräyksiä ja se oli rohkaissut häntä päätöksessään. Eliväthän he sitä paitsi täällä Hauhollla siksi syrjässä, että hänen selibaatinrikkomuksensa saattoi hyvinkin jäädä huomaamatta. Ja jos piispa tai tuomiokapitulin jäseniä milloin tulisi tarkastusmatkalle, niin saattoihan hän siksi aikaa toimittaa perheensä syrjään.

Kevättalvella hän oli tuonut perheensä takaisin. Sen jälkeen oli hän elänyt taas tyytyväisenä ja koti oli tuntunut jälleen kodilta, kun sen piirissä liikkui kaikesta huolehtiva perheenäiti ja kun huoneet kaikuiivat raikkaista lasten äänistä. Hän oli nukkunut yönsä rauhallisesti ja väri oli jälleen palannut hänen kasvoilleen.

Kuitenkaan ei hän tuntenut perheonneaan enää täysin eheäksi. Piispan statuutit olivat edelleen olemassa ja niiden noudattamista valvoi kirkon esimiehen ankara silmä. Se heitti alati uhkaavan varjon hänen kotielämänsä yli. Sen lisäksi oli seurakuntalaisissakin alkanut ilmetä nyreämielisyttä. He olivat tietysti saaneet hekin tietoonsa, mitä piispa oli säättänyt pappien naimattomuudesta. Piispa oli heille Jumalan sijainen ja sen rikkominen mitä hän sääti, oli raskas synti. Heidän pappinsa oli nyt asettunut piispan säättämisiä vastaan ja siitä saattoi koitua Jumalan rangaistus ei ainoastaan papille, vaan koko seurakunnallekin.

* * * * *

Herra Henrik oli nukkunut yönsä huonosti ja vielä enemmän olivat hänen vaimoan vaivanneet huolettavat ajatukset ja kaiken karvaiset levottomat unet. Ainoastaan lapset olivat iloisia ja virkkuja, kuten tavallista, eivätkä näyttäneet enää muistavankaan illallista ikävää kohtausta. He kirmailivat pihanurmella, yhtä huolettomina kuin pääskysset, jotka siroasti kaarrellaan tuijailivat pihan yllä. Tänään olikin harvinaisen herttainen ja raikas ilma, kuten aina ukkossateen jälkeen.

Herra Henrik oli aamiaisen syötyään käynyt katsomassa ruispeltoaan ja istui nyt päiväpaisteessa kuistilla, seuraten alakuloisin ilmein lastensa leikkiä. Hänen vaimonsa ruokki kanoja pihatossa ja kaikki oli siis näköjään niin kesäisen leppeätä ja rauhallista kuin koskaan.

Mutta kun hän hetkisen kuluttua irrotti katseensa tästä kotoisesta taulusta ja antoi sen kiertää ympäristöä, näki hän kirkon luona miesjoukon, joka läheni pappilaa. Ikävät aavistukset täyttivät hänen mielensä, kun hän näköjään rauhallisena istui paikallaan ja odotti tulijoita.

Miehiä oli parisenkymmentä. He olivat uhkaavan ja synkän näköisiä ja useimmat heistä olivat asestettuja. Pihaan tultuaan pysähtyivät he tiheänä ryhmänä lähelle kuistia ja joukosta astui esiin pitkäpartainen ja iäkäs talonpoika. Keihäaseensä nojautuen puhui hän:

"Koska sinä, kirkkoherra, vastoin piispan määräystä asut yhdessä perheesi kanssa, niin olemme me tulleet tänne vaatimaan, että sinun on toteltava piispaa ja erottava perheestäsi. Me olemme kuulleet, että musta surma on jo meidänkin maassamme liikkeessä ja me emme tahdo, että Jumala tuhoaa pitäjämme sinun uppiniskaisuutesi takia. Toimita siis heti perhe pois luotasi, jos mielit elää rauhassa kanssamme."

"Muutoin poltamme me pappilan perustuksiaan myöten", lisäsi johtajan sanoihin uhkaava ääni miesjoukosta.

Herra Henrik nousi paikaltaan ja ääni kiihtymyksestä väristen vastasi:

"Miltä teistä itsestänne tuntuisi, jos teitä kotinne polttamisen uhalla käskettäisiin eroamaan vaimostanne ja lapsistanne? Minun avioliittoni on solmittu Jumalan edessä ja mitä Jumala on yhteen liittänyt, sitä ei ihmisten pidä erottaman, sanoo pyhä kirja. Kuinka te siis uskallatte sekaantua Jumalan tuomiovaltaan ja tulla sielunpaimenenne luo esittämään niin julmia vaatimuksia?"

Kun kukaan miehistä ei pitänyt kiirettä tähän vastaamaan, jatkoi hän:

"Enkö minä ole aina elänyt sovinnossa teidän kanssanne ja ollut valmis yöllä ja päivällä täyttämään paimenvirkani vaatimukset? Olenko minä kieltänyt keneltäkään sakramenttia, sortanut köyhiä tai kiskonut liikoja kymmenyksiä?"

Näiden kysymysten johdosta nolostuivat miehet huomattavasti, kunnes joukon johtaja otti jälleen puheenvuoron ja lausui:

"Se on kyllä totta, että sinä olet aina menetellyt kohtuullisesti meidän kanssamme, emmekä me sinua muusta syytäkään kuin siitä, että sinä et ole totellut piispan käskyä. Emme me yksinkertaiset miehet tunne pyhää kirjaa, vaan pidämme kiinni siitä, että mitä piispa sanoo tai päättää, se on oikein. Siinä me pysymme ja vaadimme sinua kiiruimmiten tekemään, mitä piispa on käskenyt, sillä muutoin meitä kaikkia uhkaa perikato."

Piispan määräykseen vetoaminen sai kirkkoherran sanattomaksi. Masentuneena ja vaieten loi hän katseensa alas, minkä johdosta miesjoukon uhka kohosi ennalleen. Johtaja lausui vielä:

"Ylihuomenna me tulemme takaisin ja jos silloin tapaamme täällä vielä kaikki ennallaan, niin silloin ryhdymme me enempiin."

"Poltamme pappilan perustuksiaan myöten!" lisäsi äskeinen uhkaava ääni.

Tämän jälkeen lähti miesjoukko pihasta. Herra Henrik tirkisteli sekavin tuntein heidän jälkeensä ja astui sitten tupaan, jonne hänen vaimonsa oli lasten kanssa vetäytynyt. Vaimo oli kuullut kaikki ja jakkaralle vaipuneena itki hän ääneensä.

"Tämä on kaikki sen munkki-hullun työtä!" virkahti Herra Henrik jotakin sanoakseen ja istui neuvotonna vaimonsa viereen.

"Tyynnyhän nyt, äitiseni, en minä jätä teitä kenen hyvänsä uhkauksista", koetti hän tätä lohduttaa.

"Mutta nehän uhkasivat polttaa kotimme", vaikeroi vaimo.

"Sitä he toki varovat, tekemästä!" vastasi mies.

Sen hän sanoi ainoastaan vaimoan tyynnyttääkseen, sillä miesten uhkaavasta käytöksestä tiesi hän, että he lähenevän mustan surman pelottamina olivat valmiit mihin tahansa.

Hetken kuluttua kohotti hän painuneen päänsä ja lausui:

"Meidän on, viisainta väistyä, ainakin toistaiseksi. Lähdemme jälleen Viipuriin, ja ellemme enää voi yhdessä elää täällä Hauholla, niin jätämme sen kokonaan. Minä opettelen isäni ammatin ja rupean porvariksi Viipurissa. Silloin meitä ei voi kukaan enää pakottaa erilleen."

Nämä kirkkoherran sanat tyynnyttivät ja rohkaisivat vaimoa. Hän kuivasi kyyneleensä ja vastasi:

"Lähtekäämme jo huomispäivän kuluessa, sillä minä en voi täällä enää viettää levollista hetkeä."

* * * * *

Hyvissä ajoin seuraavana päivänä oli perhe matkavalmiina. Pappilassa oli kaksi hevosta ja niistä seurasi toinen matkalle lähtijöitä. Sen selkään sälytettiin tarpeellisimmat mukaan otettavat tavarat sekä kaksi nuorinta lasta. Isä ja äiti sekä vanhin poika saivat suorittaa matkan jalkaisin. Renki ja palvelijatar jäivät pappilaan pitämään huolta karjasta sekä korjaamaan eloja. Talvikelillä aikoi sitten kirkkoherra käydä hakemassa muun omaisuutensa Viipuriin.

Niin lähti tämä aikakauden tylyn katsantokannan vainoama, kodistaan hädetty perhe vaivaloiselle matkalleen, isän taluttaessa hevosta ja äidin sekä vanhimman pojan astellessa hänen rinnallaan.

Kaikkialle olivat jo viestit levinneet mustan surman tulosta ja peljästyneinä kyselivät ihmiset toisiltaan, mitä heidän tuli tehdä henkensä pelastaakseen. Pari päivää matkalla oltuaan yöpyivät pakolaisemme myöhään illalla erääseen taloon Hollolassa. Kun aamulla noustiin levolta, jäi yksi talon miehistä vuoteelleen valittaen ja väänteletien. Hänen ihossaan näkyi tummia pilkkuja: mustan surman kaameat merkit. Peljästyneinä kiiruhtivat silloin matkalaisemme taipaleelle.

Mutta ennenkuin he ehtivät seuraavaan yöpaikkaan, sai nuorin lapsi ylenannatuskohtauksen, valittaen kipua sisällään sekä pyörrytystä päässään. Heille ei sen takia annettu yösijaa ja vihdoin täytyi heidän sairaan lapsensa kanssa tunkeutua omin lupinsa erään talon saunaan. Lapsukainen valitti tuskiaan koko yön ja aamulla oli hänen ruumiinsa mustien pilkkujen peittämä. Iltapäivällä hän matkalla oltaessa huokasi viimeisen henkäyksensä. Epätoivoiset vanhemmat hautasivat hänet omin käsin Valkealan kalmistoon, jatkaen sen jälkeen kiiruusti matkaansa.

Onnellisesti pääsivät he moniaan päivän kuluttua Viipuriin ja asettuivat herra Henrikin vanhempain luo. Mutta kun he olivat kolme päivää olleet perillä, valtasi ihmiset Viipurissa kauhistus, sillä musta surma oli kaupungista vienyt ensimmäisen uhrin.

"Se seuraa meidän kantapäillämme", sanoi herra Henrikin vaimo, joka nuorimman, lapsensa kuoleman johdosta oli vaipunut lohduttomaan suruun. "Kunpa taivaan pyhät varjelisivat edes toisia lapsiamme!"

Hän kävi siitä lähtien joka päivä kirkossa rukoilemassa pyhää neitsyttä varjelemaan lapsiaan, paastosi ja uhrasi kynttilöitä pyhimyksille. Mutta kaikista näistä varokeinoista huolimatta sairastui toinen heidän pojistaan ruttoon ja kuoli parin päivän kuluttua. He tulivat silloin olleeksi kaksi viikkoa Viipurissa.

Musta surma levisi nopeasti kaupungissa. Porvarit sulkivat porttinsa ja ikkunaluukkunsa ja koko kaupunki oli kuin kuollut. Portinpieliin liidulla vedetyt ristit osottivat taloja, joissa rutto parhaillaan vieraili. Ruumiita kuljettavat vankkurit olivat ainoat, jotka kolisivat autioilla kaduilla. Ilma oli seisova ja helteinen, vesi meressä oli ellottavan viheriää ja kaikki tuntui olevan mätänemistilassa. Porvarit savustivat talojaan katajanhavuilla ja kaikista lakeisista pöllysi musta, kitkerä savu, joka laajeni liikkumattomaksi pilveksi kaupungin päälle.

Herra Henrik taisteli synkkämielisyyttä vastaan, joka uhkasi riistää häneltä kaiken toimintatarmon. Pelastaakseen vaimonsa ja ainoan jällellä olevan lapsensa päätti hän kiiruusti paeta tästä turman pesästä. Hänen vaimonsa oli epätoivoon menehtymäisillään ja hän piti turhana pakenemista.

"Tämä on Jumalan rangaistusta siitä, että me olemme eläneet yhdessä senkin jälkeen, kun piispa sen meiltä kielsi", vaikeroi hän.

"Ei Jumala voi olla julma, vaikka piispa onkin", väitti herra Henrik.

Mutta kaikesta huolimatta oli häneen itseensäkin alkanut juurtua usko, että Jumala tuon ruttotaudin kautta tavoittelee erikoisesti häntä. Mutta hän tahtoi viimeiseen saakka taistella sellaista käsitystä vastaan. Hän sai vaimonsa taivutetuksi pakoon ja niin he eräänä päivänä kolmisin lähtivät ruton saastuttamasta kaupungista, matkansa määränä aluksi Jääski, jossa herra Henrikin äidillä oli sukulaisia.

Mutta kohta kun he olivat päässeet perille sukulaistaloon, oli poika laskettava sairaana vuoteelle. Musta surma oli tullut heidän matkassaan Jääskeenkin. Ihmiset valtasi täällä kuten muuallakin kauhistus. Talonväki jätti kotinsa ja yks kaks huomasi herra Henrik olevansa vaimonsa ja sairaan poikansa kanssa yksin autiossa talossa.

"Jätä meidät yksin, rakas Henrik, ja pelasta itsesi, sillä Jumala on päättänyt meidän kuolemamme", sanoi vaimo nöyrällä alistuvaisuudella. "Minä näin viime yönä unissani pyhän neitsyen, joka näytti minulle kuolleita lapsiamme. Siitä minä tiedän, että minä itsekin pian seuraan heitä."

Mutta herra Henrik ei tahtonut kuullakaan sellaista, että hän jättäisi rakkaimpansa yksin kuolemaan. Vuorotellen valvoi hän vaimonsa kanssa pojan vuoteen ääressä ja kun äitiin toisen päivän iltana ilmestyivät ensimmäiset ruton oireet, hoiti hän yksinään heitä kumpaakin. Kun pojan valitukset olivat ainaiseksi vaienneet, oli äidin iho jo täynnä noita pelottavia pilkkuja ja hänen tuskansa korkeimmillaan. Syömättömyydestä ja valvomisesta nääntyneenä istui herra Henrik hänen vuoteensa reunalla ja koetti tehdä voitavansa tuskien lievittämiseksi. Kaikki oli hänestä kuin paha unennäköä ja hän toivoi ainoastaan, että rutto mitä pikimmin iskisi häneenkin.

Pian vaikenivat vaimonkin valitukset ja herra Henrik oli yksinään kahden kuolleensa kera autiossa kylässä. Konemaisesti toimitti hän vainajansa maan poveen ja laskeusi sitten tylsän horroksen vallassa vuoteeseen odottamaan kuolemaa.

Mutta kuolema ei huolinut hänestä ja hän heräsi jälleen, nukuttuaan kokonaisen päivän ja yön. Hän käsitti ainoastaan hämärästi, missä hän oli ja mitä viime päivinä oli tapahtunut. Hänen ymmärryksensä yli oli laskeutunut tumma verho, joka esti häntä tajuamasta onnettomuutensa suuruutta. Jonkunlainen vaisto pakotti hänet kuitenkin lähtemään pois tuosta kylästä, jota painosti kuoleman autius.

* * * * *

Syksy oli jo myöhälle kulunut, kun herra Henrik eräänä päivänä ilmestyi jälleen Hauholle, istuen laihaan ja takkuisen hevosen selässä. Itse hän oli vieläkin laihempi, silmät syvälle painuneet, iho kellertävä ja tukka ja parta ruokkoamattomat. Häntä olisi ollut vaikea tuntea entiseksi nuorteaksi ja vereväksi kirkkoherraksi, jos kylässä olisi ollutkin joku hänen tuloansa näkemässä. Mutta kaikki talot olivat autioina, sillä toisista oli musta surma korjannut asukkaat, toisista olivat väet taas paenneet etäisiin metsäsaunoihin, välttyäkseen siellä korven kätköissä hirmukuoleman kynsistä.

Autio oli pappilakin, jonka pihalla herra Henrik laskeusi hevosen selästä. Kiireisin askelin kuin jotakin kauan ikävöityä tavatakseen riensi hän, sisälle ja tavatessaan huoneet tyhjinä, kuvastui hänen harhailevassa katseessaan ikävä pettymys. Hän otti kirkon avaimet käteensä ja lähti temppeleitä kohti, joka kylän keskellä kohotti jyrkän harjansa taivasta kohti. Hän polvistui alttarin eteen ja rukoili kauan ja hartaasti, että Herra Jumala auttaisi häntä löytämään jälleen vaimonsa ja lapsensa. Päätettyään vihdoin rukouksensa kiipesi hän kellokastariin ja alkoi soittaa kelloja. Sitä teki hän myöhäiseen iltaan saakka, pistäytyen aina välistä luukun ääressä tähyämässä autioon ympäristöön.

Seuraavana päivänä jatkoi hän kellojen soittamista. Puolen päivän seuduissa lähenei kirkkoa muutamia ihmisiä, jotka taukoamaton kellonsoitto oli houkutellut metsän kätköstä kylälle. Kun he arkaillen pysähtyivät kirkkotarhan portille, ilmestyi kellokastarin luukkuun herra Henrik, joka ensin heitä ääneti tähysteltyään huusi:

"Rakkaat seurakuntalaiset, ettekö tiedä, missä minun vaimoni ja lapseni ovat? Ellette tiedä, niin tulkaa minun kanssani kirkkoon rukoilemaan, että Jumala auttaisi minua löytämään heidät!"

Mutta tuntiessaan tuon haamun kaltaisen olennon omaksi kirkkoherrakseen tekivät seurakuntalaiset kammoksuen ristinmerkkejä ja vetäytyivät kiiruusti takaisin metsiin.

Mutta herra Henrik jatkoi soittamista. Aamusta iltaan kaikui kellojen kumina. Ja kun metsissä piileskelevät seurakuntalaiset myöhäisinä myrskyiltoina kuulivat kirkonkellojen kumeasti moikuvan, ristivät he kammomielin silmiään ja rukoilivat Pyhää Henrikkiä suojakseen.

Talven tullen lakkasivat kellot vihdoin soimasta ja kun asukkaat palasivat kylään, ei herra Henrikkiä näkynyt missään. Eivätkä he sen koommin kuulleet kirkkoherrastakaan. Hän oli lähtenyt jälleen harhailemaan ja häipynyt niiden onnettomien joukkoon, jotka itseään kiduttavina katumuksentekijöinä ja suurten onnettomuuksien ruhjomina mieluoloina kiertelivät maata.

Kantaisän näky

Joensuun Matias Halikon pitäjässä oli mahtava ja äveriäs mies. Hänen härkensä kyntivät laajoja ja hedelmällisiä peltoja, joita hänen esi-isänsä polvi polvelta olivat raivanneet Halikonjoen mehevään suulaaksoon, ja omalla haahdellaan kävi hän kauppa Räävelissä, Turussa ja Tukholmassa. Tuntui kuin kaikki esi-isäin ponnistukset olisivat puhjenneet kukkaan Matiaksen aikana ja kuin kaikki heidän vuodattamansa hiki olisi muuttunut kullaksi hänen käsissään, sillä hänen lukuisat aittansa olivat viljaa täynnä ja hänen kirstunsa kalleuksia ja hänen emäntänsä luhdeissa notkuivat orret kallisarvoisten pukujen ja ryijyjen painosta. Läheisen Rikalan kaupungin porvarit ja pitäjän rälssimiehet kadehtivat häntä suuresti, että hän, vaikka olikin talonpoika, kävi kauppa kuin porvari ja että hänellä oli useampia ja muhkeampia hevosia kuin yhdelläkään vapaakirjan omistajalla.

Joensuun Matias ei nimittäin kuulunut rälssisäätyyn ja ettei hän ollut siihen pyrkinyt, sitä monet ihmettelivät. Mutta Matias ei ollut siitä välittänyt: eikä hänen rikkautensa yleensääkään näyttänyt tuottavan hänelle iloa, sillä hänen mieltään painoi raskas suru. Hänellä ei nimittäin ollut vielä poikaa ja hän alkoi olla jo ikämies.

Kerran oli hän vedonnut sielunpaimeneensa ja herra Remboldus, Halikon seurakunnan kuraatus, oli käskenyt häntä muistamaan kirkkoa, ja Matias oli herranhuoneelle lahjottanut messupaidan ja kalliita kynttilänjalkoja ja herra Remboldus oli siunannut emäntää ja ripsunut häntä vihkivedellä, mutta apua ei siitä kaikesta ollut lähtenyt. Ja toisen kerran oli hän vaeltanut Pohjois-Hämeen erämaihin, joissa asui vielä lappalaisia, ja etsinyt käsiinsä heidän kuuluisimman noitansa, joka oli pählyttänyt rumpuaan ja lukenut hänen ylitsensä mahtavia loitsuja. Mutta ei siitäkään ollut mitään apua lähtenyt.

Olivatko nyt sitten kaikki esi-isien työnhedelmät kokoontuneet hänen käsiinsä vain sitä varten, että ne hänen jälkeensä hajoaisivat kaiken maailman tuuliin, kysyi Matias sydämessään napisten ja käyden entistä synkemmäksi.

Tapahtui sitten eräänä päivänä, että Joensuiden ratsasti Turusta sanansaattaja, joka toi Matiakselle käskyn Suomenmaan laamannilta saapua kiiruusti Turkuun, mistä hänen oli piispan, laamannin ja yhdentoista muun rahvaan miehen kanssa lähdeävä Ruotsiin valitsemaan kuningasta Moran kivillä, kuten kuningas Hakoonin julistus sääti Suomenmaan asuvalle.

Tämä matka oli alkuna Matiaksen vapautukselle.

Kun Hemming-piispa, jonka silmä oli seurustelussa Pyhän Birgittan kanssa terottunut näkemään ihmissydämeen, oli matkan kuluessa useamman kerran salaa tarkastellut mahtavaa Joensuun Matiasta,

tuli hän lopulta hänen luokseen ja kysyi syytä hänen suruunsa. Matias kertoi silloin, mikä hänen sydäntään painoi.

"Oletko muistanut kirkkoa?" kysyi piispa. Sitä oli Matias tehnyt mielestään enemmänkin kuin tarpeellista.

"Mutta oletko lepyttänyt pyhimyksiä, sillä ne ovat meidän välittäjiämme taivaallisen isän tykönä?" ja piispa neuvoi häntä tekemään toivoretken johonkin pyhään paikkaan.

Sitä ei Matias ollut vielä tehnyt ja hän päätti nyt lopuksi turvautua siihen. Piispa neuvoi häntä käymään joko Pyhän Eerikin haudalla Upsalassa tai Pyhän Olavin haudalla Trondhjemissa. Myöskin kotimaassa saattoi hän tehdä retken joko pyhän ristin luo Hattulaan tai Pyhän Jaakon luo Renkoon. Matias päätti käydä kaikissa näissä paikoissa ja heti kuninkaanvaalin päätyttyä alotti hän retkeilynsä.

Palattuun vihdoon kotiin, otti hän emäntänsä mukaan ja lähti hänen kanssaan jalkaisin taivaltamaan Hattulaan. Kun he siellä olivat suudelleet pyhää ristiä ja hartaasti rukoilleen sen juurella, jatkoivat he matkaa Renkoon. Koska tämä oli viimeinen paikka, viipyi Matias kaikista kauvimmin polvillaan Pyhän Jaakopin kuvan edessä ja rukoili tätä apostoolista pyhimystä kaikista hartaimmin. Ja kaikista suurimman lahjan antoi hän Rengon kirkolle.

Kului sitten muutamia aikoja odotuksessa ja pelossa.

Kun Matias eräänä päivänä palasi pelloilta työväkeään katsomasta, tunsu hän äkkiä kummallisen raukeuden yllättäneen itsensä. Hän heittäysi pitkäkseen leveään uudinsänkyynsä ja uinahti. Silloin ilmestyi sängyn viereen Pyhä Jaakko ja sanoi:

"Sinun rukouksesi on tullut kuulluksi ja hurskautesi palkitaan. Nouse ja katso!"

Pyhä Jaakko siirsi vuodeverhon syrjään ja Matias näki pyhimyksen päästävän viittansa poimuista pienen pojan, jonka Matias tunsu heti näköisekseen ja joka hymyili hänelle kirkkailla silmillään.

"Mutta ei tässä vielä kyllin, sinä saat nähdä sellaista, jota ei vielä ole sallittu yhdellekään toiselle kuolevaiselle: kaikki jälkeläisesi niin pitkälle kuin heitä riittää."

Pyhimys viittasi poikaa menemään ja hänen sijalleen ilmestyi täysikasvuinen mies, jossa Matias niinikään näki piirteitä omasta itsestään. Hän kulki edelleen ja sijalle tuli toisia, yhä vain uusia sekä miehiä että naisia. Ne kulkivat hänen editseen väliin yksitellen, väliin eri ryhmissä ja useampia rinnakkain ja kaikissa niissä huomasi Matias jotakin omasta itsestään. Niiden joukossa oli ylväitä vallasnaisia ja korkeita kirkonmiehiä, oli uljaita sotasankareita, jotka kulkivat ohitse helisevin kannuksin ja huojuvin töyhdöin ja kulettaen matkassaan vihollisilta vallotettuja lippuja, oli viisaita rauhanmiehiä, jotka istuivat kuningasten neuvostoissa ja hallitsivat maata. Niitä tuntui riittävän ihan loppumattomiin ja kummallinen kohina täytti huoneen, kun ne kulkivat ohitse.

Matias oli näkemästään huumautunut, hän hieroi otsaansa ja aikoi kysyä jotakin pyhimykseltä, joka yhä seiso siinä vuoteen vieressä ja piti verhoa koholla, mutta silloin muuttui ohitse vaeltava vallasväki ikäänkuin savuksi, haihtuen ilmaan.

Pyhimys nosti kättään ja siunasi Matiasta, minkä jälkeen hänkin hajosi savuksi ja verho laskeusi takaisin vuoteen eteen.

Silloin heräsi Matias.

Hän hieroi silmiään ja hänen suonissaan kohisi kuin olisi hän juonut väkevätä viiniä. Ja ennenkuin hän oli ehtinyt unensa vaikutelmista selvitä, lähestyi hänen emäntänsä ja silmät ilosta palaen kuiskasi hänelle:

"Saat toimittaa uuden lahjan Rengon Pyhälle Jaakolle, sillä minun sydämeni alla liikahti äsken ja minä tunnen varmasti, että se on poika."

Yli tulviva riemu täytti Matiaksen sydämen ja hän kiitti hartaasti pyhimystä, jonka ilmoitusta hänen ei enää tarvinnut epäillä. Sitten otti hän seinältä suuresta häränsarvesta tehdyn käyrän torven, jolla hänen isänsä jo vanhoista ajoista olivat toitottaneet väkensä kokoon. Isäntätuvan kuistilta puhalsi hän sitten syyskesän iltaan niin raikkaan iloisen toitotuksen, että jokainen käsitti heti kokoontumisen aiheena olevan jonkun hyvän asian eikä tulipalon tai vihollisen hyökkäyksen.

Mutta kun talon väki ja naapurit olivat kokoontuneet, pani Matias toimeen suuret pidot ja hänen kasvonsa hohtivat koko illan sisäisestä ilosta ja tyydytyksestä. Sitä eivät vieraat osanneet kyllin ihmetellä eivätkä arvata syytä tähän äkilliseen muutokseen.

Asian käsittivät he vasta puolen vuoden kuluttua, jolloin Matiaksen emäntä synnytti hänelle pojan. Kun se oli kastettu ja saanut isänsä tahdosta nimen Olavi, virkkoi äiti moittien:

"Meidän olisi pitänyt antaa pojalle nimeksi Jaakko, mutta sinä annoitkin Olavin!"

"Siihen oli omat syynsä", vastasi Matias. "Sillä katsos, kun minä olin Norjassa Pyhän Olavin haudalla rukoilemassa itselleni perillistä, lupasin minä muun muassa, jos saisin pojan, antaa hänelle nimeksi Olavin. Olihan minun siis pidettävä lupaukseni."

"Mutta Pyhä Jaakkohan meidän rukouksemme vain on kuullut, koska hän yksinään ilmestyi sinulle", väitti emäntä.

"Niin kyllä", sanoi siihen Matias, "mutta emmehän silti tiedä, vaikka siinä olisi Pyhällä Olavillakin osansa. Eikä Pyhä Jaakko voine asiata ottaa pahakseen, sillä eivät kaikei pyhimykset saata olla kateellisia. Ja sitäpaitsi — voimmehan seuraavalle pojalle antaa nimeksi Jaakon."

Emäntä katsoi tutkivasti miestänsä, epäillen itsekseen, että tällä oli mielessään pieni viekkaus pyhimystä kohtaan. Kuinka lienee, mutta ainakin he parin vuoden kuluttua saivat vielä toisenkin pojan, josta tuli kaima Rengon Pyhälle Jaakolle.

Näihin aikoihin otti Matias suorittaakseen ratsupalvelusta ja sai rälssikirjan. Hän eli vanhaksi ja ehti nähdä poikansa Olavin kotikihlakuntansa tuomarina sekä useiden poikain isänä.

Kun kuningas Eerik Pommerilainen oli Suomessa käymässä, antoi hän aateliskirjan muun muassa Olavi Matinpojalle, Joensuun herralle. Kysyttäessä, mitä hän tahtoi aateliskilpeensä kuvattavaksi, juolahti hänen mieleensä esi-isäin käyttämä torvi, jolla hänen isänsä oli kutsunut väkensä ja naapurinsa viettämään ennakk juhlaa hänen maailmaan tulostaan. Siten tuli hänen vaakunaansa sarvesta tehdyn torven kuva.

Herra Olaville syntyi kaikkiaan viisi poikaa. Niistä kohosi yksi tuomiorovastiksi, toinen Turunlinnan isännäksi ja muut elelivät asemiehinä maakartanoissaan.

Suku laajeni ja työnsi lakkaamatta uusia vesoja. Tuntui kuin se olisi perinyt hedelmällisyytensä Joensuun meheviltä pelloilta, jotka olivat luoneet ja edelleenkin pitivät yllä suvun rikkautta.

Aste asteelta toteutui Pyhän Jaakon ennustus. Yksi Matiaksen pojanpojan pojista kohosi jo Etelä-Suomen laamanniksi sekä valtaneuvokseksi. Ja sitten seurasi vuosisatojen vierieissä pitkä rivi ritareita, valtaneuvoksia, amiraaleja ja kenraaleja, joiden maine levisi laajalle, sekä valtiomiehiä, jotka hoitivat hallitusta kuin itsevaltiaat kuninkaata.

Mutta aikojen kuluessa Joensuun Matiaksen jälkeläiset, jotka loistavilla urillaan olivat kohonneet kuka vapaaherraiseen kuka taas kreivilliseen säätyyn, vieraantuivat vähitellen kotimaastaan ja omasta kansastaan. Heidän vaakunassaan näkyi kuitenkin vielä kantaisän käyttämä sarvi, jonka johdosta suku oli saanut nimen Horn. Se antoi näille myöhäsyntyisille jälkeläisille aiheen ruveta uskottelemaan, että suku oli kotoisin Alamaista, josta muka kantaisä oli Ruotsin kautta tullut Suomeen. He eivät tienneet enää mitään Joensuun Matiaksesta, hänen häränsarvisesta torvestaan, toivioretkistään ja Pyhän Jaakon ilmestyksestä. Ja niin ollen eivät he myöskään tienneet sitä, että pyhimys, näyttäessään kantaisälle kaikki hänen jälkeläisensä, oli viimeisten antanut hänen silmissään haihtua savuksi, millä pyhimys oli tahtonut osottaa heidän kiittämättömän vieraantumisensa oikeasta suomalaisesta sukuhaarastaan.

Isä ja poika

Kesäpäivän suuri hiljaisuus vallitsi Kuusiston salmen rantamilla. Ne kaksi huovia, toinen parinkymmenen vuotias nuorukainen, toinen jo harmaapartainen ukko, jotka vartioina käyskelivät linnan vallilla, katsoivat tarpeettomaksi paahtua siinä avonaisen taivaan alla, varsinkin kun he tiesivät vouden tähän aikaan kuorsaavan päivällisunessaan ja torninvartian mistään piittaamatta torkkuvan rintavarustuksen varjossa. Itse linnanherra taas, iäkäs Maunu-piispa, työskenteli tapansa mukaan kammiossaan, ja jos hän sattumalta lähtisikin ulos kävelyille ja huomaisi vartiain etsineen itselleen hieman viileämmän olinpaikan, niin ei hän ainakaan hirteen heitä tuomitseisi, tuskinpa katsoisi asiaa edes moitteensa arvoiseksi, sillä olihan tätä nykyä rauha maassa eikä linnan vartioimisella keskellä kirkasta kesäpäivää ollut niin suurta väliä. He jättivät siis hilporit käsistään ja vierittäisivät jyrkkää vallinkuvetta alas. Päästyään rantaleppien siimekseen riisuvat he saappaat jaloistaan ja upottivat ne polvia myöten veteen.

"Thanaapa olisi kokonaankin sinne heittäytyä", puhkesi nuorempi sanomaan. "Joko ma viskaan

vaatteet päältäni ja lähden halkomaan salmen pintaa?"

"Elähän huoli", varotti vanhempi, "hyväpä tässä on näinkin istua."

Vastapäinen ranta lehtoineen ja ruohikkoineen sekä joukko lehmiä, jotka siellä kävivät laitumella, kuvastuivat kahtena, sillä lahdenpinta oli rasvatyyni. Oikealla sousti linnankalastaja nuottaa ja taampaa samalta suunnalta, lahden ja niittyjen takaa, näkyi Piikkiön kirkontorni. Hiljaisuutta häiritsi ainoastaan kiurun liverrys, joka ehtymättömänä hopeavirtana kumpusi ylhäältä sinilaesta, sekä vedenloiske vasemmalta, jossa linnan naispalvelijat pesivät poukkuja.

"Onpa nyt paratiisillinen rauha", keskeytti nuorempi hiljaisuuden, johon vaipuneina he olivat hetkisen istuneet.

"Tämmöisenä päivänä sitä ei viitsisi muuta kuin olla", lisäsi vanhempi.

Tällä välin lähenei vene lähenemistään. Vähää ennen kuin se laski laiturin ääreen, virkkoi vanhempi:

"Kunpa olisikin vielä paratiisi maan päällä, niin silloin saisi aina vain loikoa puiden siimeksessä ja syödä kyllältään saksanpähkinöitä ja omenoita ja... ja hunajaa."

"Ja juoda olutta, johon sinä olet niin mestari."

"Olisikohan siellä saanut olutta?" kysyi nuorempi yksinkertaisesti tekeytyen.

"En tiedä, mahtoiko sitä olla siellä kaikkein saatavana, mutta kaikei sinä olisit sitä jostakin nurkasta löytänyt ja juonut itsesi samanlaiseen tukkihumalaan kuin viime Heikinmessun aikana, mistä taasen olisi seurannut, että sinut olisi kiiruunkaupalla toimitettu paratiisin porttien ulkopuolelle, ennenkuin olisit ehtinyt niitä ihania yrttitarhoja ryvettä."

"Kylläpä te osaatte", arveli nuorempi pahastumatta. "Teidän olisi pitänyt ruveta saarnaajamunkiksi, niin olisitte päässyt paljon helpommalla maailman läpi."

"No, eipä tämä nykyinen toimemmekaan juuri luita riko."

"Niin että on parasta tyytyä tähän huovin kutsumukseemme sekä olla onnellinen tässä piikkiöläisessä paratiisissa. Mutta munkeista ja paratiisista puheen ollen, niin muistuu elävästi mieleeni erään liukaskielisen mustaveljeksien pitämä saarna, jonka pikku poikasena kuulin Turussa. Hän puhui paratiisin ihanuudesta niin kauniisti, että minulla on siitä pitäin tehnyt sinne aina vähin mieli. Puhuessaan pyöräytti hän kaapunsa hihasta korean lasipallon, näytti sitä kuulijoille ja sanoi, että maailma on alussa ollut yhtä ehyt ja ihana kuin se pallo, mutta syntiinlankeemuksessa on se särkynyt pirstaleiksi, aivan samoin kuin kävisi pallon, jos hän pudottaisi sen kiveen. Sen tähden kaikki kauneus, mitä maailmassa tavataan, on vajanaista, se kun on vain sen alkuperäisen paratiisimaailman pirstaleita. Nyt minä sen munkin vertauksen vasta oikein ymmärrän. Tämäkin suven ihanuus tässä ympärillämme on sellainen paratiisin pirstale. Ja meidän velvollisuutemme sanoi munkki olevan koettaa niistä pirstaleista panna jälleen paratiisi kokoon."

"Hm, panepas se tosiaankin kokoon, niin minä sanon sinua mestariksi", jorisi vanhempi ja haukotteli penseästi.

Nuorempi ei katsonut tätä vartiakumppaninsa huomautusta vastauksen arvoiseksi, hän oli käynyt tunteelliseksi ja silmät puoli ummessa tuijotti etäisyyteen. Äkkiä havahtui hän kuitenkin haaveistaan, räpäytti silmänsä auki ja huudahti:

"Saammepas vieraita."

Vanhempikin käänsi päänsä samalle suunnalle ja näki linnaa kohti lähenevän venheen, jota kaksi soutajaa kiskoi eteenpäin. Kolmas istui melaa pidellen perässä.

"Taitaapa olla parasta korjautua tästä takaisin vallille", sanoi hän, "sillä pian törähyttää Hookana torvellaan tulomerkin."

"Niin, ellei se torviniekka ole nukahtanut, mikä muutoin olisikin hänelle parahiksi."

He vetivät saappaat jalkaansa ja nousivat äskeiselle paikalleen, alkaen hilporeihinsa nojaten uteliaasti tähtyä lähenevää venettä.

"Olen valmis syömään pääni, jos vain osaatte sanoa, kuka tuo perässä istuva herra on", lupasi nuorempi, "sillä herrasmieheksi minä ainakin hänet erotan, Vaikken sen enempiä pystykään hänestä sanomaan."

"No, olehan valmiina haukkaamaan pääsi, sillä ellei veneen perässä istuva herra ole Olavi-mestari, niin saat vuorostasi syödä minun pääni."

"Mitä, ukon poikako?"

"Kenen ukon, sinä viisastelija?"

"Ka, tietenkin piispan, ettekö te tarkottanut Olavi Maununpoikaa?"

"Täytyy sanoa: hänen armonsa piispan, sillä ukko tuolla sisällä on hiukan enemmän kuin minä ja sinä", ojensi vanhempi. "Mutta milloin sinä olet kuullut, että jollakin piispalla olisi poika? Piispoilla ei saa olla poikia paremmin kuin tyttäriäkään ja sinun tulee tietää, että mestari Olavi on piispan sisaren poika —"

"Hänen armonsa piispan kai tarkoittitte sanoa."

— "ja hänen armoansa piispaa kutsuu hän enokseen. Paina se visusti mieleesi, ettet vasta erehdy joutavia leksottelemaan."

"Mutta kaikkihan sen tietävät, että..."

"Vaiti nyt siinä, he lähenevät jo ja minä tahdon mennä näkemään, vieläkö Olavi-mestari tuntee minut."

Kun vieras, nuori, muhkeavartaloinen mies, jolla oli tavallista kallisarvoisempi pappispuku ja päässä mustasametallinen pyöreä maisteribaretti, saapui kohdalle, laskeusi vanhempi huovi muutaman askeleen alas vallin kuvetta ja tervehti häntä kunnioittavasti.

"Kas, Herran rauha teille, Jooni-vanhus, näyttepä olevan vielä yhtä hyvissä voimissa kuin viime käynnilläni."

"Niin, Jumalan kiitos, vielähän tuota jaksaa täällä vallilla käyskennellä ja hilporia kantaa. Mutta... teidän arvoisuutennehan tulee kuin taivaasta pudoten, emme ole täällä linnassa, ainakaan me yhteinen väki, tienneet mitään tulostanne."

"Ei siitä ole enollanikaan ollut tietoa, sillä lähdin kotimatalle edeltäpäin ilmottamatta. Mutta onko täällä kaikki ennallaan ja kuinka voi hänen arvoisuutensa? Pelkäsin jo linnaa lähestyessämme, että se on jätetty autioksi, kun ei kuulunut tavallista torventoitotusta eikä valleilla näkynyt ristinsielua."

"Hookana on nukahtanut torvensa ääreen", sanoi Jooni ja heitti moittivan katseen ylös portti torniin, "ja sitten me..."

Hän aikoi selittää omaa ja toverinsa poistumista vartiopaikalta, mutta kun hän venytteli sanojaan, keskeytti Olavi-mestari hänet:

"Oli parempi, että minä pääsin huomaamatta linnaan ja voin siten ihan odottamatta ilmestyä enoni eteen. Kai hän on kotona ja voi hyvin."

"Hänen armonsa voi erinomaisesti ja istuu kaiketi kammiossaan oppineiden kirjojensa parissa. Kyllä hän hämmästyy ja ihastuu, nähdessään teidän arvoisuutenne yhtäkkiä edessään."

"Sen minä kyllä uskon", vakuutti mestari Olavi ja lähti astelemaan edelleen.

Kun Jooni kääntyi vallinharjalle noustakseen, tölmäsi hän nuorempaan toveriinsa, joka oli hiipinyt hänen selkensä taakse ja sieltä uteliaasti tarkastellut mestari Olavia.

"Vai siihen jo kerkesit töllistelemään!" ärähti hän. "Oletteko tullut ajatelleeksi?" kysyi nuorempi rauhallisesti, "että jos ukolta tuolla sisällä... tarkoitan hänen armoltaan piispalta otettaisiin hartioilta kolmisenkymmentä vuotta ja asetettaisiin sitten mestari Olavin rinnalle, niin he olisivat aivan toistensa näköiset?"

"No entä sitten! Vai onko se sinusta suurikin ihme, että sisarenpoika on enonsa näköinen."

Jooni lähti kävelemään pitkin vallinharjaa, haluamatta niistä asioista antautua pitempään sananvaihtoon kärkkään kumppaninsa kanssa.

Tällä välin oli mestari Olavi ketään kohtaamatta tullut linnan sisäpihalle, missä hän hetkiseksi pysähtyi tuuhean jalavan siimekseen. Se kasvoi yksinäisenä keskellä pihaa ja sen juurella oli sammaltunut kivipenkki. Siinä oli hän poikavuosinaan usein istunut kirja polvillaan, unelmien sulautuessa vanhan jalavan suhinaan, jalavan, jonka tarina tiesi ensimmäisen suomalaissyntyisen piispan,

Maunu I:sen, istuttamaksi ja joka oli nähnyt ympärillään milloin hävitystyössä riehuvia novgorodilaisia, milloin uljaita ritareita ja kirkkoruhtinaita. Ylhäällä tornin komeroissa vikisivät naakat niin tutunomaisesti ja harmaiden muurien kyljestä tirkistelivät pienet, lyijypuitteiset ikkunat kuin ystävällisen vanhuksen silmät.

Lapsuusmuistojen tulviessa joka haaralta mieleen astui mestari Olavi jykeitä kiviportaita ylös ja kohtasi heti kynnyksen takana enonsa vanhan emännöitsijän, joka hänet nähdessään löi hämmästyksestä kätensä yhteen. Hän tervehti ystävällisesti vanhusta ja kieltäen häntä panemasta toimeen mitään hälytystä jatkoi kapeita kiviportaita myöten matkaansa toiseen kerrokseen.

Ovi piispan saliin, joka vastasi maallikkolinnojen ritarisalia, oli raollaan ja hän pujahti siitä ääneti sisälle. Salissa ei ollut ketään ja muuan auki vedetty ikkuna narahteli ilmanvedosta. Mestari Olavi pysähtyi keskelle lattiaa ja silmäili mieli herkkyyneenä ympärilleen. Mitä herttaisia muistoja kätkeysikään täällä joka soppeen! Noissa syvissä ikkunakomeroissa oli hän talvi-iltain hämyssä unelmoiden istuskellut. Leveät penkit nahka- ja samettityynyineen, kallisarvoiset seinämatot, jykevät nojatuolit ja pöydät — kaikki olivat ennallaan ja samassa järjestyksessä kuin kolme vuotta sitten, jolloin hän, päästyään rehtorin toimesta Parisin yliopistossa, oli tullut kotimaassa käymään.

Salin perälle astuessaan pysähtyi hänen katseensa hetkeksi leveään uuniin, jonka otsikossa näkyi kiveen hakattuna Tavastien vaakuna: rautaan puettu koukistunut käsivarsi. Se toi aina mieleen hänen oman vaakunansa ja samalla hänen eräänlaiseen salaperäisyyteen verhotun syntyperänsä. Hänen vaakunassaan oli samanlainen haarniskoitu käsivarsi, se vain eroa, että käsi hänen vaakunassaan piteli ruusua. Kun hän oli tuosta ruususta kerran poikasena kysynyt enoltaan, oli eno luvannut kertoa sen historian myöhemmin, kun hän on täysi mies ja maisteri. Nyt hän oli sitä ollut jo monet vuodet ja nytpä hän vihdoinkin vaatisi enon kertomaan siitä.

Hiljaa työnsi hän oven piispan kirjastohuoneeseen auki ja astui kynnyksen yli. Vanhus istui nojatuolissa, pää taapäin painuneena, polvillaan avattuna Thomas Lombarduksen *Liber Sententiarum*. Hän oli uinahtanut ja liikuttettuna katsoi mestari Olavi noita jaloja kasvoja korkeine otsilleen ja älykkäine piirteineen. Tonsuuria peitti musta kalotti ja ohimoilta alkoi tukka jo vaalentua. Korkea vartalo ja tasaisesti huokuva rinta sekä poskipäille kohonnut nuorekas punerrus todisti kuitenkin vielä täyttä miehuuden voimaa. Lukupulpetilla hänen vieressään oli niinikään avattuna Vulgata, jota vanhus oli nähtävästi käyttänyt Lombardusta tutkiessaan.

Vanhus havahtui ilmanvedosta. Hän siristi silmiään ja ilonhohde levisi hänen kasvoilleen.

"*Sic!*" huudahti hän kohoten seisomaan. "*Ubi mater, ibi filius*. Uinahdin hieman ja olin silloin näkevinäni Elinan, sinun äitisi, kulkevan editseni, kädessään ruusunkukka. Tiesin silloin saavani kuulla sinusta, rakas nepos, mutta sitä en osannut odottaa, että sinä itse seisoisit ilmielävänä edessäni."

Hän syleili hellästi mestari Olavia ja jatkoi sitten:

"En osannut odottaa sinua ennenkuin syksyllä, sillä viimeksi saapuneessa kirjeessäsihän et puhunut mitään näin pikaisesta lähdöstäsi."

"Koti-ikävä, rakas eno, ajoi minut yhtäkkiä liikkeelle, kun toimeni yliopiston rehtorina päättyi ja muutkin asiat sallivat hieman lähteä tuuluttelemaan."

"Oletko siis toistamiseen ollut rehtorina? Siitäkään minulla ei ole ollut tietoa."

"Taisin unhottaa mainita siitä viime kirjeessäni. Lisäksi sain kunnian kuluneen kevään aikana toimia kolmannen kerran saksalaisen kansakunnan prokuraattorina."

"Saksalaisen kansakunnan? Tarkotat kai englantilaisen."

"Hm, siellä ei nyt enää kernaasti käytetä nimeä *natio anglicana*, vaan sen sijaan *natio allemannica*. Jälkimäinen nimitys alkoi pyrkiä käytäntöön jo viisi vuotta sitten, jolloin englantilaiset roviolla polttivat Orleansin neitsyen, kuten siellä nykyään on Jeanne d'Arcia ruvettu nimittämään. Ja sen jälkeen kuin kuningas Kaarle sai Parisin haltuunsa, on nimitys *natio anglicana* hävinnyt melkein kokonaan käytännöstä."

"Siellä on, kuulen ma, tapahtunut suuria mullistuksia, joista meillä täällä Europan pohjoisnurkassa on vielä varsin vaillinaiset tiedot. Ranskalaiset ovat siis saaneet pääkaupunkinsa takaisin?"

"Niin, huhtikuun kolmantenatoista päivänä avasivat Parisin porvarit kaupunginportit ranskalaiselle sotajoukolle. Riemu oli yleinen kaupungissa ja koko yliopisto vaelsi juhlakulkueessa, kaikilla palavat vahakynttilät käsissä, Pyhän Katarinan kirkkoon Teinilaaksossa, jossa pidettiin kiitosjumalanpalvelus."

"Yliopisto on siis tehnyt täyskäännöksen, sillä etkös sinä viimeksi luonamme käydessäsi kertonut, että

se oli mukana tuomitsemassa kuolemaan sitä... kuinka häntä nyt kutsuttiinkaan?"

"Orleansin neitsyttä, niin kyllä. Mutta yliopisto yhtyi tuohon tuomioon vasta ankarain kinastelujen jälkeen, sillä lähes toinen puoli yliopistoa piti Jeanne d'Arc'ia Jumalan lähettämänä eikä minään noitana. Näihin kuului minäkin, kuten tiedät silloisista keskusteluistamme. Sen vuoksi valittiin minut englantilaisen kansakunnan puolesta siihen lähetyskuntaan, joka sai tehtäväkseen rakentaa sovinnon yliopiston ja kuningas Kaarlen välillä."

"No, ja kuinka onnistui toimenne?"

"Vallan mainiosti. Kuningas otti meidät suopeasti vastaan ja vahvisti kaikki yliopiston vanhat etuoikeudet."

"Yliopisto saa siis rauhassa jatkaa työtään ja Ranska on päässyt pitkäaikaisista vihollisistaan. Kun loppu on hyvä, niin kaikki on hyvä. Mutta haluaisinpa nyt kuulla jotakin yliopiston elämästä. Ovatko tiedonlähteet kummunneet yhtä tasaisesti näinä koettelemusten aikoina?"

"Kyllä muutoin, paitsi että opiskelijoita on kalliin ajan tähden ollut vähemmän. Melkoinen osa Parisia jäi parina viime vuonna autioksi ja jonkun kerran raivosi köyhemmän väestön keskuudessa todellinen nälänhätä. Ja Parisin ympärillä liikkui laumoittain susia, tunkeusivatpa joskus muurien sisällekin, syöden elävältä muutamia ihmisiä."

"Parisista on siis kaikonnut se iloinen ja keveä elämä, mikä siellä vallitsi vielä parikymmentä vuotta sitten, jolloin minäkin siellä talvikauden viivähdin. Se ei ollut vierasta yliopiston oppineille isillekään, sillä heistähän laulettiin... kuinkas se nyt mahtoi ollakaan..."

"Madame la Haute science à Paris s'en vint, ce me semble, boir les vins de son celier",

(Rouva Korkia-oppisuus käy Pariisiss' asioitaan: juomassa viinit kellaristaan,)

auttoi hänen muistiaan mestari Olavi.

"Niin juuri, ja myöskin minä kuulin siellä sanottavan, että moni, joka on lähtenyt hakemaan Parisista seitsemää taidetta, on niiden sijasta tavannut siellä seitsemän kuolemansyntiä."

"Seitsemän kuolemansyntiä on saanut kaikota muurien ulkopuolelle, sillä tavernien ja muiden ilopaikkojen lukumäärä väheni viime vuosina puoleen ja entisten iloisten viisujen sijasta laulettiin Parisissa:

Morte nihil melius, vita nil peius iniqua,

(Ei parempaa kuin kuolema, eik' elämää poloisempaa,)

mutta nyt alkaa jo elämä palata ennalleen ja pian ovat nuo seitsemän kuolemansyntiäkin jälleen muurien sisäpuolella."

"Hm, hm, sellaistaahan se on. Mutta sinä, nepos, teit otollisen työn, tullessasi tervehtimään minua vanhusta, jonka elämä pian ohjaksistaan jättää. Kuinka luonnistui muutoin matkasi ja tulitko Ruotsin kautta?"

"En, vaan suoraan Lyypekistä."

"Aijai, kuinka varomatonta! Eivätkö Lyypekissä kertoneet, että vesillämme risteilee jälleen vitaliveljeksiä. Varsinkin eräs Iivari Fleming liikkuu kaikkialla laivoineen, ryöstäen kauppa-aluksia ja hätyyttäen rantakaupunkeja. Me emme toistaiseksi ole voineet hänelle mitään, sillä Raaseporin herra suojelee häntä julkisesti."

"No miksi häntä ei saateta rangaistukseen sellaisesta teosta?"

"Raaseporin herraako? Kukapa hänet saattaisi, sillä hän hallitsee linnaansa täysin itsenäisesti, piittaamatta kenenkään käskyistä. Sitäpaitsi hän on uuden valtionhoitajamme setä. Meillähän ei nimittäin enää hallitsekaan Eerik-kuningas."

"Kuulin siitä jo tulomat kallani sekä samoin Engelbrektin murhasta. Kamala ja väärä teko!"

"Niin, herra paratkoon" — ja vanhus ryhtyi seikkaperäisemmin selvittämään kotimaassa sattuneita mullistuksia, joista mestari Olavilla oli yhtä vaillinaiset tiedot kuin hänellä itsellään Ranskan maan asioista.

Kun oli tämän jälkeen kestänyt jonkun aikaa vaitioloa, kummankin istuessa nojatuolissaan omiin mietteisiinsä vaipuneena, kohotti mestari Olavi päätään ja virkkoi hiukan arkaillen:

"Sanoit, eno, minun äsken sisään astuessani uneksuneesi äidistäni, joka näyttäisi sinulle, kädessään ruusu. Tullessani piispansalin halki sattuiivat silmäni sinun vaakunaasi, josta ajatukseni johtuivat omaan vaakunaan ja siinä näkyvään ruusuun."

"Ja nyt haluaisit kuulla tuon ruusun historian", keskeytti hänet vanhus, "sekä samalla saada tarkempia tietoja syntyperästäsi. Halusi on enemmän kuin kohtuullinen ja minä olen liian pitkään siitä vaiennut. Mutta siitä on minua pidättänyt aina jonkunlainen arkuus."

Hän oli hetken aikaa vaiti, pää käden varaan nojautuneena, kysyen sitten hiljaisella äänellä:

"Eihän sinulle suinkaan ole pitkään aikaan enää ollut mikään salaisuus se, että minä en ole sinun enosi, vaan isäsi, vaikka me hyvin ymmärrettävistä syistä olemmekin olleet pakotetut karttamaan tätä armasta nimitystä?"

Kun mestari Olavi oli vastannut myöntävästi, jatkoi piispa harvakseen ja matalalla äänellä:

"Mutta äidistäsi sinulla on ani vähän, jos ollenkaan, muistoja. Tahdonpa nyt kertoa hänestä. Niihin muistoihin sisältyvät minun elämäni samalla sekä ihanimmat että raskaimmat hetket."

Hän vaikenä jälleen, kooten muistojaan. Kun hän jatkoi, oli hänen äänensä käynyt pehmeäksi ja hartaaksi.

"Kuten tiedät, toimin minä nuoruudessani jonkun aikaa maaseutupappina, ennenkuin lähdin ulkomaille opintojani jatkamaan. Heti papiksi vihittyä määrättiin minut paimeneksi siihen seurakuntaan, jonka kirkontorni näkyy tuolta lahden takaa. Muutamia päiviä seurakuntaan tuloni jälkeen kutsuttiin minut antamaan viimeistä voittoa erälle köyhtyneelle asemiehelle, joka asui Rungon talossa minun lähimmässä naapuristossani. Kun minä olin toimittanut hänelle tämän viimeisen palveluksen ja kuolema alkoi tehdä tuloaan, pyysi hän minua jollakin tavoin huoltamaan hänen ainoaa tytärtään, joka nyt jäi kokonaan orvoksi, sillä hänen äitinsä oli kuollut jo aikaisemmin. Tytär, joka itki isänsä vuoteen vieressä, oli seitsentoistavuotias, ja kääntäessäni katseeni häneen, huomasin minä, että hän oli harvinaisen kaunis. Kun isä oli saatettu hautaan, seisoivat tytär yksinään maailmassa, murheissaan ja avuton. Pian tulivat sitten isän velkamiehet ja tahtoivat riistää orvolta kodin. Minä aioin ensinnä ottaa hänet pappilaan, sillä tarvitsin emännöitsijää. Mutta kohta kuitenkin peräysin aikomuksestani, sillä katsoin vaaralliseksi elää joka päivä niin kauniin ja kukoistavan olennon lähimmässä läheisyydessä, ja minä olin päättänyt pysyä puhtaana hengellisellä urallani. Yhtä paljon en hänen itsensä tähden tahtonut tehdä hänestä tavallista papinmorsiaa. Niin ollen tyydytin saamamiehet omilla varoillani ja kehotin Elinaa asumaan eteenkinpäin kotonaan, kunnes talo saisi jälleen isännän.

"Näin luulin kaikki järjestäneeni parhain päin, mutta pian tulin huomaamaan, että kiusausta vastaan ei ihminen ole koskaan kyllin lujasti turvattu, varsinkin ryhtyessään omin voimin sitä vastaan taistelemaan. Pitäessäni huolta Elinan perintötilasta oli minun pakko tavata häntä usein ja kerta kerralta syöpyä hänen kuvansa yhä syvemmälle minun sieluuni. Kauhituksella huomasin, että ajatukseni keskellä pyhiä toimituksiakin karkasivat hänen luokseen. Silloin aloin minä todenteolla taistella kiusausta vastaan, rukoillen, paastoten ja syventyen pyhän kirjan tutkimiseen. Mutta kun minä luulin jo masentaneeni luvattoman taipumukseni, palasi se kahta voimakkaampana niin kohta kun minä jouduin hänen lähelleen ja kuulin hänen heleän äänensä tai näin hänen ihanat silmänsä. Niin, tarvitsipa minun vain etäältä nähdä vilahdus hänen notkeasta vartalostaan tai kuulla hänen laulavan, kun sydämeni jo oli ilmitulessa ja veri kohisi kuumeisena suonissani. Kuukausia kesti minun epätoivoinen taisteluni, unettomat yönä ja harhailut. Sitten — kuinka se oikeastaan tapahtui, sitä minun on vaikea selittää, mutta eräänä ihanana kesäehtona, jolloin satakieli lauloi tammistossa kirkon luona, löysin minä itseni hänen luotaan ja hän lepäsi minun sylissäni. Tämän jälkeen en minä enää yrittänytkaan taistella vastaan, vaan antausin kokonaan rakkaudelleni. Minun pitäisi sanoa *syntiselle* rakkaudelleni, mutta sitä minä en voi tehdä, sillä tuntuu että minä sillä loukkaisin sen lempeän ja viattoman olennon muistoa. Me antausimme siis kokonaan toisillemme ja niin livahti vuosi ohitsemme kuin ihana unelma."

Nuoruusmuistojensa riuduttamana vaikenä vanhus tässä toviksi eikä Olavi hennonut häntä kysymyksillään häiritä.

"Olkoon, että meidän suhteemme oli luvaton ja synnillinen", jatkoi hän jälleen, "ja sitä se pyhän kirkkomme kannalta kieltämättä onkin, mutta siitä huolimatta kangastaa se muistossani kuin lyhytaikainen, ihana unelma. Siitä havahduimme me ensi kerran todellisuuteen, kun Elina synnytti pojan. Vaikeasti ratkaistavaksi kysymykseksi tuli nyt, kuinka meidän oli tämän jälkeen järjestettävä elämämme. Minä en virkani ja kutsumukseni takia voinut mennä avioliittoon hänen kanssaan ja toisaalta oli Elinalla vaara tulla ihmisten silmissä halveksituksi. Taistelut ja unettomat yönä alkoivat

minulle jälleen. Näihin aikoihin ilmestyi paikkakunnalle eräs vapaasukuinen herra Arveste, joka oli siihen saakka ollut ulkomailta sotapalveluksessa. Hän näytti mielistyvän Elinaan ja kosi häntä jonkun ajan kuluttua. Kun herra Arveste tuntui kunnan mieheltä, näytti tämä minusta Jumalan lähettämältä pelastukselta. Käytyäni sydämessäni vielä viimeisen ankaran taistelun kehotin minä Elinaa antamaan myöntävän vastauksen, sillä tietäessäni hänellä olevan suojelijan saatoin minä keveämmällä mielellä lähteä ulkomaille. Poikamme lupasin minä ottaa kasvattaakseni, niin pian kuin hän kykenisi äidistä luopumaan. Alistuen välttämättömyyteen antoi Elina suostumuksensa ja sydän raskaana erosimme me toisistamme, luvaten elämämme loppuun muistaa toisiamme rukouksissa.

"Kohta sen jälkeen lähdin minä ulkomaille ja viivyin vuosia Pragien yliopiston oppisaleissa. Oleskeltuani siellä neljä vuotta, joiden kuluessa sain anin vähän tietoja kotimaasta eikä ollenkaan niistä, joiden luo sydämeni oli jäänyt, sekä saatuani maisterivihkimyksen, alkoi maa yhtäkkiä polttaa jalkaini alla ja minä päätin viivyttelämästä ja suorinta tietä lähteä kotiin. Nukkuessani sitten viimeistä yötäni Pragissa näin minä unissani Elinan — omituista kyllä ensi kerran koko poissaoloajanani. Kuin henkäys kulki hän minun ohitseni ja kehotti minua rientämään kotimaahan. Tavaton levottomuus täytti sydämeni ja minusta oli tukalaa, että öiksi täytyi pysähtyä majataloihin. Kun minua eräässä sellaisessa kehoitettiin odottamaan siksi kuin paikalle kertyisi useampia samalle suunnalle matkustavia, että kulku edessä olevan metsäseudun halki olisi turvallisempi, en minä mitenkään malttanut pysyä alallani, vaan lähdin yksin taipaleelle ja jouduin rosvojen käsiin, jotka ryöstivät minut puti puhtaaksi. Siitä huolimatta jatkoin minä matkaani luostarien avulla eteenpäin ja pääsin viimein Danzigiin, jossa onneksi tapasin kotiin lähtevän turkulaisen laivan. Itämerellä pidätti meitä vastatuuli kokonaista kaksi vuorokautta. Kun minä kolmantena yönä, kauan valvottuani ja tuskailtuani ja rukoiltuani Jumalaa ja Pyhää Kristoforosta armahtamaan meitä myötätuulella, heittäysin pitkälleni ahtaassa kojussani, näin kohta horrokseen vaivuttuani jälleen Elinan. Kuin tuulen henkäys kulki hän nytkin ohitseni, mutta tällä kertaa oli hänen kädessään ruusunkukka, hänen kasvonsa olivat kuoleman kalpeat ja hätäntyneet ja ohitse rientäessään lausui hän minulle yhden ainoan sanan: myöhästynyt!

"Herramme yksin tietää, kuinka suuressa tuskassa minä sen yön vietin. Aamulla vihdoinkin armahti Jumala, tuuli kääntyi suotuisaksi ja me pääsimme Turkuun. Saatua lainatuksi ratsun riensin minä suoraa päätä Piikkiöön. Mitä lähemmäs Runkoa minä tulin, sitä suuremmaksi kasvoi pelkoni ja hätäni. Herra Arveste otti minut yrmysti vastaan ja viittasi mitään puhumatta vuoteeseen. Siellä lepäsi Elina liikkumaton, kasvoillaan kalpea kuoleman rauha. Hänen kädessään oli vielä tuoksuva ruusunkukka. Kun minä sinun syntymisesi muistoksi olin hänen ikkunansa alle istuttanut ruusupensaaseen, arvasin minä kohta, että hän ennen viimeiseen uneen vaipumisestaan oli tahtonut kukan tuosta pensaasta ja siten toimittanut minulle viimeisen tervehdyksensä. Ja tämä on nyt sen ruusun historia, joka on sinun vaakunaasi kuvattu.

"Haikea suru täytti sydämeni, etten ollut ehtinyt hänen silmiään sulkemaan, ja kuumia kyyneleitä vuodattaen polvistuin minä hänen vuoteensa viereen, rukoillen siinä kauan. Enkä sen jälkeen ole laannut rukoilemasta hänen sielulleen rauhaa ja hänen muistonsa vaatimana minä toistakymmentä vuotta sitten tein retkeni pyhälle haudalle."

Mielenliikutus sai piispan vaikenemaan. Mestari Olavi tunsu myös itsensä syvästi liikutetuksi.

"Sinua en tavannut Rungolla", jatkoi piispa, "vaan sain tietää, että Elina oli vähän aikaa naimisissa oltuaan toimittanut sinut sisareni Margaretan hoitoon, sillä herra Arveste ei ollut suvainnut lapsipuoltaan. Riensin siis suoraapäätä sisareni luo, saadakseni syleillä sinua."

"Muistan elävästi, kun sinä astuit sisälle, minun parasta aikaa istuessani tätini polvella", keskeytti mestari Olavi vilkkaasti.

"Hm, entäs muistatko ollenkaan äitiäsi?"

"Muistan erään hänen vierailunsa, kaiketi viimeisen, tätini luona. Puhellessaan tädin kanssa purskahti hän tuon tuostakin itkemään."

"Niin, mikäli kuulin, on hän ollut onneton avioliitossaan, sillä herra Arveste ei näytä olleenkaan niin kelpo mies kuin me alussa luulimme. Äitisi, se armas olento, kuihtui vähitellen ja synnytettyään sinun nuoremman sisarpuolesi uinahti hän pois täältä murheen laaksosta. Rauha hänen sielulle!"

Piispa teki ristinmerkin, jonka jälkeen syntyi pitempi äänettämyys.

"Minun tekisi mieleni kysyä sinulta yhtä asiaa, isäni", katkasi vihdoinkin mestari Olavin ääni hiljaisuuden.

"Kysy, poikani!" kehotti piispa.

"Eikö sinussa kokemiesi perusteella ole koskaan herännyt epäilyksiä caelibati-lain oikeutusta

vastaan? Meidän nuorten oppineiden kesken on siitä Parisissa usein keskusteltu ja monet ovat sitä sangen jyrkästi tuominneet."

"Paljon olen minäkin, poikani, sillä asialla päätäni vaivannut ja tutkinut sitä sekä pyhän kirjan että kirkkoisien kirjoitusten valossa. Yhteen aikaan oli sydämeni niin suuressa kapinassa, että minä aioin julkisesti nousta sitä vastaan. Mutta... häpeäkseni täytyy minun tunnustaa, ettei minulla ollut siihen tarpeellista voimaa ja rohkeutta. Pyhä katolinen kirkkomme on siksi mahtava valta, että se ruhjoo armottomasti sen, joka asettuu sitä vastaan. Siitä on viimeisenä pelottavana esimerkkinä Pragín aikuisen ystävänä Juhana Hussin kohtalo."

"Mutta..."

"Arvaan kyllä, mitä sinä aiot sanoa", ehätti piispa keskeyttämään mestari Olavin, "että nimittäin totuus on uskallettava kaikissa oloissa tuoda esille ja että totuutta ei maailman mahtavinkaan valta pysty kukistamaan. Niin kyllä, sen olen tuhannesti lausunut itselleni, mutta sittenkin... niin, yksinkertaisesti sanoen: Herramme ei ole kutsunut minua siihen toimeen, sillä minä en ole sellaista rakennetta kuin oli esimerkiksi Huss ja jommoisia uudistajain tulee olla. Jos tämä caelibati-laitos on ihmisistä lähtenyt ja väärä, niin Herra on kyllä löytävä aseensa särkeäkseen sen."

Tässä keskeytti piispan puheen emännöitsijä, joka tuli ilmottamaan, että ateria on valmiina. Kun he nousivat lähteäkseen ruokahuoneeseen, jätti mestari Olavi tuon vakavan keskusteluaiheen ja virkkoi iloisesti:

"Käynpä tosiaankin suurella halulla kotoiseen pöytään, päästäkseni käsiksi oikeaan Suomen ruisleipään ja voimakkaaseen Turun olueen. Kun saa vuosikaudet nauttia vehnäleipää ja viinejä, syntyy ikäänkuin kova hiuka kaiken kotoisen puoleen."

Aterialta noustua lähtivät he kävelemään linnan ympäristöön. Aurinko alkoi jo laskea ja ilta oli harvinaisen ihana. Kuin peilissä kuvastuivat salmen pinnassa kukkeat rantalehdot ja mannermaan puolelta kaikui karjankellot ja paimenten huhuilut. Pysähtyessään vallinharjalle ihaillemaan kesäillan armautta, puhkesi mestari Olavi lausumaan:

"Niin ihanaksi kuin ranskalaiset maataan kehuvatkin, ja kieltämättähän se onkin ihana, niin en kuitenkaan vaihettäisi siihen Suomeamme. Tämä on sittenkin paras ja ihanin kolkka maailmassa."

"Kai sinä nyt jätätkin ainaseksi tänne meidän luoksemme", virkkoi siihen piispa, "sillä isänmaa kaipaa jo kovin sinun lahjojasi ja suurta oppiasi."

"En ihan vielä, isäni", vastasi mestari Olavi, "sillä teologian baccalario-tutkinto on vielä suorittamatta, jota paitsi minun syksyn kuluessa on luennoitava Aristoteleen etiikasta. Mutta jo ensi vuoden kuluessa palaan minä ainaseksi synnyinmaan helmaan."

He kävelivät eteenpäin pitkin vallinharjaa, mestari Olavin ryhtyessä kertomaan uutisia parasta aikaa koolla olevasta Baselin kirkolliskokouksesta, jossa hän itsekin oli jonkun aikaa ollut saapuvilla Parisin yliopiston edustajana.

Jooni tovereineen loikoi huoletonna vallin kupeella, sillä äsken olivat he päässeet vartiatoimesta vapaiksi. "Huomasitteko, että mestari Olavi kutsui piispaa isäkseen?" kuiskasi nuorempi.

"No entä sitte", vastasi Jooni, "mitä ihmettä siinä on, sillä onhan hänen armonsa piispa meidän kaikkien isä."

"Niin, mutta...", yritti nuorempi, vaan vaikenen kesken lauseen, tähyestäen kävelevien jälkeen ja puhuen sitten kokonaan toisesta asiasta: "Arvaatteko, mitä minulle nyt tuli mieleen?"

"Ainakaan se ei mitään järjellä pilattua ole", arveli siihen Jooni.

"Ajattelin, että jos hänen armonsa piispa olisi meidän kuninkaamme ja mestari Olavi hänen perintöprinssinsä, niin meidän olisi hyvä olla."

"Onpas sillä tänään päänäpistöjä", murahti Jooni ja päästi sen päälle leveän naurun. "Ensin hän tahtoo panna paratiisin kokoon joistakin sirpaleista ja sitten tehdä piispasta kuninkaan. Ja onkos sinulla sitten näin ollen paha ollaksesi, sillä hänen armonsansahan se kuitenkin hallitsee meitä ja koko meidän maatamme ja mestari Olavista tulee varmastikin hänen seuraajansa."

"Mutta katsokaapas, kuinka he näyttävät komeilta!" kehotti nuorempi kokonaan omaan ajatusjuoksuunsa vaipuneena.

Jooni käänsi hitaasti katseensa vallinpäätä kohti, jossa isä ja poika seisoivat rinnatusten, kuvastuen

iltataivasta vasten kookkaina ja muhkeina.

Itseään etsivä vanhus

Oli oikea lokakuun iltapäivä vuonna 1450. Harmaana rykelmänä ja sateen tummentamin lautakatoin kohosivat Tuulensuunlahden rannalla noin viittisen vuotta sitten valmistuneet Naantalin luostarin rakennukset. Munkkien puutarhaa ympäröivä muuri ei ollut vielä täysin valmis ja sen takaa näkyi rakennusten välistä muutamia kellastuneita lehtipuita. Muurinrakentajat olivat vetäytyneet sateensuojaan eikä luostarin lähistöllä näkynyt yhtään elävää olentoa.

Jo lähes tunnin ajan oli piispa-vanhus kävellyt huoneessaan edestakaisin ja joka kerta kun hän pysähtyi luostarin puoleisen ikkunan eteen, näki hän tuon saman syksyisen ja lohduttoman taulun edessään.

Kun hän väliin teki poikkeuksen kävelylinjaltaan ja seisahtui hetkeksi toisen, Lemunselälle antavan ikkunan ääreen, aukeni hänen eteensä vieläkin apeampi näköala. Vesihöyryjen täyttämä taivas ja samanvärisen meri olivat kuin sumuharmaaksi kaaokseksi yhtyneet. Vettyneinä ja turvattomina uiskentelivat sen keskellä pienet luodot. Äsken oli lahden suulla näkynyt kalastaja verkkoaan nostamassa, mutta nyt oli sekin vetähtynyt matalaan tölliinsä Kailon saarella.

Vanhuksen pehmeät kartuaanikengät eivät synnyttäneet kävellessä mitään ääntä. Hiljaisuutta häiritsi ainoastaan sateen ropina ja se vähäinen sihinä, jonka seinään pöydän kohdalle kiinnitetty tiimalasi sai aikaan.

Palattuaan keväällä Ruotsista, jossa hän yhdeksästäkymmenestä kolmesta ikävuodestaan huolimatta oli vielä ottanut osaa valtaneuvoston kokouksiin sekä rauhanneuvotteluihin Tanskan kanssa, oli Maunu Tavast juhlallisesti eronnut piispanvirastaan. Kolme kuukautta oli hän nyt melkein täydessä yksinäisyydessä viettänyt täällä pienessä talossaan, jonka hän oli rakennuttanut niemekkeelle vastapäätä luostaria. Hänen ainoana toverinaan oli iäkäs, puolikuuro emännöitsijä, joka äänetönnä askaroitsi keittiössä.

Huone hämärtyi yhä enemmän ja vanhus jatkoi kävelyään. Hänen kookas ja muinoin niin voimakas vartalonsa oli rapistunut ja ikäänkuin kokoon painunut. Kasvot olivat syvien ryppyjen uurtamat, parta ja mustan kalotin alta näkyvä tukka lumivalkoiset. Mutta viisaat ja lempeät silmät olivat vielä kirkkaat ja todistivat, etteivät hänen hengenvoimansa olleet kuihtuneet yhtä rintaa ruumiin kanssa.

Pöydällä oli raskas, hopeasilainen Vulgata avattuna Salomonin Saarnaajan kohdalta. Vanhus oli ennen kävelemään ryhtymistään lukenut siitä pienen palasen ja toisti nyt hiljaa mielestään: "Minä saarnaaja olin Israelin kuningas Jerusalemissa. Ja minun sydämeni pyysi etsiä ja viisaasti tutkia kaikkea, mitä taivaan alla tapahtuu. Senkaltaisen viheliäisen vaivan on Jumala antanut ihmisten lapsille, että he siinä itseänsä vaivaisivat. Minä katsoin kaikkia töitä kuin auringon alla tehdään, ja katso, se oli kaikki turhuus ja hengen vaiva."

"Turhuus ja hengen vaiva", toisti hän hetken kuluttua huoaten ja pysähtyi taas ikkunan eteen. Sieltä häämötti pienen lahden takaa hämärän ja sateen keskeltä luostari, yksi hänen monien puuhiensa näkyvä tulos. Mutta niin omituisesti oli hän siitäkkin jo ehtinyt loitontua. Näinä kolmena kuukautena oli hän ikäänkuin vuorenrintettä yhtämittäa kohonnut ylös. Kuta ylemmäs hän nousi, sitä pienemmiltä ja vähäpätöisemmiltä näyttivät hänen monet ja loistavat elämäntyönsä. Mutta samalla alkoi niiden takaa, hyvin kaukaa, yhä selkeämpänä näkyä hänen varhaisin nuoruutensa.

Ja sitä hän ikävöitsi jälleen, ei suinkaan saadakseen uudelleen elämänsä elää, vaan voittaakseen takaisin puhtaan nuoruikaissydämensä, tavatakseen jälleen oman itsensä. Sillä sikäli kuin hän maailman turulla liikkuaan oli vieraantunut nuoruutensa herkästä puhtaudesta, sikäli oli hän tuntenut eksymistään eksyvän omasta itsestään. Mitä muuta olivat hänen väsymättömät toimensa kirkon ja valtion asioissa olleet kuin yhtämittäista kaupanhierontaa, tinkimistä, punnitsemista ja tuulensuuntain levotonta vakoilemista. Pala palalta se oli hajottanut hänen persoonallisuuttaan ja hänen ympärilleen oli vähitellen kasvanut kuin kuonakerros. Hän oli kyllä pitkin matkaa tuntenut tämän ja kaivannut yksinäisyyden puhdistavaa voimaa, ja kerran hän kesken kiihkeintä toimintaansa oli lähtenyt pitkälle ja vaivaloiselle matkalle pyhään maahan, vain saadakseen olla yksin oman itsensä kanssa. Mutta sitten oli taas alkanut sama levoton hyörintä ja itsestään vieraantuminen.

Muut eivät olleet koskaan nähneet tätä hivutusta hänen sisällään. He tunsivat hänet vain "*et re et nomine magnus*" — töiltään ja nimeltään suurena. Mutta hänelle itselleen olivat yhä syvemmissä merkityksessä selvinneet pyhän kirjan sanat: "Mitä se ihmistä auttaa, jos hän kaiken maailman voittaisi

ja saisi sielullensa vahingon."

Olivatko hänen tekonsa sitten olleet itsekkäitä? Kaukana siitä! Sillä olihan hän suuret rikkautensa jakanut köyhille ja apua tarvitseville ja olivathan kaikki hänen toimensa tähänneet isänmaan, kansan ja kirkon parasta. Eikä hän sittekään ollut voinut olla sovinnossa itsensä kanssa. Sillä hän oli suorittanut nuo työnsä valtiomiehenä eikä profeettana. Ja tätä jälkimmäistä hän kuitenkin oli nuoruudessaan uneksunut. Mutta valtiomiehen liukkailla poluilla oli hän eksynyt nuoruudesta ja sen mukana omasta itsestään.

Ping-pang-ping-pang! alkoi äkkiä kuulua lahden takaa sateen ja hämärän keskeltä. Se oli ehtoosoitto luostarista.

Piispa meni makuuhuoneeseensa ja polvistui pieneen rukoustuoliin. "Herra, ennenkuin kutsut minut pois, anna minulle nuoruuteni puhdas sydän ja luo minuun uusi, vahva henki!" rukoili hän hiljaa.

Hänen palatessaan arkihuoneeseen oli vanha palvelijatar sytyttänyt kynttilän ja viritti juuri tulta suureen, avosuiseen uuniin. Kun hän sen tehtyään poistui ikkunaluukkuja sulkemaan, istui piispa pesän edessä olevaan suureen, nahalla vuorattuun nojatuoliin, jonka jaloissa oli karhunta. Hän tunsikin jäsenissään suurta raukeutta pitkän kävelyn jälkeen ja kauan istui hän mitään ajattelematta.

Puut räiskyivät pesässä, kynttilä ritis pöydällä ja sade ropisi ikkunaluukkuihin. Ja ajan järkähtämätöntä kulkua osottaen sihi hiekka hiljalleen tiimalasissa.

"Jumalan rauha, isä!" kuului ovensuusta.

"Ah, sinäkö se olet, poikani?" sanoi piispa havahtuen ja ojensi kätensä tulijan suudeltavaksi.

Se oli nuori, kirkassilmäinen mies, puettuna birgittalaismunkin harmaaseen mantteliin. Vasemmassa rintapielessä näkyvä punainen risti osotti hänen olevan pappisveljen. Luostaritoimiensa ohella palveli hän piispalla kirjurina. Tämä hänen viime mainittu virkansa rajottui kuitenkin pääasiallisesti siihen, että hän iltasin kävi lukemassa vanhukselle. Sillä viime vuosina oli piispaa alkanut haitata pitkänäköisyys, joten hänen oli vaikea varsinkin tulenvalolla lukea.

Kun nuori munkki oli kertonut luostarin niukat kuulumiset siltä päivältä, otti hän esiin kirjan, josta hän edellisinä iltoina oli lukenut. Se oli "Sermones Jacobi de Lausanno". Mutta piispa ei nyt kuunnellut Jakob Lausannelaisen oppineita raamatunselityksiä, sillä hänen ajatuksensa liikkuvat kokonaan toisaalla.

Hän muisteli, kuinka hän viime huhtikuulla eräänä iltana istui näin pesän edessä majatalossaan Halmstadissa, jossa hän toisten valtaneuvosten mukana oli neuvottelemassa Tanskan edustajien kanssa Kaarlo Knuutinpojan ja Kristian Oldenburgilaisen välisistä riitakysymyksistä. Silloin ilmestyi odottamatta huoneeseen — aivan kuten nuori munkki äsken — yksi neuvotteluihin osaa ottavista Ruotsin herroista, kuninkaan sukulainen Maunu Green. Hänellä oli ilmoitettavanaan eräs sangen tärkeä ja arkaluontoinen asia, mutta ennenkuin hän saattoi tehdä piispan siitä osalliseksi, tuli tämän pyhästi luvata ehdotonta vaitiota. Hän lupasi kunniansa kautta ja herra Maunu Green ilmaisi asian, joka sai piispa-vanhuksen hämmästyksestä kalpenemaan. Muutamat kokouksessa olevat Ruotsin herrat olivat yhdessä tanskalaisten kanssa tehneet salaliiton, jonka tarkoituksena oli kukistaa Kaarlo Knuutinpoika ja toimittaa hänen kruununsa Kristianille. Luottaen hänen antamaansa juhlalliseen vaitiololupaukseen esitti Maunu Green valtiokiekaussuunnitelman yksityiskohdat sekä jätti hänet sitten miettimään, tahtoiko hän tulla osalliseksi liittoon. Koko yön vietti piispa sitten ankarassa sisällisessä taistelussa ja meni aamun tullen kuninkaansa luo sekä ilmaisi häntä uhkaavan vaaran.

Tämä oli viimeinen niitä ikäviä ristiriitoja, joiden puristukseen julkinen elämä oli niin usein hänen omantuntonsa asettanut. Kohta sen jälkeen oli hän palannut kotimaahan, jättänyt piispanvirkansa sekä vetäytynyt tänne yksinäisyyteen. Mutta viimeisenä ja pahimpana jäyti hänen mieltään tuo Halmstadin tapaus eikä hän ollut sitä vielä saanut itselleen selväksi.

Hermostuneesti sormieli hän kauhtanaansa kiinnittävän nauhan päitä, keskeytti äkkiä lukemisen ja lausui:

"Kuulehan, poikani! Mieleeni johtui eräs arvotus, joka minulle kerran annettiin vastattavaksi. Se oli tällainen: oli kerran kaksi ystävästä, nuorempi ja vanhempi. Mutta nuoremmalla oli salaisia vihamiehiä ja he tulivat vanhemman luo sekä vaativat tältä vaitiolon lupauksen, ilmaistakseen hänelle tärkeän asian. Hän lupasi kunniansa kautta olla vaiti ja nyt hän sai kuulla salaliitosta, jonka tarkoituksena oli vahingoittaa hänen ystävänsä. — Sanopas nyt, poikani, kuinka sinä olisit menetellyt tuon vanhemman ystävän sijassa."

"Minä en, isä, olisi ensinkään antanut vaitiolon lupausta, ennenkuin olisin ollut selvillä asian

laadusta", vastasi nuori luostariveli hetken mietittyään.

Itse asiassa tiesi vanhus, että munkki vastaisi juuri siten, ja itsekseen ajatteli hän: "Autuaat ovat puhtaat sydämeistä, sillä he saavat nähdä Jumalan."

Kun munkki oli lähtenyt, istui vanhus vielä kauan riutuvan pesävalkean ääressä.

Syyttikö hän itseään siitä, että oli kuninkaalle ilmaissut sen, mitä oli vaitiolon lupauksella kuullut? Ei, sillä olihan se hänen velvollisuutensa laillista hallitsijaansa kohtaan, johon häntä sitoi aikaisempi vala. Mutta ah! jos hän noilla valtiomiehen liukkailla poluilla olisi voinut säilyttää nuoruutensa puhtauden ja kirkkaan Salomoni-vaiston, niin hän olisi tämänkin asian ratkaissut niinkuin tuo nuori munkki.

Kun piispa-vanhus yksinkertaisen illallisen syötyään asettui levolle ja uni kauan pakeni hänen silmiään, johtui hänen mieleensä äkkiä kiirastuli. Kuinka hän olikin aina käsittänyt sen puustavillisesti ja kaavamaisesti! Mutta tähän oli juuri kiirastulta, jossa pala palalta kulutettiin hänestä se elämän tartuttama kuona, joka peitti häneltä oman puhtaan ja alkuperäisen itsensä — ja samalla Jumalan. Ja nyt saattoi hän siunata näitä yksinäisyytensä raskaita hetkiä, jotka hiljalleen puhdistivat häntä ja askel askeleelta palauttivat häntä alkuperäänsä: Jumalaan.

* * * * *

Seuraavana päivänä oli laannut satamasta ja kun luostarin kellokastarista kuuluivat tertian sävelet, pilkisti aurinko piispan huoneeseen. Tuntien itsensä tavallista virkeämmäksi kietoi hän kaapun päälleen ja lähti poukaman ympärillä hiertävää polkua astelemaan luostarin kirkkoon, missä hän nöyrästi munkkien joukossa suoritti aamuhartautensa.

Mutta sateisia iltoja ja myrskyisiä päiviä seurasi vielä monta, jolloin piispa-vanhus käyskeli yksinäisessä huoneessaan ja teki tiliä elämästään. Vasta puolentoista vuoden päästä sai hän tilinsä päätökseen. Eräänä kirkkaana maaliskuun aamuna, juuri kun luostarin kellon soivat matutinaan, päätti hän viittä vaille satavuotisen vaelluksensa. Ja kun vanha palvelijatar prima-soiton aikana astui hänen makuuhuoneeseensa, näki hän hänen kasvonsa onnellisen hymyn kirkastamina kuin olisi hän viimeksi kuiskannut: "Minä olen löytänyt itseni ja palaan Jumalaan."

Uuden ajan kynnyksellä

Kuvaus Turusia 1500-luvun alussa.

"Vielä ylemmäs tuuleen, hei-hei! sillä lailla! Jumalan ystävät jäävät jälelle ja jos tätä tuulenpuuskaa kestää, niin kohta meillä ei ole hätääkään."

Tuuli vinkui köysissä, pitkä peräsimenvarsi natisi ja korkealle kaartuvan keulan nipukassa seisovan puisen Pyhän Kristoferin kasvoille pärskyi vaahtoa vastaan vyöryvien aaltojen harjoilta. Ylhäällä märskorilla oli tähystämässä itse laivuri, nuori Hannu Kimalainen, joka enovainajansa lesken, Gertrud Karvataskun, laivalla purjehti Danzigista takaisin Turkuun.

Kun kaupungin saksalaiset porvarit, joiden käsissä tähän aikaan ulkomainen kauppa melkein yksinomaan oli, katselivat nurjamielisesti niitä suomalaisia, jotka harjottivat vielä omilla aluksillaan kauppaa, ei Hannu Kimalainen ollut huolinut liittyä heidän laivueihinsa, vaan lähtenyt heinäkuun alussa yksinään uhkarohkealle retkelle Itämeren taa. Hän oli onnellisesti päässyt perille, myynyt voilastinsa sekä ostanut tilalle suolaa, humaloita, saksalaista olutta ja Alamaiden kankaita.

Paluumatkakin oli käynyt onnellisesti, kunnes tunti pari sitten heidän lähestyessään Rymättylän eteläistä päätä tuli Hyljesaarten suojasta näkyviin kaksi epäilyttävää alusta, jotka heti kaikin voimin alkoivat pyrkiä kohti. Kimalainen miehineen huomasi heti niiden olevan joko vitaliveljeksiä, noita "Jumalan ystäviä ja kaikkien vihollisia", tai yhtähyvin tanskalaisia merisissejä, joita kevästä saakka oli näillä vesillä liikkunut, huolimatta siitä että rauhanneuvottelut Svante Sturen ja Hannu kuninkaan välillä olivat parasta aikaa käynnissä. Tuuli kävi länsi-luoteelta ja he olivat purjehtineet siihen saakka hyvällä laitasella, mutta kun nuo kaikista päättäen vihollismieliset laivat ilmestyivät tavalliselle kulkuväylälle, käänsi Kimalainen vastatuuleen luoviakseen Rymättylän pohjoispäähän ja sieltä myötätuulta laskeakseen Turkuun.

Karvataskun alus oli aikoinaan vartavasten rakennettu kestävämpään kilpailuun merirosvojen kanssa. Se oli hätyyttäjäänsä sirotekoisempi ja heti vastaselle jouduttaessa näyttäsivät sen edut. Kun suunta otettiin niin ylös tuuleen kuin suinkin sieti, alkoivat kömpelötekoisemmat vihollisalukset huomattavasti jäädä. Tuuli oli täällä saaristossa kuitenkin puuskittaista ja yhtäkkiä Kimalainen, joka korkealta

asemaltaan jännittyneenä tarkkasi vihollislaivojen liikkeitä, havahtui siitä, että purjeet hänen allaan alkoivat lepattaa.

"Hoi, Eerikki, nukutko sinä, peijakkaan körri?" huusi hän korkeassa peräkeulassa seisovalle vanhalle merikarhulle, joka peräsintä hoiti, "laske alemmas tuuleen eläkä kuhnaile!"

"Juurihan minä pääsin ylemmäs kääntämästä ja nyt siinä jo että: laske alemmas!" murisi perämies, joka hänkin oli kiintynyt takaa-ajajia tähyttämään.

"Etkö sinä, sen kuhnio, näe, että purje elää ja välimatka lyhenee!" huusi Kimalainen kärsimättömästi.

Peräsintanko natisi taas ja purjeet täytyivät uudelleen. Päivä ei ollut vielä puolessakaan, kun he pääsivät Rymättylän pohjoispäähän. Kaapparit seurasivat vielä itsepintaisesti perässä, vaikka heidän täytyikin jo huomata takaa-ajonsa turhaksi. Kun nyt Kimalaisen laiva kääntyi oikealle ja lähti myötätuuleen viilettämään Naantalia kohti, katosivat ne kokonaan näkyvistä.

"Niistä ei nyt enää ole vaaraa, kun sinä, Eerikki, vain osaat tämän väylän karit välttää", huusi Kimalainen hyvillämielin perämiehelleen, joka ylenkatseellisesti sylkäisten vakuutti vaikka tynnyrin parasta Lyyypekin olutta juotuaan kulettavansa laivan siitä paikasta eheänä Turkuun.

Hannu jäi edelleen märskorille saadakseen ensimmäisenä nähdä kotikaupunkinsa, josta hän oli ollut ainoastaan kolmisen viikkoa poissa, mutta jonne hän ikävöitsi aivankuin ei olisi sitä vuosikausiin nähnyt. Hän oli pitkänsolakka kaksikymmenvuotias ja oli hän melkein lapsuudestaan saakka elänyt enovainajansa perheessä, sillä isä, joka oli ollut piispa Maunu Särkilahden palveluksessa, oli kaatunut venäläissodan aikana Viipurin puolustuksessa, ja äiti oli seurannut häntä hautaan vuosi sen jälkeen. Eno, jolla oli vain yksi tytär, Hannua kahta vuotta nuorempi Kirsti, oli tahtonut kasvattaa hänestä kauppaliikkeensä jatkajan ja siinä tarkoituksessa oli hän jo varhain saanut seurata enoaan Saksan ja Tukholman matkoilla. Kuollessaan kaksi vuotta takaperin oli eno ilmottanut toivonsa olevan, että Hannu ja Kirsti liittyisivät yhteen. Heitä olikin jo pienestä alkaen katsottu kuin luonnostaan yhteen kuuluviksi ja siltä kannalta he olivat itsekin tottuneet asian ottamaan. Mutta varsinaisen rakkaudentunteen oli Hannu, huomannut vasta viime talvena itsessään heräävän. Kirstiä oli alkanut lähennellä erään saksalaisen poika, suunnilleen Hannun ikäinen Arent van Asken, ja sikäli kuin Kirsti osotti tälle suopeuttaan, esiintyi hän kylmäkiskoisesti Hannua kohtaan. Tämä oli ikäänkuin avannut Hannun silmät näkemään, kuinka kaunis Kirsti oikeastaan olikaan ja mitä kaikkia hyviä ominaisuuksia hänen suloiseen olemukseensa kuului. Ja mitä enemmän Kirsti tuntui hänestä etääntyvän, sitä viehättävämmäksi tyttö kävi Hannun silmissä.

Kun merisisseistä ei enää ollut vaaraa, palasi Kirstin kuva taas Hannun mieleen. Suloisen tuskallisesti ailahti hänen rinnassaan ja hetkittäisin saartoi hänestä tuntua, että se on Kirsti, joka näkymättömin sitein vetää Turku kohti häntä ja hänen mukanaan koko laivaa. Hän veti voimakkaasti itseensä meren ja suolan tuoksua ja antoi katseensa liittää lehtevästä rannikkosaaresta toiseen. Märskori huojui määrämittäisesti, tuuli suhisi purjeissa ja pani hulmuamaan hänen pitkän vaalean tukkansa. Pyhä Kristofer keulassa nousi ja laski aivankuin se olisi ääneti kumarrellut joillekin näkymättömille olennoille aaltojen harjoilla.

Laiva liukui Ruis- ja Hirvisalon väliseen salmeen ja hetken kuluttua kuului märskorilta Hannun iloinen huuto:

"Hei, miehet, ollaan jo kotikynnyksellä: linna näkyy!"

Kohta näkyivät alas kannellekin linnan harmaat muurit, jotka jykeinä ja suorasärmäisinä kuvastuivat kuulakkaa taivasta vasten.

Tultiin linnanselälle, jossa hiljainen aallokko keinutti muutamia ankkuroituja sota-aluksia. Lähempänä Korpolaivuorta oli taas ankkurissa joukko hansalaisten laivoja, jotka pyöreine kylkineen ja korkeine keuloineen muistuttivat jättiläissimpukoita. Tornin huipulta kuului torventörähdys ja kun laiva liukui linnan eteläiselle sivustalle, ilmestyi ulkovallille linnan alivouti, joka tiedusteli mitä merelle kuului ja oliko vihollislaivoja näkynyt. Hannu, joka yhä viipyi märskorilla, huusi hänelle vastaan ja ilmotti seikkailustaan saaristossa.

Oli sunnuntai, ja tavallinen vilkas hyörinä satamassa ja joen molemmilla rannoilla oli tauonnut. Tuulimyllyt Kakolanvuorella, Puolalanmäellä ja Vartiavuorella seisoivat ja niiden harmaat siivet ojentelivat taivasta kohti. Linnan ulkovarustuksella lojui päiväpaisteessa muutamia nihtejä ja he huutelivat Hannun laivamiehille joitakin kompasanoja. Etäämpää Kakolanvuoren juurelta, missä linnan olkikatkoiset tallirakennukset olivat harmaana rykelmänä, kuului hirnuntaa ja pärskettä, kun huovit juottivat hevosia kaivolla olevasta suuresta altaasta.

Kun laiva oli tullut linnan ja Korpolaivuoren väliseen väylään, herpautuivat purjeet aivankuin tuulen

valta ei olisi ulottunut tänne linnotuksen suojaamalle alueelle. Mutta siinä olikin jo tullitupa rannalla linnanpuomin edessä ja sen luo laski laiva ankkurinsa. Hannu kipusi vikkellä alas, hyppäsi rannalle ja ristinmerkin tehden huudahti enemmän iloisesti kuin hartaasti:

"Kiitetty olkoon Pyhä Kristofer ja Henrik!"

Hän oikoi ja venytteli itseään aivankuin makuulta nousten, palasi sitten takaisin laivaan ja pujahti korkeassa peräkeulassa olevaan kajuttaan. Suuresta arkusta veti hän esiin kolme käärröä. Yksi niistä oli vietävä arkkiteini Paavali Scheelelle, jolle danzigilainen kauppias Hans Chonnert lähetti siinä Hannun mukana kirjeen ynnä lahjoja. Toisissa oli tuomisia tädille ja Kirstille. Hän avasi Kirstille kuuluvan käärrön ja mielihyvin tarkasteli vielä kerran sen sisältöä. Siinä oli punaisen silkkihiinan sisällä pienessä korukantisessa kotelossa kaulahelmet böhmiläisestä lasista sekä hopeasormus, jonka leveään kantaan oli lehtikiehkuran keskelle kuvattu pyhä neitsyt lapsi sylissä. Käärittyään ne taas kokoon säilytti hän tuomiansa kainaloon ja lähti astelemaan linnasta kaupunkiin johtavaa tietä.

Hänen sininen verkajakkunsa oli kiristetty vyöllä, josta riippui kauppiaille tavallinen kukkaro sekä vaarallisella meriretkellä tarpeellinen miekka. Sen huotra kolahteli hänen vasenta saapastaan vasten ja ikäänkuin kiihotti hänen verevätä elämänhaluaan. Hän vihelteli, otti väliin juoksuaskelia ja napsautteli vapaan kätensä sormia. "Onkohan Kirsti kotona, ja saapa nähdä, kuinka hän ottaa minut vastaan?" mietti hän käydessään ja silmäili kotoista ympäristöä, joka tyynen sunnuntaitaivaan alla hymyili hänelle tervetuloa. Vasemmalla, Puolalan ja Aningaistenmäen välisessä notkossa kohosivat tuleentuneiden ruispeltojen takaa Pyhänhengentalon ja Pyhän Yrjänän hospitaalini viheriät turvekatot ja "Pietarin pelloilla" olevista haasioista tuulahti eltaantuneen heinän tuoksu. Oikealla puolen, joen takana, tervehtivät häntä Samppalinnan rinteille sijottuneet Katinhännän tutunomaiset hökkelit, joiden pitkää nurmea kasvavilla katoilla näkyi "laitumella" pari vuolta. Katinhännän takaa kohosivat Olavinluostarin harmaat muurit ja ylhäällä Vartiavuorella temmelsi joukko poikasia, joiden äänestä iloa häiritsemään kohosi luostarin puolelta mustapukuinen munkki.

Tultuaan kapealle ja kaarevalle sillalle, joka Aningaisten puolelta johti joen yli suoraan kauppiatorille, tunsin hän sieramissaan tutun kalanhajun. Mutta venheet ja jaalat lepäsivät rauhassa pitkin rantoja ja siellä täällä näkyi vain jokunen pyhäpukuinen porvari kätet selän takana käyskelevän rantapuotien välissä. Kapealla torilla, jonka läpi sillalta raatihuoneelle saakka ulottui kahtena pitkänä rivinä pieniä kivipuoteja, pyrähтели varpusparvia kaikenlaisten jätteiden ja törryn kimpussa.

Heti torille tultuaan kääntyi Hannu vasemmalle ja lähti kulkemaan kapeata Jokikatua, jonka varrella asui lähekkäin sulloutuneena joukko varakkaampaa porvaristoa. Vastapäätä Pyhän Annan alttarille kuuluvaa kivitaloa pisti päätynsä kadulle Gertrud Karvataskun puinen tupa, joka oli rakennettu jyrkävatekoisen harmaakivikellarin päälle. Paitse kadunpuoleista asuin- ja vierastupaa kuului siihen myöskin etehisen erottama keittiötupa.

Ahtaalla pihamaalla tonki kuminanjuuria hankokaulainen sika ja lähellä sitä kuukkaili muutamia kanoja. Sisällä asuintuvassa ei Hannu tavannut ketään. Molemmat kadulle päin olevat pienet päärmääkkunat olivat auki ja toisen kynnyksellä makasi päivän raukaisema kissa. Se raotti silmiään vain silloin, kun varpusparvi sattui kadulle laskeutumaan.

Keittiössä oli vanha ja puolikuuro palvelijatar, jolta Hannu kuuli tätinsä ja Kirstin menneen päivämessuun.

Jätettyään tuomiset kotiin ja riisuttuaan miekan vyöltään lähti Hannu uudelleen ulos. Oltuaan viikon, päivät tuulessa ja aaltojen keinuteltavana tunsin hän täällä mantereeseen tyynessä ja lämpimässä ilmassa itsensä kuin huumautuneeksi. Hiljaista katua edetessään tunsin hän korvissaan vielä tuulen suhinaa ja hiekkainen katu ikäänkuin huojui hänen allaan. "Kun kuljen kirkkoa kohti, voi Kirsti yhtäkkiä tulla vastaan", ajatteli hän ehtiessään Jokikadun päähän. Siitä kääntyi hän oikealle ja lähti hiljakseen kulkemaan kadun keskitse juoksevan puron vartta, joka johti Mätäjärven ja Kupittaaan lähteiden vesiä Aurajokeen.

Täällä alkoi kaupungin arvokkain osa, jonka useimmat talot olivat kivistä ja kuuluivat tuomiokirkolle. Vasemmalla oli Pyhän Ursulan kiltta ja sen rinnalla suuri kivinen *Domus clericorum*, jonne piispa Maunu Särkilahti oli järjestänyt yhteisen refektoorian eli ruokasalin kaupungissa oleville papeille. Mentyyään Pikkusiltaa myöten puron yli tuli hän Kirkkokadun päähän ja pysähtyi hetkiseksi tuomiokirkon viileään porttihalviin.

Väkeä palaili yksitellen kirkosta, josta kuului hiljainen urkujen humina. Tätiä ja Kirstiä ei näkynyt ja hän pistäisi itsekin kirkkoon. Varsinainen päivämessu oli jo päätynyt, mutta kirkossa liikkui yhtämittaa hartaudenharjottajia ja sivukappeleista kuului yksityisten sielumessujen hyminää. Hannu kastoi kätensä vihkivesiastiaan, pisti hopearahan uhrutukkiin ja lähenei kirkon perällä pääkuorin vieressä olevaa Pyhän Henrikin kuoria, jonka sisäänkäytävän päällä oli avonainen kaappi, missä näkyi Henrik piispa

murhaajaansa polkien. Hän kiitti tuota Turun ja koko Suomen suojeluspyhimystä onnellisesta matkastaan ja luki hartaasti kolme Ave Mariaa. Takaisin tullessaan pysähtyi hän hetkeksi pyhän Laurentiuksen kappelin eteen ja vaipui katselemaan sen seinällä olevaa vanhaa lapsuudenystäväänsä, Neitsyt Maariaa. Sinisillä silmillään katsoi se suoraan häneen ja hymyili ja sen kullattu kruunu sekä hopeinen mantteli kimmelsivät kynttilän valosta. Se samoinkuin pääkuorin sisäänkäytävän päällä riippuva suuri krusifiksi, n.s. triumfiristi, olivat lapsena vaikuttaneet häneen erikoisen valtavasti ja painuneet iäksi hänen mieleensä.

Silmiään siristäen astui hän hämärästä kirkosta päivänpaisteiselle kirkkopihalle. Hän kiersi koillispuolelle, jossa kirkon ja ympärysmuurin välillä oli laajin ala ja josta hän kuuli yksitoikkoisen saarnaavan äänen. Siellä oli kirkon seinustalla yksinkertainen saarnastuoli, josta usein sunnuntaisin joku pappi tai munkki saarnasi suomeksi kirkkopihassa olevalle kansanjoukolle. Saarnastuolissa oli Hannun hyvä tuttu lapsuuden ajoilta, dominikaaniveli Laurentius, jolla oli leveä ja omituisesti vasemmalle kääntynyt nenä. "Katsos telkkää!" hymähti Hannu ja hänen mieleensä muistuvat sanat:

"Isä Telkkä, etkös pelkkä; kiirastuleen sielus tulee?"

Joku poikaviikari oli kerran ristinyt hänet hänen omituisen nenänsä takia telkkäksi ja sepustanut sitten tuon värssyn, jonka Hannukin oli monesti huutanut kadulla liikkuvalla isä Laurentiukselle, saadakseen sitten solien ja "kräntien" kautta henkensä edestä pakoon juosta. Mutta kerran oli isä Laurentius saanut hänet kiinni Vartiavuoren rinteellä, vienyt hänet väkisin luostariin ja rangaistukseksi opettanut hänelle aakkoset. Sen jälkeen heistä oli tullut hyvät ystävät.

Hannu nyökäytti päätään entiselle opettajalleen ja istahti muutamalle nurmettuneelle hautakummulle. Miehiä ja naisia istui nurmikolla tai käyskeli hautojen välissä. Toiset juttelivat hiljaa keskenään ja vain harvat näyttivät seuraavan munkin yksitoikkoista esitystä. Muurissa olevan kapitulirakennuksen avonaisessa ikkunassa näkyi jonkun hengellisen isän sileä ja pyöreä pää, joka nyrkkeihin nojautuen silmät puoli ummessa tarkasteli allansa olevaa väkijoukkoa. Jollei pää karpästen hätyyttäessä olisi tavan takaa liikahtanut, olisi sitä saattanut pitää muurinkoloon sovitettuna seinäkoristuksena.

"Jumala on myöskin pelikaanin vertainen", jutteli isä Laurentius unettavalla äänellä, "pelikaanin, joka ravitsee poikasiaan omalla verellään ja tekee heidät sillä eläviksi sen jälkeen kuin he ovat tulleet käärmeeltä surmatuiksi. Niin on myöskin Jumala tehnyt meille, kun paratiisin käärme oli meidät surmannut, sillä sen jälkeen teki hän meidät eläviksi kalliilla verellään."

Pyyhittyään hikeä kaljulta otsaltaan jatkoi hän:

"Jumala on myöskin salamanterin vertainen, salamanterin, joka asuu tulessa. On vuoria, jotka palavat alituudessa tulessa, jota kenkään ei voi sammuttaa. Sellaisessa asuu salamanteri ja kukaan ei voi sinne tulla. Mutta se, joka tahtoo vangita tämän eläimen, virittää toisen tulen kauas palavasta vuoresta, ja kun eläin näkee sen tulen, pakenee se ulos vuoresta ja rientää siihen toiseen tuleen, ja tulee niin vangituksi. Niin oli myös Kristus tulessa, se tahtoo sanoa taivaan valtakunnassa, taivaallisen isänsä helmassa, eikä kenkään voinut tulla hänen luoksensa. Mutta Neitsyt Maaria sytytti täällä maan päällä toisen tulen, se on palavan rakkautensa, joka hänellä oli sydämessänsä Jumalaa kohtaan. Kun nyt Herramme huomasi tämän tulen, karkasi hän ulos isänsä sylistä Neitsyt Maarian puhtaaseen ruumiiseen, ja niin tuli hän vangituksi."

Kun yhä harvemmat näyttivät seuraavan dominikaanin saarnaa, vaikenä tämä ja lausui hetken kuluttua ääntään korottaen:

"Olipa kerran..."

Hän pysähtyi ja tarkasteli väkijoukkoa vieksaasti, jolloin hänen nenänsä näytti entistä enemmän vääntyvän vasemmalle.

"Olipa kerran ritari, jonka piti matkustaa vieraalle maalle, ja hän jätti nuoren ja ihanan vaimonsa anoppinsa huostaan."

Huomatessaan että kuulijakunta hörästi korviaan, lausui isä Laurentius enemmän hyväntulisesti kuin katkerasti:

"Kyllä te nyt minua kuuntelisitte, mutta tällä kertaa se saa loppua siihen", — jonka jälkeen hän kapusi saarnastuolista alas ja lähti vikkellästi tiehensä.

Hannun kirkas mieliala oli saarnan aikana käynyt pilveen, sillä etäämpänä muurin vierustalla oli hän nuorenväen joukossa huomannut Kirstin Arent van Askenin seurassa. Viimemainittu, jolla oli kallis flanderin-verkainen puku, oli huomannut ensiksi Hannun ja nähtävästi laskenut hänestä jonkun

kokkapuheen, koskapa toiset ympärillä olijat nauraen katsahivat häneen. Kirsti oli myöskin nauranut, mutta kun hänen katseensa oli sattunut vastakkain Hannun kanssa, oli hän punastuen luonut silmänsä alas. Sen jälkeen oli Hannu istunut alakuloisena ja heinäkortta pureskellen tuijottanut eteensä. Kun hän viimein nousi, olivat niin munkki kuin suurin osa kuulijoitakin jo poistuneet. Hengellisen isän pää kapitulirakennuksen ikkunasta oli kadonnut, siellä ja täällä hautojen välissä käyskeli pyhäpäivän joutilaisuudessa joku vanhempi porvari ja ylhäällä kirkonkatolla räpsähtelivät naakkojen siivet.

Hitaasti asteli Hannu ulos kirkkotarhasta. Tultuaan Pikkusillalle tunsu hän äkkiä vastenmielisyyttä mennä kotiin ja hän lähti ilman päämäärää käyskelemään puron vartta ylöspäin pitkin Piispan- ja Hämeenkatuja. Hän aikoi sitä tietä kulkea aina Kupittaalalle saakka, mutta tultuaan tuomiorovastin pellolle näki hän lähteiden luona olevan nuorta väkeä karkeloimassa. Silloin kääntyi hän oikealle ja lähti kiipeämään ylös Kerttulinmäen itäistä jyrkännettä. Hänen allaan oikealla puolen oli Mätäjärven lampi pesulauttoineen sekä pieniä kaali- ja humalamaita. Mutta kun hän pääsi mäen päälle, aukeni hänen eteensä vastenmielinen näky. Mäen länsipäästä, joka oli kukkulan korkein kohta ja jota nimitettiin Hirsipuumäeksi, irvisti häntä vastaan teilirattasseen asetettu pääkallo sekä turvonnut ruumis mädäntyneine kaulansijoineen. Ne olivat keväällä mestatun murhapolttajan jätteitä ja mereltä tuleva tuulenhenki toi Hannua kohti inhottavan hajun. Hän laskeusi saman tien takaisin, kiersi mäen eteläistä juurta myöten Uudenmaantielle, joka heti Hirsipuumäen alla olevan Pyhän Gertrudin majatalon ohi kulki kaupunkiin ja yhtyi Karjakatuun.

Kun hän seisoj majatalon edustalla ja hajamielisesti katseli ovenpielessä olevaa Pyhän Gertrudin puista veistokuvaa, joka piti oikeassa kädessään palmunlehteä ja vasemmassa pienoiskirkkoa, havahtui hän siitä, että hänen takanaan kuului kavionkapsetta. Kun hän kääntyi, ennätti ratsastaja kohdalle ja lausui Hannuun vilkaistuaan miehekkäällä äänellä:

"Kas, nuori Kimalainen, Jumalan rauha! Milloin olet matkalta palannut ja onko sinulla mitään tuomisia minulle?"

Hannu tervehti nöyrästi muhkeata pappispukuista ratsastajaa, jonka hän tunsu arkkiteini Scheeliksi ja joka arvatenkin palasi piispan luota Kuusistosta.

"Hyvä on, hyvä on", nyökäytteli tuo komea prelaatti, kun Hannu kertoi hänelle matkastaan ja Chonnertin terveisistä.

"Olen iltamessuun saakka kotona ja sitä ennen voit tuoda minulle Chonnertin lähetyksen."

Hän nyökäytti päätään ja pani hevosen liikkeelle. Kohta pysäytti hän sen kuitenkin uudelleen ja kääntyi perässä tulevan Hannun puoleen.

"Uskaltaisitko tehdä tänä kesänä vielä toisen retken Danzigiin?" kysyi hän.

"Miksi en, jos se olisi tarpeellista", vastasi Hannu.

"Aittani täyttyvät jyvistä ja voi alkaa vanheta. Ne olisi saatava ajoissa myydyksi. Mutta siitähän saamme lähemmin keskustella enosi lesken kanssa."

Pölyä tupruttaen lähti hän ratsastamaan kaupunkiin, mutta Hannu alkoi miettiä, että hän lähteekin uudelleen merelle. "En ole tietävinäkään Kirstistä ja lähdän heti kun lasti on purettu ja uusi saatu tilalle", ajatteli hän. Katkeruudella muisti hän, ettei Kirsti ollut kirkkotarhassa tullut häntä tervetulleeksi toivottamaan ja hän vakuutti itselleen: "Menen heti taivuttamaan tätiä arkkiteinin tuumaan."

Kun hän tuli kotiin, kohtasi hän ensimmäiseksi juuri Kirstin, joka seisoj portaalla ja viskeli suurimoita kanoille.

"Tervetuloa kotiin, Hannu!" sanoi Kirsti väkinäisen reippaasti.

"Hänellä on uusi puku ja se on tietysti Askenin tähden", ajatteli Hannu ja tahtoen olla välinpitämätön kysyi hän:

"Onko täti kotona?"

Kirsti myönsi ja pitempään sananvaihtoon pyrkimättä pyörähti Hannu tupaan.

"No, siinäkö vihdoon olet", huudahti täti iloisesti, "terve tulemaasi ja kiitos Pyhälle Henrikille että tervennä palaat. Käy pöytäni nyt, me olemme syöneet jo, kun sinua ei kuulunut."

Hän mennä lennätti jo keittiötupaan, josta kuului hänen änekäs puheensa vähäkuuloiselle Vapulle.

Kohta palasi hän takaisin kantaen suurella tinavadilla paistettua hankea ja täysinäistä oluttuoppia. Hän oli muhkea ja täyteläinen leski, vähän yli neljänkymmenen, ja hänen mustissa silmissään välähteli vielä nuorekas eloisuus. Hannun syödessä istui hän vastapäätä, katsoi häntä lempeästi ja jutteli:

"Niin sinä olet päivettynytkin ja aivankuin vuosikaupalla miehistynyt. Ja kunnialla palasit retkeltä. Minä olenkin joka ilta ennen Maariansoittoa käynyt kirkossa rukoilemassa Pyhää Henrikkiä sinun puolestasi."

"Entäs Kirsti, onko hänkin rukoillut minun puolestani?" pääsi Hannulta.

"Kirsti, niin, hän on sellainen lapsi vielä eikä ymmärrä toisesta huolehtia", vastasi äiti vältellen ja jatkoi hetken päästä toisesta kohti:

"Aamulla minä jo tiesin, että tänään sinä tulet kotiin, sillä yöllä näin sellaista unta. Pietari vainaja oli olevinaan vielä elossa ja minä odotin häntä Lyypekistä palaavaksi. Kun laiva laski rantaan, hyökkäsin minä kannelle ja Pietaria syliksi, mutta silloin huomaankin, että sehän oletkin sinä, Hannu, ja että Pietarihan ei enää ole elossakaan."

Hannua alkoi vaivata tädin ystävällisyys ja hän tyhjensi oluttuopin pohjaan. "Tahdotko lisää olutta?" ehätti täti sen huomattaessaan, "tietysti sinä tahdot, minä menen hakemaan."

Kun hän palasi ja asetti täyden kannun Hannun eteen, istui hän taas entiselle paikalleen ja alkoi jutella kuinka hyvin kauppa oli sillä aikaa luistanut ja kuinka koko entinen suolavarasto oli jo loppuun myyty. Viimeiset oli vaihdettu näädän nahkoihin erälle Oulunsuun kauppiaille ja ne taas oli myyty hyvästä hinnasta muutamalle Lyypekin kestille.

"Saksalaiset ovat meille kateissaan, mutta kyllä me niitä vastaan keino keksitään", lopetti hän merkitsevästi.

Samassa tuli Kirsti sisälle. Hän oli kokonaan äitinsä vastakohta, hentovartaloinen, vaaleaverinen tyttö, jolla oli siniset, somasti vinot silmät.

"Oletko sinä jo veljeäsi tervehtinyt?" kysyi äiti kuin pikkulapselta.

"Veljeäsi!" toisti Hannu mielessään ja tunsu että hänen on mahdoton antaa tuomisiaan, ainakaan nyt.

"Kuulehan, Kirsti, saat nyt mennä Runsalan nuorten kanssa joelle soutelemaan, mutta elkkää linnalle saakka menkö", sanoi äiti, ja Hannu ajatteli: "Vai niin!"

"Sinä olet nyt kahdenkymmenen vuotias, Hannu", alotti täti, kun Kirsti oli mennyt. Mutta Hannu, joka oli lopettanut jo syönnin, keskeytti hänet sanoen:

"Minun on nyt oitis mentävä arkkiteinin luo viemään Danzigin terveiset, sillä hän vartoo minua."

Vastausta odottamatta otti hän Scheelille kuuluvan käärön ja lähti ulos. Tädin avuton katse herätti hänessä sääliä ja ristiriitaisin tuntein jätti hän huoneen.

Arkkiteinin luota tultuaan viivytteli hän kaupungilla hyvän aikaa senkin jälkeen kun Maariansoitto oli kaikunut tuomiokirkosta. Sitten kävi hän suoraan levolle.

* * * * *

Maanantaiaamuna varhain, kohta kun tuomiokirkosta oli soitettu aamumessuun ja luostarinkellot Vartiavuoren takaa siihen vastanneet, alkoi pienessä pääkaupungissa viikon levoton hyörintä. Kilkkavin kelloin astelivat porvariin lehmät ahtaita katuja ja kokoontuivat eri tahoilta Karjakadulle, häviten sitä myöten laidunmailleen. Vuohia kiipeili jo pienempäin talojen heinävilla katoilla, joilla kaste vielä kimalteli, ja siltaa pitkin kulkea tömistä köyhempiä porvareita viikatteet ja haravat olalla elomailleen Aningaisten puolelle. Joella alkoi liikkua veneitä ja ranta-aittojen edessä vinkuivat laivojen väkipyörät. Torilla, kaduilla ja joen rannoilla avattiin pieniä puoteja ja niiden alas lasketuille luukuille ilmestyi kangaspakkoja, nahkatavaroita, mausteita ja tinaisia talouskaluja. Taverneissa tyhjentelevät yötä myöten saapuneet maalaiset oluttuoppeja Pyhän Henrikin ja Neitsyt Maarian kunniaksi, ja siellä missä kaloja ja muita vatsantärkeiksi aiottuja tavaroita liikuteltiin, puikkelehti väkijoukossa säkki kainalossa keruulle lähtenyt dominikaaniveli, sormien hartaasti rukousnauhaansa ja heitellen tuimia katseita samoilla asioilla liikkuvaan risaiseen teiniparkaan. Eri tahoilta kuului pajoista ja työhuoneista heleätä vasaran kilkettä ja ilmassa tuntui, varsinkin torin ja sillan seutuvilla, tuoreen heinän, lehmien, kalan ja nahkatavarain yhtynyt tuoksu. Tuulimyllyt jyräsivät ja longahtelivat hiljakseen aamunhengessä, Korpolaivuoren juurella narisi savimylly ja linnansalmen yli laskeusi kitisten nostosilta, jota pitkin suuret heinävankkurit lähtivät jyrisemään.

Aamu-aikaisesta oli Hannukin ollut liikkeessä. Laiva oli hinattu tallituvan luota Karvataskun suuren ranta-aitan eteen, jonne lastia alettiin tyhjentää. Täti ja Kirsti hoitivat vuorotellen laskupuotia ja perheen jäsenet tapasivat toisensa kunnollisesti vasta illalla. Arkkiteini oli päivällä tavannut Gertrudemännän ja puhunut hänelle asiastaan, mutta tämä ei ollut suostunut laivaansa vuokraamaan ja kaikista vähimmän laskemaan kasvattipoikaansa uudelle retkelle, ennenkuin rauha Tanskan kanssa olisi päätetty. Kun Hannu ei tässä asiassa kyennyt sen paremmin tätiinsä vaikuttamaan, katkaisi hän keskustelun lyhyeen ja siirtyi yölevolle.

Hannu alkoi tädin katseista ja erikoisesta ystävällisyydestä aavistaa jotakin ja vaistomaisesti vältteli hän kahdenkesken joutumista. Mutta kun laivan purkamisen torstaina iltapäivällä oli päättynyt ja Hannu tuli kotiin, joutui hän tädin kanssa kahdenkesken asuintupaan. Täti toi hänelle olutkannun ja kehotti lepäämään loppuosan päivästä. Kirsti oli laskupuodissa ja täti istui Hannua vastapäätä kutoen sukkaa. Toinen pienistä peräakkunoista oli työnnetty auki ja ulkoa kuului laitumelta palaavien lehmien ammuntaa. Etäällä jyrähteli ukkonen.

"Saksalaiset ovat hyvin kiukussa siitä sinun Danzigin matkastasi", alotti täti.

"Mitä se heille kuuluu?" tokasi Hannu ja tuijotti itsepintaisesti tinakannun korvaan.

"Tietääpäs sen, nehän tahtoisivat kaiken suuremman kaupan omaan haltuunsa."

Tädin sukkaupukot kilahtelivat ja hetken päästä alotti hän vähän lähempää.

"On se sentään ikävää elää näin alituoisessa riidassa saksalaisten kanssa. Kyllä sopu somempi olisi, kun kerran saman kaupungin asukkaita ollaan."

"Mutta minkäpä sille tekee, kun ne joka paikassa, raadissa jos muuallakin, tупpaavat suuna päänä määräälemään, senkin pippurisaksat!" sanoi nyt Hannu.

"Voisivathan suomalaisetkin olla sävyisäimpiä heitä kohtaan eikä joka jutussa kiusaa tehdä, ja..."

Täti mietti ja jatkoi tuokion kuluttua varovasti:

"... ja ennen kaikkea sopisi ryhtyä lähempiin tekemisiin heidän kanssaan silloin kun tilaisuutta vain ilmestyy."

"Minkälaista tilaisuutta?" auttoi nyt Hannu tätiä luovimisessa.

"No, vaikkapa naimiskaupan tilaisuus."

"Onko tätiä kosinut joku saksalainen?" autteli edelleen Hannu, joka koetti nyt ottaa asian leikin kannalta, niin rauhattomaksi kuin hän itsensä tunsikin.

"Hyvänen aika, kuka tässä nyt minusta puhuu, vanhasta ihmisestä", — oli täti kiivastuvinaan, mutta huomasi sanoneensa sellaistaikin, mikä ei asiaan sopinut ja alkoi peruutella:

"Vaikka kertakos sitä nyt neljäkymmenen iässä naimisiin mennään, mutta minäkö tässä nyt saksalaisille itseäni kaupittelemaan, pyh!"

"No mutta täytyyhän sitä jonkun uhrata itsensä, jos mieli naimisen kautta rakentaa sovintoa pippuriporvariensa kanssa."

"Eihän sen silti mitään uhraamista tarvitse olla, jos menee naimisiin varakkaan ja kunniallisen saksalaisen kanssa. Varmasti ei Pietari vainajallakaan olisi mitään sitä vastaan, vaikka näkisikin esimerkiksi Kirstin ja nuoren Askenin naimisissa."

Nyt se oli melkein kuin sanottu ja täti hengähti helpotuksesta. Syntyi lyhyt äänettömyys.

"Isä Äsken on minulta noin kautta rantain tiedustellut Kirstiä pojalleen", ilmotti täti.

"Miksei hän heti suoraan tiedustellut laivaa ja laskupuotia?" lausui Hannu katkerasti, joi oluen pohjaan ja löi kannun tavallista lujemmin pöytään. Täti katsahti häneen levottomasti ja varustausi siirtymään asian toiseen puoleen.

"Kyllähän minä tiedän, että Pietari vainaja toivoi sinusta ja Kirstistä parin tulevan, ja kyllä se tietysti minullekin aivan yhtä mieluista olisi, mutta..."

Hän pysähtyi ja mietti hetkisen, jatkaen sitten:

"Mutta minä olen tullut huomaamaan, että Kirstistä ei ole sinulle vaimoksi. Sinä tarvitset lujemman ja

kokoneemman ihmisen kumppaniksesi."

Ikäänkuin välttääkseen sitä myrkyllistä vastausta, joka tuntui Hannun kielellä pyörivän, sieppasi täti tyhjän olutkannun ja riensi toiseen tupaan. Hetkisen kuluttua huusi hän porstuasta:

"Hannu, tulisit auttamaan minua, että saamme kellarista olutta. Entinen on lopussa ja Vappu on juuri navetassa."

Yhdessä laskeusivat he etehisen perältä alas suureen kellariin. Täti kulki edellä kynttilä kädessä. Oluttynnyrien luo pysähtyessään virkkoi hän kuin jostakin mieleenjohtumasta:

"Minunpa pitää, kun kerran olemme paikalla, ilmaista sinulle eräs asia."

Hän meni kellarin perälle, antoi kynttilän Hannulle ja irrotti seinästä neliskulmaisen kiven. Sen takaa veti hän esiin pyökkipuisen lujasti raudotetun lippaan.

"Täällä säilytti Pietari vainaja liikoja rahoja", sanoi hän ja avasi kannen.

Siellä oli Eerikki pommerilaisen aikuisia pieniä brakteatteja, jotka kiiluivat kuin hopeanapit, Turussa ja Tukholmassa lyötyjä, Kaarlo Knuutinpojan ja Sturein vaakunoilla varustettuja aurtuoita eli äyrytisiä, muutamia Englannin noobeleita sekä kokonainen kasa rahaksi lyömättömiä hopeatankoja.

"Kun sinä olet ainoa miehenpuoli ja ikäänkuin isäntä talossa, niin pitäähän sinun toki tietää talon asiat", — puhui täti hiukan hämillään ja työnsi lippaan takaisin kätköönsä.

Hannu tunsu olonsa yhä tukalammaksi ja kun he tulivat ylös ja täti meni keittiötupaan, pujahti hän ulos. Häntä halutti jotenkin tyhjentää itseään ja ärtyisesti sormiaan naksutellen lähti hän kulkemaan Jokikatua torille päin. Kadun päässä kohtasi hän Kirstin, joka yksinään kulki kotiinpäin. Hannu pysähtyi hänen eteensä ja kasvinsisarukset silmäilivät ääneti toisiaan. Hannun katseessa oli jotakin ilkeää ja Kirstin kasvoille levisi heleä puna. "Kuinka hän onkaan kaunis", ajatteli Hannu, mutta itseään ärsyttäen virkkoi hän:

"Pidätkö sinä Kirsti minusta yhtään?"

"Mitä sinä sellaista kysyt?" vastasi Kirsti ärtyisesti.

"Niin vain, että kun Askenit naivat meidän laivan ja kun sinä seuraat siinä kaupassa mukana, niin puhuisit jonkun hyvän sanan minunkin puolestani, että minä saisin edelleenkin laivaa kulettaa."

Kirsti suuttui ja sai vedet silmiinsä.

"Hävytön!" sanoi hän ja yritti matkaansa jatkamaan.

Mutta Hannu sulki häneltä tien levittäen molemmat kätensä.

"Etkö mene siitä, senkin ilkimys!" tiuskui Kirsti ja nosti pienen kätensä lyödäkseen.

Hannulle muistui mieleen, kuinka hän ennen usein oli samalla tavoin Kirstiä kiusannut estäen häntä ovesta menemästä ja kuinka Kirsti oli aina samalla tavoin kohottanut kättään ja uhannut lyödä. Kuta enemmän Kirsti oli suuttunut, sitä kauniimmalta oli hän näyttänyt ja Hannulle oli aina lopuksi tullut halu kaapata hänet syliinsä.

"Entä jos minä rupeankin sinulle isäpuoleksi ja naitankin vain laivan Askeneille enkä sinua annakaan?" jatkoi hän.

Kirsti purskahti itkuun ja nojasi kasvonsa seinää vasten. Hannun valtasi äkkiä sääli ja katumus ja neuvotonna sopersi hän, laskien kätensä Kirstin olkapäälle:

"Kirsti, ethän suutu minulle, ethän?"

Mutta Kirsti riuhtasi itsensä irti ja lähti itkien juoksemaan kotiin. Hannu seiso hetken puolipimeällä ahtaalla kadulla ja katsoi hänen jälkeensä. Sekavin tuntein lähti hän sitten kulkemaan torin halki.

Raatihuoneen eteen tultuaan seiso hän vähän aikaa kahden vaiheella ja lähti sitten kulkemaan Raastuvankatua alas luostarikortteliin. "Menenkin Saunalaan ja, auta armias, jos joku saksalainen minua riitaan härsyttää!" päätteli hän itsekseen.

Siinä missä Raastuvankatu, tehtyään ensin jyrkän mutkan vasemmalle, päättyi luostarille johtavaan Yläkatuun, oli oikeanpuoleisessa kulmassa Pyhän Nikolauksen kiitän kivinen talo. Kaupungin suomalaiset sanoivat taloa tavallisesti Saunalaksi, sen yhteydessä kun oli suuri kivinen sauna kaupunkilaisten niinkuin matkustavaistenkin tarpeeksi. Kiltan avara, holvikattoinen oluttupa oli

porvarienvieluinen kokoontumispaikka. Siellä juteltiin kauppa-asioista ja valtiollisista tapauksista noina levottomina unionin aikoina. Mutta yhtä usein syntyi myöskin suomalaisten ja saksalaisten porvarienvielu kesken kiihkeää sananvaihtoa, johtuen solvauksiin ja tappeluihin, joista sitten raastuvanoikeudessa syntyi loppumattomia selkkauksia ja uusien riitojen aiheita.

Hannun sisälle astuessa istui parin honkapuisen pöydän ääressä joukko iäkkäämpiä porvareita. Toisessa tunti hän saksalaiset Grotten, van Harvenin ja Witten, toisen ympärillä istui suomalaisia: kauppias Mikael Lappalainen, tynnyrintekijä Niilo Murainen ja Pietari Veranleikkaaja, jonka nimi ilmaisi hänen ammattinsa. Kaikki kolme olivat he kunnianarvoisia raadin jäseniä ja keskustelivat sovinnollisesti saksalaisten kanssa Hannu katsahti kyräten viime mainittujen pöytään, mutta kun hän ei tuntenut ilmassa mitään käryä, otti hän siivosti paikan toisien suomalaisten parissa ja pyysi kannun olutta.

"Mikä hänen nimensä nyt taas olikaan?" kysyi Murainen Witteltä, joka vasta oli ollut Tukholmassa käymässä.

"Otto Rud, ja kuuluu olevan tunnettu kovaksi mieheksi."

"Taitaapa olla koko paholainen miehekseen. Eikö liene sama, joka viime kesänä kiskoi pakkoveroja Ahvenassa ja hävitti Porvoon? Silloin meillä turkulaisilla on syy pelätä pahinta, jollei rauhaa hetimiten saada aikaan."

"Siitä tuskin tämän sulan aikana tulee mitään", lausui Witte. "Kertoivat valtionhoitajan tahallaan pitkittävän sotaa ehtiäkseen usuttaa lyypekkiläiset tanskalaisten niskaan. Mutta siitä ei tule mitään, sen verran kuin minä lyypekkiläisiä tunnen", lopetti hän itsetietoisesti.

Sisään oli tullut pari uutta vierasta ja heistä toinen kertoi juuri tavanneensa erään köökarilaisen kalastajan, joka aamulla oli Korponvirrassa nähnyt ankkurissa suuren laivaston. Kaikki katsahivat toisiinsa ja Murainen virkkoi:

"Kunhan ei öölantilainen, Rudko se nyt hänen nimensä olikaan, olisi siellä vaaniskelemassa. Lieköhän linnalaisilla siitä tietoa?"

"On kyllä", ilmotti uutisen kertoja "ja kyllä he aina jokisuun vartioivat."

"Kovat on ajat", huoautti Murainen, "tuskin on venäläisestä viimeinkin rauhaan päästy, niin silloin alkaa juutilainen entistä pahemmin kimppuun käydä. Jos tätä menoa jatkuu, niin ei tässä kohta porvareillakaan ole muuta neuvoa kuin mennä takamaille kalastelemaan ja kaskea polttamaan."

"Minusta olisi parasta, että tanskalaisen annettaisiin vastaan häristelemättä kruunu pitää, kun omat miehet, minkä tämä Svante-herrakin, eivät kerta pysty valtakunnalle rauhaa hankkimaan", sanoi Lappalainen ja tyhjensi viivaisesti olutkannunsa.

"Tiesi häntä, olisiko sekään parempi", väitti Murainen vastaan. "Muistetaanpas vain, mitä vanhat ihmiset ennen juttelivat pommerilaisen ja Hannu Kröpelinin ajoista. Suo siellä, vetelä täällä. Parasta kaikista kun olisi oma kuningas ja sellainen, joka kykenisi pitämään oikeata isännyyttä valtakunnassa, ettei jokainen piispa ja linnanhaltia tuppautuisi vallasta riitelemään."

"Huonot on ajat, huonot ja levottomat ja herra ties milloin tässä saa tanskalaiselle viimeisenkin leipäkannikkansa luovuttaa", lopetti Murainen, joi oluensa loppuun ja varustausi lähtemään.

Häntä seurasivat vähitellen toisetkin vanhemmat miehet. Heidän sijalleen tuli nuorempaa väkeä, keskustelu kävi äänekkäämmäksi ja ilmassa alkoi tuntua riidankäryä.

Saksalaisten pöytään oli ilmestynyt myöskin Arent van Asken. Hän oli hakenut esille kiitän vanhan hopeamaljan ja sitä kohottaen huusi hän:

"Vanhan Lyypekin malja, pojat!"

Kannu lähti kiertämään ympäri pöydän.

"Olutta, tavernari", huusi Hannu, "mutta oikeaa turkulaista eikä mitään Lyypekin solkkua!"

Kun suomalaiset olivat saaneet tinatuoppinsa täyteen, kohotti Hannu omaansa ja huusi:

"Pyhän Henrikin ja Turun malja!"

— Was deiwel, pihä Heinrich, was ist's? — rähähti muuan humalainen hansalaiskesti.

"Se on olevinaan heidän suojeleuspyhimyksensä, jota he rukoilevat aina kun saavat saksalaisilta

selkäänsä", selitti Arent ja kaikki saksalaiset remahtivat nauramaan.

"Pippurista, pippurista, pippurista silmät on hansankestillä, nenä inkivääristä ja sydän kalmusjuurta",

alkoi heti sen jälkeen humalainen ääni suomalaisten pöydässä renkuttaa ja viimeisiä säikeitä hoilasi koko pöytäseura.

"Mutta tiedätekö, pojat, miksi hansan pippurivänneillä on sydän kalmusjuurta?" kysyi laulunalkaja.

"Minä tiedän", huusi Hannu, "minun mukanani lähetti Chonnert meidän arkkiteinille kalmusjuurta ja antoi minullekin aikamoisen palan, kehuen sitä kohmelonlääkkeeksi. Siitä minä päättelen, että saksalaiset..."

"Ovat aina kohmelossa", keskeytti toinen, "ja tarvitsevat kalmussydämen. Mutta inkiväärinenä, selittäkäpäs se, pojat!"

"Mite sine haastat, perkkele?" huusi muuan saksalainen.

"Entä mite sine maistat, teiveli, Lüipekin pippuriako?"

Läiskis! Suomalainen sai olutkannun vasten silmiään ja paikalla oli tappelu käynnissä. Tuopit sinkoilivat ilmassa ja pöydät ja lavitsat kaatuivat kolisten kumoon. Hannu karkasi ensimmäisenä saksalaisten keskelle ja tarttui kurkusta tummaveristä ja liukasliikkeistä Askenia. Tavernari koetti ärjyen ja jalkaa polkien hillitä tappelua, mutta kun hänen äänensä hukkuivat meteliin, ryhtyi hän, vikkellästi tappelijain välissä puikkelehtien, pelastamaan tinakannujaan, jotka hän keräsi tynnyrien taakse huoneen perälle. Pari kertaa yritti hän lähenemään sivuseinässä palavia kynttilöitä sammuttaakseen ne, mutta kun hänet kummallakin kertaa jotenkin rajusti työnnettiin syrjään, istahti hän tiskin taa tynnyrin nenään, katseli pää kallellaan tappelun menoa ja puheli läähättäen.

"Tapelkaa nyt sen paholaiset, niin, niin, iskekää vaikka pääkallot mäsäksi toisiltanne, niin vähemmän nahkanne syhy toisella kertaa. He, he, mäikyttäkää vain kuin ryssää ja Juutilaista, kyllä seinät kestävät."

Suomalaisia oli vähemmän ja he joutuivat alakynteen. Heti kun Hannu oli käynyt käsiksi Arentiin, oli hän saanut kimppuunsa kaksi muuta saksalaista. Ahtaalle puserrettuna ei hän voinut käyttää nyrkkejään ja vastustajansa nujersivat hänet pylvään ja kaatuneen pöydän väliin. Hänen pitkää tukkaansa kiskottiin ja nyrkiniskuja sateli hänelle vasten kasvoja.

Mutta tällöin saapui suomalaisille apua. Sisään työntyi kolme rotevaa tynnyrintekijän sälliä, ukko Muraisen väkeä, ja yhtä monta linnasta seikkailuille lähtenyttä, puolijuopunutta nihtiä. Hurjasti iskivät he saksalaisiin takaapäin ja nämä joutuivat nyt kerrassaan ahdinkoon. Piestyinä ja reveltyinä pujahtelivat he toinen toisensa jälestä ulos pimeälle kadulle.

"Hoi, tavernari, olutta voittajille!" huusi yksi nihdeistä, pyyhkien hihaansa nenästä valuvaa verta.

"Vai vielä olutta teille, senkin Juutilaiset! Ei tippaakaan muuta kuin menkää koreasti matkaanne!" ärjyi tavernari vastaan.

"Kuulkaas tätä pippurisaksaa! Lyödäänpäs, pojat, pohja oluttynnyristä ja työnnetään se pää edellä sinne likoamaan, niin oppii tekemään pilkkaa aika miehistä."

Nihti läheni uhkaavana tavernaria ja tämä näki parhaaksi täyttää tuopit.

"Mutta kyllä tämän kaiken korvata saatte, jos maassa vielä lakia ja oikeutta on", murisi hän ja meni akkunan luo muka ulos tirkistelläkseen.

"Siellä ne vartoovat ja kyllä maarin siellä selkänne lämmitetään, senkin könsikät", puhui hän kuin itseksensä.

"Hoi pojat, mennään ja puhdistetaan katu!" ja huutaen ja meluten syöksyivät suomalaiset ulos.

Vikkellästi seurasi tavernari viimeisen kintereillä ja paukkuen lentelivät takasalvat paikoilleen. Sitten sulki hän ikkunaluukut ja ryhtyi sisäoven kautta saapuneen vaimonsa kanssa siivoamaan huonetta ja korjaamaan taistelun jälkiä.

Pimeillä kujasilla vastustajiaan etsiväin suomalaisten huudot etenivät ja vähitellen palasi rauha Saunalan ympäristöön.

* * * * *

Hannu kuuli ympäriltään huutoa ja ähellystä. Hän oli likistettynä ahtaaseen loukkoon, hänen ylleen oli kumartuneena kuumasti hengittäviä kasvoja turvonneine poskineen ja vihasta kiiluvine silmineen. Toisten pään yli heristi Arent hänelle nyrkkiään eikä hän voinut itseään liikauttaa. Ulkoa työntyti sisään loppumaton jono nihtejä ja heidän huutonsa kävi yhä vahvemmaksi. Mutta huudon ja melun läpi kuului riuhtovien miesjoukkojen takaa yhtäkkiä Kirstin ääni. Se kirkui hätäisesti ja vihlovasti. Hannu riuhtasi irti päästäkseen ja — heräsi samassa.

Hän kavahti istualleen ja hieroi silmiään käsittämättä aluksi missä oli. Hänen ympärillään oli pilkkaisen pimeä. Kosteaa lämmin ja saunanhaju palauttivat vähitellen hänen mieleensä, että hän oli illalla kiitän talolta tultuaan ja turvonneita kasvojaan kaivolla valeltuaan pistäytynyt saunaan ja paneutunut vaate päällä penkille makaamaan.

Mutta jatkuiko unennäköä vieläkin, sillä ulkoa kuului meteli ja pauhina ja sen keskeltä naisäänen vihlovaa kirkumista? Hän syöksyi pihalle.

Tyrmistyneenä pysähtyi hän kaivon luo. Vieressä oleva Runsalan talo paloi ja Karvataskun piha oli valoisa kuin päivällä. Mutta mahtavia tuliloimoja näkyi joka taholta, punaten raskaan ukonpilven, joka lepäsi kaupungin yllä kuin verinen peite. Portti Karvataskun pihalle oli murrettu säpäleiksi ja sen ohi näki Hannu pitkin Jokikatua juoksevan puolialastomia miehiä ja mielipuolisesti kirkuvia naisia lapsi sylissä. Ihan portin vieressä näytti liikkumattomana makaavan puolialaston mies, jonka paljaita jalkoja tulenloimu valaisi. Ilman täytti erilaisista äänistä syntynyt kamala pauhina. Kuului hurjia huutoja, karkeasti karjuvia miesääniä ja kimeitä, vihlovia naisääniä. Jossakin lähistöllä riehui ja rapisteli kanalauma kuin ulospääsyä etsien ja sitä säesti viiltävä sianvingunta. Runsalan palavassa navetassa ammuivat lehmät epätoivoisesti ja siihen yhtyivät hullautuneina myöskin naapuritalojen elukat. Säännöttömästi soiden kumahtelivat kellot tuomiokirkon tornissa, linnassa päin jymähtelivät bombardit ja kartaunit, ja kaiken tämän sekavan metelin ja pauhinnan läpi kajahtelivat eri tahoilta pitkät, kumeat torventoitotukset.

Kaivon luo pysähtyessään täytti Hannun yksi ainoa tunne: että viimeinen päivä kaikessa kaameudessaan oli tullut. Kauhu jäykisti hänen jäseniään eikä hän tuntenut kykenevänsä mihinkään ryhtymään. Mutta Kirstin ääni kuului taas tuvasta, hätäntyneenä ja epätoivoisena. Hän vavahti ja syöksyi portaille. Keittiötuvan ovesta tunkeusi savua ja etehisen lattialla oli hän kompastua johonkin pehmeään. Siinä makasi vanha Vappu verisenä ja tukka hajallaan. Ovi asuintupaan oli selkosen selällä ja sieltä aukeni hänen eteensä seuraava näky: lähellä ovea, selin etehiseen, seisoi rautaryntäinen ja kypäripäinen mies, oikeassa kädessään loimottava tuohus ja vasemmassa kiiltävä pertuska. Peränurkassa olevan leveän perhesängyn uutimet oli revitty siekaleiksi, patja kiskaistu lattialle ja poikittain sen päällä makasi Gertrud-täti, kaulassaan ammottava pertuskan haava. Molemmat suuret kirstut oli murrettu auki ja sisällys syydetty lattialle. Toisen ääressä oli polvillaan samoin kypäripäinen mies, joka viskeli levitetylle liinalle hopeaesineitä. Kolmas kypäripää, kookas, punapartainen ja eläimellisen näköinen mies tapaili nauraen ja toruen Kirstiä, joka tukka hajallaan, silmät kauhusta jäykistyneinä ja yllään ainoastaan ohut palttinapaita, laajan pöydän takana vältteli ahdistajaansa. Tuohusta pitelevä mies nauroi ja huuteli toverilleen raakoja kehotussanoja. Arkun luona polvillaan askarteleva mies katsahti olkapäänsä yli ja huusi hänkin jonkun hoputussanan. Puheesta huomasi Hannu heidät tanskalaisiksi.

Yritettyään vuoroin kummankin pöydänpään ympäri päästä Kirstiin käsiksi, hyökkäsi punapartainen äkkiä pöydän yli. Kirsti kumartui silloin pöydän alle ja livahti sitä tietä etupuolelle, mutta kompastui punaparran pertuskaan, joka virui lattialla. Samassa oli ahdistajakin pöydän etupuolella, kaappasi Kirstin syliinsä ja istui lähättäen lavitsalle. Vanki riuhtoi itseään ja hänen hennon ruumiinsa pingottuneet piirteet näkyivät selvästi ohuen paidan läpi.

"Hannu, Hannu"! kirkaisi Kirsti samassa, nähdessään etehisessä savun keskellä kasvinveljensä.

Tuohuksenpitäjä yritti kääntymään oveen päin, mutta samalla iski Hannu puukkonsa hänen kaulaansa kypärin ja rintahaarniskan väliin ja tuohuksineen pertuskoineen kaatui mies raskaasti rymähtäen lattiaan. Arkun luona oleva mies kavahti seisalleen ja toinen heitti sylistään Kirstin, joka vierähti äitinsä viereen patjalle. Mutta Hannulla oli jo kädessään kaatuneen pertuska, jolla hän rajusti survaisi arkun luona olevaa Juutilaista kurkkuun, niin että tämä koristen nujertui seinän ja uunin väliseen loukkoon. Toinen sai juuri miekkansa tupesta, kun Hannu iski pertuskan kappaleiksi hänen kypäriään vasten. Täräyksestä huumautuneena vaipui mies polvilleen ja pudotti miekkansa. Hannu tempasi sen käteensä, löi ja pisti sillä sokean vimman vallassa punapartaista, joka ohkuen kaatui taapäin, niin että kypäri rämähti lavitsan reunaan. Samassa sammui tuohus.

"Kirsti, Kirsti, missä sinä olet?" lähätti Hannu.

Lattialta kuului Kirstin valitus ja voihkina. Keittiötuvan puolelta tunkeutunut savu täytti jo huoneen yläosan. Se laskeusi yhä alemmas ja kävi jo sietämättömäksi.

"Tule, rientäkäämme, muutoin palamme tänne!" hätäili Hannu ja hapuili eteensä.

Hän nosti Kirstin vasemmalle käsivarrelleen ja tanskalaisen raskas, verinen miekka oikeassa hyökkäsi hän savun läpi ulos pihalle.

Hän lasi Kirstin hetkeksi maahan saadakseen ilmaa keuhkoihinsa. Hän oli toiminut aivan vaistomaisesti ja koneellisesti eikä hän vielääkään käsittänyt mitä tämä kaikki merkitsi. Mutta harkitsemisiin ei ollut aikaa, sillä savu ja liekit alkoivat ahtaalla pihamaalla käydä sietämättömiksi. Runsalasta oli tuli tarttunut jo Karvataskunkin ulkokuoneisiin ja navetassa riuhtoivat ja möyryivät lehmät hermoja huumaavasti.

Ainoa pelastuksen tie oli portti. Hannu nosti uudelleen käsivarrelleen Kirstin, joka puolitajutonna nojasi hänen olkapäälleen ja kietoi hennot, paljaat käsivartensa hänen kaulaansa. Hän vavahteli ja värisi, ja hänen hiuksensa hivelivät Hannun kasvoja. Ja Hannusta tuntui yhtäkkiä pahalta, että hän koskaan oli voinut olla katkera Kirstille.

"Kuule, Kirsti, Pyhän Henrikin nimessä niinä pelastan sinut", sopotti hän Kirstin korvaan, tarttui miekkaan ja juoksi kadulle.

Torille päin ei ollut yrittämistäkään. Siellä vilisi tulen ja savun keskellä kypäripäisiä miehiä. Pertuskat, hilporit ja sotakirveet välähtelivät, kuului vihlovia hätähuutoja, raakaa karjuntaa ja pelottavaa ryskettä aivankuin kokonaisia rakennuksia olisi sortunut maahan. Vastapäätä oleva Pyhän Annan prebendatalo oli pimeä, mutta portti oli auki murrettu ja sisältä kuului melua ja ovien ryskettä. Pihalla vilahteli palavia tuohuksia.

Hannu juoksi taakkoineen purolle päin ja yritti sen vierustaa jokirantaan, mutta vastassa kiiluivat taas pertuskat ja kypärit ja hän lähti juoksemaan ylös tuomiokirkolle päin. Pikkusillalle tultuaan katsahti hän pitkin Kirkkokatua torille päin. Erästä palavasta talosta karkasi paitasillaan oleva mies lapsi sylissä kadulle, kiskoen kädestä vaimoan, jonka paita oli rinnan kahdalta revitty ja jonka avonaista tukkaa perässä juokseva Juutilainen tavotti kouraansa. He juoksivat Hannua kohti Pikkusillalle päin. Mutta viereisen talon portista tölmäsi samalle kadulle kypäriniekka ja survasi pertuskallaan miestä rintaan. Hän lyyhistyivät maahan, kierähti muutaman kerran ympäri ja jäi makaamaan sylen päähän lapsesta, jonka kimeä parkuna hukkuivat yleiseen pauhinaan. Perässä tuleva tanskalainen sai nyt vaimoa tukasta kiinni ja alkoi raahata häntä porttia kohti. Kun hän lyyhistyivät maahan, löi toinen sotilas häntä pertuskan varrella hartioihin, tarttui sitten käsipuoleen ja riuhtasi hänet seisoalleen. Yhdessä kiskoivat he sitten vaimon portista pihalle, josta toiset sotilaat meluten vierittelivät oluttynnyreitä kadulle. Etäämpänä vauhkotteli ja pyöri kadulla joukko hullautuneita lehmiä hännät ilmassa, kytkyen tyngät kaulassa, pärskien ja mylvähdellen. Pari tanskalaista hääteli niitä torille päin töykkien pertuskoillaan kylkiin. Ilmassa, joka keskiyön ajasta huolimatta oli käynyt paahtavan kuumaksi, tuntui veren hajua sekä kitkerää savun ja palaneen lihan käryä.

Kun Hannu yritti sillan yli, näki hän edessään kadun päässä joukon vihollisia, jotka kulman takaa tullen juoksivat siltaa kohti. Hän heittäisi nopeasti puroon ja piilottausi sillan alle, ja tömisten karkasi miesjoukko samassa hänen ylitsensä. Kyyröttäessään siellä tukalassa asennossa ja polvia myöten liejuun vajonneena valtasi Hannun hetkeksi raukea neuvottomuus ja tylsä välinpitämättömyys. Mutta sitä ei kestänyt kauan. Kirsti voihkasi hänen sylissään ja hän ryömi sillan alta esiin. Vihollisia ei näkynyt kirkon puoleisella kadun osalla, ainoastaan muutamia pakolaisia hiiviskeli siellä kirkkoa kohti. Hannu lähti taakkoineen juoksemaan samalle suunnalle. Hänellä välähti mieleen pyrkiä kirkkoon, sillä sitä paikkaa väistäisi varmaankin vihollinen. Mutta portin edustalle tultuaan kohtasi häntä julma pettymys. Joukko lähiseudun asukkaita oli ajatellut yhtä hyvää vihollisesta ja etsinyt turvaa tuomiokirkon muurien sisällä. *Domus clericorum'ista* oli sinne paennut joukko pappeja, avanneet kirkon ovet ja ryhtyneet yhdessä toisten pakolaisten kanssa palavasti rukoilemaan pyhimyksiä. Mutta silloin hyökkäsi joukko tanskalaisia kirkkoon ja säälimätön verilöyly, hävitys ja tempelin kalleuksien ryöstö alkoi. Verilöylyä jatkui parasta aikaa kirkkopihassa, kun Hannu yritti portista sisään. Miesten, naisten ja lasten ruumiita makasi hautakumpujen välissä ja toiset kiertelivät haavottuneina ja surkeasti valittaen. Eräälle hautakivelle oli kiivennyt iäkäs pappi, jonka paljaat, lihat sääret näkyivät mustan kauhtanan alta. Hänen kalju päänsä tutisi, hän ojensi kädessään olevaa ristiä ja huusi särähtelevällä äänellä: "*Aufer immensam, Deus, aufer iram.*" [Ota pois, Jumal', päältäm' julma vihas.] Eräs kirkkotarhassa riehuvista tanskalaisista tyrkkäsi hänet keihäänvarrella alas kiveältä ja toinen halkaisi hänen päänsä hilporinterällä. Kellot tornissa soivat yhtä mittaa ja tulipalojen synnyttämä tuulenpyörre riuhtoi torninhuipussa olevaa tuuliviiriä, joka levottomasti rämähdellen kieppui edestakaisin kuin lentoon pyrkien.

Kun Hannu pysähtyi kirkonportille, huomasi hänet porttiholvin toisessa päässä vartiana seisova tanskalainen ja hyökkäsi pertuska ojona häntä kohti. Hannu kääntyi kiiruusti vasemmalle ja lähti juoksemaan pitkin muurin vierustaa. Mutta nähdessään vihollisia myöskin edessään piispantalon ympärillä pysähtyi hän äkkiä, lasi Kirstin maahan ja hyökkäsi raivostuneena perässään juoksevan

tanskalaisen kimppuun. Tämä hölmistyi vainotun äkillisestä päällekkarkauksesta ja ennenkuin hän ehti tukevata taisteluasentoa ottamaan, oli Hannu lyönyt hänen pertuskansa sivuun ja survaissut miekkansa hänen nivusiinsa. Ulvahtaen kyyristyi tanskalainen muurinjuurelle ja Hannu nosti Kirstin uudestaan käsivarrelleen. Mutta minne paeta, sillä piispantalon luona olevat viholliset olivat jo huomanneet hänet? Napaturun varrella olevat puutalot paloivat jo ilmitulessa, joten suojelevia pimentoja ei tälläkään puolen ollut. Piispantalon takaa alkoi maaseutu peltoineen ja niittyineen ja siellä ammotti palavata kaupunkia vasten synkkä, läpäisemätön pimeys. Mutta sen helmaan oli Hannun mahdollon päästä, sillä piispantalolta karkasi häntä kohti karjuen kolme tanskalaista, jotka sulkiivat tien sinne. Vasemmalla kädellä oli ahdas "Pyhänruumiinkränti", joka johti kirkkotorilta alas jokirantaan. Sen varrella oli varmaan joku ulkokuone tulella, sillä kapea kuja oli savua täynnä. Kirsti kiljasi ja pusertui lähemmäs Hannua, nähdessään tanskalaisten lähenevän.

"Parempi vaikka savuun tukehtua kuin jäädä noiden petojen raadeltavaksi", sanoi Hannu ja hyökkäsi kujaan.

Hän puristi silmänsä kiinni ja mahdollisimman alas kumartuneena harppaili hän eteenpäin.

"Jesus Maria, minä tukehdu!" parkasi Kirsti.

Hänen kätensä herpausivat Hannun kaulasta ja: hänen ruumiinsa nytkähteli suonenvetoisesti. Miekka: kirposi Hannun kädestä, hänen korvissaan humisi ja räiski ja ohimot jyskivät kuin haletakseen. Hän tunsu tuossa tuokiossa vaipuvansa maahan, mutta puristi vielä vaistomaisesti Kirstiä rintaansa vasten ja ryömi eteenpäin.

Viime hetkessä pääsi hän ulos savusta ja näki edessään joen, jonka tyyni vesi kiilsi pikimustana tulipalojen valossa. Joukko pakenevia kaupunkilaisia juoksi pitkin rantaa parin ylempänä olevan veneen luo, joita toiset riuhtoivat irti. Sekavin päin ja kirvelevin silmin lähti Hannukin taakkoineen tavoittelemaan veneitä kohti, mutta ennenkuin hän pääsi luo, tunsu hän takaraivossaan ankaran täräyksen. Kaikki musteni hänen silmissään ja voihkaisten kaatui hän raskaasti maahan.

* * * * *

Ölannissa olevan Borgholman linnan haltija, Otto Rud, oli viikon päivät väijyskellyt laivastoineen Ahvenan ja Turun saaristossa samaan aikaan kuin Köpenhaminassa hierottiin rauhaa Hannu kuninkaan ja Svante Sturen välillä. Hänen laivastoonsa kuuluvat kaksi alusta ne olivat edellisenä sunnuntaina Karvataskun laivaakin ahdistelleet ja sen saaristossa oleskelusta olivat kalastajat kulettaneet Turkuun erilaisia ja ristiriitaisia tietoja. Arvatenkin oli Rud saanut tietoonsa urkituksi, että linnanpuolustusväki oli verrattain vähissä, että kunnollisia ampuma-aseita ja varsinkin ruutia puuttui ja että linnan päällikkö, Josef Pietarinpoika, oli poissa, sillä perjantaita vasten yöllä (2 p. elok. 1509) laski hän laivoineen linnan ohi ylös Aurajokeen ja päästi hurjat joukkonsa tulella ja miekalla riehumaan keskijön rauhassa lepäävään kaupunkiin.

Viisi vuorokautta viipyivät tanskalaiset kaupungissa jatkaen hävitystyötään voimattoman linnaväen silmien edessä. Kaikki portit ja ovet murrettiin, kirstut ja kaapit särettiin ja tyhjennettiin kalleuksistaan, elukat teurastettiin ja paistettiin suurilla kokkotulilla, joita oli viritetty torille ja kirkkopihan ensi yön tulipaloilta säästyneiden puurakennusten hirsistä. Olut ja viini vuoti virtanaan ja murhasta säästyneet, vangiksi otetut naiset pakotettiin ottamaan osaa näihin villeihin orgioihin, joita mässäävät sotilaat toimeenpanivat heidän kotiensa raunioilla ja omaistensa hautaamattomien ruumisten äärellä.

Tiistaina sulloivat kylläisiksi mässänneet viholliset ryöstösaaliin aluksiinsa ja siirtyivät Uudenmaan rannikolle tuhotöitään jatkamaan. Pilkkanauruja päästellen purjehtivat he linnan ohi, josta muutamilla voimattomilla laukauksilla koetettiin heidän matkaansa häiritä. Seuraavina päivinä alkoi sitten sieltä ja täältä ilmestyä pakolaisia, jotka arkoina ja kauhistuneina hiiviskelivät savuavilla raunioilla. Perjantaina tuli kaupunkiin myöskin piispa Johannes muutamien hänen luoksensa turvaan päässeiden kaniikkien ja arkkiteini Scheelen seurassa.

Moneen kauhunnäytelmään, sodan, ruton ja tulipalojen hävityksiin olivat tuomiokirkon harmaat muurit olleet todistajina ja sulkeneet sisäänsä pienen, lohdutusta etsivän joukon, jonka tuli ryhtyä tuhkasta uutta kaupunkia kohottamaan. Jykevänä ja totisena kohotti tuomiokirkko nytkin korkeata torniaan suitsevien raunioiden keskeltä, mutta surullisen näyn tarjosi sen sisusta kauhistuneelle piispalle ja hänen seuralleen. Vanha katedraali, Hemmingin ja Maunu Tavastin hellän huolenpidon esine, oli tällä kertaa tullut täydellisesti osalliseksi kaupungin kohtalosta. Että tempelikään ei ollut säästynyt raa'an ja saaliinhimoisen vihollisen temmellyksiltä, sen näki jo etäämpäinkin. Tuomiokirkon komea ja kallis kuparikatto, joka vasta pari vuosikymmentä oli auringonsäteitä heistellut, oli poissa. Kirkkopihassa oli nuotionjätteitä, likaa ja eläinten sisälmyksiä. Ruumiit ensi yön verilöylystä oli viskelty kasaan erääseen muurinloukkoon ja peitetty verisillä lehmänvuodilla.

Kirkko tuntui piispasta ja hänen seuralaisistaan pimeämmältä ja alakuloisemmalta kuin ennen, sillä poissa olivat kaikki sen kallisarvoiset ja välkkyvät koristukset. Hävityksen jälkiä näkyi kaikkialla. Vihkivesiastia oli kumossa ja sijaltaan työnnetty, uhritukit palasiksi murrettuina. Kuorien ovet oli väännetty paikoiltaan, useista oli lukot poissa ja seinistä oli kiskottu rautatankoja. Synkkinä ja kiihtyneinä kulkivat kapitulin jäsenet kuorista kuoriin tehden masentavia huomioitaan. Pyhän Johannes Baptistin kuorin lähellä oleva suuri vaskinen kastemalja oli kokonaan hävinnyt. Poissa olivat alttareilta hopeiset kalkit, kynttilänjalat ja kultaompeleiset alttariliinat. Pyhän Laurentiuksen kuorista oli Neitsyt Maarialta riistetty hänen kullattu kruununsa ja hopeinen manttelinsa ja surullisesti hymyili heitä vastaan alastomaksi riisuttu pyhä neitsyt Poissa olivat sen alttarilla parittain seisoneet hopeiset ristit ja kalkit sekä kallis Pyhän Laurentiuksen halsteri. Pyhänruumiin kuoriin astuessaan näkivät he kauhistuen, että Maunu Tavastin marmorikoristeinen hauta oli auki murrettu ja arkunkannesta kiskottu irti kuparilevyjä. Irti oli myöskin koetettu kiskoa, vaikka sitten kuitenkin paikalleen jätetty kuorin oikeassa seinässä oleva, Flanderissa valmistettu kallis kuparitaulu, jonka Maunu Särkilähti kaksikymmentä vuotta sitten oli toimittanut Maunu Tavastin ja Olavi Maununpojan muistoksi. Saman hävityksen alaisena oli ollut myöskin Pyhänmiesten kuori, jossa piispa Johannes oli valmistanut itselleen leposijan kahden edeltäjänsä, Maunu Särkilahden ja Laurentius Suurpään rinnalle. Ja niin edelleen kuori kuorittain aina pääkuoriin saakka. Sieltä olivat hävinneet suuret kandelaberit ja piispa Hemmingin kynttilänjalat, joissa olivat ympäri vuorokauden palaneet paksut, kierteiset vahakynttilät. Puuleikkauksilla ja intarsioilla varustetut piispan ja kaniikkien tuolit oli siirretty sijoiltaan ja ajelehtivat ympäri kirkon, toiset rikkoutuneina. Suuret ja kalliit kirkkofoliantit oli riistetty lukupulpetteihin kiinnitetyistä vitjoistaan ja useat niistä viety pois. Ja sama hävitystyö ylettyi sakaristoon ja sen yhteydessä olevaan kirjastoon. Piispan sauva ja hiippa monine jalokivineen olivat poissa ja paljon muuta kallista kirkon omaisuutta, mitä piispat vuosisatojen kuluessa olivat hankkineet ja hurskaat uskovaiset sielunsa autuudeksi lahjotelleet.

* * * * *

Vainajille, joiden ruumiit makasivat muurin juurella tai alastomina ja runneltuina ajelehtivat kaduilla, kaivettiin yhteinen suuri hauta kirkkotarhaan. Kun ilta-aurinko punasi kirkontornin tiiliä, nousi vanha, ontuva kellonsoittaja, joka kirkonlakassa nälänkuoliaana piillen oli välttänyt surman, torniin ja alkoi soittaa kelloja. Silloin kerääntyivät kaikki haudalle ja itse piispa ryhtyi siunaamaan vainajia.

Haudan partaalla seisovien joukossa oli myöskin Hannu. Saatuaan iskun takaraivoonsa oli hän maannut joenrannalla tainnuksissa aamunkoittoon saakka. Toinnuttuaan ja päästyään asemastaan selville oli hänen onnistunut vihollisen huomaamatta hiipiä pitkin rantaa piispanvainioon ja sitten ruispeltojen suojassa edelleen maaseudulle. Niin oli hän sitten kulkenut aina Marttilaan saakka, missä hän oli viettänyt nämä päivät muutaman tutun talonpojan luona.

Hän oli kuin pimeään rotkoon pudonnut, missä hän eli tylsänä ja mitään käsittämättä. Kuultuaan vihollisen poistuneen oli hän kuitenkin lähtenyt kaupunkiin, sillä perjantaiyölliset kauhunnäyt ja paikka, missä Kirsti oli häneltä riistetty, ikäänkuin vetivät häntä luokseen. Hän oli kauan istunut tylsänä jokirannassa ja kun kellot olivat alkaneet soida, oli hän kuin unissakäyden kulkenut kirkkotarhaan.

Piispan koettaessa puhua lohdutuksen sanoja masentuneelle joukolle, kiintyi Hannun katse erääseen muurin varjossa seisovaan nuoreen mieheen. Hän katsoi ja katsoi ja ikäänkuin sumun keskeltä selveni hänelle Arent van Askenin muoto. Mutta tuo kaunis tummaverinen nuorukainen oli nyt tuhkanharmaa ja hänen katseensa näytti aralta ja pälyilevältä. Huomatessaan väkijoukossa Hannun säpsähti hän ja tuijotti häneen kuin aaveeseen. Oman tilansa unhottaen valtasi Hannun sääli. Ehkä hänkin oli menettänyt kaikkensa tässä yleisessä häviössä? Vanha viha sulii pois Hannun sydäimestä, torstai-iltainen tappelu Saunalassa kohosi hänen mieleensä kuin paha uni ja hän tunsu tarvetta lähestyä entistä vihamiestään sekä tarjota hänelle sovinnon kättä.

Kun hautaustoimitus oli loppunut, etsi Hannu silmillään Askenia, mutta häntä ei näkynyt. Kierrettyään väkijoukossa tuli hän ulos portista ja pysähtyi Kirkkokadun suuhun tähystellen ihmeissään ympärilleen. Silloin laski joku kätensä hänen olalleen ja kun hän kääntyi, seisoi siinä ukko Murainen.

"Minä näin sinut haudalla enkä ollut silmiäni uskoa", sanoi hän Hannun kättä puristaen, "sillä minä ja muut, jotka silloin perjantaina pelastuimme veneisiin, kun sinä jäit rannalle makaamaan, luulimme sinun kuolleen tai joutuneen vihollisen valtaan."

"Mutta Kirsti, tiedättekö hänestä mitään?" kysyi Hannu kiiruusti kuin unesta havahtuen.

"Kyllä hän on turvassa, vaikka makaakin sairaana ja valittaa äitinsä ja sinun kohtaloa."

"Missä hän sitten on?" tiukkasi Hannu kärsimättömästi.

"Naantalissa, ja kyllä luostarisisarret hänestä huolta pitävät. Siellä on minunkin muorini ja muutamia

muita pelastuneita. Päästyämme jokea myöten turvaan, kulimme silloin yötä myöten Naantaliin ja saimme kaikki luostarissa katon päämme päälle. Ja kun pelättiin vihollisen sinnekin tulevan, lähetti abbedissa pari munkkia viemään kaikki käsillä olevat rahat Turkuun vainolaisen lepyttimiksi. Eikä vihollista sinnepäin kuulunut, vaikka koko luostari oli yötä päivää pelon ja kauhun vallassa, kun täältä yhtä menoa kaameat tulipalot loimottivat."

"Hänet siis joku pelasti, kun minä kaaduin?" kysyi Hannu, joka tunsu taivaalleen valonsäteiden pilkahtaneen, kuullessaan Kirstin pelastuneen.

"Nuori van Asken hänet kantoi venheeseen juuri kun olimme rannasta lähdössä", vastasi vanha tynnyrintekijämestari ja katsoi häneen omituisesti.

"Arentko?" lausui Hannu hitaasti ikäänkuin koettaen palauttaa muistiinsa jotakin hämärää ja haihtuvaa. "Niin. Mutta kuinka sinä oikein kaaduit? Eihän meidän kintereillämme pitänyt olla tanskalaisia."

"Minua lyötiin takaapäin päähän. Muuta en muista."

"Millä sinua lyötiin? Ei kaikei miekalla eikä hilporilla, sillä silloin et arvatenkaan siinä seisoi."

"Tottakai nyrkillä, koska minulla ei ollut verihaavaakaan päässä."

"Äsken kertoi Juutilaisen kaataneen sinut juuri kun hän juoksi paikalle. Silloin oli hän surmannut Juutilaisen ja temmannut Kirstin syliinsä."

Hannu mietti hetken ja sanoi sitten kuin havahtuen:

"Mutta silloinhan olisi Juutilaisen ruumis maannut minun vieressäni. Mutta mitään sellaista en nähnyt, kun aamuyöstä tulin tajuihini."

"Hm, se näyttää siis hyvinkin todenperäiseltä", sanoi Murainen kuin itsekseen.

"Mikä niin?" kysyi Hannu silmät suurina ja aavistaen jo puolittain asianlaidan.

"Että se olikin Asken, joka sinua löi", sanoi Murainen hitaasti. "Yksi meikäläisistä sen oli veneestä käsin huomaavinaan, mutta ei puhunut siitä mitään ennenkuin Kirsti itse alkoi Askenia siitä konnantyöstä syyttää."

"Kirsti?"

"Niin, merkkillistä kyllä, sillä veneeseen tuotaessa hän oli tainnuksissa ja luostariin tultuamme houraili vielä pari päivää. Ja houriossaan hän alkoi Askeniakin syyttää eikä sallinut häntä silmiensä edessäkään. Silloin kertoi tapauksen näkijäkin huomionsa ja kun me aloimme katsoa karsaasti Askenia, katosi hän pari päivää sitten kokonaan joukostamme."

"Minä luulin nähneeni hänet täällä haudalla", sanoi Hannu ihmeissään.

"Kyllähän saksalaiset ovat sinua vihanneet", sanoi Murainen, "mutta tuollaista konnantyötä ei senhän olisi odottanut. Kyllä kai siihen on täytynyt olla syvempääkin syytä kuin kauppakateus."

He kulkivat äänettöminä Kirkkokatua alas. Useimmista puurakennuksista oli jäljellä vain tuhkaa ja kekäleitä korkeiden kivijalkojen välissä. Alastomina ojentuivat hävityksen keskellä valkoisiksi kalkitut uunit taivasta kohti. Kadulla ajelehti halpa-arvoisempia talouskaluja, vaaterääsyjä, kekäleitä ja tuhkaa. Ilmassa tuntui kydönomainen tuoksu.

"Olisin minäkin suonut jo levossa kuolevani, mutta alusta täytyy vielä alkaa", sanoi Murainen huoaten. "Tämä on nyt kolmas kerta, jolloin talostani ei ole muuta jäljellä kuin kivijalka. En ollut paljon päälle parinkymmenen vuoden, kun Konrad-piispan aikana tällä tavoin lähes koko kaupunki meni tuhaksi. Kun siitä oli päästy elämisen alkuun, tuli rutto ja vei puolet kaupungin asukkaista ja niiden joukossa oli minun ensimmäinen vaimoni. Kahdeksantoista vuotta sitten, Maunu-piispan aikana, meni taloni samoin kuin suurin osa kaupunkia taas tuhaksi ja kun uusi talo oli saatu pystyyn, sai vanhin poikani surmansa Viipurin pamauksessa. Ja nyt vanhoilla päivillään piti nähdä vielä tämä kaikista kauhein hävitys. Kuningas, kuningas pitäisi olla, joka rauhan maahan turvaisi."

Torilla erosi Murainen Hannusta ja meni raatihuoneelle, jonne haudalla olleet kokoontuivat neuvottelemaan, mistä laidasta ja millä keinoin elämä oli uudelleen alettava. Mutta Hannu päätti heti suoraa päätä lähteä Naantaliin.

Kirsti oli vielä sairaana, vaikka ei hourannut enää. Hän oli tavattoman kalpea ja hänen lapselliset silmänsä olivat kuin suurentuneet. Sellaisena näytti hän Hannusta entistä kauniimmalta.

Kasvinveljen nähdessään huudahti Kirsti hämmästyksestä samalla kuin heikko puna kohosi hänen kasvoilleen. Kun Hannu kumartui hänen puoleensa, kietoi hän kätensä hänen kaulaansa, mutta purskahti sitten itkuun ja sanoi:

"Annatko sinä, Hannu, minulle koskaan anteeksi, kun minä olen ollut sinulle niin ilkeä? Sinua minä olen aina rakastanut, mutta kun meitä pidettiin aina toisillemme kuuluvina, tahdoin minä näyttää, ettei se niin vain itsestään selvää ole. Arent on konna enkä minä tosissani ole hänestä koskaan välittänyt, vaikka sinua kiusatakseni olenkin ollut hänestä pitävinäni. Olen rukoillut sitä Jumalan äidiltä anteeksi ja sinun ja äidin sielujen puolesta olen rukoillut, sillä luulin sinunkin saaneen surmasi."

Hannu pyyhki kyyneleitä hänen silmistään ja tunsu rinnassaan samanlaisen onnen tulvahduksen kuin pari viikkoa sitten märskorilla seisoessaan ja kotikaupunkia lähestyessään.

"Älä itke, Kirsti", kuiskasi hän, "alotamme elämän uudestaan ja kaikki muuttuu vielä hyväksi."

"Mutta äiti, äiti!" purskahti taas itkuun Kirsti, jonka mieleen oli palannut kaamea kuva äidin kuolemasta, "hän ei päässyt edes siunattuun maahan lepäämään."

"Minä kaivan tuhkan seasta hänen jäännöksensä ja toimitan ne hautaan", sanoi Hannu edes jollakin Kirstiä lohduttaakseen.

Samalla juolahti hänen mieleensä jotakin ja hän huudahti:

"Kuulehan, Kirsti, tiedätkö missä äitisi sälytti liikoja rahoja?"

"En!" vastasi Kirsti ihmeissään. "Kellarin peräseinässä. Minulle näytti hän ne silloin torstai-iltana", sanoi Hannu hieman punastuen. "Vihollinen ei niitä tietenkään ole löytänyt eikä tulikaan ole voinut niitä tuhota. Niistä annamme heti osan luostarille, että sisaret pitävät esirukouksia tätivainajan sielun puolesta. Ja kun saamme elämän ennalleen, niin annamme lisää, eikö niin?"

Kirsti tyyntyi jonkun verran, sillä häneen vaikutti yhtä paljon Hannun luottava ja toivorikas mieli kuin hänen ehdotuksensakin. Itse asiassa olikin Hannussa yhtäkkiä uudelleen herännyt pulppuileva elämänhalu, joka houkutteli häntä työhön ja toimintaan.

Kirstin käsiä pidellen lausui hän:

"Lähden heti Turkuun ja ryhdyn puuhaamaan meille uutta asumusta. Siksi kun se valmistuu, paranet sinäkin. Käyn joka ilta kirkossa rukoilemassa Pyhää Henrikkiä sinun puolestasi."

Kirsti hymyili raukeasti vastaan ja täynnä elämänintoa palasi Hannu Turkuun.

Ennen kuukauden loppua alkoi pieni pääkaupunki jälleen nousta tuhkastaan, kuten niin monta kertaa ennenkin nelisatavuotisen olemassaolonsa ajalla. Tuhosta pelastuneet porvarit, niin suomalaiset kuin saksalaisetkin, liittyivät toisiinsa ja yhteisvoimin käytiin työhön käsiksi. Ensinnä korjattiin vilja kaupungin ympärillä olevilta pelloilta ja sitten ryhdyttiin rakennustöihin. Rohkeutta lisäsi se, kun Tukholmasta saapui viesti, että rauha Tanskan kanssa oli saatu toimeen. Ja kun toiset paukuttelivat varstoja riihissä, tupruttelivat toiset tuhkaa ilmaan, peratessaan palaneiden rakennusten perustuksia. Jokea pitkin laskettiin alas hirsilauttoja, kirveet ja sahat olivat käynnissä aamusta iltaan ja porvarien, munkkien, linnannihtien ja lähiseudun talonpoikain yhteisponnistuksilla alkoi kohota talvensuojia kodittomiksi joutuneille. Mutta moni perhe oli kokonaan joutunut surman omaksi, toisista pelastunut vain kuin ihmeen kautta joku perheen nuorimmista jäsenistä, ja siksi moni tuvanuuni jäi vielä vuosikausiksi entisen kodin raunioilla alastomana törröttämään. Moni kauhun yönä pakoon päässyt porvari jäi myöskin ainaiseksi maalle, pitäen talonpojan elämää metsien suojassa turvallisempana kuin oloa kaupungissa, jota viholliset, rutto ja tulipalot alituisesti etsiskelivät.

Hannu oli todellakin löytänyt kellarinseinästä rahalippaan koskematonna ja innolla puuhasi hän uutta asuinrakennusta palaneen tilalle. Sunnuntaisin retkeili hän aina Naantaliin ja iloisena kuvaili vähitellen toipuvalle Kirstille, kuinka uuden tuvan seinät kohosivat valkoisina ja puhtaina. Marraskuun lopulla oli se valmis sekä varustettuna välttämättömillä talouskaluilla. Kirsti oli nyt siihen määrään parantunut, että hän muutti Turkuun ja joulunaattona heidät sitten vihittiin avioliittoon.

Niin alkoi heidän yhteiselämänsä täynnä valoisaa luottamusta tulevaisuuteen. Mutta eheää ja pitkäaikaista onnea ei heille oltu suotu. Kuten niin moni muukin sortuivat he levottoman ja ristiriitaisen murrosajan myrskyihin, jotka raivasivat tietä uudelle aikakaudelle. Se syntyi tulen ja veren keskellä ja vaati paljon uhreja. Monet piispoista ja muista valtaherroista saivat epätoivoista uhkapeliä pelattuaan ja omantuntonsa kanssa aikansa tingittyään astua toinen toisensa jälkeen mestauslavalle, ja monet

niistäkin, jotka huomaamattomissa elivät, sortuivat muuten ajan rattaiden alle.

Kirsti ei tuon kauhun yön jälkeen koskaan enää palannut ennalleen. Kalpeana ja hiljaisena liikkui hän askareissaan, kävi ahkerasti kirkossa rukoilemassa ja tyrskähti usein ilman näkyvää aihetta itkemään. Hän näki kaameita unia ja ennusti verisiä aikoja ja toisinaan yöllä saattoi hän äkkiä kirkaista ja takertua Hannun kaulaan, sillä lattian alta oli hän kuullut äitinsä valitushuudon. Ja kun Kirsti parin vuoden kuluttua synnytti tyttären, joka kuitenkin muutaman viikon vanhana kuoli, kääntyi hänen elämänsä entistä enemmän sisäänpäin.

Hannu koetti toimia tarmonsä takaa ja saada Karvataskun kauppaaliikettä ennalleen. Mutta metelinen aika tuhosi jämästä sen mitä rauhallisella työllä rakennettiin. Hannu kuninkaan ja Svante Sturen sijalle oli tullut Kristian II ja Sten Sture nuorempi, jotka uudistivat saman verisen leikin Ruotsin herruudesta kuin edeltäjänsäkin. Sodan takia kävi kauppa huonosti ja porvariensa asema Turussa oli sitäkin tukalampi, kun linna sai niin päällikökseen kuin miehistökseen tylyjä muukalaisia, jotka kaikella tavalla rasittivat kaupunkia. Laiva, jonka Hannu suurilla ponnistuksilla oli saanut kuntoon, joutui Tukholman retkellä vihollisen saaliiksi ja kohta sen jälkeen kuoli Kirsti lapsivuoteeseen. Silloin myi Hannu talonsa ja jakoi rahat tuomiokirkolle sekä Naantalın luostarille, joissa tuli pitää esirukouksia hänen omaistensa sielujen autuudeksi. Itse otti hän vastaan laivurintoimen, jota Kuusiston linnanvouti oli hänelle tarjonnut.

* * * * *

Päivä alkoi valjeta — toukokuun 23 päivä 1522. Nukuttuaan vain muutaman tunnin nousi Hannu laivankannelle, jossa maston juurella seisoı ainoastaan yövartia liikkumaton ja sarkakauhtanaansa kääriytyneenä. Luotoja ja salmia peitti vielä usvainen hämy ja laiva keinui hiljalleen mainingissa. Ympärillä lenteli kalalokkeja ja triiek! triiek! huutelivat toisilleen valkorintaiset tiirat. Etäämpää kuului hylkeen omituinen, surumielinen juorotus. Lähimmällä luodolla näkyi vaalenevaa taivaanrantaa vasten savupatsas, joka harmaasta kalastajamökistä nousi kuin suoraan kalliosta. Se kallistui länttä kohti ja siihen hetken tuijotettuaan sanoi yövartia:

"Rupeaa idästä tuulemaan. Taidamme tästä piankin päästä liikkeelle, kun jäätkin ovat yöllä hävinneet näkyvistä."

Hannu ei vastannut mitään. Hän seisoı laivan parrasta vasten ja tuijotti aaltoihin, jotka hiljaa liputtelivat laitoihin. "Tänään minä siis saan tulla luoksenne", sanoi hän itsekseen, ajatellen Kirstiä ja lapsiaan sekä äsken näkemäänsä unta. Kirsti oli keinunut läpikuultavalla pienellä jäälautalla, pidellen kummallakin käsivarrellaan pientä äskensyntynyttä, ja kaikki kolme he olivat viittoneet hänelle. Laiva oli täysin purjein kiitänyt kohti, mutta jäälautta oli paennut edellä, kunnes laiva oli yhtäkkiä ankarasti tärähtänyt ja alkanut vajota, jolloin lauttakin oli kadonnut aaltoihin. "Ei minulla täällä enää mitään olekaan, mielelläni minä jo tulen luoksenne", lopetti Hannu mietteensä, kun kuuli samassa kannelle johtavien portaiden narisevan jonkun askelista.

Luukusta kohosi vähitellen näkyviin pitkään, mustaan kaapuun ja mustaan samettipähineeseen puettu mies, jonka ikää oli vaikea ulkonäöstä päätätä. Hänen hienopiirteisissä parrattomissa kasvoissaan ja koko olemuksessaan oli jotakin nuorekasta ja hentoa ja samalla sentään vanhaa ja väsähtänyttä. Silmät olivat raskaat ja uneksivat ja ohimoilla näkyvä tukka oli harmaa. Hän oli piispa Arvid Kurki, joka varhaisimmassa nuoruudessaan oli saanut olla todistajana kamalaan näytökseen isänsä kartanossa Laukossa ja joka nyt alun toistakymmentä vuotta oli seisonut Suomen kirkon peräsimmä, koettaen sitä parhaimpansa mukaan ohjata ajan myrskyissä. Varjellakseen pahemmilta onnettomuuksilta kirkkooan ja kansaansa, jonka etujen ensimmäinen ja lähin valvoja hän edeltäjänsä tavalla tunsı olevansa, oli hän koettanut osottaa kuuliaisuutta tyrannia kohtaan. Mutta lopulta oli se tie käynyt mahdottomaksi kulkea ja pari kuukautta sitten oli hän julkisesti liittynyt kuninkaan vihollisiin ja antanut apuaan Kustaa Vaasan joukoille, jotka piirittivät Turun linnaa. Mutta kun Söyrinki Norby lähestyi tanskalaisen laivastonsa kanssa Turkua, silloin oli piispa tuntenut Kuusiston turvattomaksi ja lähtenyt maitse Etelä- ja Pohjanmaalle, mukanaan muutamia kaniikkeja sekä Turun seudun aateliskartanoista joukko rouvia ja neitoja, jotka eivät tahtoneet jäädä alttiiksi vihollisen väkivallalle. Hannu, oli läpi saariston ja tanskalaisten nenän editse tuonut laivan Närpiöön, jossa piispa seurueineen oli eilen noussut siihen purjehtiakseen Ruotsiin. Sumun ja ajojaiden takia oli kulkeuduttu Korsnäsin saaristoon ja ankkuroitu yöksi lähelle Bergötä.

"Kuinka näyttää, voimmeko tänään jatkaa matkaa paremmalla menestyksellä?" kysyi piispa Hannua tervehdittyään.

"Näyttää rupeavan idästä tuulemaan ja silloin me saamme myötätuulen tai hyvän laitassen, jos pyrimme Upplannin rannikkoa kohti."

"Parempi olisi sinne päästä. Mutta luuletteko ennen iltaa voitavan sitä matkaa suorittaa?"

"Riippuu siitä minkälaisen tuulen saamme ja kuinka paljon ajojäästä on vastusta."

Piispa käveli muutamaan kertaan ääneti laivan kannen yli ja sanoi sitten enemmän itseksensä kuin Hannulle:

"Niinköhän me kunnialla pääsemme toiselle puolen merta? Pahat aavistukset täyttävät mieleni ja minusta tuntuu väkisinkin kuin näkisin viimeisen päiväni valkenevan. Jumala ja kaikki pyhät meitä suojelekoot!"

Hän laskeusi takaisin kannen alle ja Hannu ajatteli: "Hän tuntee sen myöskin."

* * * * *

Kun aurinko alkoi punata kallioilla kasvavia kääkkyräpetäjiä, oli tuuli paisunut siksi, että saattoi vetää purjeet ylös. Peräkajuttaan sijotetut naisetkin olivat jo nousseet ja kun piispa itse oli toimittanut aamurukouksen ja jakanut ehtoollisen kaikille mukana olijoille, nostettiin ankkuri ja laiva lähti liukumaan ulos saaristosta.

Ulapalle päästyä tuuli kiihtyi kiihtymistään ja kun jäitäkään ei pahemmin ollut näkyvissä, näytti matka käyvän mitä suotuisimmin. Puolenpäivän aikana kiihtyi tuuli myrskyksi ja laiva tuntui kulkevan kuin lentäen aallon harjalta toiselle.

Auringon laskiessa alkoi näkyä Ruotsin rannikko, mutta samalla ilmestyi myöskin tielle yhä useammin jäälauttoja, jotka itätuuli oli tälle puolen ajanut. Kuta lähemmäs saaristoa tultiin, sitä vaivaloisemmaksi kävi kulku. Hannu itse seisoi peräsimestä ja jännitti korviaan kuullakseen myrskyn ulvonnalta märskorilla olevan tähystäjän huutoja.

Kun oli juuri onnellisesti kierretty suuri jäälautta, ryskähti laiva äkkiä ja pysähtyi täydessä kulussaan, niin että pari takimmaista vanttia rusahti poikki. Oli siis ajettu karille.

Aallot ja jäälohkareet pieksivät vasenta laitaa ja laiva kallistui arveluttavasti toiselle kylelleen. Kajutasta kuului huikeita parkaisuja ja piispa sekä kaniikit nousivat kalpeina kannelle, kaskettiin nopeasti molemmat veneet vesille, vaikka pelastuksesta ei suuria toiveita voinut ollakaan.

Toinen vene, johon laskettiin yksitellen kaikki naiset, ja joka ensinnä lähti neljän laivamiehen soutamana liikkeelle, ajauti muutaman sylen päässä laivasta jääteliä vasten ja kaatui kumoon. Ainoastaan pari miehistä pelastui jäälohkareelle, josta he kuitenkin pian kierähtivät alas ja katosivat näkyvistä.

Toiseen veneeseen laskeusivat piispa miesseuralaisineen, kaksi jälellä olevaa laivamiestä ja Hannu. Heidän kulkunsa jääteliiden välissä ja kovassa aallokossa onnistui aluksi paremmin.

Parin virstan päässä edessä oli Öregrundin ranta ja sitä kohti ohjasi Hannu venettä. Aivankuin aamulla lähdetessä nouseva, punasi nyt laskeva aurinko edessä olevan saaren kääkkyräpetäjiä. Mutta Hannu, joka tähysti veneen edessä kelluvia jäätelejä, luuli näkevänsä siellä Kirstin keinuvan ja viittovan häntä luokseen, ja hänellä oli varma tunto siitä, etteivät he rannalle pääse. Kun maalle oli enää puolen virstaa, pusersi kaksi raskasta jäälohkareta veneen väliinsä, Sen laidat rusahtelivat ja kun jäätönkit viskausivat erilleen, alkoi vene täyttyä vedellä. Hannu katsahti piispaan, jonka harmaa tukka liehui tuulessa ja joka alistuvan näköisenä näytti rukoilevan itseksensä, sillä hänen huulensa liikkuvat hiljaa.

Hannu tunsu itsensä ihmeen rauhalliseksi ja kun vene muutaman sylen päässä jääteleistä alkoi upota ja hän joutui veden varaan, katsahti hän kuin osaveljeensä vielä kerran piispaan, jonka mustan kaavun liepeet poimuilivat veden pinnalla. Sitten viskasi aallonärjy heidät kauemmas toisistaan, ja niin vaipui Hannu Kimalainen yhdessä Suomen viimeisen kirkkoruhtinaan kanssa Pohjanlahden aaltoihin.

* * * * *

Samana päivänä tyhjensivät Kuusiston piispanlinnan rikkaista aarteistaan Söyrinki Norbyn saaliinhimoiset joukot, jotka edellisenä päivänä olivat riehuneet turvattomaksi jääneessä Turussa. Hannu Kimalaisen rakentama tupa samoin kuin suurin osa kaupunkia oli kerran taasen palanut poroksi ja oli asukkaista tyhjänä. Linnan valleilla riippui Junker Tuomaan hirtättämiä suomalaisia ja ryöstäen, raiskatun, polttaen ja murhaten levisivät tanskalaiset maaseudulle.

Verisenä nousi taivaanrannalle uuden ajan aurinko.

Murrosajan mies

Maa oli jo sulana, ilmassa oli lauhkea tuntu ja tuomiokirkon sekä kapituli- ja koulurakennuksen katoilla räpsähtelivät naakkojen siivet. Piispantalossa, joka oli koillispuolella parikymmentä askelta kirkonmuurista, loimotti ilta-auringon säteissä punaiseksi maalattu porttitorninkatto kuin suuri rovio. Portissa oli vilkas liike, yhtä menoa kulki siitä sisään ja ulos pappeja, munkkeja, aatelismiehiä ja talonpoikia. Arastellen puikkelehti muiden kulkijain lomitse räpsyisiä naisia lapsi käsivarrellaan sekä rampaantuneita miehiä kainalokepein tai sokeita kalvakan lapsukaisen taluttamina, sillä oli perjantapäivä ja silloin jakeli piispa almuja köyhille. He eivät menneet pääovesta sisälle, kuten muut, vaan kiersivät pihalle odottamaan, kunnes piispa vanhus tulisi ulos heidän luoksensa.

Piispa Martti Skytte, dominikaanimunkiston entinen ylivikarius, istui työhuoneessaan raskaassa, korkeaselkäisessä nojatuolissa. Hän oli puettu dominikaaniveljen yksinkertaiseen mustaan kaapuun, jota hän arkioloissa vieläkin käytti, ja ainoastaan rinnalla riippuva kultainen risti osotti hänen korkeata arvoaan. Hänen sileäksi ajetut kasvonsa kirkkaine sinisine silmineen tekivät lapsenomaisen vaikutuksen, mutta mustan kalotin alta olkapäille valuva tukka oli läpeensä harmaa. Ikkunan edessä oli kirjotuspulpetti ja sen ääressä istui iäkäs sihteeri Johannes Erasmi sekä teinin puvussa oleva nuori Agricola, joka toimi piispan kirjurina. Uunin luona penkillä istui harmaapartainen taloudenhoitaja.

"Hyvä on, hyvä on, kirjoitan sitten sen alle yhdessä toisten kirjeiden kanssa", sanoi piispa Agricolalle, joka juuri lopetti vasta kirjottamansa kirjeen lukemisen. "Laskekaahan sisään seuraava odottaja", nyökäytti hän taloudenhoitajalle päätään.

Huoneeseen astui keski-ikäinen, köyhästi puettu ja laiha pappismies. Hän kumartui suutelemaan esimiehensä pientä ja valkoista kättä, jonka etusormessa kimalteli leveäkantainen, Pyhän Henrikin kuvalla varustettu piispansormus.

"Valituksiako, poikani?" kysyi piispa vanhus ja hänen suunsa ympärille ilmestyi tuskallinen piirre.

"Niin, teidän isällisyytenne", myönnytti pappi aralla ja valittavalla äänellä. "Kymmenysosuuteni viime vuodelta ovat vielä suurimmaksi osaksi saamatta ja ruokaveron tältä vuodelta olen ainoastaan kahdesta talosta saanut."

"Onko seurakunnassa niin suuri köyhyys?" kysyi piispa jotakin sanoakseen, vaikka hän arvasikin syyn.

"Ei läheskään", kiiruhti pappi selittämään, "mitäs vielä, sillä viime kesänähän saatiin harvinaisen hyvä sato. Mutta talonpojat eivät tahdo maksaa sen jälkeen kun kuninkaan asiamiehet korjasivat kirkon hopeat ja toisen kelloista. Sanovat sen olevan kuninkaan tahdon, ettei papeille enää veroa makseta. Olen heitä pannallakin uhannut..."

"Pannallako?" keskeytti piispa vakavasti.

"Niin, teidän isällisyytenne, pelotellut vain olen, mutta sekään ei ole auttanut."

"Antakaa sellaisten uhkausten olla, pannan aika on ollut ja mennyt eikä kuningas, kuten kyllä tiedätte, sellaista hyväksy."

"Mutta entäs pyhä isä Roomassa?" uskalsi pappi hiljaa väittää.

"Hm, kuningas on meitä paljon lähempänä, poikani", sanoi piispa kartteliaasti. "Ja siksi toiseksi ei kuningas myöskään hyväksy eikä salli, että talonpojat jättävät pappinsa leivättömiksi. Siitä asiasta olemme juuri kirjottaneet kuninkaalle ja hän kyllä laittaa niin, että se asia tulee korjatuksi. Ilmottakaa se ynnä minun varoitukseni ohella seurakunnalle."

Kun pappi viipyi vielä huoneessa, kysyi piispa:

"Mutta kenties sinua painostaa kovempikin hätä?"

"Kyllä, tai ei niinkään minua itseäni kuin..."

Hän vaikenä punastuen.

"Hm, sinulla on siis perhettäkin?"

"On", sanoi pappi maahan katsoen, "enkä minä suinkaan ole ainoa", yritti hän puolustautua.

"Kyllä tiedän, kyllä tiedän", keskeytti piispa. "Onko perhe sinun luonasi pappilassa?"

"Ei, eihän toki, sillä piispa Hemmingin statutithan kieltävät sen", ehätti pappi selittämään.

"Hm, hm, niin kyllä, mutta mitäs kanoninen laki siinä asiassa säätää?"

Pappi katsoi vaieten jalkoihinsa. "Se kieltää papilta kokonaan yhteyden vaimon kanssa, sekä julkisen että salaisen", sanoi piispa, "ja Hemmingin statutit ovat vain hätäkeino, joka koettaa korjata tuon vanhemman määräyksen rikkomisista. Mutta jos nyt kerran on hankkinut lapsia maailmaan, niin eiköhän jumalallinen laki, joka on näitä molempia vanhempi, velvota niistä myöskin huolta pitämään? No niin, jos hätäsi on kova niin taloudenhoitajani tuossa saa tehdä hyväksesi niin paljon kuin katsoo muilta tarvitsijoilta liikenevän."

Hän ojensi kätensä papille, joka yhdessä taloudenhoitajan kanssa jätti huoneen. Piispa käveli muutaman kerran lattian yli, istui sitten entiselle paikalleen ja sanoi huoaten isä Johannekselle:

"Milloin nämä ristiriidat loppunevat? Tarkastusmatkoillani olen melkein jokaisella papilla huomannut olevan lapsia, joita he eivät uskalla luonansa pitää. Mutta ehkä pian tulee se aika, jolloin he julkisesti saavat mennä avioliittoon ja elää oikeata perhe-elämää. Minun aikani on vielä puolinaisuuden aikaa eikä Jumala ole minua asettanut uusia uria avaamaan, sen minä kyllä itsestäni tunnen."

Sisään astui nyt muuan dominikaanimunkki, jolla oli side otsan ympärillä ja kaapu useammasta kohti repeytynyt. Haikealla äänellä alkoi hän valittaa, kuinka häntä keruumatkalla ollessaan markkinarahvas Halikossa oli pahoinpidelty ja kuinka kuninkaan veronkantaja oli hänet sen jälkeen väkisin kulettanut Turkuun.

"Mutta onhan sinulla, poikani, kai tieto siitä, että kuningas on kieltänyt munkkeja keruulla kulkemasta muina kuin kymmenenä viikkona vuodessa? Nyt on luvaton aika ja vouti on siis noudattanut vain kuninkaan käskyä estäessään sinua toimessasi", vastasi piispa.

"Mutta pitääkö meidän totella enemmän kerettiläiskuningasta kuin pyhää isää Roomassa?" sanoi munkki kiivaasti.

"Siinä ollaan taas, poikani", huokasi piispa. "Mutta voitko sinä, joka olet minua kolmekymmentä vuotta nuorempi, vakuuttaa minulle, että näissä meidän oloissamme on viisaampaa ja Jumalalle otollisempaa totella enemmän pyhää isää Roomassa kuin kuningasta?"

Munkki pysyi vaiti. Piispa jatkoi:

"Minä en ymmärrä muuta kuin kehottaa sekä sinua että muita veljiä pysymään luostarissa ja lähtemään maaseudulle ainoastaan luvallisena aikana."

"Mutta luostarihan on työpöytä tyhjä ja jos meidän harvojen, jotka olemme pysyneet munkkilupauksellemme uskollisina, täytyy siellä värjötellä, niin kuolemme me nälkään", väitti munkki.

"Hm, sekin on totta", myönsi piispa ja katsahti epäroiden taloudenhoitajaansa, joka sillä välin oli palannut huoneeseen. Tämä pudisti päätään.

"Olen itsekin tällä haavaa voimaton teitä aineellisesti auttamaan, mutta minä kirjoitan vieläkin kerran puolestanne kuninkaalle ja jollei hän suostu teille apua osottamaan, niin... aina kun minun hinkaloni täyttyvät, tulen minä teitä muistamaan, sillä Pyhän Dominicuksen veljeskunta on minulle rakas. Villiintynyttä markkinarahvasta meidän on mahdoton rangaista, mutta voutia olen minä nuhteleva hänen käytöksestään. Ja muutoin on teillä jällelläolevilla tällaisina aikoina kahta suurempi syy viettää nuhteetonta elämää rukouksessa ja paastossa."

Hän ojensi siunaten kättään ja nöyrästi kumartaen jätti munkki huoneen. Piispa nojautui tuolinselustaa vasten, peitti käsillä silmänsä ja sanoi valittaen:

"Puolinaista, puolinaista kaikki! Minun tulisi auttaa ja minä olen kuin paaluun sidottu."

Hän antoi isä Johannekselle ohjeet kuninkaalle dominikaanimunkkien asiassa kirjoitettavasta kirjeestä ja huoneeseen astui linnasta saapunut voutinkirjuri, jolla oli kädessään paperikäärö.

"Herra Maunu Sveninpoika lähettää minut teidän isällisyytenne luo", alkoi hän, kehitellen auki paperikääröä, "kiirehtimään rästinä olevaa kruunun osuutta viimevuotisiin piispankymmenyksiin. Täällä rästien joukossa on ensinnäkin sata taaleria rahaa."

Kuin apua anoen katsahti piispa taloudenhoitajaan, joka virkkoi:

"Käsillä ei tällä haavaa ole niin paljoa."

"Rukiita puolitoista lastia", jatkoi kirjuri.

"Ainakin yksi lasti voidaan maksaa nyt heti, jos se on aivan välttämätöntä, mutta loput vasta syksyllä."

"Kaksi lästiä voita, lasti lohta, kolme kippunaa haukia", luetteli kirjuri rästilistasta.

Kun hän oli merkinnyt paperiinsa mitä taloudenhoitajan ilmoituksen mukaan saatiin tulla heti perimään, lähti hän tiehensä ja sisään astui samasta oven avauksesta tuomiorovasti Johannes Pietarinpoika. Hän oli kookas ja hillitysti esiintyvä mies, jonka olemuksessa oli jotakin synkkää ja painostavaa. Hän oli Flemingien sukulainen sekä uskonpuhdistuksen kiivas vastustaja, ja tultuaan piispanimityksessä sivuutetuksi osotti hän iäkkäälle esimiehelleen mielellään katkeraa mieltä milloin vain sopi. Tervehdittyään piispaa niukalla arvokkuudella sanoi hän:

"Tulin kuulemaan teidän isällisyytenne mielipidettä uuteen kaniikinvaaliin nähden. Se kai olisi toimitettava viimeistäänkin Valpurinmessuna."

"Minä luulen, että meidän on tällä kertaa jätettävä kaniikinvaali, sillä kuningas on minulle nimenomaan kirjottanut, että kapitulin jäsenten lukumäärää on vähennettävä", vastasi piispa hieman arastellen.

Tuomiorovastin suun ympärillä näkyi ivallinen piirre, kun hän vastasi:

"Sen jälkeen jätetään tietysti arkkiteinin, tuomiorovastin ja lopuksi kai piispankin virka täyttämättä, että kuningas voi korjata heidän palkkatulonsa."

"Kuinkas monta kaniikkia oli Hemming-piispan ja vielä Bero II:sen aikanakin?" kysyi piispa.

"Se oli silloin, ja sadassa vuodessa muuttuu maailma paljon."

"Mutta jos silloin tultiin toimeen kuudella, tai tuomiorovasti ja piispa lukuunotettuna, kahdeksalla kapitulin jäsenellä, niin eivät olomme sentään ole niin muuttuneet, että ihan välttämättä tarvitsisimme nykyään viisitoista jäsentä kapitulissa. Minun ymmärtääkseni me, katsoen valtakunnan hädänalaiseen tilaan, voimme jättää ainakin kolme kaniikin virkaa täyttämättä ja luovuttaa niiden tulot valtakunnan velkojen maksamiseen."

"Ja tehdä sen pelkästään kuninkaan käskyllä ilman pyhän isän suostumusta?"

"Lähimpänä miehenäni kysyn teiltä vilpittömästi, mitä te minun sijassani tekisitte, kun olisi valittava kuninkaan ja pyhän isän välillä?" kysyi piispa vuorostaan.

"Ainoan autuaaksi tekevän kirkon jäsenenä ja katolilaisena pappina minä ehdottomasti noudattaisin pyhän isän määräyksiä", vastasi tuomiorovasti varmasti.

"Seurauksiinko katsomatta?"

"Ne minä jättäisin Jumalan huomaan".

"Hm, mutta jospa me, niin monet esimerkit silmäimme edessä, emme enää niin ehdottomasti voisikaan luottaa pyhään isään?"

"Enemmätkö sitten kerettiläismieliseen kuninkaaseen ja kirkonryöstäjään?"

Piispa kohotti varottaen sormeaan ja sanoi vakavasti:

"Muistakaamme, että Jumala on valinnut hänet pelastamaan valtakunnan muukalaisten sorrosta, ja jos hän yhdessä tai toisessa asiassa onkin erehtynyt ja mennyt liian pitkälle, niin siitä tuomitkoon Jumala. Että hän kipeästi tarvitsee rahoja valtakunnan tarpeisiin, sen me kyllä hyvin tiedämme ja jos me vointimme mukaan häntä autamme, niin tulevat silloin rahat käytetyiksi paremmin Jumalan mielen mukaan kuin jos Roomaan lähettäisimme kaikenlaisia lahjuksia."

Tuomiorovasti koetti hillitä itseään ja päästä toiselta suunnalta esimiehensä kimppuun.

"Muutoin oli myöskin asianani", sanoi hän, "saattaa teidän isällisyytenne tietoon eräs uusi kirkonomaisuuden ryöstö. Pari päivää sitten käydessäni Naantalın luostarissa valitti minulle abbedissa, että tuo kerettiläisoppeja levittävä maisteri Särkilahti on anastanut erään luostarille kuuluvan talon Taivassalon Tammistossa."

"Se on oikeastaan hänelle kuuluvaa perintöä ja on hän sen peruuttanut itselleen kuninkaan luvalla."

"Aina vain kuningas! Mutta saanko tiedustella, onko teidän isällisyytenne tehnyt mitään sitä estääkseen?"

"Maisteri Särkilahti on köyhä perheellinen mies ja Naantalın luostarilla on tiloja yllinkyllin", vastasi piispa vältellen.

"Se ei puolusta ollenkaan kirkon omaisuuteen kajoamista, kaikista vähimmän silloin, kun on

kysymyksessä luvattoman perheen elättäminen."

"Mitkä ovat luvattomia perheitä?"

"Teidän isällisyytenne tietänee sen yhtä hyvin kuin minäkin, että papiksi vihityt eivät saa perheitä perustaa. Ja muutoin oli tarkoitukseni valittaa sitä, että tuon Särkilahden toiminta käy yhä julkeammaksi. Juuri kouluhuoneen ohi kulkiessani tuli kansaa kuulemasta hänen saarnaansa ja kauhistuen kuulin minä niitä sanoja, joita he käyttivät katolilaisesta kirkosta ja sen päämiehestä. Kuinka kauan häntä on kärsittävä koulun rehtorina?"

"Minä olen muutaman kerran ollut kuulemassa Särkilahden saarnaa, mutta ainakaan silloin en huomannut hänen puhuvan raamatusta poikkeavasti." Tuomiorovastin kasvoilla näkyi terävä ja pilkallinen piirre. Piispa jatkoi:

"Katsoen hänen tuliseen luonteeseensa olen häntä kyllä kehottanut esiintymään maltillisesti, eikähän hän olekaan mitään häiriötä matkaan saattanut. Hän hylkää kyllä monet kirkon hyväksymät käsitykset, mutta hänen oppinsa ydin on raamatunhengen mukainen, ja se se sittenkin on tärkeintä."

Antamatta tuomiorovastille tilaisuutta vastata nousi piispa ja ojensi hänelle kätensä. Kylmästi tervehtien lähti prelaatti huoneesta.

"Nyt menemme köyhien luo", sanoi piispa taloudenhoitajalleen ja yhdessä lähtivät he pihalle. Kaikki sinne kokoontuneet saivat osansa joko vaatteita, joita viikon varrella oli sitä varten valmistettu, tai ruokatavaroita ja pieniä hopearahoja. Varsinkin lapsia kohteli piispa vanhus hellien ja useita orpoja oli hän toimittanut kasvatettaviksi. Lopuksi hän luki siunauksen ja palasi työhuoneeseensa, jossa hän kirjotti alle sihteerinsä ja kirjurin kokoonpanemat kirjeet.

Aurinko oli juuri laskemallansa. Pienten pyöreiden ruutujen läpi tullen loivat sen viimeiset säteet huoneen panelatulle seinälle haikeamielisen punerruksen. Vanhus näytti väsyneeltä ja raukealta.

"Päivätyömme on vihdoon lopussa. Huomenna alamme taas Jumalan nimeen uusin voimin."

Kun sihteeri ja kirjuri olivat lähteneet, pukisi piispa päällysnuttuun ja lähti ulos. Hänelle oli tullut tavaksi joka ilta pistäytyä yksinään rukoilemassa rakkaaksi käyneessä tuomiokirkossa, jossa hän kolmenakymmenenä miehuusvuotenaan oli alttaripalveluksia toimittanut.

Alkoi jo hämärtää kun piispa astui ulos. Mielihyvin hengitti hän raikasta kevätillan ilmaa. Kohmettunut hiekka ritisi hänen hitaasti astellessaan kirkkoa kohti. Vanha kirkonvartia seisoi sakariston rappusilla kuten muinakin iltoina ja avasi hänelle oven. Hiljaa kuin omien askeltensa kaikua peläten kulki piispa avaran sakariston läpi suoraa kirkkoon. Alttarit, jykevät pilarit, ristiinnaulitun ja pyhimysten kuvat olivat kätkeytyneet puolipimeään. Päivällä näytti kirkko entiseen verraten kuin alastomaksi riisutulta, sillä Otto Rudin ja Söyrinki Norbyn ryöstöjen sekä Kustaa kuninkaan anastusten jäleltä olivat poissa hopea- ja kultakalleudet alttareilta ja kuorien seiniltä. Mutta näin hämyssä saattoi vanhus kuvitella kaiken olevan ennallaan ja siksi nämä lyhyet hetket iltaisin tuomiokirkossa olivat hänelle kuin käyntejä entisyydessä.

Pyhän Pietarin kuorissa paloi vahakynttilä. Se loi himmeään valokuovan keskilaivan lattian yli vastakkaiselle seinälle, jossa näkyi varjo miehen hartioista ja kumartuneesta päästä. Kuorista kuului matalalla laulavalla äänellä:

"Pie Jesu, Domine, dona ei requiem..." [Pyhä Herra Jeesus, anna hälle rauha] ja kun kuorissa messuavaa pappia ei näkynyt keskilaivaan, tuntui kuin hänen seinällä näkyvä varjonsa olisi nuo sanat lausunut.

Yksityismessut olivat kielletyt, mutta joku aika sitten oli piispa erään hurskaan porvarinlesken rukouksista heltyneenä suostunut siihen, että tämän miesvainajan autuudeksi luettaisiin sielumessuja. Toimituksen suoritti joka päivä iltamessun jälkeen eräs lähes piispan ikäinen pappi ja tapahtui se puolittain salassa. Tämän messun aikana saapui piispa tavallisesti kirkkoon ja se oli omiaan tuntuvasti täydentämään hänen entisyytunnelmaansa.

Hetken pimennossa seisten kuunneltuaan messua astui piispakin kuoriin, jonka lattian alla lepäsi hänen entinen esimiehensä Konrad Bitz. Ristinmerkin tehden polvistui hän alttarin ääreen. Kauan ja hartaasti rukoiltuaan nousi hän ja papin jatkaessa messua lähti hitaasti kirkosta. Mutta sakaristoon tultuaan tunsu hän suurta väsymystä ja istahti yhteen pitkin seinä olevista nojatuoleista. Huoneessa oli jo hyvin hämärä ja seinällä häntä vastapäätä oleva ristiinnaulitun kuva häämötti enää mustana, epäselvänä kuviona. Ovi kirkkoon oli raollaan ja hiljaisena hyminänä kuului sieltä vanhan papin messu.

Piispa painoi päänsä käsiin ja huokasi. Tässä samassa huoneessa olivat liikkuneet ja näillä samoilla

tuoleilla istuneet hänen edeltäjänsä aina Maunu I:n, ensimmäisen suomalaissyntyisen piispan ajoista saakka. Ja siitä oli jo kolmatta sataa vuotta. Tuolla kirkon lattian alla he kaikki nyt lepäsivät ja sinne oli hänenkin hartain halunsa jo päästä...

Mutta miten olikaan? Hämärä tuolien yllä ikäänkuin liikkui ja tiheni ja sen keskeltä selkeentyi yksi toisensa jälkeen päitä, harteita ja vähitellen koko vartaloita. Ja niin istui puoliympyrässä pitkin seinustaa liikkumattomia vanhuksia ummistetuin silmin. Kaikilla oli yllään piispallinen viitta ja viitanpoimut ympäröivät heidän yhteen puristettuja polviaan. Vaikka heidän piirteensä sakenevassa hämärässä näkyivät epäselvinä ja vaikka he istuivat pää kumarassa ja ummistetuin silmin, tunsivat piispa heidät järjestään kuin olisi eilen viimeksi ollut heidän parissaan, eikä hän tuntenut mitään ihmetystä, että he siinä istuivat.

Perimpänä ja enimmänsä pimeudessa istui Suomen kirkon perustaja, Pyhä Henrik, ja hänen rinnallaan molemmat venäläisten vankeudessa kuolleet käännetytyön jatkajat, Rodulf ja Folkvino. Muista vähän erillään istui vaskenkarvaisin kasvoin Tuomas ja häntä seurasivat kolme Rantämäen piispaa sekä niiden rinnalla kuusitoista muuta Suomen piispanhiipan kantajaa. Lähinnä Skytteä istui viisi hänen lähintä edeltäjänsä, joiden kaikkien aikana hän oli kaniikinvirkaa hoitanut. Tuimin piirtein ja muita ryhdikkäämpänä istui viimeksimainittujen joukossa unioniajan sotainen piispa, Konrad Bitz, ja hänen piispallisen pukunsa päällä hämmötti rintahaarniska sekä kupeellaan miekanponsi. Mutta Tuomas piispa kohotti hiukan päätään, avasi hitaasti silmänsä ja kysyi:

"Ovatko Häme ja Karjala saatetut jo kirkon kuuliaisuuteen?"

"Ne ovat, mutta onko minun huolehtimani tuomiokirkon rakentaminen päätetty ja onko kaniikkien lukumäärä pysynyt neljänä, joksi sen järjestin?" vastasi piispa Katillus.

"Tuomiokirkko on valmistunut ja minä olen vihkinyt sen toimeensa", ilmotti Maunu I.

"Minun piispauteni aikana hävittivät venäläiset Turun ja polttivat tuomiokirkon. Onko se korjattu?" kysyi Ragvald II.

"Minä olen korjauttanut tuomiokirkon ennalleen ja laajentanut kapitulia kahdella uudella kaniikinviralla", vastasi tarmokas kirkkovaltiassaan Benediktus. "Minä järjestin kymmenysverot ja pidin ensimmäisenä piispankäräjiä sekä pappeinkokouksia. Ovatko laitokseni pysyneet voimassa?"

Sananvuoron otti hänen lähin seuraajansa, Hemming piispa, jonka pään ympärillä näkyi pyhimyskehä. Hän lausui:

"Ne ovat sekä pysyneet voimassa että lisääntyneet ja kasvaneet. Huolimatta siitä että minun piispauteni aikana riehui Mustasurma maassa, olen minä syventänyt ja vahvistanut kirkollista järjestystä. Minä olen kaunistanut tuomiokirkkoa ja lisännyt siihen uusia kuoreja ja alttareita, minä olen laajentanut kapitulia ja perustanut tuomiorovastin viran, toimittanut tuomiokirkolle maatiloja sekä kallisarvoisia kirjoja ja lujentanut kirkon valtaa. Papiston velvollisuudet olen minä määritellyt statuteissani sekä saattanut käytäntöön pappien naimattomuuden. Piispanistuimelle minä olen toimittanut jalokivillä kaunistetun hiipan ja sauvan, puolustanut maani etuja kuninkaita vastaan sekä masentanut vastahakoisia pannakirouksella. Onko nämä kaikki säilytetty ja pidetty voimassaan?"

"Olen koettanut vointini mukaan pitää yllä kirkon valtaa ja käyttänyt pannaan niskottelijoita vastaan. Tuomiokirkossa panin alulle pääkuorin rakennuksen, mutta minun sallittiin hoitaa korkeata virkaani ainoastaan kaksi vuotta", ilmotti oppinut Johannes II, joka nuoruudessaan oli ollut Parisin yliopiston rehtorina. "Minä olen sen työn onnellisesti päättänyt. Hiippakuntani rajoista olin riidassa Upsalan arkkipiispan kanssa, mutta suoriuin siitä voitolla", täydensi hänen seuraajansa Johannes III Westfali.

Bero II Balk, joka oli tuomiokapitulin kiiruusti kokoon haalimalla rahasummalla saanut käydä pyhää isää Avignonissa suostuttelemassa sekaantumasta piispanvaaliin, lausui hiljaisella äänellä:

"Minun oli suotu onnettoman aikana kantaa Suomen hiippaa. Merirosvot ja venäläiset haaskasivat kilvan seurakuntaani, hävittivät Turun ja ryöstivät sekä tarvelivat tuomiokirkkoa. Voitavani olen tehnyt, mutta kaikkea en ole ehtinyt ennalleen saada."

Hänen lähin seuraajansa, Maunu II Tavast, jota Suomen aatelisto oli "palvellut kuin kuninkaallista majesteettia", lausui nyt lempeällä äänellä:

"Kaikki on jälleen saatettu siihen kuntoon kuin autuaan Hemming piispan aikana sekä runsaasti lisätty. Minun suotiin viipyä piispanistuimella lähes neljäkymmentä ajastakaikaa. Minä vahvistin Kuusiston linnaa piispojen suojaksi, taistelisin Ruotsin rauhottomia ylimyksiä vastaan ja tuin Kaarlo kuningasta hänen horjuvalla valtaistuimellaan. Minä kiertelin ahkerasti tarkastusretkillä ympäri maata, suojelin talonpoikia aateliston sorrolta ja valvoin pappieni elämää. Jerusalemin matkaltani toin

minä runsaasti kalleuksia tuomiokirkolle, jota minun toimestani laajennettiin uusilla kappeleilla. Minä järjestin ja täydensin jumalanpalveluksen, niin että tuomiokirkossa kaikui messu yli päivän aamuvarhaisesta iltamyöhään. Kirkon asemaa minä vahvistin ja lisäsin sen tuloja, opetuksesta sekä köyhien ja sairaiden hoidosta pidin minä huolta ja hurskaiden naisten olinpaikaksi perustin Armonlaaksoon luostarin. Ovatko kaikki nämä pysyneet voimassaan?"

Konrad Bitz, joka sotajoukkonsa etunenässä oli taistellut Kaarlo kuningasta vastaan, lausui lyhyesti ja karskisti:

"Minä olen säilyttänyt edeltäjäini perinnön ja unionikuningasten avulla lisännyt tuntuvasti Suomen kirkon etuja. Vastahakoiset ja niskottelijat olen pitänyt terveellisessä kurissa."

Hänen rinnallaan istui Maunu III Särkilahti, joka tuomiorovastina ollessaan oli Saksan keisarilta saanut Turun tuomiorovasteilla perintönä kulkevan palatsikreivin arvonimen. Hän lausui:

"Sotia, nälänhätää ja ruttotauteja on Suomi saanut läpi aikojen kestää ja mitä edeltäjät ovat rakentaneet, sitä seuraajat ovat saaneet jo nähdä raastettavan. Vointini mukaan puolustin minä kuitenkin maani etuja Ruotsin valtionhoitajaa vastaan, menetin varani ja sotajoukkoni taistelussa vanhaa vihollistamme venäläistä vastaan, jonka käsistä minä ystäväni Knuutti Possen kanssa pelastin Viipurin. Järjestystä ja kirkon valtaa olen koettanut ylläpitää ja syventää kristillistä valistusta määräämällä jumalanpalveluksissa käytettäväksi myöskin kansan omaa kieltä."

"Sodan ja sekasorron riehuessa olemme mekin lyhyen piispautemme aikana vointimme mukaan koettaneet säilyttää edeltäjäimme työtä", ilmottivat Lauri Mikaelinpoika Suurpää ja Johannes Olavinpoika.

Viimeisenä, lähinnä Skytteä istui Arvid Kurki. Hiljaa ja tasaisesti sanoi hän:

"Minä kannoin Suomen hiippaa kahtenatoista onnettoman vuotena. Turku ja tuomiokirkko olivat piispaksi tullessani raa'an vihollisen hävittämät ja uudet vielä raskaammat koettelemukset koittivat maalle. Uutta ei minun suotu rakentaa, mutta entistä koetin minä voimaini mukaan säilyttää. Varani ja sotavoimaini annoin maan puolustukseen, mutta ennenkuin vihollinen oli karkotettu, kutsui Jumala minut luokseen. Toivon kuitenkin, että uutta on ruvettu hävitetyin tilalle rakentamaan."

Nyt kääntyivät kaikkien katseet Skytte vanhukseen. Kolmekolmatta Suomen kirkon entistä, päämiestä, joista useimmat olivat kirjottaneet nimensä "Jumalan armosta Turun piispa", katsoi häneen, ja totisina ja kysyvinä näkyivät hämyin keskeltä heidän silmänsä. Vanhus kohotti kättään ja liikutti huuliaan, mutta samalla havahtui hän ja näki seinustoilla häämöttävän tyhjien tuolien. Kirkosta kuului vielä messun hyminä ja hän kertasi hiljaa:

"Pie Jesu, Domine, dona mihi requiem!"

Hän nousi vaivaloisesti seisolle ja lähti sakaristosta. Portaille tullessaan näki hän edessään kirkkopihalla kaksi mustiin kaapuihin puettua miestä, joista vasta ylennyt kuu loi pitkät varjot. Toinen miehistä oli pitkä ja hoikka ja piispa tunsu hänet sekä ryhdistä että äänestä, kun hän hiljaa puheli toverinsa kanssa. Hän viivähti hetkisen pimennossa portailta ja tunsu kuin vastenmielisyyttä lähetä miehiä, joiden hän arvasi vartovan häntä.

"Mutta sitten lepään kyllekseni, kun pääsen tuonne kirkon alle", ajatteli hän ja astui alas portailta.

Miehet tervehtivät häntä kunnioittavasti ja pitempi sanoi:

"Vaikka onkin jo myöhäinen, halusimme teitä, isä, tavata vielä erään asian takia."

Hän oli maisteri Pietari Särkilahti ja hänen toverinsa oli dominikaaniluostarin priori, nuori Mikael Karpalainen.

"Käykäämme sisälle luokseni, niin saamme hetkisen puhella", sanoi piispa ystävällisesti ja ääneti lähtivät he piispantaloa kohti.

Kun he olivat tulleet huoneeseen ja piispa istahtanut tuoliinsa, sanoi hän Karpalaiseen kääntyen:

"No, poikani, oletko jo tehnyt lopullisen päätöksen?"

"Minä olen päättänyt jättää luostarin." Piispan kasvoilla kuvastui pieni pettymys, kun hän virkkoi:

"Et siis voi luopua Magdalenastasi?"

"En", vastasi Karpalainen alas katsoen.

"Siitä huolimatta, että kanoninen laki kieltää hengelliseen säätyyn kuuluvaa menemästä naimisiin?"

"Mutta tiedättehän, isä, että paljon vanhempi ja pätevämpi laki taasen sallii sen, nimittäin pyhässä raamatussa ilmoitettu jumalallinen laki", sanoi nyt Särkilahti toverinsa puolesta.

"Niin", sanoi piispa ja loi katseensa alas, "niin, niin, olette oikeassa, mutta minä, ukko polo, elän vielä entisissä."

"Lopullista askelta en kuitenkaan ole tahtonut tehdä, ennenkuin te, isä, annatte suostumuksenne", sanoi Karpalainen. "Myöskään en tahdo ottaa sitä Taivassalon kirkkoherran virkaa yksistään kuninkaan suostumuksella, vaan..."

"Ota se, poikani, ota minunkin suostumuksellani", kiirehti piispa sanomaan, "ja Jumala askeleesi siunatkoon. Minun vain tulee surku nähdessäni, että rakkaiden dominikaanieni joukko yhä harvenee, mutta Jumalan tahdon täytyy tapahtua ja se vaatii uusia teitä kulettavaksi. Minä näen sen, mutta itse olen juurillani kiinni entisessä. Te voitte kulkea ehyin sydämin uutta uraa, mutta minun on päivätyöni suoritettava jaetulla sydämellä. Minun on itsessäni koettava ja tunnettava vanhan mureneminen ja hajoaminen enkä pääse siitä, että se välistä koskee kipeästi. Tuolla kirkon sakaristossa äsken hetkisen viivähtäessäni ja kaikkea mennyttä muistelllessani olin näkevinäni kaikki edeltäjäni piispanvirassa ja minusta tuntui niin vaikealta ajatellessani, etten ole kyennyt heidän työtään säilyttämään. Mutta teitä nuoria nähdessäni kirkastuu minulle tulevaisuus ja silloin tuntuu minusta aina, että vaikken olekaan mitään näkyväistä saanut aikaan, niin sentäänkin on Jumala minua laupiaasti tuomitseva, kun siirryn sinne edeltäjäni joukkoon."

Nuoret miehet olivat liikutettuja ja entistä kunnioittavammin tervehtivät he poislähtiessään vanhaa esimiestään.

Yksin jäätyään otti piispa kynttilän käteensä ja siirtyi makuuhuoneeseensa. Se oli pieni kammio valkeaksi kalkituin seinin. Nurkassa oli matala ja kapea sänky kovine olkipatjoineen ja karkeine villapeitteineen. Lähellä sitä oli rukoustuoli ja sen päällä seinällä ristiinnaulitunkuva. Rukoiltuaan sen edessä polvillaan laskeutui piispa levolle, risti kätensä rinnalleen ja silmänsä ummistaen huokasi:

"Ah, Herra, päästä jo palvelijasi rauhaan!"

* * * * *

Kaksikymmentä vuotta sen jälkeen, kun Mikael Karpalainen erosi luostarin esimiehydestä, sai Skytte vanhus vielä kantaa päivän kuormaa ja hellettä ja vasta yhdeksänkymmenvuotiaana pääsi hän lepäämään edeltäjänsä seuraan tuomiokirkon alle. Pietari Särkilahti oli jo paljon ennen iäkästä esimiestään mennyt lepoon. Mutta hänen työnsä jatkajaksi ja Martti Skytten seuraajaksi oli sillä välin kypsynyt Mikael Agricola.

Aamun miehiä

Ilma matalassa luentosalissa, jossa oli tungokseen saakka tarkkaavasti kuuntelevia teologiaylioppilaita, kävi yhä raskaammaksi. Luennoitsijan muutoin kirkasta ääntä oli yhä vaikeampi erottaa, se tuntui kuin sammuvan ummehtuneeseen ilmaan.

Syksyisen iltapäiväauringon säteiden oli onnistunut pujahtaa erästä sivuseinän akkunasta sisään, erottaen näkyviin yli salin ylettyvän sakean pölyjuovan ja muodostaen sivuseinälle himmeän kuvion nelikulmaisesta, pyöreäruutuisesta ikkunasta.

Suomalainen ylioppilas Agricola oli hiukan myöhästynyt ja saanut sen vuoksi paikan ihan oven suussa. Melanchton oli lokakuun alusta selittänyt Roomalaisepistolaa ja Agricolalla oli edessään Erasmusen baselilainen Uusi Testamentti — hänen arvokkain kirja-aarteensa, jonka hän edellisenä vuonna Wittenbergiin tultuaan oli ensi töikseen itselleen hankkinut. Mutta hän oli alakuloinen eikä voinut tarkkaavasti seurata oppinutta esitystä. Puolisen tuntia turhaan kamppailtuaan antoi hän kirjan painua polvilleen, sallien ajatustensa harhaila omia teitään sekä tuijottaen väsyneesti luennoitsijaan, joka pölyisen valjuovan läpi näytti korkealla katederillaan niin avuttoman pieneltä, kalpealta ja rasittuneelta. Lähes kaksikymmentä vuotta oli tuo kuuluisa jumaluusoppinut ja filologi työskennellyt Lutherin rinnalla Wittenbergissä ja nähnyt noiden vuosien kuluessa auditorionsa aina yhtä täynnä ympäri Keski- ja Pohjois-Europan kokoontuneita innostuneita kuulijoita.

Kun Agricola antoi silmänsä painua puoli umpeen, näytti pitkän ja kapean luentosalin perällä istuva Melanchton tavallistakin pienemmältä ja hennommalta. Hänen matala, sointuva äänensä, jolla hän

ikäänkuin hyväillen lausui rakasta kreikkaansa, tuntui tulevan kuin jostakin hyvin kaukaa ja se vaikutti Agricolan väsyneihin hermoihin omituisen uinuttavasti. Hän ei seurannut enää ollenkaan luennon sisällystä, tuijotti vain pölyjuovan läpi Melanchtoniin ja antoi korviensa omia aikojaan suhtautua hänen ääneensä, joka ilman saentuessa tuntui etäänymistään etäännyvän, kunnes se kokonaan sammui.

Melanchton oli keskeyttänyt luentonsa, hän ummisti silmänsä ja siveli kämmenellä otsaansa. Silloin alkoi augustiinikirkosta kuulua kellonsoitto. Melanchton avasi jälleen silmänsä, painoi kirjan kiinni ja sanoi hymähtäen:

"Johan me voimmekin lopettaa. Kovin se onkin tänään rasittavaa."

Hän nousi seisomaan ja auditoriossa syntyi liikkeen kohinaa. Mutta sitten taas kaikki vaikeni ja Melanchton piti lyhyen rukouksen, sillä tämä oli viimeinen luento sinä päivänä, Pyhäin miesten aattona 1537.

Kun rukous oli vaiennut ja sen jälkeen pieni hetki oltu kumarruksissa, laskeusi Melanchton katederilta alas ja pieni mies katosi kokonaan kuulijainsa sekaan. Kaikki alkoivat tunkea ovea kohti.

Työntäen kirjan kainaloonsa pyörähti Agricola ensimmäisenä ulos, jääden portin pieleen vartomaan suomalaisia tovereitaan. Niitä olivat Martti Teitti, joka viime vuonna oli yhdessä hänen kanssaan Saksaan tullut, sekä Viipurin Simo eli Simon Viburgensis niinkuin hänen nimensä virallisesti kuului.

Ennenkuin hän ohitseen rientävästä ylioppilasvirrasta sai näkyviinsä tovereita, tarttui joku hänen käsipuoleensa. Se oli eräs schwabilainen ylioppilas, joka oli viime keväänä jonkun aikaa asunut hänen ja Teitin kanssa yhdessä.

"*Domine reverendissime, frater Michael finlandensis, ambulemus paulum?*" [Kunnioitettavin herra, suomalainen veli Mikael, kävelläänkö vähän?] sanoi reippaalla äänekkyydellä tuo aina iloinen saksalainen.

Agricola hymähti vastaukseksi ja käsikkäin lähtivät he kävelemään ylös kapeata katua, joka kajahteli eri tahoille hajaantuvan ylioppilasjoukon askelilta. Pyhätarpeita kantavia palvelustyttöjä ja perheenäitejä pujottelihe tuon iloisesti haastelevan nuorisojoukon läpi, ylhäällä päätyikkunoissa näkyi kadun yli toistensa kanssa juttelevia porvareita, kasvoilla edessä olevan sunnuntailevon hohde, ja yli kaiken täydensi lauantaatunnelmaa koko pikku kaupungin täyttävä kellojen humina.

Kirkon ohi kulettaessa pysähtyi schwabilainen äkkiä ja virkkoi:

"Ah, ollapa että me olisimme saaneet olla täällä tasan kaksikymmentä vuotta sitten!"

Agricola katsoi häneen kysyvästi.

"Mitä? Pyhäinmiesten aattona, silloin *anno domini* 1517?" jatkoi schwabilainen.

Kun Agricola ei vieläkään näyttänyt olevan oikeilla jäljillä, alkoi schwabilainen, jolla oli vilkas mielikuvitus ja eloisa esitystapa, havainnollistuttaa asiaa seuraavasti:

"No, ajattelehan: toria pitkin astelee nopein ja päättävin askelin laiha ja kalpea mies puettuna augustiinimunkin kaapuun. Hän pysähtyy kirkon ovelle, silmää ympärilleen ja vetää kaapunsa alta paperikäärön, levittää sen ovelle ja ottaa esille pieniä nauvoja..."

"Ahaa, teesit!" keskeytti Agricola innostuneena. Mutta schwabilainen oli päässyt vauhtiin ja jatkoi.

"... ja vasaran lyönnit kumahtelevat, kumahtelevat, kumahtelevat, ja pelottavana kuuluu niiden kaiku Alppien yli Roomaan."

Samassa juolahti schwabilaisen mieleen vaaliruhtinaan uni, jonka tämä oli nähnyt vähää ennen teesien julistamista ja josta aikomaan oli kerrottu ympäri Saksan, ja hän jatkoi:

"Niin, siinä seiso peloton munkki ja kirjotti kirkon oveen ja kynä hänen kädessään kasvoi ja kasvoi, kunnes ulottui Roomaan ja puhkasi korvat siellä istuvalta kruunupäiseltä leijonalta. Ja leijona alkoi huutaa niin että vuoret vapisivat ja kaikki kuninkaat ja ruhtinaat riensivät vääntämään kynää munkin kädestä, mutta eivät onnistuneet."

Schwabilainen veti henkeä ja puhui edelleen:

"Silloin sitä olivat elementit liikkeessä ja silloin meidänkin olisi pitänyt olla täällä. Olisimme saaneet pertuskamiehinä seurata Martti ja Fiilippi tohtoreita Leipzigiin eckiläisiä rökittämään. Entä Wormsissa? Siellä jos missään olisi pitänyt saada olla mukana. Ajatella sitä hetkeä, kun yksinäinen kalpea munkki astuu keisarin, kuningasten, ruhtinasten, piispojen ja prelaattien täyttämään valtasaliin..."

Schwabilaisen isä oli palvellut Yrjö von Friendsbergin kuulusissa keihäsmiesjoukossa ja ollut järjestyksen valvojana Wormsin valtiopäivillä. Lutherin esiintyminen siellä oli tuohon yksinkertaiseen sotamieheen samoin kuin hänen ritarilliseen päällikköön säkin tehnyt syvän vaikutuksen. Poika oli usein kuullut isänsä siitä kertovan ja kun hän itse puolestaan oli lisäillen ja värittäen kuvaillut lukemattomia kertoja tovereilleen tuota valtavaa kohtausta, oli se juurtunut niin hänen mieleensä, että hän toisinaan melkein saattoi uskoa itse olleensa sitä kaikkea näkemässä. Usein oli Agricolakin sen kuullut, mutta yhtä tarkkaavasti kuunteli hän nytkin, osaksi hienotunteisuudesta reipasta toveriaan kohtaan, osaksi yhä uudistuvasta mielenkiinnosta, sillä siksi eloisasti ja värikkäästi esitti schwabilainen mieliihiettoa. Ja Agricola mittasi takaisin samalla mitalla, alkaen kuvailla usein ennenkin kuvailemaansa päivällisilläoloaan Lutherin luona sekä kertoen kaikki pienimmätkin asiat, mitä reformaattori oli pöydässä istuttaessa puhunut ja mitä sanoja hänenkin kanssaan vaihtanut. Ja yhtä tarkkaavasti kuunteli nyt vuorostaan schwabilainen. Näin innostuttuaan alkoivat he sitten vuorotellen muistutella toistensa mieleen kummallekin ja koko Wittenbergin ylioppilaskunnalle tuttuja legendoja uskonpuhdistajasta, joka oppilastensa silmissä oli kohonnut saavuttamattomaksi sankari-ihanteeksi.

Kun oli oltu hetki ääneti, lopetti schwabilainen:

"Sen miehen sanaa ei voi vastustaa vaikka hyökkäisi hänen kimppuunsa filosofian, sofistien, scotistien, albertistien, thomistien ja kaikilla koko helvetin aseilla!"

Viimeisiä sanoja lausuaan teki hän kädellään suuren, huitasevan liikkeen, puristi sitten hyvästiksi Agricolan kättä ja lausui:

"Täytyy tästä lähtee ukko Reuchlinin seuraan. Olen pannut päähäni vielä tänä iltana kamppailla loppuun Jesajan kolmannentoista luvun. *Pax tecum, carissime!*"

Kun Agricola oli jäänyt yksin ja schwabilaisen rehevä ääni oli hänen korvissaan sammunut, valtasi hänet entinen alakuloisuus ja hän ikäänkuin kutistui pienemmäksi. Mitä tehdä ja minne kääntyä, sillä tovereineen oli hän tällä hetkellä ihan leivätönnä ja ilman tiettävää leivän saannin mahdollisuuttakaan? Viimeiset viikot he olivat eläneet melkein yksistään leivällä ja vedellä, mutta tänä aamuna he olivat saaneet tyhjin vatsoin lähtee luennoille. Jos toimeentulo alunpitäinkin oli tässä vieraassa yliopistokaupungissa ollut heille vaivaisen puoleista, niin ei heidän tähän asti ollut tarvinnut sentään yhtään paastopäivää pitää. Mutta nyt oli suoranaisten nälänuhka edessä.

Ne varat, joilla Skytte vanhus oli häntä ja Teittiä matkalle evästännyt, olivat loppuneet jo viime talvena eikä piispa ollut toistaiseksi voinut lisää lähettää. Sen jälkeen olivat he ansainneet jonkun verran opetuksella ja viime aikoina olivat he elätelleet itseään paremmissa varoissa olevilta tovereilta saaduilla pikku lainoilla. Lisäksi oli vuokra siitä vaatimattomasta huoneesta, missä he kolmisin asuivat, parin kuukauden ajalta maksamatta. Elokuun alussa oli Agricola kirjottanut Kustaa kuninkaalle Ruotsiin, pyytäen heidän suomalaisten opiskelijain ylläpidoksi jotakin Turun tuomiokirkon prebendaa tahi muuta avustusta, mutta mitään vastausta ei ollut kuulunut. Tänä viimeksi oli hän turhaan tiedustellut yliopistolla kirjettä. Ja puutteesta johtuvan turvattomuuden tunnon lisäksi painosti hänen mieltään se ettei kuningas nähtävästi ollut pitänyt hänen kirjettään ja anomustaan huomion arvoisena.

Alkoi jo hiukan hämärtää ja kaikkialta kuului akkunaluukkujen sulkemista. Pikkukaupungin porvarit vetäytyivät ystävällisiin koteihinsa aattoilta viettämään. Sen yksinäisemmäksi tuns Agricola itsensä lähtiessään hitaasti ja allapäin astelemaan Elben puoleiseen kaupungin laitaan, missä hän tovereineen asui erään köyhän lasimestarin luona. Hän näki mielikuvituksessaan toveriensa istuvan alakuloisina huoneessaan ja salaa odottavan häntä pelastuksen tuojana, sillä aamulla hajaantuessaan olivat he sopineet, että kukin tahollaan koettaisi tehdä voitavansa edes lähimpien päivien turvaamiseksi. Mutta hän oli varma, etteivät toverit olleet onnistuneet paremmin kuin hänkään, sillä ani harvat heidän tuntemistaan ylioppilaista kykenivät toisia auttamaan ja niillekin harvoille olivat he jo velassa.

Hänestä tuntui vastenmieliseltä mennä kortteeriin niin tyhjänä ja ilman avun mahdollisuuttakaan näköpiirissään. Hän jatkoi kävelyään ilman päämäärää, kulkeusi kaupungin ulkopuolelle joen rannalle ja istahti väsyneesti lähellä vesirajaa olevalle hirsikasalle. Oli jo joltisenkin hämärä, vastapäisellä rannalla olevien kenttien ylle oli virrasta levinnyt valkoinen usvaverho, ja mustina ja raskaina vieritteli Elbe hänen ohitseeseen syksyisiä vesiään. Sumun takaa jostakin maalaiskylästä kuului yksinäisen koiran haukunta ja lännestä, Harz-vuoriston takaa, kohosi täysikuu suurena veripunaisena pyörylänä.

Agricola unhotti nykyisen tukalan tilansa ja nälkensä ja hänet valtasi eräänlainen kuulas apeamielisyys. Hän painoi päänsä käsiin, ummisti silmänsä ja etäinen koti kohosi elävänä mieleen. Sama kuu oli sielläkin kohonnut saariston takaa ja pilkistaa päärmäkaistan läpi hänen kotitupaansa, ja kuten ennenkin kuutamoina iltoina, kuuluu Särkilahden kartanosta koiran haukunta. Hän on kuin ainakin entinen pikku Miika, joka äidin puuhatessa illallista istuu uinailen penkillä, kuulee etäisen koiran haukunnan, näkee pienen himmeän akkunakuvion siirtyvän siltapalkilta toiselle, mutta mieli liitelee kaihoten muualla, jossakin epämääräisessä utumaailmassa. Ja kun perhe asettuu levolle ja päre

pankonpuussa sammun, kumartuu äiti vielä hänen ylitseen, korjaa peitettä ja lukee Ave Marian, ainoan jonka hän on joskus lapsuudessaan oppinut. Se on kamalasti vääntynyttä latinaa, joka hänelle teinivuosinaan on tuottanut monta hupia, mutta äiti lukee sen niin hartaasti, että Jumala varmaankin kuulee sen paljon auliimmin kuin parhaimmallakin latinalla kuolleesti toistetun rukouksen. Se vuosien kumartama rakas äitivanhus, kuinka hän iloitsikaan, itki ja iloitsi, kun hän monen vuoden kuluttua poikkesi kotiin ollessaan piispan mukana tarkastusmatkalla: kuinka hellävaroen hypisteli hän ryppysillä käsillään hänen mustaa barettiaan ja silitteli hänen matkalla rypistynyttä kauhtanaansa...

Kirja hänen polviltaan luisui maahan ja havahutti hänet todellisuuteen. Hän otti sen ylös ja käänteli sen vahvoja lehtiä. Sitä tutkiessaan oli hänessä edellisenä talvena herännyt eräs suuri aate, jota hän siitä lähtien oli hoitanut ja vaalinut mielessään kuin äiti lempilastaan. Se oli päivin ja öin kytenyt hänen mielessään, aste asteelta selviten ja kirkastuen sekä samalla kirkastaen hänelle hänen oman kutsumuksensa ja suoden voimaa tynesti kestävänsä taistelussa alati uhkaavaa puutetta vastaan, vieläpä ylläpitämään ja rohkaisemaan tovereitaankin.

Äsken oli kaikki ollut niin pimeää ja toivotonta, mutta nyt hän taas näki elämäntyönsä selvänä edessään ja se kohotti hänet aineellisten huolten yläpuolelle. Koko hänen entisyytensäkin oli kuin johdonmukaista valmistusta siihen, eikä hän voinut olla jo varhaisimmassa elämässään näkemättä korkeamman käden johtoa. Ensi kerran ilmestyi se hänen tielleen vanhan ja hurskaan saarnaajamunkin muodossa. Hän, kahdentoistavuotias poika, on kesäisenä ehtoopäivänä yksin kotona ja odottaa isää, äitiä ja vanhempia veljiä kalaretkeltä palaaviksi. Hän istuu pihakivellä ja puhaltelee ilmaan vesilinnun untuvia, joita pääskysset lennosta kilvan tavoittelevat. Silloin laskee joku kätensä hänen päällelleen niin hellästi, ettei hän ollenkaan säikähdä, ja kun hän kääntyy katsomaan, seisoo siinä hymyilevä munkkivanhus. Se istuu pihanurmelle, vapauttaa jalkansa tomuisista virsuisista ja alkaa ystävällisesti jutella hänen kanssaan. Ja kun vanhemmat illan suussa palaavat kotiin, ehdottaa munkki, että poika seuraisi häntä Viipurin kouluun ja saisi valmistua hengelliseen säätyyn, sillä hänestä on Jumala aikonut varmaan jotakin tehdä, selittää vanhus. Äiti tulee liikutetuksi ja sanoo hartaimman toivonsa olevan nähdä poikansa pappina. Isä, jäkäläpartainen, harvasanainen Olaviukko, jonka suu on kuin vaikenemista varten muodostunut, murisee vastaan ja sanoo pojan kelpaavan elää kalamiehenä niinkuin vanhemmatkin veljet. Mutta munkki sovittaa sanansa viisaasti, hän puhuu Pyhästä Pietarista ja jumalansanalla kalastamisesta ja paljosta muusta, ja niin tokasee isä lopuksi: "No jos se on Jumalan tahto, niin menköön!" ja lähtee liikutusta salatakseen muka jollekin askareelle. Ja niin tapahtui se ihme, että vanhemmat uskovat hänet vieraan munkin huomaan, ja että hän itse on valmis eroamaan rakkaasta kodistaan.

Monta kertaa on hän liikutuksella muistellut tuota ensimmäistä kotoalähtöä ja yhä ihmeellisemmältä on se hänestä alkanut näyttää. Munkki-vanhusan tuli kuin suorastaan häntä hakemaan! Ja samanlainen tapaushan uudistui sitten Viipurissa. Kun hän oli koulunsa päättänyt ja hänen isällinen opettajansa, Johannes Erasmi, lähti piispan sihteeriksi kutsuttuna Turkuun, kutsui hän luokseen hänet, parhaimman oppilaansa, ja kehotti häntä seuraamaan mukana pääkaupunkiin, sillä siellä kyllä aukenisi hänelle jotakin. Ja hän seurasi ja sai kirjurinpaikan piispan luona sekä tilaisuuden jatkaa opintojaan. Mutta tärkeintä oli se, mitä tapahtui hänelle kohta hänen Turkuun tulonsa jälkeen. Hän oli ensi kertaa tuomiokirkossa, jonka mahtavat holvit ja pilarit, komeat kuorit, rekonditoriot ja pyhimysten kuvat sekä juhlallisessa hämyssä huokuva urkujen humina tekivät häneen valtavan vaikutuksen. Liikutuksesta väristen seisoo hän erään pylvään juuressa keskellä kirkkoa. Kun latinankielinen messu ja kuoripoikien laulu on tauonnut, kajahtaa hänen pänsä päältä miehekäs ääni, joka kirkkaasti ja läpitukevasti lausuu selkeällä suomenkielellä: "Jumalan sana on elävä ja voimallinen ja terävämpi kuin kaksiteräinen miekka, ja tunkee lävitse siihen asti kuin se sielun ja hengen erottaa ja jäsenet ja ytimet, ja on ajatusten ja sydämen aivoitusten tuomari." — Säpsähtäen luo hän katseensa ylös ja näkee saarnastuolissa papintakkiin puetun pitkäkasvuisen, nuorekkaan ja kalpean miehen, jonka silmissä palaa omituinen tuli ja joka hetken vaiettuaan sekä kuulijakuntaansa tarkasteltuaan kuin tilille vaatien alkaa saarnata tuon raamatunlauseen johdolla. Hän ei voi irrottaa katsettaan saarnaajasta, jonka tuliset sanat kaikuvat temppelein holveissa. Seuraamatta erikoisesti saarnan sisällystä tuntee hän, että se on jotakin uutta ja raikasta. Uutta ja samalla vanhaa ja tutunomaista, joka on ollut kauan unhotuksissa. Samoin on saarnaajan käyttämä kielikin. Ovathan dominikaanit ja fransiskaanitkin kyllä kansan kielellä saarnanneet, mutta se on ollut niin konstikasta ja aivankuin latinaa suomalaisin sanoin, kun tämä sitävastoin puhuu mitä tavallisinta ja yksinkertaisinta arkisuomea ja kuitenkin niin joka sanassaan elävää ja luonnonraitista.

Kuin huumautuneena lähtee hän kirkosta, ja ihmetellessään kuka tuo voimakas saarnaaja oli, kuulee hän ympärillään olevassa ihmisjoukossa toistettavan nimeä Särkilahti sekä mainittavan häntä milloin kerettiläiseksi, milloin oikeaksi herran papiksi. Särkilahti! Kyllä hän oli jo Viipurissa sen nimen kuullut, samoinkuin Saksassa vaikuttavan pääkerettiläisen Lutherinkin, ja Turussa hän oli jo piispan luona ehtinyt kuulla kaniikkien harmistuneita puheita maisteri Särkilahden kerettiläisistä opeista. Mutta sitä mielikuvaa, mikä hänellä oli kerettiläisestä, oli hänen mahdoton sovittaa tuohon saarnaajaan. Ja innosta

palaen riensi hän joka kerta kuulemaan milloin Särkilahti saarnasi tuomiokirkossa tai katedraalikulussa ja yhä hartaammaksi kävi hänessä halu päästä samaa sanaa julistamaan.

Onnelliseen aikaan oli hän tullut Turkuun, sillä ei täyttä vuotta sen jälkeen sairastui Särkilahti äkkiä ja kuoli. Mutta kun hän sitten seiso tuomiokirkon pääkuorissa papiksi vihittävä ja hänen isällinen suosijansa piispa Skytte asetti kalkin hänen käteensä vanhoihin vihkimyssanoihin: *"Accipe potestatem sacrificandi pro vivis et mortuis"* [Ota voima uhrata elävien ja kuolleiden puolesta] tuns hän elävänä mielessään kutsumuksen jatkamaan ja täydentämään Särkilahden alottamaa työtä. Ja tämä tietoisuus hänessä yhä vahvistui hänen ollessaan piispan mukana tarkastusmatkoilla ja nähdessään kuinka suuri valon tarve kaikkialla oli. Hän ikävöitsi vain Wittenbergiin, uuden opin pääahjioon, ja kun aika oli tullut, aukeni hänelle pääsy sinnekin.

Oliko nyt sitten kaikki tähdännyt vain siihen, että hän olisi tullut tänne Wittenbergiin nälkään nääntyäkseen? Sehän oli mahdottomuus, jota vastaan puhui koko maailmanjärjestys. Hän oli ollut jo epätoivoon joutumaisillaan, mutta täällä yksinäisyydessä virran rannalla vietetty hetkinen oli hänelle taas kirkastanut hänen kutsumuksensa ja kohottanut etualalle hänen valoisan elämän käsityksensä.

Hän nousi ja lähti nopein askelin kulkemaan takaisin kaupunkiin. Hänen tullessaan kortteeriin istuivat molemmat toverit loppumaisillaan olevan talikynttilän valossa, Teitti raapustellen hanhenkynällään jotakin kuviota hebrean kieliopin kanteen ja Viipurin Simo tutkien Tukydidesta. Se oli ainoa kirja mikä hänen joskus oli onnistunut itselleen hankkia ja hän tuns sen jo kannesta kanteen, mutta siitä huolimatta seurasi se aina hänen mukanaan. Simo oli heistä kolmesta vanhin ja oli jo kolme vuotta heitä aikaisemmin tullut Wittenbergiin. Hän oli köyhän porvarin poika Viipurista, käynyt sikäläisen koulun ja ollut novisina fransiskaani luostarissa, mutta jättäen luostarin ennen novisiaikansa päättymistä tullut Turkuun, missä sai tilaisuuden matkustaa Saksaan opiskelemaan. Kapeine hartioineen ja köyristyneine selkineen teki tuo hiljainen ja itseensä sulkeutunut mies, joka sitäpaitsi oli kivuloinen, hyvin avuttoman ja säällittävän vaikutuksen. Kreikka oli hänen mieliaineensa, josta hän sellaisenaan lienee saanut ruumiillisen ravintonsakin, kuten Teitti kerran oli leikillään sanonut, sillä oli aivan käsittämätöntä millä hän oli itseään elättänyt niinä neljänä vuotena, jotka hän oli jo Wittenbergissä oleskellut.

Teitti oli heistä kolmesta nuorin, lyhyen vanttera, ruskeasilmäinen ja iloinen nuorukainen. Hän oli suomalaista aatelissukua, mutta siitä huolimatta yhtä varaton kuin toverinsakin. Hän oli kuten Agricolakin tullut Skytten kustannuksella Wittenbergiin ja valmistui yhtä rintaa tämän kanssa maisteritutkintoon.

Kumpikin istui synkkänä ja alakuloisena. Ääneti tervehtien katsahtivat he Agricolaan ja luettuuan hänen sulkeutuneesta muodostaan, ettei hänkään tuonut mitään iloista sanomaa, painuivat he uudelleen kirjoihinsa. Agricolan mieli kävi taas apeaksi ja häntä hieman hävetti, että hän tuli näin tyhjänä toveriensa luo, jotka pitivät häntä jonkunlaisena johtajanaan. Teittiä kiusasi tämä kolmen miehen äänettömyys ja raaputustaan jatkaen virkkoi hän:

"Simo syöpi tuossa monikertaan kaluttua Tukydidesta ja minä ravitsen itseäni muistutteleamalla olevani vapaasukuinen mies."

Hän näytti Agricolalle kirjan kantta, jossa oli kirjotus: "Martini Laurentii Teijthi Liber, duodecim or. Emptus Abo Anno dei Mdxiii" sekä sen alla kaksi vasta piirustettua kilven kuvaa, kummankin keskellä Andreasristi, jota Teitti-suku käytti vaakunanaan.

"Kävin ruotsalaisten kortteerissa, mutta kaikki he olivat melkein yhtä täpärällä kuin mekin", jatkoi hän ja rupesi piirustamaan kolmatta vaakunaa.

"Kun uskaltaisi emännältä pyytää illallista", huomautti Simo arasti.

"Siten syömällä maksaaksemme vuokravelkamme. Koetappas mennä esittämään", vastasi Teitti ja Simo painoi nolona päänsä kirjaan.

Mutta Teitin halutti kiusata tuota avutonta vanhinta toveriaan ja hän jatkoi:

"Eikö kaduta, ettet sittekin tehnyt munkkilupausta? Saisit ihan varmaan nytkin täydellä vatsalla lukea pater nosterisi ja oikaista itsesi levolle."

Agricola katsoi nuhtelevasti nuorinta toveriaan, nousi seisomaan ja sanoi:

"Minä lähden vielä apua etsimään, sillä eihän elämästämme näinkään mitään tule."

Hän lähti päättävästi ulos ja suuntasi kadulle tultuaan askeleensa entistä augustiiniluostaria kohti, missä Luther perheineen asui. Joen rannalta lähtiessään oli hänen mieleensä välähtänyt, että hänen on

mentävä itse uskonpuhdistajan luo omaansa ja toveriansa hätää valittamaan. Silloin asian ensinnä mieleen iskiessä se oli tuntunut niin yksinkertaiselta, mutta nyt kuta lähemmäs määräpaikkaa hän tuli, sitä epävarmemmaksi tunsikin hän itsensä. Oliko lainkaan soveliasta hänen pienine huolineen tunkeutua häiritsemään miestä, jonka harteilla koko paavin kahleista vapautunut kirkko lepäsi? Eikä hän ollut tullut ajatelleeksi sitäkään, kuinka sopimaton aikakin nyt oli sellaiselle käynnille. Kovin myöhäinen nyt ei tosin vielä ollut, mutta ihmiset olivat sulkeutuneet jo koteihinsa ja kaikkialla valmistauttiin aattoillalliselle.

Hänen kätensä vaipui portinkolkuttimelta alas ja masentuneena jäi hän seisomaan autiolla kadulle, tuntien ettei uskaltaisi sisälle pyrkiä. Silloin kuului portin takaa askelia, salpa lykättiin syrjään ja kadulle astui nuori palvelustyttö toisessa kädessä lyhty ja toisessa kori. Lyhtyään kohottaen katsoi hän kummastuneena ja kysyvästi kuluneeseen pappiskauhtanaan kääriytynyttä nuorta miestä, joka äänetönnä seisoi portin pielessä.

Agricola tunsikin täytyvänsä sanoa jotakin ja hän kysyi tytöltä, saattoiko tähän aikaan enää tavata tohtoria. Tyttö, jossa Agricolan avonainen katse nähtävästi herätti luottamusta, ilmotti hänen olevan huoneessaan ja kirjottavan. Hän piti porttia auki ja odotti vieraan astuvan sisään. Agricolan täytyi käydä eteenpäin ja hän tunsikin kuinka sydämensä äkkiä alkoi rajusti lyödä. Tyttö jatkoi matkaansa ja hän hapuili yksinään pimeässä etehisessä. Kun hän oli ennenkin pari kertaa talossa käynyt, löysi hän pimeästä huolimatta tohtorin huoneeseen johtavan oven.

Hänen koputukseensa ei kuulunut mitään vastausta. Ympärillä oli aivan hiljaista, jostakin seinän takaa kuului vain kuin aavistuksena lapsen jokellusta ja oman sydämensä lyönnin kuului hän selvästi. Hän koputti toisen kerran, mitään ei kuulunut. Pelon alaisessa jännityksessään luuli hän koputtaneensa kyllin lujasti, mutta todellisuudessa se oli tapahtunut siksi hiljaa, ettei se voinut sisälle kuulua. Mitä nyt tehdä? Tänne asti jouduttuaan tuntui hänestä mahdottomalta takaisinkin palata. Hetken vielä epäröityään, jolla aikaa hänen levottomuutensa yhä vain kasvoi, hapuili hän käsiinsä kääkän, veti oven auki ja astui sisään.

Hän pysähtyi oven luo pimentoon ja räpytti silmiään nähdäkseen huoneen perälle. Kirjotuspulpetilla paloi kynttilä, joka valaisi ainoastaan valkeaksi kalkitun perä- ja toisen sivuseinän. Muu osa huoneesta jäi sen leveän selän ja suuren, vahvatukkaisen pään varjoon, joka näkyi kumarruksissa pulpetin edessä. Ovi viereiseen huoneeseen oli hiukan raollaan ja sen takaa kuului nyt selvemmin äskeinen lapsen jokellus sekä varovaista pöytäkalujen asettelua. Hiljainen käänne ilmotti siellä olevan tulella jotakin paistia, josta etäinen tuoksu tuntui tänne saakka ja sai Agricolan tuntemaan huikaisevaa nälkää. Mutta huoneen perällä rapisi ja kitisi hanhensulka vihaisesti karkealla paperilla. Välistä se pysähtyi kokonaan ja lihakas pää nojautui vasempaan käteen. Sitten narahti tuoli äkeästi, hanhensulka sukelsi tuimasti mustetolppoon ja entinen kitisevä rapina alkoi kuulua. Tuo pelottava pää muodosti oikealle sivuseinälle jättäjäsuuren, pyöreän varjon, joka synnytti Agricolassa omituisen ahdistavan tunteen ikäänkuin se olisi uhannut luhistaa hänet alleen. Hän tunsikin itsensä niin tuiki vähäiseksi ja avuttomaksi. Pelonalaisessa neuvottomuudessaan ei hän uskaltanut ryhtyä mihinkään keinoon kääntääkseen huomiota itseensä, ja kiihtyneitä hermoja vihlova hanhensulka kitinä ikäänkuin hoputti häntä poistumaan huoneesta, jossa punnittiin kristikunnan kohtaloita vuosisadoiksi. Pulpetin ääressä kirjottava mies kasvoi hänen silmissään yhä valtavammaksi jättäjäiseksi samalla kuin hän itse tunsikin pienenemistään pienenevänsä.

Ahdistuksessaan lähenei hän ovea pujahtaakseen yhtä hiljaa ulos kuin oli tullutkin. Mutta hän kompastui kynnykseen ja aiheutti pientä kolinaa. Hanhensulka huoneen perällä pysähtyi, tuoli narahti uhkaavasti ja lyhytkaulainen pää kääntyi puolittain ovea kohti.

"Kuka siellä?" kuului äreä ääni.

Agricola pysähtyi ja palasi hämmentyneenä äskeiselle paikalleen.

"Mitä, kuka se siellä hiiviskelee?" kuului pulpetin luota vielä äreämmin ja samalla nousi kirjottaja ylös sekä lähenei raskaskulmaisia silmiään siristäen ovea, kädessään vasta musteeseen kastettu kynä.

Agricola kumarsi syvään ja sopersi vapisevin äänin jotakin anteeksipyyntönsä tapaista. Luther tarkasti häntä hetkisen ääneti kuin ajatuksiaan kooten ja lausui sitten:

"Ah, tekö se olette, Agricola? Luulin täällä jo joitakin luvattomia vieraita hiiviskelevän."

Ystävällinen ääni, millä nuo sanat lausuttiin, melkein oudostutti Agricolaa, jonka korvissa vielä eli äskeisten sanojen äkäinen sävy. Mutta samalla tunsikin hän ihmeellisesti vapautuvansa pahimmasta ahdistuksestaan.

"Käykää lähemmäs valoa, tänne", ja ystävällisesti työnsi hän Agricolan istumaan pulpetin päässä

olevalle tuolille, asettuen itse omalle kirjoitusjakkaralleen.

Nähdessään nyt kynttilän valossa selvemmin nuoren oppilaansa kasvot, huomasi hän heti niissä olevan masentuneen ja tuskallisen ilmeen. Ettei kysyvällä äänettömyydellä pakottaisi häntä heti asiaansa käymään ja antaakseen hänelle tilaisuutta rauhottumiseen, alkoi Luther leikillisesti kertoa, kuinka hänet melkein kammo valtasi, huomattessaan tuntemattoman miehen siellä ovipimennossa kähmivän. Jonkun aikaa sitten oli nimittäin hänen illalla istuessaan kirjoituspöytänsä ääressä aivan samalla tavoin outo mies ilmestynyt hänen huoneeseensa kuin maan alta kohoten. Mutta se oli ollut paljon pelottavampi vieras, tuo jo viisi vuotta Sachsenin kauhuna ollut hevoskauppias ja kapinannostaja Hans Kohlhaas, joka oli tullut häntä välittäjäkseen pyytämään ja uhannut pistoolilla ampua itsensä siihen paikkaan, jollei uskonpuhdistaja suostuisi häntä kuulemaan — lopetettuaan kertomuksensa kumartui Luther lähemmäs vierastaan ja sanoi:

"Te olette avun tarpeessa, rakas ystävä, eikö totta? Näen sen päältäanne ja ymmärrän että teidän on ollut vaikea tulla tänne. Mutta paljastakaahan nyt sydämenne ja olkaa turvallisella mielellä, kyllä minä opiskelevaisen ohdakkeisen tien tunnen."

Agricolan valtasi äkkiä lämmin turvallisuuden tunto aivankuin lapsen, joka yksinään kylmässä väristyy löytää ymmärtävän ja suojaavan isänsä. Kostunein silmin alkoi hän kertoa omasta ja toveriensa hädästä, kuinka heidän suosijansa Martti piispan oli ollut mahdoton lähettää heille apua, kuinka hän oli kirjeellä kääntynyt kuninkaankin puoleen, mutta ainakin toistaiseksi ilman tulosta, ja kuinka hän viimein ei ollut tiennyt muuta keinoa kuin tulla tänne.

Luther istui edelleen samassa eteenpäin kumartuneessa asennossa, kädet polviin tuettuna, ja hänen jyrkevä leijonanpäätänsä tärisi harvaan ja tasaisesti kuin voimakasten suonenlyöntien liikkeelle saattamana. Hänen mustan ruskeat, raskaiden luonten puolittain peittämät silmänsä olivat tarkkaavasti Agricolaan kiintyneet.

"Niin, niin, sellaista se on", sanoi hän Agricolan lopetettua ja lisäsi sitten puolittain leikillään: "Ansaitsette vain nuhteet siitä, että vasta viime hädässä ja pelolla käännytte minun puoleeni. Olenhan minä täällä tavallaan isän sijassa teille muukalaisille, Vaikka, Jumala paratkoon, monesti lienenkin teille ynseä ja velvollisuuteni unohtava isä. Niinhän se on meidän ihmisten laita, että kun oma itsemme on pahimmasta hädästä päässyt, niin olemme kohta valmiit ummistamaan silmämme toisten hädälle. Mutta katsokaamme nyt, mitä voimme tehdä teidän pahimman puutteenne torjumiseksi."

Hän nousi ja meni toiseen huoneeseen. Ovi jäi hiukan raolleen kuten se oli ollutkin ja Agricola kuuli sieltä matalaa puhetta, sitten avattavan jonkun kaapin oven ja jotakin metalliastiain kilahtelua. Sen jälkeen kuului taas keskustelua, josta saattoi erottaa tuikeasti mutta hillitysti puhuvan naisäänen. Agricolan valtasi taas tuskallinen mieliala ja häntä ikäänkuin hävetti siellä-olonsa. Hän ei olisi tahtonut kuulla mitään mitä viereisessä huoneessa tapahtui, mutta hänen hermonsä olivat taas äkkiä jännittyneet eikä hän voinut olla kuulematta, kuinka Luther hymyilevällä äänellä sanoi: "Kuulkaahan, herra Käthe, näinhän me pääsemme yhdestä ylellisyysskapineesta samalla kun teemme Jumalalle otollisen työn."

Mutta naisen ääni, puhuen vieläkin kiivaammin vaikka yhä hillitysti, keskeytti hänet. Sen jälkeen kuuli hän Lutherin pari kertaa toistavan nimen Katharina sekä sitten puhuvan jotakin vakavalla äänellä. Naisen ääntä ei enää kuulunut, joku metalliesine vain kilahti hiljaa ikäänkuin kynnellä tai kantasormuksella olisi siihen lyöty ja kohta sen jälkeen palasi Luther omaan huoneeseensa.

Hänellä oli kädessä leveäjalkainen hopeapikari. Lyöden sitä valkeista, turpeaa kämmentänsä vasten sanoi hän iloisesti:

"Kas tässä! On vain muutettava tämä kova ja ynseä metalli leiväksi, sillä puhdasta rahaa minulla ei tällä haavaa ole teille antaa. Ottakaa se. Te voitte vielä tänään mennä Fritz-mestarin luo ja vaihettaa sen rahaksi. Tervehtikää häntä Martti-tohtorilta, hän on rehellinen ja oikea kristitty, johon voitte luottaa."

Hän ojensi maljan Agricolalle ja nähdessään kuinka vaikea tämän oli ottaa ja ylimalkaan koko asiaan suhtautua, jatkoi hän lyöden oppilastaan olkapäälle:

"Älkää tätä asiaa niin suurena pitäkö ja säästäkää kiitos kaiken hyvän antajalle. Olkaa rohkea ja tehkää työtä iloisin mielin. Puute ja vastukset, nehän kuuluvat asiaan, eikä meidän kilvotuksemme kuitenkaan ole sen miehen, jonka elämä kului työssä ja tuskassa, paljossa valvomisessa, nälässä ja janossa, paljossa paastossa, vilussa ja alastomuudessa."

Käsi vielä Agricolan olkapäällä katsoi hän tätä hetkisen ääneti ja jatkoi sitten:

"Te olette niin tyynen ja vakavan näköinen mies, joka ei ryöpsähtele ja sammu, vaan jossa palaa

hiipinen mutta kestävä tuli. Minusta tuntuu, että Jumala on juuri teidät kutsunut kansanne valistajaksi. Maisteri Särkilahdesta, joka kaksikymmentä vuotta sitten oli vähän aikaa oppilaanani, odotin minä paljon. Hän oli tulinen ja rohkea kilvottelija, mutta Herramme ei nähnyt hyväksi häntä kauemmin työmaallaan käyttää. Kansanne ja olonne kaipaavat ehkä toisenlaista menettelyä kuin mihin hän olisi kyennyt. Työaseet tulee olla työn luonnon mukaan. Jos täällä meillä on Rooman juonia vastaan täytynyt usein rautaisin kavioiden potkia, on taas siellä, missä paavillinen hapatus ei niin haisevaksi ole käynyt, käytävä perkaustyöhön hellävaraisemmin käsiksi.

"Olkaa rohkea, sanon vielä, ja Jumala kansanne!" lopetti hän puristaen Agricolan kättä ja saattaen hänet ovelle.

Tuskin koskaan oli Agricola tuntenut itseään niin huumautuneen iloiseksi ja omituisen keventyneeksi kuin nyt autiolle ja kuutamoiselle kadulle tultuaan. Hän oli kuin kohoutunut johonkin kuulaampiin ilmapiireihin, missä hengittäminen laajensi koko olemusta.

Kiirein, melkein juoksevin askelin harhaili hän ahtaita ja sokkeloisia katuja ilman päämäärää. Hän hymyili ja huiatoi kädellään. Mutta sitten muisti hän toverinsa, jotka synkkinä ja nälkäisinä odottivat häntä.

Hän pysähtyi ja huomasi kulkeneensa päinvastaiseen suuntaan. Yrittäessään kotiinpäin rientää muisti hän Fritz-kultasepän ja pysähtyi taas. Mutta tuliko hänen myydä lahja, jonka arvoista hän ei tulisi koskaan saamaan? Eihän toki, vaan kalliina muistona tahtoi hän sen säilyttää läpi elämänsä. Mutta leipä, leipä! Sitä tarvittiin ennen kaikkea ja kiiruusti tarvittiin. Itse hän tunsu voivansa elää syömättä vielä vaikka kokonaisen viikon, mutta ne masentuneet toveripoloiset, ne eivät voineet tulla osallisiksi hänen mielialastaan ja sillä elää.

Hän seiso siinä naputellen kynnellään pikarin reunaa ja silloin juolahti hänen mieleensä onnellinen tuuma. Hän ehdottaa kultasepälle, että hän saisi tilaisuuden sattuessa lunastaa pikarin takaisin. Asia näytti hänestä niitä luonnollisimmalta ja kiiruusti lähti hän rientämään määräpaikkaan. Nyt tunsu hän rohkeutta tunkeutua vaikka itse Saksin vaaliruhtinaan luo, jos niin tarvittaisiin.

Martti-tohtorin terveiset tekivät Fritz-mestarin suopeaksi ulkomaalaista ylioppilasta kohtaan. Hän otti pikarin pantiksi sen täydestä raha-arvosta ja kiliseviä florineita taskussaan lähti Agricola juoksujalkaa kortteeriin, missä hän ensimmäiseksi meni emännän puheille, suoritti hänelle vuokravelan ja pyysi häneltä illallista itselleen ja tovereilleen, sillä ulkoa ei enää voinut ruokaa saada.

Kun hän astui toveriensa luo, oli siellä pilkko pimeää. Nenään pisti kitkerä, loppuun palaneen talikynttilän käry.

"Mihinkähän vankiluolaan minä olenkaan joutunut?" sanoi Agricola, sillä hänelle tuli vastustamaton halu hieman leikitellä toveriensa kustannuksella.

"Ei, täällä on kaksi vapaata miestä, joita eivät mammonan kahleet sido", kuului pimeydestä Teitin ääni.

"Ahaa, te istutte siellä yhä kirjojenne ääressä ja luette."

"Niin, minä luulen että Simo tuossa — hoi, Simo oletko vielä elossa? — niin, että Simo tuossa juuri lukee Tukydidien viimeistä sivua. Paasto on näet terottanut hänen katseensa. Minussa se taas on sytyttänyt mystiläisten sisäisen valon, niin että varmaankin sen avulla voisin lukea Taulerin kirjoituksia, jos niitä olisi tässä esillä."

"Mutta luulenpa ettei hiukan enemmän maallista valoakin olisi haitaksi eikä häiritsisi teitä opinnoissanne. Etköhän menisi sinä, Simo, joka olet jo viime lehdelle ehtinyt, pyytämään emännältä yhden kynttilän?" sanoi Agricola, joka oli hapuillut itsensä uunin kupeelle lavitsalle istumaan.

Siltä kohtaa, missä Simo oli hänen lähtiessään istunut, kuului kähmimistä ja hiljaista mutinaa, mutta sitten vaikenen taas kaikki.

"Simo, onko sinun vaikea kuulla näin niukassa valossa? Hakisit emännältä kynttilän, sillä omat jalkani ovat paljosta juoksemisesta niin puutuneet, etten kykene liikkeelle, ja Martti tuossa on vapaasukuinen mies, niin etten minä, talonpojanpoika, katso voivani häntä komentaa."

"Mutta kuinka häneltä uskaltaa mennä pyytämään?" kuului nyt Simon paikalta avuton ääni.

"Sano että dominus Agricola käski antaa."

Simo kähmi taas, mutta jäi paikalleen ja Teitti pisti väliin:

"Hän ei ole lukenut vielä loppuun eikä henno kesken jättää."

"Kuulehan, Simo, minä sanon sinulle vielä yhden rohkaisevan sanan."

Agricola pisti kätensä taskuun ja pudisti sitä. Kuului rahojen kilinää ja samalla häädettyä naurun tapaista kahdelta suunnalta. Simo alkoi kompuroida ovea kohti.

"Muistelen tässä jonkun kerskanneen, ettei täällä ole mammonan orjia", sanoi Agricola tyhjentäen hyvän mielensä iloiseen nauruun.

Kohta palasi Simo, suu leveässä hymyssä ja kädessään palava kynttilä, joka sijoitettiin loppuneen tilalle rautajalustaan. Heti jälessä tuli lasimestarin muori kantaen höyryävää soppamaljaa, josta levisi suloinen tuoksu, saaden kaikkien kolmen sieramet laajenemaan. Hän asetti pöydälle maljan ja suuren tinalautasen, jossa oli lusikat ja kolme isoa leivänkimpaletta.

"Saatte kiittää onneanne, että meillä soppa valmistui tavallista myöhemmin, sillä olimme koko perhe iltamessussa", sanoi muori ja asettui kädet puuskassa seisomaan keskelle huonetta.

"Messussa?" tarttui hänen sanoihinsa Teitti, jonka äänestä nyt oli kokonaan kadonnut äskeinen kuiva jurous. "Teissä, muoriseni, taitaa olla jälellä koko joukko paavillista hapatusta, niin wittenbergiläinen kuin olettekin."

"Iltamessussa tai iltajumalanpalveluksessa, se on minusta aivan samantekevää", sanoi muori ja nähdessään millä voimalla soppa veti nuorukaisia puoleensa, lisäsi hän:

"Näyttääpä että olette hiukan paastonneet ja se on myös paavia, tiedän mä."

"Muori, muori", ehätti Teitti saatuaan itseensä muutamia lusikallisia soppaa, "tehän ette ole edes lukenut tai kuullut Martti-tohtorin kirjottamaa katekismusta, missä sanotaan, että paastota ja ruumiillisesti itseään valmistaa on hyvä tapa, mutta messua siellä ei missään mainita."

Muori nyrypisti nenäänsä ja sanoi:

"Messuksi tuota ennen minun tyttönä ollessani sanottiin ja kyllä se nimi minulle vieläkin välttää."

Puhelias muori valkoisine esiliinoineen lisäsi nuorten miesten kodikkuuden tuntoa ja Teitti haluten häntä vielä hetkisen huoneessa pidättää lausui:

"Tunnustakaahan, ettekö silloin tyttönä ollessanne uhrannut jotakin ropoa anneauppiaallekin ja siten kuitannut pieniä ylitsekäymisiänne?"

"En sinä ilmoisna ikänä!" kiivastui muori, "vaikka kyllähän ne täältä Wittenbergistäkin hyökkäsivät syntikuitteja ostamaan jo ennenkuin se rietas oli arkkuiheen kaupunkiinkaan ehtinyt."

"Silloin täällä varmaankin oli koko markkinat?"

"Oli, oli toki. Mutta vielä pahempi mylläkkä täällä silloin kävi, kun se Zwickaun haikara [tarkottaa Nicolaus Storch'ia, joka oli Zwickausta kotoisin oleva kankuri ja uskonnollinen kiihkoilija. Storch suomeksi haikara] pesueineen tuli tänne mellastamaan ja Martti-tohtori oli Wartburgissa paholaista kurittamassa. Ja tänne kai se paholainen silloin ryykäsikin kostamaan ja kyllä se monen pään pyörälle saikin. Ei silloin vähää kun mennäänpäs kirkkoon peliään pitämään ja säretään siellä kaikki kuvat ja kaunistukset ja itse Carlstadt koluaa työpajoissa kuin mikähän nokikuono. Piti mukamas jokaisen elättää itsensä kättensä töillä. Ja jokainen kehui olevansa täynnä pyhää henkeä. Pyh kaikkia! Sanovatkin Martti tohtorin tultuaan sanoneen, että hän antaa vasten kuonoa semmoisille hengille ja se minusta oli miehen lailla sanottu. Eikä tarvinnutkaan Martti tohtorin monta saarnaa pitää, kun ne Zwickaun nokikuonot täältä tiensä löysivät."

Muori oli puheen alkuun päästyään istunut ja jutteli vielä senkin jälkeen kuin nuoret miehet olivat lopettaneet ateriansa, kertoillen sekaisin Lutherin ja Melanchtonin naimisiinmenosta, Kohlhaasin murhapoltoista ja monesta muusta, sekä kysellen, olivatko kuulleet sodan olevan tulossa, sillä hänelle oli tänään kerrottu että keisari vielä ennen joulua tulee suurella sotajoukolla kurittamaan vanhasta uskosta luopuneita ruhtinaita. Vihdoin hän sentään huomasi korjata astiat pöydältä, toivotti hyvää yötä ja poistui huoneesta.

Teitti, joka selkäänsä seinään nojaten ja jalat nostettuna toiselle lavitsalle oli hymysuin kuunnellut muorin juttuja, virkkoi nyt:

"Ei tämä maailma sentään ole kaikista pahin asuinsija, vai mitä veli Simon arvelee?"

Vastauksen sijasta ilmaisi Simo tyytyväisyytensä maailmaan hymyllä, joka oli hänen kellertävillä kasvoillaan loistanut aina siitä saakka kun hän palasi kynttilää hakemasta.

"Mutta olemme, veli Mikael, tainneet unhottaa kiittää sinua tästä", kääntyi Teitti Agricolaan.

"Ei minua vaan aivan toista miestä tästä on kiitettävä ja sekin toinen käski kaikki kiitokset siirtää Jumalalle", vastasi Agricola.

Täynnä yli pursuavaa onnellisuutta käveli hän edestakaisin ahdasta lattiaa ja mietti, eikö hänen olisi nyt kerrottava tovereilleen käynnistään Lutherin luona. Hän muisteli sana sanalta, mitä uskonpuhdistaja oli hänelle sanonut ja tultuaan siihen kohtaan missä Luther puhui Särkilahdesta ja hänestä, juolahti hänen mieleensä toinen asia. Hän pysähtyi nurkassa olevan pienen kirstunsa eteen ja mietti, eikö nyt olisi soveliaa hetki ilmaista suuri aatteensa tovereille ja valmistaa heille pieni yllätys. Kaipasihan tämä merkillinen ilta päättäjaisikseen jotakin erikoisempaa.

Tovereihinsa kääntyen sanoi hän:

"Nykyään emme ole moneen iltaan lukeneet yhteisesti raamattua. Haluatteko kuulla, niin minä luen vähäisen?"

Hänen huulillaan oli salaperäinen hymy ja hiukan ihmeissään myöntivät toverit hänen ehdotukseensa. Mutta hän oli avannut jo kirstun, josta hän muutamien vaatekappaleiden alta veti esiin joukon kokoon käärittyjä paperiarkkeja. Hän toi ne pöydälle, selaili ja kehitteli niitä auki ja silmäsi välistä salaperäisesti tovereihinsa, jotka ääneti ja pyöreän silmin seurasivat hänen toimiaan. Saatuaan paperinsa järjestykseen, sanoi hän:

"Jospa minä alan Mattheuksen yhdenestäkolmatta luvusta."

Hän silmäsi vielä tovereitaan ja alkoi sitten jännityksestä hieman värähtelevällä äänellä lukea paperista:

"Ja quin he lehestuit Jerosolimat ja tulit Betphagen oliomäen tyge | silloin Jeesus lehetti caxi Opetuslasta sanoden heille | Menget kyleen ioca on teiden edhesen | ia cocta te leudhet asintamman sidhottuna | ia varsan henen cansans | pästeket ne ia tokat minulle. Ja ios iocu teille iotakin sanopi | niin sanocat | Herra niite taruitze | ia cocta hen laske heiden."

Hän pysähtyi ja veti syvään henkeä. Heti hänen lukiessaan ensimmäisiä sanoja oli Teitti pudottanut jalkansa lavitsalta lattiaan ja yrittänyt kavahtamaan seisoalleen, mutta jäänyt sitten siihen asentoon ja henkeä pidättäen kuunnellut Agricolan lukemista. Nyt läheni hän pöytää ja yritti sanomaan jotakin, mutta sai esille vain pari "muttaa" ja kumartui sen sijaan Agricolan olan yli katsomaan paperiin. Simo noudatti hänen esimerkkiään ja alkoi toisen olan yli tähyttää tuota merkillistä paperia. Agricola otti hanhenkynän käteensä ja aivankuin olisi opastanut tovereitaan kirjalle osotti hän sillä sanoja, lukiessaan edelleen:

"Mutta näme caiki tapacduit | että se teutetäisin | quin sanottu oli Prophetan cautta ioca sanoi | Sanocat Syonin tytterelle | Catzo sinun Kuningas tule sinulle sivije istudhen asintamman päle | ia ikeen alaisen asin varsan päle."

"Sinäkö sitä olet siihen kirjottanut?" keskeytti nyt Teitti ja haki rahinsa pöydän luo. Hän katseli Agricolaa kuin jotakin outoa ilmestystä.

"Minä", myönsi Agricola ujosti, "ja minä olen päättänyt koko raamatun kirjottaa suomenkielellä."

Hän punastui ja siirsi katseensa papereihin.

"Mutta miten... mistä se on sinun mieleesi tullut, taikka... miten sinä olet alkuun päässyt?" sammalsi Teitti, joka ei tahtonut tietää miten oikeastaan suhtautua tähän uuteen ja käsittämättömään asiaan.

"Se tapahtui kevätkesällä, kun minä opettajana ollessani asuin yksinäni. Eräänä iltana luin tohtori Lutherin saksalaista raamattua ja silloin, juuri kun luin tätä Mattheuksen yhdettäkolmatta lukua, välähti mieleeni kysymys, että emmekö me suomalaisetkin voisi saada jumalansanaa omalle kielellemme niinkuin saksalaisetkin. Ensinnä se tuntui aivan mahdottomalta, mutta se ei kuitenkaan jättänyt minua rauhaan ja minä päätin edes koettaa. Koetin ensin lukiessani miettiä mitenkä se oikein tulisi suomenkielellä. Minä etsin ja hapuilin suomalaisia sanoja ja kun sain ensimmäisen lauseen koossa pysymään, tuli minulle kova kiiru saada se kirjoitetuksi. Ja kun se oli paperilla, en tahtonut aluksi uskoa silmiäni ja minulle tuli niin eriskummallinen olo, aivankuin olisi samalla kertaa pitänyt itkeä ja nauraa."

Hän oli hiljaisella äänellä ja kostunein silmin kertonut tämän, kun

Teitti sanoi:

"Kyllä kai minäkin lukiessani ajattelen jollakin lailla omankielisesti sisällystä, mutta ei minulle silti ole koskaan mieleen tullut, että se voisi olla suomeksi kirjoitettu." "

Asia näytti lähemmin miettiessä niin yksinkertaiselta ja kuitenkin tuntui se samalla heistä kaikista ihmeeltä. Agricola kertoi, kuinka hän saatuaan muutamia lauseita paperille innostui siihen niin, että ahersi yökaudet suomentamispuuhassa ja käänsi sitten yhtä menoa Mattheuksen evankeliumin loppuun ja kappaleen Markusta lisäksi. Hän oli ilmottanut siitä kuninkaallekin lähettäessään hänelle elokuussa kirjeen, mutta tovereilleen oli hän päättänyt paljastaa aatteensa vasta sitten kun kuninkaalta olisi tullut vastaus.

"Etköhän lukisi vieläkin?" huomautti nyt Simo arasti, ja liikutettuna siitä hartaudesta, millä toverit ottivat vastaan hänen uuden aatteensa, jatkoi Agricola lukemistaan. Vaikka he syönnin jälkeen olivatkin tunteneet itsensä raukeiksi, oli nyt uneliaisuus kaikonnut kauas ja hievahtamatta kuunteli kumpikin. Simo vain silloin tällöin ojentausi henkeään pidättäen niistämään ratisevaa kynttilää, että valo lukijalle pysyisi tasaisena. Luvun toisensa jälkeen luki Agricola käsikirjotuksestaan, lausuen sanat harvaan ja eräänlaisella hellävaraisuudella aivankuin olisi pelännyt niiden kosketuksesta särkyvän. Kun hän jälleen pysähtyi, olivat kaikki pitkän aikaa ääneti ja antoivat viimeisten sanojen kaikua korvissaan. Sitten otti Teitti pöydältä suuren saksankielisen raamatun, pyöritti sitä käsissään ja sanoi:

"Aiotko sinä saada sen painetuksikin?"

"Kuinkas muuten", vastasi Agricola luottavasti, "vähänhän siitä ilman olisi Suomen kansalle hyötyä."

"Ajatelkaahan, meilläkin on sitten omalla kielellämme tällainen kirja", sanoi Teitti saksalaista raamattua yhä käänneillen.

Oltiin taas hetkinen ääneti, kunnes Simo virkkoi enemmän itsekseen kuin toisille tarkotettuna:

"Se on sitten Biblia fennica."

Paremmän ilmaisukeinon puutteessa tahtoi hän näillä sanoilla tulkita mielikuvansa siitä, että suomalainen kansallisuus sen kautta tulee ikäänkuin rajoiltaan selvemmin määräytyksi ja kohotetuksi esiin jostakin epäselvästi hämystä, ja samalla hekin, finlandenses, käyvät kaikille selväpiirteisemmiksi eivätkä ole enää mikään epämääräinen heimokunta ruotsalaisten selän takana.

"Sittenkun meillä on raamattu suomenkielellä, niin... hm!"

Toiset katsoivat kysyvästi Teittiin ja tämä täydensi hämillään lauseensa:

"... niin kukaties syntyy muitakin kirjoja suomeksi."

Kukaan ei vastannut, mutta kaikkien silmät kiilsivät ja näkyi, että heille noiden sanojen johdosta aukeni uusia ja outoja näköaloja. Heissä liikkui voimakkaana samat tunteet, joita he eivät kuitenkaan osanneet lähemmin määritellä tai nimittää. Että he olivat suomalaisia, sehän heille oli tiettyä jo lapsuudesta saakka, mutta tuo tieto oli nyt jollakin tavoin joutunut käymistilaan ja synnyttänyt heissä uusia sielunliikkeitä.

"Luehan, Miika, vielä, on niin omituista sitä kuunnella", pyysi Teitti ja Agricola ryhtyi taas lukemaan ja jatkoi yhtä menoa siksi kunnes käsikirjotus loppui.

Vaikka oli jo myöhäinen, eivät he kiirehtineet nukkumaan, vaan jatkoivat keskustelua tuosta suuresta tapauksesta ja kukin koetti parhaimpansa mukaan saada ulos sen mitä mielessä liikkui. Vasta kun kynttilä alkoi lopulleen riutua, laittausivat he vaatimattomille ja koville makuutiloilleen ja huoneessa vallitsi taasen pimeä.

Kun kukaan ei tuntunut vielä nukkuvan, keskeytti hiljaisuuden Simon ääni, joka ujona kuului sanovan:

"Miika, etkö ole pater nosteriakin ajatellut suomeksi? Minä rupesin sitä juuri itsekseni lukemaan, mutta tuntuu kovin oudolta sitä tänä iltana latinaksi toistaa."

Silloin alkoi Agricola hiljaa ja hartaasti lausua isämeitä suomeksi, ja kun hän oli sanonut amen, ei hiljaisuutta häirinnyt enää mikään. Mutta kukin heistä tunsu toisensa vielä pitkän ajan makaavan valppain silmin ja ikäänkuin toistamiseen kuuntelevan sitä kirjoitettua suomalaista sanaa, joka heidän huoneessaan tänä iltana oli ensi kerran kaikunut. Ja heistä tuntui kuin tuossa pimeässä hiljaisuudessa olisi ollut jotakin neitseellistä ja pyhää.

Herran vuonna 1530 tekivät Kalajoen pitäjän miehet sangen pakanallisen teon: he surmasivat oman sielunpaimenensa. Vaikka elettiinkin uskonnollisessa murroskaudessa, eivät tähän papinmurhaan olleet kumminkaan syynä mitkään uskonnolliset seikat, vaan aiheutti sen varsin tavallinen ja arkipäiväinen riita. Kalajokelaisilla oli muutamia vuosia ollut pappina herra Mikael, joka kuului Tavastien ylimyssukuun. Aatelisvaistojaan noudattaen sortii hän kansaa ja pyrki kiskomaan liikoja veroja. Mutta tällöin jo piti paikkansa sananlasku, että aateliset ja kravut eivät menesty Pohjanmaalla. Ja niinpä tapahtui eräänä päivänä, että pappilan rannassa Hylkikiven luona, jossa mereltä palaavain pyyntimiesten oli tapana maihin laskea, syntyi kiivas riita hylkeenpyytäjän ja herra Mikaelin kesken, joka miehineen oli laskeutunut rantaan periäkseen kymmenykset saaliista. Riita kehittyi lopulta käsirysyksi ja siinä tappelun tiimellyksessä sai herra Mikael surmansa.

Nyt saivat kalajokelaiset olla joitakin aikoja ilman pappia. Mutta kun tieto tapahtumasta ennätti kuninkaan korviin, suuttui hän kovin ja käski Martti-piispan lähettää Tavastin sijalle sellaisen papin, joka pystyisi pitämään villit kalajokelaiset terveellisessä kurissa. Kuninkaan oli kuitenkin helpompi antaa käskynsä kuin piispan panna se toimeen, sillä yksikään pappismies ei ollut juuri halukas lähtemään sielunpaimeneksi mokomaan seurakuntaan. Mutta joku täytyi lopultakin saada edustamaan kirkon arvovaltaa Kalajoella, sillä muutoin sen asukkaat uhkasivat painua takaisin pakanuuden pimeyteen.

Vihdoin ilmestyi eräs tarjokas-. Se oli Turussa yleisesti tunnettu teini, Gregorius Henrici Keiraskius. Hän ei suinkaan ollut enää mikään poikanulikka, sillä iäkkäänä kouluun tultuaan oli hän siellä venynyt kohta kymmenisen vuotta. Hänen täysipartainen, hartiakas ja täyteläinen muotonsa osotti, että hän viihtyi paljon mieluummin olutkrouveissa kuin kirjan ääressä ja että hänestä oli hausempaa mellastaa öisissä katutappeluissa tai tehdä kaikenlaisia kepposia kunnon porvareille kuin istua koulutuvassa raamatun alkukieliiä tutkimassa. Rauhaa rakastavat porvarit olivat senkin seitsemän kertaa mananneet tämän oluenkarvaisen Apollon pojan sinne missä pippuri kasvaa, mutta siitä huolimatta oli hän vuodenajan säännöllisyydellä palannut joka syksy Turkuun.

Nyt tarjoutui hän siis villien kalajokelaisten sielunpaimeneksi. Piispaa ja kapitulin jäseniä tosin hieman arvelutti ottaa vastaan tämän kunnianarvoisan papinehdokkaan tarjous, mutta kun valinnan varaa ei ollut ja kun koulunjohtaja, päästäkseen viimeinkin tästä iäisestä oppilaastaan ja niistä valituksista, joita porvarit yhtämittaa juoksivat hänestä tekemässä, selitti hänet kutakuinkin kypsäksi pääsemään koulusta, päättivät he hyväksyä hänet kysymyksenalaiseen virkaan. Olihan sitäpaitsi syytä toivoa, että hän tuohon vastuunalaiseen virkaan astuttuaan jättäisi ilkivaltaiset tapansa ja muuttuisi elämänvaelluksessaan vakaammaksi. Sellaistahan oli usein ennenkin tapahtunut.

Papinkokelas Gregorius Henrikinpoika Keiraskius laskettiin siis koulusta, vihittiin papiksi ja valtuutettiin hoitamaan Kalajoen kirkkoherran virkaa. Porvarit mielissään siitä, että kaupunki vihdoinkin pääsi hänestä ainaiseksi, keräsivät keskuudestaan hänelle joltisenkin rahasumman matkavaroina. Niillä hankki dominus Gregorius tuliluikun, puolikymmentä suurta ja äkäistä susikoiraa, palkkasi hartevan rengin ja lähti niin matkalle etäiseen seurakuntaansa.

* * * * *

Tietämättömänä näistä seurakunnassa sattuneista muutoksista ja yleensä aikakauden suurista mullistuksista viljeli Junno Junnonpoika isältä perittyä uutistalooan pienen Pyyjärven rannalla, noin seitsemisen penikulmaa Kalajoen suusta ylöspäin. Täällä saakka oli asutus vielä ani harvaa. Hänen isänsä oli ollut ensimmäinen asukas penikulmain laajuisella alueella. Eräretkillään oli hän kulkenut jokivartta ylöspäin, poikennut sitten seuraillemaan pienen sivujoen varsia, kunnes oli saapunut sen alkulähteelle. Paikka oli tuntunut hänestä miellyttävältä, hän oli kaatanut kasken järveen viettävälle rinteelle ja asettunut sinne myöhemmin vakinaisesti asumaan, jättäen kuollessaan talon pojalleen.

Junno Junnonpoika eleli siis täällä mitä täydellisimmässä erämaan rauhassa. Ainoastaan harvoin, milloin tarvitsi myydä kertyneet turkikset sekä uudistaa suolavarastoa, tuli hänellä käydyksi jokisuulla tai Salon markkinoilla. Silloin kävi hän aina myöskin kirkossa. Sillä pakana hän ei suinkaan ollut, vaan oli hänet poikasena — hän muisti sen itsekin — kastettu kolmiyhteisen Jumalan nimeen. Mutta muutoin hänellä oli tästä kolmiyhteisestä Jumalasta sangen hämärä käsitys. Se olikin yhdessä pyhimysten kanssa sekaantunut hänen mielikuvituksessaan esi-isäin vanhoihin haltioihin, niin että esimerkiksi Neitsyt Maaria ja Mielikki Metsänemäntä hyvin saattoivat vaihtaa paikkaa keskenään. Hän palvelikin sekaisin näitä kaikkia, mikäli hän pyyntitoimissaan tunsi tarvetta turvautua jumalallisiin voimiin.

Hänen vaimonsa oli ristinusko juurtunut nähtävästi syvempään, sillä hän oli jo jonkun aikaa ollut levoton heidän nuorimmasta pojastaan, jota ei oltu vielä ristillä käytetty, vaikka se alottikin jo neljättä ikävuottaan. Vaimo oli viime aikoina huomannut, että poika nukkui hyvin levottomasti ja arveli sitä

paholaisen ahdistelevan, kun se oli vielä kastamaton.

"Mitäpä se paholainen sitä kummemmin häytyttäisi kuin minuakaan, sillä olinhan minäkin jo kuusvuotias, ennenkun ristille vietiin", lohdutti häntä Junno. "Viedään sitte ristille kun ilmestyy muutakin asiaa jokisuulle. Kyllä kai se niin kauan nahoissaan pysyy."

"Mutta suolatkinhan alkavat olla jo lopussa", väitti vaimo.

Tämä oli Junno Junnonpojasta paljon painavampi seikka kuin pojan ristille vieminen. Kun hän vielä lisäksi otti huomioon sen, että nyt touonteon jälkeen oli varsin joutilas aika, niin suostui hän lopulta vaimonsa ehdotukseen.

Iloisena ryhtyi tämä lähtövalmistuksiin, säälieni konttiin viikon eväät. Junno Junnonpoika puolestaan täytti toisen kontin, jossa sai sijansa pari ketunnahkaa sekä hyvänpäiväinen kimppu oranvannahkoja. Niillä oli vaihdettava suoloja turkulaisesta laivasta, joita pitkin kesää tapasi jokisuussa kauppa tekemässä. Niin asettuivat he, ristilapsi kolmantena, pieneen ruuheen ja lähtivät korprien halki luikertelevaa jokea lipumaan alas merenrannikolle.

* * * * *

Puolen päivän aikaan he seuraavana päivänä saapuivat jokisuulle ja nousivat maalle pappilan rannassa. Taloa lähestyessään kohtasivat he ensimmäiseksi pitkäselkäisen rengin, joka seisoi päiväpaisteessa piha-aidan nojalla ja leuka nojattuna nyrkkeihin unisin silmin katsoa maurotti tulijoita.

Junno Junnonpoika tervehti ja kysyi, oliko pappi kotosalla.

"Mitäs teillä hänelle on asiaa?" kysyi vuorostaan renki, jonka lausumatapa ilmaisi hänet etelänpuolen mieheksi.

"Lapsi olisi kastettava", vastasi Junno Junnonpoika.

"Tuoko tuossa?" kysyi renki laiskasti ja kipristi toista silmänsä poikaa kohti, joka seiso i isän ja äidin välissä.

"Se juuri."

"No mikä kiire tuolla nyt on ristille? Olisitte antaneet olla siksi kun hän itse olisi tullut kastettavaksi, niin hän olisi voinut samalla päästä ripillekin", vällötti renki pilkallisesti.

Tämä suututti jo Junno Junnonpoikaa ja hän uudisti nyt kysymyksensä paljon vaativammassa äänilajissa.

Renki oli hetken aikaa vaiti, sylkäistä tirskautti sitten hammastensa välitse ja sanoi:

"Kirkkoherra on päivällislevolla ja jos sinua haluttaa, niin mene herättämään."

Tätä sanoessaan virnisteli hän häijynkurisesti aivankuin tahtoen sanoa, että menehän, kyllä siellä korvasi kuumennetaan.

Mutta Junno Junnonpoika otti asian vakavasti ja läheni porttia astuakseen pihaan. Renki pidätti hänet kuitenkin puolitiessä ja sanoi:

"Ei kirkkoherra täällä ole, hän nukkuu tuolla", ja samalla osotti renki avonaiselle kentälle, jossa muutaman kymmenen sylen päässä talosta oli noin viiden tai kuuden kyynärän korkeisten tolppien nenään rakennettu aittaa muistuttava pienoinen huone.

Junno Junnonpoika oli kyllä joelta noustessaan pannut sen merkille ja ihmeteltyt itsekseen että mikähän harakanpesä siihen on rakennettu. Epäillen kysyi hän:

"Ettäkö kirkkoherra olisi tuolla nukkumassa?"

"Sielläpä niin", vakuutti renki. "Missäpä täällä Kalajoella muuallakaan uskaltaisi pappi nukkumaan heittäytyä!"

Junno Junnonpoika uskoi rengin laskevan häiynilkistä pilaa, mutta saadakseen lähempää katsella tuota omituista rakennusta alkoi hän hiljalleen astella sitä kohti. Vaimo seurasi ristilapsen kanssa perässä.

Vasta lähemmäs tultuaan huomasi Junno Junnonpoika, että huoneen alla tolppien välissä lojui päivää paistattaen puolikymmentä suurta koiraa Tulijain askeleet kuullessaan kohosivat ne jalkeille paljastaen kymmenen uhkaavaa hammasriviä. Toiset haukahtelivat äksyesti, toisten kumeasti muristessa.

Junno Junnonpoika pysähtyi ehdottomasti ja oli juuri aikeissa palata takaisin portille, jossa renki nauraa virnotti hänen pelästykselleen, kun ilmaan rakennetun huoneen ovi samalla rämähti auki. Siitä pisti esille avarareikäinen tuliluikku, minkä jälkeen sieltä tuli näkyviin dominus Keiraskiuksen pyöreä ja karvainen pää. Tähysteltyään varovasti ympäristöä ja tultuaan vakuutetuksi, ettei mitään vaaraa ollut uhkaamassa, lasi hän pyssyn kädestään ja komensi rämeällä äänellä koirat vaikenemaan. Tämän jälkeen tarttui hän nuoraan, jolla tikapuut oli nostettu ylös, avasi solmun ja laskea hurautti ne alas, alkaen sitten perä edellä ähkien kömpiä maahan.

Saatuaan jalkansa tukevasti maanpinnalle venytteli hän perusteellisesti jäseniään ja haukotteli unenjäännökset ruumiistaan. Vasta sen tehtyään läheni hän vieraita ja ärähti:

"Mitä tekemistä teillä on täällä?" Junno Junnonpojan oli vieläkin vaikea uskoa olevansa papin kanssa tekemisissä. Kuitenkin vastasi hän tuoneensa lapsen kastettavaksi.

"Noin iso poika!" ärähti kirkkoherra. "Miksei sitä aikanaan ole tuotu kastettavaksi?"

Junno Junnonpoika selitti sen johtuvan siitä, että hän asuu niin kaukana kirkolta. Siihen ei kirkkoherra väittänyt enää mitään, kysyen sen sijaan:

"Mutta onko sinulla maksaa lapsesi ristiminen?"

"Tuota, pitääkö se maksaakin?" ihmetteli Junno Junnonpoika.

"Vieläkö sitä kysytkin?" tiuskasi kirkkoherra. "Vai pitäisi teille papinmurhaajille ilmaiseksi toimittaa niin tärkeät ja kallisarvoiset asiat kuin ihmissielun ottaminen kristillisen seurakunnan jäsenyyteen! Ettes häpeä!"

"En minä tosiaankaan arvannut sitä varten varata mitään maksua", päivitteli Junno Junnonpoika neuvotonna. "Eikö kirkkoherran sopisi vartoa siksi kun minä uudelleen tulen täällä jokisuulla käymään?"

"Vai vartoa? Ei niistä mitään!" ärjäsi herra Gregorius.

Junno Junnonpoika vaihtoi kuiskaten jonkun sanan vaimonsa kanssa ja lausui sen jälkeen:

"Täytynee sitten koko kastaminen jättää sikseen", ja hän varustausi lähtemään.

Mutta herra Gregorius oli tällä välin kiinnittänyt katseensa hänen konttiinsa, jonka kielen alta pisti näkyviin ketunhäntä. Hän pysäytti nyt Junno Junnonpojan kysymällä:

"Mutta mitäs sinulla on tuolla kontissasi?"

"Pari ketunnahkaa vain sekä lisäksi nippu oravannahkoja."

"Olkoon menneeksi, kyllä minä suostun niidenkin hinnasta toimittamaan kasteen", ehätti herra Gregorius sanomaan.

"Mutta eivät ne nyt joutaisi siihen tarkotukseen", selitti Junno Junnonpoika hämillään. "Niillä piti meidän vaihettaa suoloja, kun entiset ovat aivan lopussa."

Hän neuvotteli jälleen hiljaa vaimonsa kanssa ja jatkoi sitten:

"Niin että kyllä se pojan kastaminen saa nyt jäädä sikseen."

Sen sanottuaan kääntyi hän lähteäkseen. Mutta tuskin oli hän ehtinyt ottaa kahta askelta, kun hänet tällä kertaa pysäytti koiralauma, joka isäntänsä viittauksesta vihaisesti muristen ja hampaitaan näytellen ympäröitsi hänet vaimoineen ja poikineen.

"Vai niin, että sinä aiot jättää lapsesi pakanaksi?" ärjyi herra Gregorius. "Mutta sitä minä en aio sallia! Minut ovat kuninkaallinen majesteetti ja piispa asettaneet teitä kaitsemaan ja minun on vastattava heille siitä, ettei seurakunnassa löydy pakanoita. Suorita siis siekailematta ulostekosi ja anna lapsesi kastettavaksi!"

Kun Junno Junnonpoika näytti vieläkin empivän, antoi herra Gregorius vihjauksen koirilleen, jotka yhä äkäisemmin muristen siirtyivät pari askelta lähemmäs. Tällä välin oli renkikin jättänyt portinpielen ja asettui nyt isäntänsä rinnalle, kädessään heinähanke.

Aseman muuttuessa näin uhkaavaksi, harkitsi Junno Junnonpoika viisaimmaksi laskea kontin selästään sekä tyhjentää sen sisällön herra Gregoriukselle. Tämä osotti huomattavia lauhtumisen merkkejä ja komentaen koirat poistumaan ojensi hän turkikset rengille sekä lausui:

"Vie nuo aittaaan ja hae karjakko käsiisi. Saatte molemmat tulla kirkkoon kummeiksi."

* * * * *

"Vei kun veikin, mokoma, ne nahat!" päivitteli Junno Junnonpoika äkeissään, asettuessaan vaimoineen ja poikineen jälleen ruuheen ja lähtiessään sauvomaan virtaa ylös. "Ilman suolan murenetta saamme nyt palata kotiin, sillä eipä uskonut laivuri tavaraansa velaksi. Hukkaan meni koko matka!"

"Mutta tulihan tuo nyt edes poika kastetuksi", koetti vaimo lohduttaa.

"Siitä minä viis!" vastasi mies. "Ja paljonko sinä sitte luulet tuollaisen papin toimittaman kasteen merkitsevän? Ihan yhtä, vaikka minä itse olisin sen tehnyt siellä Ypyänjärvellä" ja äkeissään työnteli hän ruuhta pitkin lykkäyksin ylös virtaa.

Illan tullen yöpyivät he Jutilan uutistaloon, joka oli virran äyräällä parin penikulman päässä jokisuulta. Talon oli joku aika sitten perustanut yksi edellisen kirkkoherran surmaajista, sillä rintakylillä joensuussa ei hän ollut sen jälkeen uskaltanut asua.

Kun matkamiehet olivat kotiutuneet avarassa pirtissä, jonka valkeita seinähirsiiä ei savu ollut vielä ehtinyt perinpohjaisemmin kiillottaa, tuli isäntä kyselemään jokisuun kuulumisia, sillä itse ei hän ollut siellä sen koommin käynyt.

"Eipä meillä ole mitään hupaista kerrottavaa", vastasi Junno Junnonpoika alakuloisesti. "Suoloja meidän piti sieltä vaihettaa, mutta pappi kerkesi koirineen tulla väliin ja riistää suolain hinnan."

Isännän mielenkiinto virisi ja hän tiedusti asiaa tarkemmin. Ilahtuneena toisen myötätunnosta kertoi nyt Junno Junnonpoika yksityiskohtaisesti, kuinka kaikki oli tapahtunut.

Isäntä tiesi jo yhtä ja toista uuden papin tavoista. Hän kertoi puolestaan kuulemansa ja lausui lopuksi:

"Melkoinen oli jo se entinenkin, mutta tuhatta paremman me näymme saaneen tästä uudesta!"

Erikoisesti näytti häntä harmittavan se, että pappi oli Junno Junnonpojalta niin julkeasti riistänyt suolan ostoon aiotut turkikset. Hän oli tovin aikaa ääneti, nojautuneena kyynärpäihinsä, kunnes hän kohotti päänsä ja lausui:

"Mutta otetaan takaisin ne sinun nahkasi!"

"Kävisiköhän tuo laatuun?" epäili Junno Junnonpoika.

"Kyllä se käy!" vakuutti isäntä. "Minulla on tässä myös muutaman kuukauden vanha perillinen, joka pitäisi viedä ristille. Minä käyn kylillä keräämässä miehiä ja sitten lähdetään joukolla papin puheille ja katsotaan, eikö lapsi saa ilmaiseksi kastetta. Samalla kovistetaan takaisin ne sinun nahkasi, ettei sinun ilman suoloja tarvitse kotiisi palata sekä opetetaan häntä muutenkin ihmisiksi elämään."

Junno Junnonpojalla ei ollut mitään tätä järkevätä ehdotusta vastaan, varsinkin kun se antoi hänelle toiveita suolain saannista. Hän siis jäi Jutilaan odottamaan, kunnes isäntä ehti saada kokoon toiset kummit, kuten hän sanoi.

Seuraavan päivän illaksi kerääntyikin Jutilaan kokonaista kahdeksan miestä, joilla kaikilla oli jotakin hampaan kolossa uutta sielunpaimenta kohtaan. Kenenkä kinttusuonia olivat herra Gregoriuksen koirat tunnustelleet, keneltä taas ne olivat lampaan ahmanneet ja toiset valittivat kymmenysten suorituksessa joutuneensa vääryyttä kärsimään. Varsinkin harmittivat kaikkia papin koirat, ja niistä päätettiin yksimielisesti tehdä loppu. Papin etelästä tuodun rengin piti niinikään saada tuntuva läksytys.

Yötä vasten lähtivät miehet soutamaan virtaa alas, sillä heidän suunnitelmaansa kuului tulla perille aamuaikaisella, jolloin pappi koirainsa vartioimana nukkui vielä paaluitassaan. Mukana seurasi Jutilan vaimo ristilapsen kanssa ja miehet olivat asestautuneet jousilla ja kirveillä.

Joki ja läheiset niityt olivat vielä usvan peitossa, kun ristisaattue saapui pappilan rantaan. Jutila antoi viimeiset ohjeet ja jouset valmiiksi viritettyinä alkoi tuo kymmenmiehinen joukko hiipien lähestyä herra Gregoriuksen korkeata makuusuoja.

Kun he olivat päässeet siitä kymmenisen sylen päähän, niin että koirat alkoivat usvan keskeltä häämöttää, nostivat nämä päätään, ja toiset jo uhkaavasti murahtelivat. Mutta samassa halkasivat nuolet viuhuen ilmaa ja siinä tuokiossa kierivät koirat ulvahdellen maassa.

"Nyt jouset pois ja kirveet käteen!" komensi Jutila.

Samassa asettui mies kunkin paalun juurelle ja kumeat kirveeniskut alkoivat paukkua. Kauan eivät he

kuitenkaan saaneet rauhassa jatkaa, kun karhea ääni heidän päitensä yläpuolella huusi:

"Ketä riivatun roistoja siellä on elämöimässä? Korjatkaa luunne tai paukkuu!"

Samalla ojentui ovenraosta pyssynpiippu. Jutila oli kuitenkin varustautunut tätä varten ja tarttuen tuliluikkuun riuhtasi hän sen alas, ennenkun se ehti mitään tuhoa matkaan saattaa. Sen tehtyään sanoi Jutila:

"Pysykää koreasti siellä sisällä ja pidelkää seinistä kiinni, sillä harakanpesänne romahtaa kohta alas."

Iskut kaikuivat edelleen ja herra Gregorius ärjyi:

"Tästä te, konnat, saatte vastata kuninkaalliselle majesteetille, ja ennen ensi lumen tuloa roikkuu teistä jokainen hirsipuussa. Yhden papin te olette jo surmanneet, mutta pitemmälle ei esivalta salli teidän häijyydessänne mennä!"

Rauhallisesti vastasi Jutila:

"Emme me ole tulleet ketään surmaamaan, vaan toimme lapsen kastettavaksi. Ensinnä päätimme kuitenkin kaataa tämän tapulin, koska se mielestämme on sopimaton asuinmaja näin ison pitäjän kirkkoherralle ja koska me aikoinamme olemme sitä varten rakentaneet uhkean pappilankin. Myöskin vapautimme teidät noista susista, koska ne ovat omiaan synnyttämään pahennusta seurakunnassa. Ja nyt olkaa varuillanne ja asettakaa jalkanne peräseinää vasten, sillä me kaadamme tapulin juuri sille suunnalle."

Miehet työnsivät poikki hakattuja tolppia ja romahtaen sortui herra Gregoriuksen makuusuoja kenttään. Vinoon vääntyneestä ovesta, joka nyt aukeni taivasta kohti, kohosi hetken kuluttua näkyviin herra Gregoriuksen pörröinen pää raivon vääristämme kasvoineen.

"Ja mitä te tahdotte minusta, senkin hirtehiset?" huusi hän kiukusta käheällä äänellä ja vilkuili noita ympärillään seisovia, asetettuja miehiä.

"Sanoinhan minä jo, että me toimme tänne lapsen kastettavaksi", vastasi Jutila. "Ja sitten me vaadimme takaisin ne ketun- ja oravannahat, jotka te tältä Junno Junnonpojalta toissa päivänä omavaltaisesti riistitte muka ristimispalkaksi."

"Ja minä aioin vaatia sen lampaan hinnan, jonka teidän koiranne tässä tuonnoin repivät kuoliaaksi", lisäsi eräs miehistä, "mutta minä jätän sen nyt sikseen, kun kerran olemme noista koirapedoista päässeet."

"Mutta tähän on ilmeistä kapinaa esivaltaa vastaan!" huusi herra Gregorius. "Luuletteko minua niin vain suostuvan luovuttamaan teille takaisin laillista palkkaani? Siinä asiassa saa kuningas tuomita ja siihen saakka minä kieltäydyn kaikista papillisista toimista!"

"Sitä näkyy pitävän vähän pehmittää", sanoi Jutila miehille. "Tarttukaapas kiinni ja nostakaa se tuohon mökin seinälle ja toiset menkää sillä aikaa hakemaan se renkikin samaan lölyyn."

Tukevat kourat tarttuivat nyt herra Gregoriukseen ja asettivat hänet pitkälleen entisen makuukammionsa päällimmäiselle seinälle, samalla kun Jutila veti nuttunsa alta esiin tervatun köydenpätkän, jonka hän oli tätä mahdollisuutta ajatellen mukaansa varannut. Herra Gregorius ärjyi ja uhkaili, mutta kun pamppu oli Jutilan vakavan käden hoitelemana hetken aikaa leiskunut hänen selkäpuolellaan, hiljensi hän uhkauksensa ja heittäysi nopeasti armoille, luvaten täyttää miesten vaatimukset. Kun Jutila oli vielä ottanut häneltä vakuutuksen, että hän vastaisuudessa eläisi ihmisiksi heidän kanssaan eikä ryhtyisi mihinkään kostotuumiin, hellittivät miehet otteensa ja hän pääsi jälleen omille jaloilleen.

Tällä välin olivat toiset miehet löytäneet rengin tallinparvelta ja taluttivat hänet nyt esiin. Hänkin sai hyvänpäiväisen voitelun pampusta, minkä jälkeen Jutila lausui:

"Tämä olkoon sinulle opiksi! Ja jollet vielä siitä saanut tarpeeksi ymmärrystä elääksesi ihmisittain, niin ensi kerralla saat kaksinkertaisen mitan mukaan."

Nyt pääsi renki pintehistä ja sai isäntänsä käskyn mukaan mennä hakemaan Junno Junnonpojan turkikset aitasta, jonne hän pari päivää sitten oli ne vienyt. Tämän jälkeen lähdettiin miehissä kirkkoon, jossa lapsen kastaminen toimitettiin asianmukaisine menoineen.

Kun kirkosta tultua piti erottaman, lausui Jutila herra Gregoriukselle:

"Ei meidän kanssamme ole mikään hätä eläessä, kun vaan elää oikeuden ja kohtuuden jälkeen. Jos te mielitte uudistaa entiset tapanne ja koirain avulla hoitaa paimenvirkaanne, niin me myöskin aiomme uudistaa äskeisen tempun ja vieläkin tuntuvammin. Mutta jos taas esiinnytte rauhan ja oikeuden miehenä, niin meiltä saatte myös rauhan sekä lailliset saatavanne. Jääkää Herran haltuun ja kiitoksia kastetoimituksesta."

Miehet lähtivät omille tahoilleen, herra Gregoriuksen kulkiessa muristen ja takapuoltaan tunnustellen pappilaa kohti. Nolona asteli hänen perässään renki, joka tarkoin jäljitteli isäntänsä eleitä.

Junno Junnonpoika vaihtoi turkiksensa suoloihin ja lähti tyytyväisenä pyrkimään takaisin omien salojensa rauhaan.

Kivennavan Leonidas

"Heh, heh, hee!" kaikui leveä naurun remakka Viipurin linnan vanhassa ritarisalissa, jossa eräänä maaliskuisena iltana v. 1555 oli joukko herroja ryhmittynyt juomapöydän ympärille pesävalkean ääreen.

Kaikista leveimmin hohotti muuan täyteläinen, parrakas ja iloisen näköinen mies, joka äänekkyytensä ja sukkeluksiensa takia oli heti alussa päässyt seuran keskukseksi, vaikka joukossa olikin useita häntä arvossa ylempiä. Hän oli vallan nuorta rälssiä, nimeltään Jöns Maununpoika, Kelkkalan tilan haltija Viipurin pitäjältä. Tämän lisäksi oli hän äsken saanut kuninkaalta valtuuden Kivennavan ja Äyräpään voudinvirkaan.

"Syököön minut seitsemän ryssä, ellei se äijä vielä vanhoillaankin ole ovelampi kuin me kaikki yhteensä — niin, itse herra Klauskin mukaan laskettuna", huudahti hän naurunpuuskan tauottua.

Hymyillen katsahivat kaikki Klaus Kristerinpoikaan, jonka tarmokkaat, mutta samalla kettumaiset kasvopiirteet selvästi ilmaisivat älyä ja viekkautta. Mutta asianomainen ei ollut tietävinään tästä likimenevästä leikinlaskusta, vaan kääntääkseen keskustelun takaisin kuninkaan kirjeeseen kysyi rauhallisesti:

"Ihanko tosissaan hän kirjottaa sellaista ja lupaa oikein reininviiniä meille lähettää?"

"No, saatte itse nähdä ja kuulla", lausui Ahtisten herra, Maunu Niilonpoika, joka nykyään hoiti linnan päällikkyyttä, ja pöydästä nousten poistui huoneesta.

Kun hän hetken kuluttua palasi, oli hänellä kädessään Kustaa-kuninkaalta saapunut kirje. Näytettyään kaikille tuttua allekirjotusta "Göstavus", joka vankoin ja täsmällisin goottilaiskirjaimin oli piirretty hiukan vinoon tekstin alle, levitti hän paperin eteensä pöydille ja alkoi hymyään hilliten lukea:

"Ja muutoin meistä tuntuu viisaimmalta, että meidän väkemme saapi joitakin väkeviä juotavia, joko paloviinaa, reininviiniä, simaa tahi pryssinkiä niin paljon että kukin saa hyvän humalan, jotta he sitten, kun joudutaan taisteluun vihollisen kanssa, olisivat sitä kärkkäämmät ja rohkeammat käymään kimppuun."

"He he he... hah hah haa!" vyöryi naurun jyrinä ympäri pöydän.

"Ukko näkyy tietävän, mikä voima viinassa asuu", lausui Kivennavan vouti. "Mutta hänen olisi myöskin pitänyt toimittaa sitä ainetta riittämiin asti — aivan yhtä riittävästi kuin tuolla itäkulmilla piisaa koirankuonolaislaumoja, joita vastaan meidät on tänne vartioiksi asetettu."

"Elähän nurise, veli Kivennapa", vastasi linnanpäällikkö, "sillä näiden sarkkojen sisällys on juuri Kyösti-ukon toimittamaa tavaraa. Toissa päivänä saapui näet Turusta kuninkaan laskuun kokonaista neljätoista aamia reininviiniä."

"No ei sitten muuta kuin: eläköön vanha Kyösti-kuningas!" huudahti herra Jöns. "Mutta entäs paloviina ja pryssinki?"

"Niitä meillä on ennestään jonkun verran tallella — ainakin parin kolmen tappelun varalle."

"Entäs onko ruutia, kuulia ja pysyviä yhtä riittävästi varastossa?" kysyi Niilo Boije.

"Luulenpa niitäkin olevan meillä tarpeellisen määrän", ilmotti Maunu Niilonpoika, "vallankin mitä ruutiin tulee, sillä viime tammikuussahan me pääsimme vihollisista parin ruutitynnyrin hinnalla."

"Niiden kävi kuin faaraon sotajoukon ennen, upposivat mereen koko kymmentuhantinen joukko", arveli Kelkkalan herra. "Kyllä maar ensi kesänä saadaan silakat ja turskat lihavana."

"Oliko siinä jotakin sotajuontia teidän puoleltanne vai itsestäänkö meri heidät nieli?" uteli Niilo Boije, joka vasta äsken oli Länsi-Suomesta tänne saapunut.

"Omasta itsestään meille Viipurinlahti sen palveluksen teki", virkkoi linnanpäällikkö, "jää yksinkertaisesti murtui heidän allaan, kun he yhteen läjään ahtautuneina kokoontuivat Revonhännän selälle. Ja olipa todentotta sitä molskahusta nautinto katsella täältä linnan muureilta, kun tiesi niiden pakanain taas tulella ja miekalla maakunnassa riehuneen, ryöstäen, kiduttaen, naisia raiskatun ja lapsia surmatun, kuten heidän tapansa on aina ollut."

"Kymmentuhatta paitaa yhdellä iskulla — kiitos sinulle, Viipurinlahti!" lausui herra Jöns ja tyhjensi sarkkansa. "Mutta olikos siellä kuninkaan kirjeessä muita yhtä otollisia ja maistuvia keinoja vihollisen vastustamiseksi?"

"Kyllä, vaikk'ei niin makua hiveleviä", vastasi herra Maunu, jonka edessä kuninkaan kirje oli vielä levällään.

Hetken sitä selailtuaan luki hän:

"Levittääkö myöskin väestön keskuuteen sellaisia tietoja, että ne suomalaiset ratsumiehet, jotka ovat olleet vankeudessa Venäjällä, ovat tulleet niin julmasti ja armottomasti kohdelluiksi, että kunniallinen mies haluaa mieluummin kuolla kuin joutua sellaisen piinan uhriksi. Tämänkaltaisten tietojen kautta käyvät sotilaamme tarpeen tullen sen kiukkuisemmin ryssien kimppuun ja kaatuvat mieluummin kuin haluavat vangeiksi antautua."

"Kas, kas, äijää, kun osaa olla ovela", naurahti Klaus Kristerinpoika. "Mutta aivan liian varovaiseksi, etten sanoisi araksi, hän on vanhoillaan käynyt."

"Ja itaraksi, joll'emme nyt tahdo noita neljäätoista reininviini-aamia ottaa lukuun", lisäsi Jöns Maununpoika.

"Hän vastustaa kynsin hampain meidän suomalaisten pyrkimyksiä päästä antamaan ratkaiseva isku", jatkoi Klaus-herra vakavasti. "Hän kuvittelee vaaran suuremmaksi kuin se onkaan ja antaa soveliaan hetken luisua käsistä. Ja kun yli koko maamme nykyään oltaisiin alttiita suureen sotaretkeen moskovalaisia vastaan! Emmekä me ilman sellaista saa taas pitkiin aikoihin täällä rauhassa elää."

"Niin, oikein perinpohjin ruhjova ja maan tasalle masentava sotaretki!" lisäsi Niilo Boije intohimoisesti. "En epäile ollenkaan, ettemmekö siinä onnistuisi."

"Varmasti, sillä meillä on tätä nykyä siksi hyvät varustukset ja kansan mieli viimeisistä vihollisen hävityksistä siksi kiihdyksissä", vakuutti Klaus-herra. "Ja me, jotka ryssän kanssa olemme saaneet olla paljon lähemmissä tekemisissä kuin kuningas, tiedämme, ettei hänen mieslukunsa niinkään suuria merkitse."

"Omituista, että ne siellä Ruotsissa yleensä pelkäävät moskovalaisia paljon enemmän kuin me, jotka täällä heitä lähinnä elämme ja olemme aina vaaralle alttiina", arveli Maunu Niilonpoika.

"Niinhän se aina on", vastasi Klaus-herra, "että vaara kaukaa katsoen näyttää pelottavammalta, mutta pienenee sikäli, kuta lähemmäksi tullaan. Ja me olemme jo kyllä ehtineet havaita, että tuolla Neva-joen takaisella jättiläisellä on jalat savesta kuten muinoin siinä Nebukadnesarin unennäössä."

"Niin ettei muuta kuin voimakas potku koiville ja koko kuvatus lysähtää läjään kuin lumiukko keväällä", tarttui Jöns Maununpoika ja teki jalallaan vahvistavan eleen.

"Niin, pudottaa se läjään, ihan vakavasti puhuen, silloin vasta me saamme rauhassa elää. Jos me olisimme tavallisten ihmisten kanssa tekemisissä, kuten lännen puolella, niin silloinhan kyllä tavalliset rauhansopimuksetkin jotakin merkitsisivät. Mutta moskovalaisen kanssa — ei niistä mitään! He voivat tänään ristin suutelemisella vakuuttaa ikuista rauhaa ja jo huomenna murhaten ja polttaen karata rauhaan luottavan naapurinsa rajojen sisälle. Sanottu sana ja tehdyt lupaukset ovat heille kuin tyhjää ilmaa. Merkillisen niljakasta ja epäluotettavaa kansaa! Niin, koko Moskovan valtakunta on kuin pohjaton suo, josta myrkylliset usvat ja alituiset hallat uhkaavat meidän viljelyksiämme."

"Ja ilmaa pimittävät heinäsiirkaparvet", lisäsi Jöns Maununpoika, "pajarien ja knääsien johdolla liikkuvat heinäsiirkaparvet. Milloin hyvänsä voimme sieltä taas saada kuuron niskaamme. Mutta vanhan Knuutti Possen ja hänen kruutitynnyriensä nimessä minä laitan asiat niin, että moskovalainen lyö nenänsä littiin sitä kivistä napaa vasten, mikä minun voutikuntani on."

Toisten nauraessa vahvasti Jöns-herra sanojaan kuvaavalla eleellä, kohotti sitten kannunsa ja vaati pöytäseuruetta juomaan Suomen kaakkoisimman voutikunnan maljan.

Leikillisten ja vakavien keskustelujen vuorotellessa jatkui sitten juominkia pitkälle yön selkään.

* * * * *

"Ylös, herra Jöns! Herätkää ja nouskaa ylös, herra Jöns!"

Se oli nuorenpuoleinen mies kevätahavan tummentamin kasvoin, joka seuraavana aamuna ani varhain koetti kiskoa Jöns Maununpoikaa unettaren helmoilta, jonne tämä viinin raskauttamana oli ehtinyt juuri parahiksi ja mukavimmilleen vaipua. Hyvän aikaa sai hän riuhtoa punottavaa voutia, ennenkuin sai hänen raskaan kuorsauksensa katkeamaan ja muuttumaan jonkunlaiseksi puheenärinäksi, josta saattoi erottaa sanat: Kivennapa, moskovalaiset, reininviini ja pryssinki.

Nuori mies korotti ääntään ja huusi hänen korvansa juuressa:

"Nouskaa, herra Jöns, sillä vihollinen on tullut rajan yli!"

"Häh, vihollinenko?" ärähti vouti, kavahti istualleen ja avasi verestävät silmänsä selko selälleen. Nyt vasta tunsii hän oman kirjurinsa.

"Kautta kaikkien reininviinitynnyrien, kuinka sinä täällä olet ja mitä varten olet jättänyt virka-asemasi Kivennavalla?" huudahti hän.

"Ettekö kuullut, että vihollinen on ilmestynyt taas rajalle kolmenkymmenen tuhannen miehen voimalla", kertoi kirjuri. "Lennossa kiidätin minä kahden kivennapalaisen talonpojan kanssa läpi yön tänne, tuomaan sanaa teille, kuten lähtiessänne määräsitte. Tontertiin ja Mustapohjaan oli eilen iltapäivällä saapunut pakolaisia ja lähtiessämme loimotti eteläisellä taivaanrannalla useita tulipaloja."

"Kyllä minä ne sen tulen vietävät korvennan!" huusi Jöns Maununpoika. "Mutta toimita minulle kaikista ensimmäiseksi ja ilman siekailuja kannullinen pryssinkiä, sillä täällä pääkopassani takoo ja surisee kuin kimalaispesässä. Vai kolmenkymmenen tuhannen miehen voimalla, senkin vietävät! Mutta vartokoot, kyllä minä niille Kivennavalla nostan tien pystyyn."

Tyhjennettyään sarkallisen vaahtoavaa ja raikasta pryssinkiä, kohentausi hän jalkeilleen ja oli tuota pikaa täydessä toimessa. Tällä välin oli myöskin linnanpäällikkö sekä toiset herrat saatu hereille ja Jöns Maununpojan kirjurin tuoma uutinen oli nopeasti saattanut heidät jalkeille.

"No nyt me taas saimme parven niskaamme ja kokonaista kolmekymmentä tuhatta pitkäkauhtanaista Iivanaa", huusi herra Jöns, kun kaikki olivat kokoontuneet neuvottelemaan. "Kuinka paljon teillä on varaa luovuttaa minulle sotilaita, sillä lähden oitis lennossa Kivennavalle?"

"Linnan varusväestä me tuskin uskallamme luovuttaa enempää kuin korkeintaan kolmisen ruotua ratsuväkeä ja viisi jalkaväkeä", vastasi Maunu Niilonpoika. "Hm, siis sataviisikymmentä miestä. Tosin se ei ole järin paljo kolmeakymmentä tuhatta vastaan, mutta yrittänyttä ei laiteta. Kuulehan sinä, Joensuun herra, joka olet parempaa oppia saanut ja kirjoja viljellyt, etkös sinä illalla puhunut jostakin kreekiläisten kuninkaasta..."

"Niin, Leonidaasta", hymähti Klaus Kristerinpoika.

"Aivan niin, ja hän seiso..."

"Seitsemän sadan kreikkalaisen kanssa toista miljoonaa persialaista vastaan."

"Niin juuri, ja voitti."

"Olisi kenties voittanut, ellei olisi ilmestynyt kavaltajaa."

"No, jos siis tämä kreekiläiskuningas — mikä sen nimi nyt taas olikaan — voitti seitsemällä sadalla miehellä toista miljoonaa persialaista, niin totta totisesti Jöns Maununpojan silloin täytyy sadalla viidelläkymmenellä suomalaisella hajottaa tuuleen kolmekymmentä tuhatta moskovalaista."

"Mutta Leonidaspa seiso miehineen ahtaassa vuorensolassa."

"Yks kaikki, sillä seisonhan minä sen sijaan kiven navalla. Mutta puoli tusinaa nikhakoja teidän on minulle lainattava sekä yhtä monta taitavinta tykkimestarianne. Ja jalkamiehistä pitää ainakin puolet olla pyssyniekkoja. Viidelläkymmenellä tuliluikulla minä jo poltankin heiltä parrat hyvänpäiväisiksi. Ja ryssä ilman partaa — eihän se ole enää mistään kotoisin."

* * * * *

Tuota pikaa hankkiusi Jöns Maununpoika taipaleelle. Linnanpihalla sijotettiin rekiin kiiltäviä

nikhakoja ja kaupungista hankittiin lisää hevosia, sillä matkan jouduttamiseksi sovittiin kaikki jalkamiehet rekiin.

Hevosen selkään noustuaan ja viiskymmenmiehisen ratsujoukkonsa etupäähän asettuessaan lausui Jöns Maununpoika linnanpihalle kerääntyneille herroille:

"Muutaman päivän kuluttua minä palaan tänne pitoja jatkamaan ja silloin te näette minun vyössäni voitonmerkkinä puolikymmentä pajarin partaa."

Hän kannusti hevostaan ja onnentoivotushuutojen kaikuessa lähti pieni joukkue pyrynä liikkeelle.

"Saapas nähdä, kuinka se huimapää selviää", virkkoi Maunu Niilonpoika huolestuneena partaansa sivellen.

"Tuollainen mies selviää mistä hyvänsä", arveli siihen Niilo Boije, tähystellen menevien jälkeen.

* * * * *

Levottomuudella ja jännityksellä odoteltiin Viipurissa tietoja vihollisesta, samalla kun kuumeisesti varustauduttiin häntä vastaanottamaan. Porvarit kaupungissa ja sotilaat linnassa olivat yötä päivää toimessa. Ampuma-aseita laitettiin kuntoon ja muonavaroja kerättiin muurien sisälle ja edellistä pelastusta muistaen sahautti linnanpäällikkö laajalti kaupungin ja linnan ulottuvissa olevia jäätiköitä. Jöns Maununpojan odotettiin vihollisen edellä peräytyvän takaisin linnan suojaan ja toivottiin ainoastaan, ettei hän menettäisi kaikkia miehiään ja kallisarvoisia ampuma-aseita.

Parin päivän kuluttua hän iltahämärissä palasi. Linnanpäällikkö sekä toiset herrat olivat päivätyönsä päätettyään kokoontuneet jälleen pesävalkean ääreen. Silloin kajahti muureilta vahtisotilasten torventoitotukset ja kohta sen jälkeen tömsyttivät linnansiltaa lukuisat hevuskaviot.

"Jöns Maununpoika varmaan?" virkkoi linnanpäällikkö ja aikoi lähteä ulos. "Hänellä on varmaankin vihollinen kintereillään."

Toiset kavahtivat myöskin seisaalleen aikeissa seurata häntä. Portaita pitemmälle eivät he kuitenkaan ehtineet, sillä siellä tunkihe Jöns Maununpoika jo heitä vastaan huutaen:

"Takaisin, takaisin, hyvät veljet! Ei mitään hätää, sillä häntä suorana pakenee vihollinen takaisin Moskovaa kohti!"

Kun oli palattu takaisin sisälle, heitti Jöns Maununpoika matkaturkkinsa nurkkaan lavitsalle ja pyylevän asennon ottaen osotti vyötään, jossa roikkui puolikymmentä eriväristä karvatukkoa.

"Viiden pajarin parrat, kuten lähtiessäni lupasin", virkkoi hän ja alkoi viskellä partoja vyöstään pöydälle. "Tämä ruskea ja kaikista tuuhein koristi vielä toissapäivänä heidän ylimmän päällikkönsä, pajari tai ruhtinas Iivana Bibikoffin leukapieliä. Ja noiden toisten entiset omistajat — mene ja tiedä heidän nimensä, jotakin -koffeja, -jeffeja ja -noffeja ne olivat, mutta täysiä pajareita joka tapauksessa, sen voivat vankimme todistaa."

"Mutta... oletko sinä todellakin ollut taistelussa moskovalaisten kanssa...?" sai Maunu-herra vihdoin lausutuksi.

"Ja ajanut ne hiiteen, tietysti!" täydensi Jöns Maununpoika.

"Mutta kuinka se on tapahtunut? Kerrohan lähemmin."

"Kuivin suinko?" vastasi Jöns-herra, silmäillen kysyvästi ympäri pöydän. "Luulenpa että nyt olisi parempi syy pitää kemuja kuin pari päivää sitten. Vai oletteko sen kuninkaan lähettämän reiniläisen lipittäneet loppuun sill'aikaa kun minä olin noita partoja pyydystämässä?"

"Missä ja kuinka suurivoimaisena sinä kohtasit vihollisen?" kysyi herra Maunu Niilonpoika, kun viiniä oli tuotu ja Jöns Maununpoika saanut alotteeksi hyvän kulauksen.

"Kivennavan Joutselässä. Niitä oli kolmetoista tuhatta partaa tai ainakin niille paikoin. Alkuaan se oli ollut kolmenkymmenen tuhannen joukko, kuten sanantuoja kertoi, mutta rajalla se oli jakaantunut kolmeen osaan. Tämä, jonka minä Joutselässä hajotin tuuleen, oli niistä suurin ja sitä johti juuri tuon halliparran entinen omistaja. Toinen joukkokunta oli liikkeessä Uudellekirkolle ja kolmas Muolaaseen päin. Niiden oli tietysti tarkoituksena ryöstäen ja polttaen samota tänne Viipuriin, mutta pääjoukon häviöstä säikähtyneinä pötkivät nuo toisetkin kiiruunkaupalla takaisin ja nyt ne ovat tipotiessään. Niin että Kivennavan malja, hyvät herrat!"

"Jöns Maununpojan malja!" huudahti Klaus-herra sarkkaansa kohottaen.

"Mutta kerrohan nyt lähemmin taistelusta. Kai sinä ensinnäkin sait Kivennavalla vahvistusta pienelle joukollesi?"

"Sain kyllä. Nelisensataa talonpoikaa oli Kivennavalle saapuessani kokoontunut kirkolle ja minä jaoin heille voudinkartanosta aseita. Lähes kuudensadan miehen voimalla lähdimme sitten lentomarssissa etelää kohti. Joutselässä tapasin tiedusteluretkelle lähettämäni suksimiehet, jotka ilmottivat vihollisen olevan jo aivan lähellä. Asetin kiiruusti väkeni rintamaan pienelle harjanteelle, jonka kahden puolen on ennen kaadetut laajat murroshakkiot. Ratsumiehet sijoitin oikealle, suksimiehet vasemmalle ja keskelle pyssyniekat sekä nikha'at. Näiden viimemainittujen eteen levitin pari riviä keihäillä ja jousilla varustettuja talonpoikia, niin että tuliaseemme olivat aluksi kokonaan piilossa.

"Tuskin oli kaikki saatu järjestykseen, kun vihollinen tuli näkyviin. Meidän pienen joukkomme nähdessään päästivät he sellaisen naurunrähäkän, että kymmenentuhatta harakkaa ei olisi heille vertoja vetänyt. Antaapa heidän nyt nauraa, sanoin minä miehille, tuolla lailla se Goljatkin varmaan röhötteli kun Daavidia läheni, mutta Daavid-poikapa se sittenkin oli joka viimeksi nauroi.

"No niin, sitä peliään pitäen he tulla tollakoitsivat ihan nenämme eteen ja minä olin jo antamaisillani käskyn talonpojille avata rivinsä, että nikhakamme saisivat sylkäistä tervetuliaisensa, mutta samassa heidän päällikkönsä antoi pysähtymismerkkin. He olivat jo niin lähellä, että huoleti saattoi kuulla tavallisen puheen. Bibikoff, heidän ylipäällikkönsä, joka oli puettu kalliisiin turkiksiin ja ratsasti hopeahelyihin hankitulla hevosella, ajoi joukkonsa etupäähän ja alkoi puhua posmittaa. Kirjurini, joka taitaa jonkun verran heidän kieltään ja joka oli siellä mukanani, tulkitsi minulle hänen sanansa. Hän teki kaikenlaisia ivallisia kysymyksiä, että onko tässä koko Suomen sotajoukko ja mitä varten me olemme siihen tien tukkeeksi asettuneet. Hän oli ehdottavanaan välirauhaa, ettei verenvuodatus muka kovin ylenpalttiseksi kävisi ja pyysi sen jälkeen saada juoda minun maljani. Hänelle tuotiin viinaa pienellä tinakannulla, jonka hän tyhjensi minun terveydekseni ja heitti sitten astian maahan koko joukkokunnan nauraa rähistessä.

"Vastamaljasi Iivana Bibikoff!' huusin minä ja hyppäsin samalla hevosen selästä alas, komensin talonpojat sivulle ja siepaten palavan luntun laukasin yhden nikha'an häntä kohti. No, siinä ei käynyt sen hullummin kuin että äijä meni keskeltä miltei poikki ja mötkähti alas satulasta. Samalla hetkellä antoivat tulta toisetkin nikha'at sekä pyssymme, niin että kaikki muutkin päälliköt sekä kolme-, neljäkymmentä alempiarvoista kieri hangessa. Vilauksessa olin minä jälleen hevosen selässä ja huikean sotahuudon päästäen karahutimme me viisikymmentä ratsumiestä kuin hurtat päälle. Odottamattomasta kuulatuiskusta ja päällikköjensä kaatumisesta menetti vihollisjoukko kaiken ällinsä ja tuossa tuokiossa olivat he sekaisin kuin pyöräpäiset lampaat. Puolelle päivin ajoimme heitä takaa ja ainakin puolitoistatuhatta hakkasimme heistä maahan sekä otimme kolmesataa vankia. Mutta ainakin yhtä paljon he itse surmasivat toisiaan, sillä takimmaiseta meidän ahdistaminamme kävivät kuin hullut etummaisten kimppuun, jotka eivät kyllin nopeasti antaneet heille tietä. Pari kertaa he tosin yrittivät vastarintaa, mutta ratsumiesteni käydessä sen tiukemmin päälle ja suksimiesteni ahdistellessa heitä kupeilta, hajaantuivat he lopulta pieninä joukkokuntina joka ilmansuunnalle Ennen iltaa heistä oli joka sorkka hävinnyt rajan taakse. Muutamia vangeistani lähetin sen jälkeen niiden toisten joukkokuntien luo kertomaan, miten pääjoukon oli käynyt Ja siitä oli seurauksena se, että huomenissa nekin olivat kääntäneet nenänsä takaisin itää kohti. Siinä koko lorun loppu!"

"Loistavin voitto, mitä tässä maassa lienee koskaan voitettu!" huudahti Niilo Boije, joka silmät kiiluen oli seurannut Jöns Maununpojan kertomusta. "Ajatelkaas, kuusisataa miestä lyö pakoon kolmetoista tuhatta! Maljasi, veli Jöns! Tästä pitää kuninkaan saada nopeasti tieto."

"Mutta kuinka suuret olivat omat tappiosi?" kysyi Maunu Niilonpoika.

"He, neljä kaatunutta, minkä lisäksi kymmenkunnalla ratsu miehellä lienee nahka sieltä täältä rikki. Mutta niiden korvaukseksi — niin, lähdetäänkö tässä ryyppyn välissä katsomaan sotasaalistani, jotta näkisitte, etten minä tässä istu päättömiä leksottelemassa."

He tulivat alas linnanpihalle, jossa rekien ympärillä kuhisi iloisesti meluavia sotamiehiä. Jöns Maununpoika ryhtyi näyttämään voittosaalistaan ja selville kävi, että hän oli viholliselta anastanut yhdeksänkolkhatta lippua, viisisataa hevosta, parintuhannen miehen asestuksen sekä parisataa kuormallista muonaa ja kaikenlaista muuta tavaraa.

"Sinä olet totinen sankari, Jöns Maununpoika!" puhkesi Niilo Boije sanomaan, kun he palasivat takaisin sisälle.

"Istuhan tuohon kuningastuoliin, niin kannamme sinua aluksi juhlakulussa ympäri huoneen", jatkoi hän huoneeseen tultua.

Iloisesti remuten kantoivat he Jöns Maununpoikaa useita kertoja ympäri huonetta. Ja sitten jatkettiin

kemuja aamuun saakka. Koko linnan väestö ja kaupungin porvarit viettivät sen yönseudun iloisessa humussa ja kaikkien huulilla oli Jöns Maununpojan nimi.

Mutta ylen varovaiseksi ja epäluuloiseksi käynyt Kustaa-kuningas, jolle voitosta toimitettiin pikainen viesti, ei ottanut sitä uskoakseen, vaan kirjotti Maunu Niilonpojalle narisevan kirjeen, jossa hän väitti Jöns Maununpojan voittoa kokonaan liiotelluksi sekä varotti vasta päästämästä häntä omin päinsä vihollisten kanssa mekastamaan. Suomessa sen sijaan osattiin Jöns Maununpojalle ja hänen urotyölleen antaa täysi arvo ja tunnustus. Ja häntä usein kutsuttiinkin sen jälkeen Kivennavan Leonidaaksi, joksi Klaus Kristerinpoika oli hänet ristinyt noissa voiton kunniaksi vietetyissä kemuissa.

Päivätyön päättyessä

Kun Kustaa Vaasan lähettämät rauhanhieroajat, paluumatkallaan Moskovasta, olivat lähteneet liikkeelle Gorankylästä, nukahti piispa Agricola reessään ja näki seuraavanlaisen unen:

Hän oli olevinaan hento poikanen ja souti yksinään isänsä suurta venettä, joka oli puolillaan kaloja. Joka suunnalta nousi synkkiä pilviä, myrsky tohisi ja meri kävi korkeana. Veneeseen alkoi virrata vettä ja soutaminen kävi yhä työläämmäksi. Kalat rupesivat sätkyttelemään ja puikkelehtivat vedessä hänen jalkojensa ympärillä. Vene vajosi yhä syvempään, kuoleman tuska ahdisti hänen rintaansa ja voimiensa takaa kiskoi hän airoista. Ilma synkkeni hänen ympärillään ja sitten tuli pitkin kuohuvia aaltoja ulvoen ja meuruten tuulenpyörre, joka tempasi uppoavan veneen ja heitti sen pauhinalla rantakalliolle.

Huudahtaen heräsi piispa unestaan ja silmiään räpytellen katseli kummeksien ympärilleen. Pitkä matkareki keinahteli kevättalven nietoksissa ja hänen rinnallaan istui turkkeihinsa kääriytyneenä arkkipiispa Laurentius. Heidän edellään ajoi valtaneuvos Steen Lejonhufvud ja perässä seurasi kolmas reki, jonka parihevotet huokuivat heidän päittänsä yli väkevätä kaura-appen tuoksua.

Agricola tunsi ruumiinsa hikiseksi ja raukeaksi sekä päätään omituisesti pyöräyttävän.

"Jumala yksin tietää, pääsenkö minä tältä taipaleelta enää elävänä kotiin", virkkoi hän arkkipiispalle, joka hänen huudahduksensa johdosta oli kääntynyt puolittain häntä kohti.

"Mutta mistä juuri tällä hetkellä sellaiset aavistukset?" kysyi jälkimmäinen huolestuneena.

"Tunnen itseni sairaaksi ja tiedän, ettei minun ole suotu siitä parantua", vastasi Agricola. "Mutta tapahtukoon Jumalan tahto."

Sitten kertoi hän arkkipiispalle unensa ja kuinka hän elämänsä varrella oli kahdesti ennen nähnyt saman unen ja kummallakin kertaa vaarallisesti sairastunut. Ensi kerran se oli tapahtunut Wittenbergissä ja sen jälkeen Turussa, hänen ollessaan koulurehtorina ja lopettaessaan raamatunsuomennosta.

Agricola vetäytyi jälleen turkinkauluksensa suojaan ja vaipui omiin ajatuksiinsa.

Tämä oli ainoa kerta, jolloin hänen oli täytyntä ottaa osaa valtiollisiin toimiin, ja se oli avannut hänelle tärkeitä näköaloja. Itäinen naapurimaa oli hänen mielessään tähän saakka kuvastunut hämäränä raakalaisalueena, josta ei kannattanut suuria välittää. Sieltä oli kyllä tuon tuostakin vuosisatojen kuluessa tehty hävitysretkiä hänen isänmaahansa, mutta ne oli aina verrattain helposti lyöty takaisin ja saatu sitten elää rauhassa. Ne olivat loiskahtaneet kuin hyökyaallot kalliota vasten ja sitten särkyneenä hajonneet takaisin äärettömille ulapoilleen eikä niistä oltu sen enempää piitattu. Mutta tällä matkallaan hän oli tullut huomaamaan, että täällä oli syntymässä ja lujittumassa mahtava valtakunta. Se oli vasta päässyt tatarien ikeestä ja kokoontui nyt oman ruhtinaansa valtikan alle.

Kuinka suuresti tämä lukuisa kansa erosikaan hänen omastaan ja yleensä kaikista lännen kansoista. Eikä ainoastaan kielen puolesta. Sillä olihan ruotsalaisilla kokonaan eri kieli, mutta silti he olivat suomalaisille täysiä hengenheimolaisia ja veljiä. Mutta täällä oli vieraan kielen lisäksi toinen uskonto, toiset tavat — niin, kansan sielu kokonaisuudessaan oli toinen.

Näiden vastakohtien valossa hän niin selvästi tajusi, mikä vaara täältä idästä päin tuli alati hänen isänmaataan uhkaamaan. Ja tästä puolin paljon pelottavampana kuin ennen. Tulisiko halla kokonaan turmelemaan sen työn, jota hän Wittenbergistä palattuaan oli kansansa valistamiseksi ja kohottamiseksi uupumatta tehnyt? kysyi hän itseltään. Tuntien tarvetta antautua jälleen sananvaihtoon esimiehensä kanssa virkkoi hän tähän kääntyen:

"Minä pelkään, että meitä, ja ennen kaikkea Suomea, tulee täältäpäin uhkaamaan entistä suurempi

vaara."

Arkkipiispa käänsi häntä kohti avuttomat ja pelästyneet vanhan miehen kasvonsa ja lausui:

"Niin, niin, Jumala varjelkoon meitä näistä moskovalaisista! Me ruotsalaiset kuitenkin kaikeksi onneksi asumme heistä tarpeeksi etäällä ja lisäksi on meri välillämme."

Hän vetäytyi takaisin matkaturkkinsa sisään kuin piiloutuakseen kaikilta idän vaaroilta.

Agricola tunsi tällä hetkellä entistä selvemmin, kuinka yksinään hän ja koko hänen kansansa lopultakin seisoivat kohtalonsa edessä. Vasta päätetyssä sodassa oli kuningas jättänyt suomalaiset omin neuvoinsa selviämään vihollisesta, ja sen he olivat tehneetkin. Ja ilman hänen, Agricolan, ponnistuksia olisi rauhansopimuskin saanut Suomelle paljon epäedullisemmän muodon.

Ilta pimeni hiljalleen ja he yöpyivät muutamaan pieneen kyläpahaseen. Kun he olivat astuneet sisälle kylänvanhimman taloon, tunsi Agricola sairauden herkistämine aistimineen tänään entistä voimakkaammin sen tökötistä, öljystä, likaisuudesta ja monesta muusta seikasta aiheutuneen hajun, joka on niin ominaista kaikelle venäläiselle. Tällä kertaa vaikutti se häneen erikoisen ärsyttävästi ja koti-ikävä kiihdyttävästi.

Ja nuo ristinmerkkejä tekevät ja pyhäinkuvia kumartelevat ihmiset sitten? Kuinka hän ikävöikään jo niiden keskeltä omien kansalaistensa pariin! Ne olivat kyllä vierasvaraisia ja nuolevan kohteliaita, mutta luottaa heihin ei voinut ollenkaan. Matkansa alussa he olivat tulleet sen kalliisti kokemaan. Heitä oli petetty monella tavoin ja varastettu missä ikinä siihen tilaisuutta tarjoutui. Varasteleminen, pettäminen ja valehteleminen näytti täällä olevan niin yleistä, ettei niitä tunnuttu pitävän edes minään paheinakaan. Ne miltei kuuluivat heidän uskontoonsa.

Entä heidän hallitsijansa? *Talis rex, qualis grex!* oli Agricola heidän Moskovassa ollessaan erään kerran tuskastuneena lausunut Lejonhufvudille, kun he palasivat suuriruhtinaan luota rauhanneuvotteluista. Kuinka tavattoman tukalaa hänen kanssaan olikaan ollut neuvotella! Milloin oli hän ollut mitä mukautuvin ja suopein, pelkkää hunajaa ja päiväpaistetta koko mies, milloin taas oikullinen ja juonitteleva kuin hemmoteltu naikkonen. Toisin vuoroin hän oli taas yhtäkkiä ja odottamatta joutunut silmittömän raivon valtaan. Heidän oli täytynyt oppia kokonaan uusi menettely asiansa ajamiseksi, sillä rauhanneuvotteluissa ei täsmällisillä keskusteluilla päästy mihinkään. Se oli ollut yhtä piilosilla-oloa, tosiasiaien sotkemista ja mahdotonta tinkimistä. He olivat tulleet tarpeeksi asti huomaamaan, että totuus ja sanassaan pysyminen olivat täällä ylhäisimmillekin yhtä köykäisiä asioita kuin liassa ja pimeydessä eläville maakylien mushikoille. Täällä oli kaikki omituisen venyvää ja niljakasta.

Alussa tuo venäläisen elämän leveys, pehmeä mukautuvaisuus ja huoleton antaa-mennä-vain-ominaisuus oli heitä uutuudellaan viehättänyt. Mutta pian heidän silmänsä olivat auenneet ja he olivat alkaneet katsella sitä kokonaan toiselta kannalta. Ja silloin kotimaa ja kotimaan olot olivat ikäänkuin kirkastuneet heidän silmissään.

"Eikö rehellisyys sekä lujuus sanoissa ja lupauksissa ole valtiotaidon ensimmäisiä ehtoja?" kysyi Agricola heidän illastaessaan.

"On, epäilemättä", vastasi Lejonhufvud.

"Kuinka tärkeinä pitivät esimerkiksi roomalaiset näitä hyveitä ja siksipä heidän valtiorakennuksestaan syntyikin niin luja", jatkoi Agricola.

Tähän virkkoi arkkipiispa:

"Hm, näissä moskovalaisissa ei juuri voi ajatella olevan sellaisia miehiä kuin esimerkiksi konsuli Regulus, jonka karthagolaiset lähettivät Roomaan taivuttamaan kansalaisiaan rauhaan, kun hän ensin kunniasanallaan oli luvannut palata takaisin vankeuteensa. Hän tuli Roomaan ja yllytti siellä päinvastoin jatkamaan sotaa ja vaikka hän tämän johdosta tiesikin Karthagossa saavansa kärsiä kamalan kidutuskouluksen, palasi hän sinne kuitenkin uskollisena sanalleen."

"Niin, sellaista esiintymistä moskovalaisten puolelta meidän on todella vaikea kuvitella, mikäli heitä tällä matkalla olemme oppineet tuntemaan", virkkoi Lejonhufvud. "Kun meillä ja muissa läntisissä maissa kaikki on rakennettu roomalaiselle pohjalle, ovat he kokonaan sen ulkopuolella. Siitä kai, lukuunottamatta heidän omituista luonnettaan, johtuu se suuri juopa, mikä on meidän ja heidän välillä."

"Jos siis rehellisyys on se pohja, jolle valtio voidaan pysyväisesti rakentaa", jatkoi Agricola äskeistä ajatustaan "niin eikö silloin valtakunta, joka rakennetaan valheille ja petoksille, ole tuomittu ennen pitkää luhistumaan kokoon?"

Kaikki käsittivät, mitä hän sanoillaan tarkotti ja hetken kuluttua lausui Lejonhufvud varoen:

"Mutta joka tapauksessa meillä on syy olla varuillamme moskovalaisia vastaan. Tämä on kovin laaja ja hedelmällinen maa... ja väkirikas. He lisääntyvät kuin sienet."

"Sienet tosiaankin!" virkahti lähetyskunnan sihteeri, Olavi Laurinpoika. "Minä puolestani vertaisin heitä myöskin sammaleeseen, joka tiheänä ja matalana hiipii viljelyksen ääriellä, tahtoen vallottaa koko maailman ja muuttaa viljelykset jälleen metsäksi."

* * * * *

Oltiin jälleen matkalla ja matkapeitteihinsä huolellisesti kääriytyneenä istui Agricola arkkipiispan rinnalla reen perässä. Hän oli tuskin ollenkaan saanut yöllä unta ja tunsu itsensä sairaammaksi kuin eilen. Tunteematta mitään halua keskusteluun vastaili hän yksikantaan kieltäen tai myöntäen arkkipiispan jutteluihin, kunnes tämä jätti hänet kokonaan rauhaan. Saiko hänen isänmaansa sekä sen alulle pantu viljelys rauhassa tältä idän raakalaisuudelta kehittyä edelleen, se oli se kysymys, jonka ympärillä hänen kuumeiset ajatuksensa yhä pyörivät. Hän oli täysin vakuutettu siitä, mitä hän illalla oli sanonut, että tämä suuri valtakunta tulisi kerran romahtamaan omaan siveelliseen mahdottomuuteensa. Mutta vuosisadat eivät ole pitkiä historiallisessa kehityksessä ja useinhan sai pahakin Jumalan erityisiä tarkoituksia varten viivähtää maailmassa pitempään kuin mitä ihmissilmälle nähdessä oli suotavaa. Joka tapauksessa saattoi täältä päin uhkaava vaara häälyä vielä, vuosisatoja Suomen yllä. Kun hän ajatteli, että ne tokeet, jotka hänen ja toisten lähettilästen ponnistuksilla oli vasta saatu pystytetyksi Venäjää vastaan, jälleen murtuisivat — minkä venäläisten ominaisuuksia muistaen saattoi odottaa milloin hyvänsä tapahtuvan — ja kaikki se raakuus, juoppous, vääräys, lika ja pimeys, jota täällä kaikkialla kohtasi, alkaisi sakeana virtana painua Suomeen, niin häntä puistatti kuin horkassa. Miten kävisi silloin Suomen kansan ja hänen oman elämäntyönsä, joka vasta oli ehtinyt hennolle oraalle? Ne tallattaisiin maahan ja häviäisivät siihen pimeyteen, joka leviäisi yli maan!

"Herra, auta minua epäuskon suosta!" vaikeroi hän hiljaa, tuntiessaan taas joutuneensa sellaiseen mielentilaan, jolloin elämä kaikkine puuhineen ja ponnistuksineen näytti turhulta ja järjettömältä, vain sokeiden sattumain sekamelskalta. Itsensä ja oman kansansa tunsu hän niin vähäiseksi ja yksinäiseksi tämän kaaoksen keskellä. Yhtä vähän kuin tuo arkkipiispa, joka puolinukuksissa istui hänen rinnallaan, kykeni häntä auttamaan sairaudessa ja sielunhädässä, yhtä vähän saattoi tai tahtoi arkkipiispan kansa hädässä auttaa hänen kansaansa. "Auttakoot suomalaiset itseään!" oli kuningas viimeisen sodan aikana lausunut — sama kuningas, joka vähää ennen oli Ruotsin tarpeihin anastanut kirkkojen kalleudet Suomesta. Yksin oli suomalaisten seisottava tai kaaduttava — yksin, Jumala vain turvanaan. Mutta mihin oli Jumala kätkenyt kasvonsa, kun hän ei saanut vastausta avunhuutoonsa? Oliko hän ainoa kääntänyt kasvonsa hänestä ja hänen kansastaan?

* * * * *

Ilta alkoi jälleen hämärtää ja sen mukana rupesi satamaan märkää lumiräntää. Agricolaa puistattivat vuoroin kylmän, vuoroin kuumien väreet ja aika-ajoin vaipui hän houretilaan, jolloin kaikenlaiset kirjavat kuvat eletystä elämästä häilyivät silmien edessä. Milloin hän nuorena teininä kamppaili Donatuksen latinan kieliopin kanssa, milloin väitteli vanhojen, katolilaisuuteen juurtuneiden pappien kanssa. Nyt hän on taas Wittenbergissä ja istuu itse Lutherin pöydässä päivällistä syömässä. Hänen rinnallaan istuu Melanchton ja vastapäätä on muuan pitkäkaulainen böhmiläinen ylioppilas. Itse suuri reformaattori istuu pöydän päässä ja Katharina-rouva ankarine piirteineen ja hiukan vinoine silmineen tarjoilee perheenäidin huolekkuudella ruokiaan. Luther puhuu tällä kertaa yksilöiden ja kansojen kasvatuksesta, pöytävierasten tarkkaavasti kuunnellessa. "Aivan samoin kansoja, joilla on suuri tulevaisuus edessään, valmistetaan siihen tuskallisen kasvatuksen ja kurin kautta", puhuu hän. "Sellaisen on aina aikansa elettävä suuressa ahdingossa ja taisteltava onnettomuuksia ja vaaroja vastaan."

Kuinka nuo sanat löytävätkään vastakaikua hänessä, Agricolassa. Ne ovat juuri kuin hänelle ja hänen kansalleen puhutut. Hän lämpenee ja innostuu ja havahtuu samassa todellisuuteen.

Räntää tippui vasten hänen kasvojaan, hän hieroi kuumaa otsaansa ja koetti ponnistaa ajatuksiaan, tajutakseen missä hän oli ja mitä hän vasta oli kuullut. Niin, niin, sehän oli Wittenbergissä Lutherin pöydässä eräänä sunnuntaina... ja nyt sai hän kiinni niistä sanoistakin, joita reformaattori oli puhunut. Ja omituista, kuinka ne nytkin kykenivät vaikuttamaan häneen virkistävästi ja lohduttavasti, aivankuin ne olisi juuri ikään todellisuudessa hänelle lausuttu. Vaikka pahoinvointi olikin yltyvässä, tunsu hän kuitenkin mielialansa keveämmäksi.

"Kansaa, jolla on suuri tulevaisuus edessään, valmistetaan siihen ankaran kasvatuksen ja kurin kautta", toisti hän itsekseen suuren opettajansa sanoja, "se on sanottu juuri minun kansalleni."

"Mitä lausuit, veljeni?" kysyi arkkipiispa, joka puheen hyminää kuullessaan havahtui omista

ajatuksistaan ja kääntyi matkatoverinsa puoleen.

Agricola toisti hänelle Lutherin sanat ilman mitään selityksiä.

"Niin, niin, epäilemättä se niin on", hymähteli arkkipiispa, ihmetellen itsekseen, mitä varten Agricola juuri tällä hetkellä noita sanoja muisteli.

Pimeässä saapuivat he majapaikkaan. Agricolaa täytyi kahden hengen taluttaa sisälle, sillä hän tunsikin itsensä jo siksi heikoksi. Riisuttuaan ja makuutilalle päästyään pyysi hän arkkipiispaa antamaan herranehtoollista, sanoen tuntevansa lopun olevan lähellä.

Suurimman osan yötä pysyi hän täydellä tajullaan, mutta unta hän ei saanut. Toisten matkatoverien nukkuessa lepäsi hän himmeässä kynttilänvalossa avoimin silmin ja ajatteli haikein mielin, että hänen nyt jo täytyi poistua työmaaltaan ja jättää kaikki niin keskeneräiseksi. Mutta omaksi ja kansani parhaaksi se on, vaikka minä en sitä tällä haavaa kykenekään käsittämään, myönsi hän itselleen nöyrästi.

Sitten alkoi hän muistella, kuinka hän kerran Wittenbergissä tovereineen oli elatuksen puutteesta ollut syvän epätoivon vallassa, mutta kuinka hän oli siitä vapautunut niin pian kun hänen sisäiselle katseelleen oli selvinnyt oma kutsumuksensa sekä jumalallinen johto hänen siihenastisessa elämässään. Niin saa toi hän taas tällä hetkellä nähdä jumalallisen johdon viisautta ja tarkotuksenmukaisuutta myöskin kansansa vaiheissa. Aivankuin Israelin kansan muinoin oli Jumala johdattanut suomalaiset kaukaa Aasian pimennoista ja osottanut heille oman erikoisen maan, jossa he olivat päässeet lännestä tulevan kristinopin ja valistuksen yhteyteen. Ja kuinka viisaasti asiat siinäkin suhteessa olivat järjestyneet, että noista kahdesta veljesheimosta karjalaiset olivat asettuneet juuri idän puolelle ja hämäläiset taas lännen puolelle. Jos järjestys olisi ollut päinvastainen, niin heitä erikoisena kansana tuskin olisi enää olemassakaan. Herkät ja mukautuvat karjalaiset olisivat lännessä helposti ruotsalaistuneet ja jäykkien hämäläisten ollessa rajakkain venäläisten kanssa olisi kitka näiden välillä käynyt niin suureksi, että verinen sota ei olisi lakannut, ennenkuin hämäläiset paljon vähälukuisempina olisivat hävinneet maan pinnalta. Mutta nyt olikin ruotsalaista lujuuksi vastaan asettunut hämäläinen jäykkyys, samalla kuin karjalainen luonne idän puolella esti rotukitkaa kovin tulen araksi käymästä.

Omituista, ettei hän tuota seikkaa ollut ennen tullut juuri tässä valossa huomanneeksi tai ajatelleeksi. Siinäkin näkyi niin selvästi Jumalan viisas ja suomalaisten parasta tähtäävä johdatus. Kaikessa näki hän taas niin selvän tarkotuksen, että suomalaiset, asetettuina asumaan kahden itseään lukuisamman ja tuiki erilaisen kansan väliin sekä maahan, joka oli juuri kuin heitä varten muodostettu, oli määrätty säilymään, kasvamaan ja kehittymään omaa erikoista tarkotusperäänsä varten. Sitä edistämään hänetkin oli työhön kutsuttu ja tyytyväisenä saattoi hän nyt poistua työmaaltaan, kun hänellä kerran oli vakaumus, ettei hän ollut hukkaan työtä tehnyt.

* * * * *

Aamun lähetessä yltyi sairaus ja hetkittäisin vaipui Agricola jälleen hourioon. Hän ei itse tiennyt mitään siitä, kun hänet puettiin ja autettiin rekeen. Vasta matkan alussa heräsi hän hetkeksi täyteen tajuntaan sekä tiedusteli, joko pian ehditään Suomen rajojen sisälle. Kun arkkipiispa ilmotti heidän kerkiävän jo puolenpäivän tienoissa rajalle, lausui hän tyytyväisyytensä siitä, ettei hänen vieraalla maalla tarvinnut elämästä erota. Kohta sen jälkeen vaipui hän horrosmaiseen uneen, josta hän vasta illan suussa havahtui.

Menomatalla oli hän kerran Suomen ja Venäjän naapuruutta ajatellessaan verrannut itseään puutarhuriin, jonka tuli kasvipenkkejään hoitaa äärettömän, hallaisen metsän reunassa. Nyt palautui se unikuvana jälleen hänen mieleensä. Rikkaruohoja kitkien, harvennellen, kastellen ja vakoja puhdistellen hääri hän pienessä kasvitarhassa, joka oli ihan suuren ja pimeän erämaan reunassa. Sieltä kuului lakkaamatta hiipimistä ja tassuttelemista sekä väliin murinata ja kiljuntaa. Pensasten välistä kiului verenhimoisia silmiä ja välähteli teräviä hammasrivejä. Yhä pahemmin ahdisti pelko ja epätoivo hänen mieltään ja lopuksi istuutui hän kivelle kasvitarhan laitaan sekä alkoi ääneensä napista taivaan herraa vastaan, joka ei ollut edes pientä virtaa asettanut hänen kasvitarhansa ja erämaan välille. Silloin risahtelivat oksat ja joukko petoja karkasi hänen saralleen. Tuskan vallassa painoi hän kasvonsa käsiin ja kuuli, kuinka hauraat kaalinpäät rusentuivat petojen jaloissa. Mutta silloin kuului pelottava jyräys taivaalta ja kun hän säikähtyneenä nosti silmänsä, oli keskelle taivasta auennut kuin akkuna, jossa näkyi suuret ja kirkkaudesta paistavat kasvot vihasta salamoivin silmin, samalla kun metallin kirkas, luita ja ytimiä vavisuttava ääni huusi: "Älkää tallatko minun kasvimaatani!" Nurinniskoin loikkasivat silloin pedot takaisin metsään, joka kävi äänettömäksi kuin hauta. Mutta uudestaan jyrähtäen sulkeusi akkuna taivaalla ja vavisten ajatellessaan, että se oli totisesti isä, jota eivät ole nähneet muut kuin poika, havahtui Agricola unestaan.

Ilta oli alkanut jälleen hämärää ja sää oli kuivan sees. Silmiään räpytellen veti Agricola keuhkonsa

ilmaa täyteen ja unen vaikutelmista täysin toinnuttuaan virkkoi arkkipiispalle:

"Tunnen ilmasta, että olemme jo Suomessa."

"Niin olemme", vastasi arkkipiispa ilostuneena, kuullessaan sairaan matkatoverinsa äänen. "Mutta onpas sinulla, veljeni, tarkka vainu, kun tunnet isänmaasi ilmankin."

"Kuinkas minä en tuntisi sitä, jota olen syntymästäni saakka hengittänyt. Jumalan kiitos, että olemme kotona! Ja tuolla on merikin, rakas Suomenlahteni!"

Vasemmalla laajeni luminen ulappa silmän kantamattomiin, yhtyen etäisyydessä teräksen värisen iltataivaan kanssa. Rajajoen suulta aikain he olivat ajaneet pitkin merenrannikkoa kulkevaa talvitietä, jonka Viipurissa liikkuvat novgorodilaiset kauppiat olivat muodostaneet.

"Jumalan kiitos!" lausui Agricola vielä kerran ja vaipui jälleen pitkälle reen perään, sillä raikas ilma ja tuo lyhyt keskustelu uuvuttivat häntä kovin. Hän ummisti silmänsä ja muisteli omituista untaan.

Niin, se oli ainoastaan unta, mutta sittekin terveellinen muistutus hänelle, joka oli hetkisen uskaltanut epäillä Jumalan johdatusta. Nyt hän ei sitä enää tehnyt, vaan oli vakuutettu kansansa tulevaisuudesta.

* * * * *

Meren ulapalla näkyi vielä pakenevan päivän kajastus, kun matkue saapui Kyrönniemelle ja pysähtyi ensimmäisen talon pihalle. Kun muut olivat nousseet reestä, lausui Agricola Olavi Laurinpojalle, joka oli tullut hänen vointiaan tiedustamaan:

"Auttakaahan minua sisälle, että saan nähdä vielä kansalaisiani ja kuulla suomenkieltä."

Hän teki liikkeen kohotakseen reestä, mutta silloin hänen sisällään jotakin ikäänkuin ratkesi ja hervotonna vaipui hän entiseen asentoonsa. Nähdessään hänen liikuttavan huuliaan kumartui Olavi Laurinpoika aivan lähelle ja kuuli hänen kuiskaavan:

"Jumala siunatkoon ja varjelkoon kansaani!"

"Herra piispa, minä autan teidät ylös reestä", virkkoi Olavi Laurinpoika hätääntyneenä ja työntäen toisen kätensä hartiain taakse koetti nostaa hänet ylös. Mutta piispa jäi aivan hervotonna hänen käsivarrelleen ja pää painui varattomasti taaksepäin. Olavi Laurinpojan piirteet häipyivät hänen silmistään, mutta sijalle ilmestyi samalla toinen henkilö. Se oli puoleksi niinkuin Kristus ja puoleksi se vanha lempeäkatseinen munkki, joka sauva kädessä ja virsut jalassa eräänä kesäpäivänä kauan sitten oli ilmestynyt hänen syntymäkotinsa pihalle ja saanut hänen isänsä taivutetuksi lähettämään hänet kouluun. Se tarttui häntä hellästi kädestä ja lausuen: "katso!" viittasi sauvallaan etäisyyteen. Ja leimauksena aukenivat silloin vuosisadat ja hän sai silmätä kauas siihen aikaan, jolloin hänen kansansa suuresti lisääntyneenä, yksimielisenä, vapaana ja valistuneena asui isiensä maata sillä henkisellä perustalla, minkä hän oli sille luonut. Näky hävisi samassa, mutta hän tunsu Kristus-munkin ohjaavan itseään kädestä ja sydämessään suloinen tyytymys sekä omituisten sävelten soidessa korvissaan keinui hän pois äärettömyyksiensä ulapalle...

Toiset matkueen jäsenet olivat tällä välin kerääntyneet reen ympärille ja tallin luota lähenei lyhty kädessä talon isäntä.

"Hän on varmaankin jo jättänyt tämän elämän", lausui Olavi Laurinpoika.

Kun isäntä valaisi lyhdyllään rekeä, kumartuivat kaikki piispan puoleen, joka silmät ummistettuina lepäsi sijallaan, pää kallistuneena toisen olkapään varaan. Hänen kasvoilleen oli jäänyt se onnellinen hymy, jonka hänen viimeinen näkynsä elämästä erotessa oli niille loihittinut.

Luopioita

Kollegion pienen sairashuoneen ikkuna oli hiukan raollaan ja siitä tuulahti sisälle raikas kevätilma. Nähtävästi vaikutti se virkistävästi huoneen ainoaan potilaaseen, joka oli noin viidenkolmatta vuotias kaunis nuorukainen. Hän lakkasi hourimasta ja rynnistelemästä, maaten levollisesti ja tirkistellen kuumeesta kiiltävin silmin vastapäisellä seinällä riippuvaa ristiinnaulitun kuvaa.

Hänen hoitajansa, vielä nuorempi jesuittaveli, otti kirjan käteensä, silmäsi sairasta ja ettei etäisenä

kohuna kuuluva "ikuisen kaupungin" melu häiritsisi hänen lukemistaan, siirsi hän pyöreäruutuisen ikkunan kiinnemmäs. Sen tehtyään istui hän lavitsalle seinänviereen ja syventyi tutkimaan "Pyhimysten kukkasia", jotka sata vuotta aikaisemmin olivat veljeskunnan perustajan, Ignatius Loyolan, elämässä saaneet aikaan niin ihmeellisen kääntein. Mutta tuskin oli hän pari lausetta ehtinyt lukea, kun sairas keskeytti hänet lausuen kovalla äänellä:

"Magna est distantia inter Romam et Finlandiam... Illa me habet, hanc desidero." [Pitkälti on Roomasta Suomeen... Edellisessä olen, jälkimäistä ikävöin.]

Hoitajaveli katsahti ällistyneenä sairaaseen, luullen nuo sanat hänelle tarkotetuiksi. Mutta sairaan kasvat olivat taas arveluttavasti tulehtuneet ja sekavasti tirkisteli hän eteensä. Ojentaen molemmat kätensä jatkoi hän lähättäen:

"O Clara, Clara, mea pulcherrima et carissima Clara! Plenus est animus meus te videndi, O Clara, virgo benedicta!" [Oi, Klaara, Klaara, kaunein ja rakkahin Klaarani, sydämeni halajaa nähdä sinua, sinä siunattu neito!]

Hoitajaveli, joka oli yrittänyt lukemistaan jatkamaan, hörästi korviaan. Mutta sairas jatkoi hetken kuluttua suomeksi ja melkein huutamalla:

"Tahdon nauttia sinun lempesi suloutta, vaikka koko pyhimysten joukko minua siitä kieltäisi. Tahdon salaa sinua syleillä, jollei minun sallita julkisesti sinua vaimokseni sanoa."

Hoitajaveljen kasvat ilmaisivat pettymystä ja viekkaasti kysyi hän:

"Quid dicis? Cur non latine loqueris?" [Mitä sanot? Mikset puhu latinaa?]

Ja aivankuin uteliasta kaitsijaansa totellen jatkoi sairas puoleksi laulavalla äänellä:

"Jam, dulcis amica, venito, quam sicut cor meum diligo. Intra cubiculum meum ornamentis cunctis onustum. — — — — Sine te non potero vivere; jam decet amorem perficere."

[Jo tulen, armas ystäväni, sa jota lemmin kuin omaa sydäntäni. Käy sisään makuukammiooni, jonka monet koristukset täyttävät. — — — — Ilman sinua en voi elää: on jo aika tehdä tosi lemmestämme.]

Sairas kavahti nyt istumaan, nauroi hurjasti ja alkoi juopuneen äänellä hoilottaa:

"Magis quam ecclesiam diligo tabernam, ipsam nullo tempore sprevi neque spernam."

[Enemmän kuin kirkkoa rakastan kapakkaa; sitä en ole koskaan halveksinut enkä halveksi.]

Hoitajaveli pudotti kirjan lattiaan ja nousi kauhistuneena ylös.

"Sile, impie!" [Vaikene, jumalaton!] — huudahti hän ja teki ristinmerkin.

Mutta kun sairas nauroi, huitoi käsillään ja jatkoi renkutustaan, pakeni nuori jesuitta huoneesta. Hetken kuluttua hän kumminkin palasi mukanaan vanhempi veli. Yhdessä laskivat he hänet pitkälleen ja vanhempi ryhtyi suonta lyömään, nuoremman hillitessä sairasta.

Verenlasku tyynnytti potilasta ja kun hän vielä oli saanut virvotusjuomaa sekä kääreen päähänsä, ummisti hän raukeana silmänsä ja alkoi tasaisemmin hengittää.

Silmät pyöreinä kertoi nyt nuorempi kuiskaten, mitä sairas oli puhunut, ja hetkisen tätä ääneti ja huulet supussa silmäiltyään sanoi vanhempi:

"Aliquid heretici in eo, neque mirabile, quod filius episcopi lutherani. Ora pro eo." [Hänessä on vielä jonkun verran kerettiläistä eikä kummakaan kun hän on lutherilaisen piispan poika. Rukoile hänen puolestaan.]

Sen sanottuaan jätti hän huoneen. Yksin sairaan kanssa jäätyään teki nuorempi ristinmerkin ja alkoi rukouskirjasta valittavalla äänellä lukea:

"Domine, ne in furore tuo arguas me..." [Herra, elä soimaa minua vihassas...]

Luettuaan psalmin loppuun sekä kolmasti pater nosterin, teki hän ristinmerkin sairaan yli ja lähti huoneesta.

Kun hän illalla palasi kynttilä kädessä, nukkui sairas vielä, mutta heräsi kun valo sattui silmiin. Kuume näytti jättäneen hänet, sillä hänen katseensa oli selkeä. Hoitajaveli ojensi hänelle kirjeen, jonka hän oli tuonut mukanaan. Sen kuoressa oli osote:

"Reverendissimo D.no Erico Ericio juniori de Sorola, Unico et carissimo filio etc. Roma, in Collegio germanico."

Eerik Eerikinpoika Sorolainen nuorempi oli nykyään noin viidenkolmatta vuotias. Käytyään Turun koulun oli hän oleskellut jonkun aikaa Vesteroosissa tätinsä luona, joutuen lemmensuhteisiin orpanansa Klaaran kanssa, sekä matkustanut sitten isänsä toivomusten mukaan ja rahoilla runsaasti varustettuna Saksaan, missä hänen tuli Rostockin ja Wittenbergin yliopistoissa jatkaa opintojaan. Mutta elämä näissä lutherilaisuuden päämajoissa oli jo kangistunut orthodoxian kaavoihin ja professorien ärtyneet kiistat siitä, olivatko hyvättyöt ihmisen autuudelle vahingollisia vai edullisia ja tuliko ehtoollisessa uskovaisten osaksi Kristuksen totinen ruumis ja veri vaiko ainoastaan hänestä virtaava hengellinen voima, kuten salakalvinistit väittivät, eivät voineet kauan nuorta Sorolaista kiinnittää. Hän jätti Rostockin ja Wittenbergin kuivat pergamenttiukot toistensa tukkaa vanuttamaan ja lähti miekka vyöllä sekä aatelisjunkkarin samettijakkuun puettuna ratsastamaan kohti iloista Puolaa, jossa nuoren Sigismund kuninkaan ympärillä oli paljon muitakin suomalaisia ja ruotsalaisia ja joka kauniille, nautintoja rakastavalle, kunnianhimoiselle ja lahjakkaalle nuorukaiselle oli paljon otollisempi oleskelupaikka. Vaikka hänen isänsä, Eerik piispa, ei ollutkaan mikään tunnustettu aatelismies, esiintyi nuori Eerik, joka oli kiihkeä aristokraatti, ulkomailla aatelisena, sillä hän väitti esi-isäinsä olleen unkarilaisia ritareita ja linnanpäälliköitä sekä iso-isänsä sedän, erään Petrus Brandinuksen, Kaarle viidennen aikana kaatuneen taistelussa turkkilaisia vastaan.

Krakovan iloinen ja kirjava elämä aukaisi hänen eteensä mahdollisuudet kaikkeen siihen, mitä hän poikavuosinaan oli uneksunut ja haaveillut. Täällä viivähti vielä kuin häipyvänä kangastuksena keskiaikainen ritarielämä aseleikkeineen ja naisenpalveluksineen, ja täällä oli myöskin toinen keskiajan laitos, uskonpuhdistuksen iskusta uudelleen elpynyt katolinen kirkko paavillisine legaatteineen, munkkeineen ja prelaatteineen loistavasti edustettuna. Kiihkokatoliseksi kasvatetun Sigismundin ympärillä kehrättiin laajakantoisia suunnitelmia pohjoismaiden saattamiseksi takaisin katolisen kirkon äidilliseen helmaan, ja siinä oli työalaa sekä miekan että sanan käyttäjille, ja nuorelle Sorolaiselle aukeni siis kunnianhimoa kiihottavia näköaloja kahdellekin suunnalle.

Jonkun aikaa häilyi hän kahden vaiheilla, kuluttaen aikaansa iloisissa nautinnoissa. Vallotusretken hengelliseksi etujoukoksi valmistuneita, Braunsbergin, Thornin ja Rooman jesuittakouluissa kasvatuksensa saaneita suomalaisia, kuten Johannes Jussoila, Petrus Petrosa ja Valentius Thomae paistattelihe täällä kuninkaallisen suosion loisteessa, ja tutustuminen näiden kanssa suuntasi Sorolaisen kunnianhimoiset unelmat kirkon alalle. Sillä taholla hänellä aina oli varma menestysmahdollisuus, kun sitä vastoin maallisella alalla saattoi tuottaa vaikeuksia se seikka, että hänen aatelisessa sukujohdossaan oli olemassa parin kolmen sukupolven mittainen katkein ja kadehtijat siis helposti voivat saattaa koko hänen aateluitensa epäilyksen alaiseksi. Mutta kirkko avasi aatelistikirjaa tiedustelematta ovet lahjakkaalle miehelle vaikka kardinaalin ja paavin istuimille saakka. Sitäpaitsi veti katolilaisuus häntä jo sinänsäkin puoleensa, sillä sen ulkonainen loisto ja madonnanpalvelus tarjosivat hänen huikentelevalle ja aistilliselle mielelleen paljon suurempaa tyydytystä kuin jäykkä ja alaston protestanttisuus. Ja mikä vetovoima ja houkutus olikaan sellaisten pyhien miesten kuin Benedictuksen, Fransiskuksen ja Ignatius Loyolan elämällä. Kun kiinteästi kuvitteli yhtämittaista aistielämän kieltämistä, huikaisevia paastoja, yövalvontoja ja itsekidutuksia, joiden vaikutuksesta saattoi ihanissa näyissä nähdä lempeän Kristuksen kylkihaavoineen ja suloisesti hymyilevän Neitsyt Maarian, niin silloin häipyivät kalpeina mitättömyyksiä varjoon maallisen ritarielämän tarjoamat ilot ja mainetyöt. Sellaisena huumauksen hetkenä hän kerran sitten lankesi polvilleen Neitsyt Maarian eteen ja ihanaa liikutusta tuntien pyysi päästä hänen ritariukseen.

Krakovassa olevista suomalaisista kiintyi hän lähinnä Valentinus Tuomaanpoikaan, joka oli Sigismundin hovirunoilija sekä lähes parikymmentä vuotta Sorolaista vanhempi. Hän oli syntynyt Karjalohjalla, käynyt koulua Turussa sekä sitten aitosuomalaista seikkailuhaluaan noudattaen kulkeutunut Saksaan ja Braunsbergin jesuittakollegiossa kääntynyt katolisuuteen. Wilnon yliopistossa ollessaan oli hän alkanut harrastaa runoutta ja kun vasta Puolan kuninkaaksi valittu Sigismund, johon eri tahoilla kiinnitettiin niin suuria toiveita, saapui 1589 mainittuun kaupunkiin, oli Valentinus Thomae tervehtinyt häntä "suomalaisilla rytmeillä" ja latinankielisillä distikoneilla. Tällä oli hän saavuttanut kuninkaan suosion sekä päässyt hoviin kaunopuhujaksi ja runoilijaksi. Hän oli täydellinen tunneihminen sekä sukulaishenki Sorolaiselle. Heistä tuli pian läheiset ystävät ja Valentinuksen kehotuksesta päätti Sorolainen lähteä Roomaan opintojaan jatkamaan sekä valmistumaan hengelliseen säättyyn.

Annettuaan isälleen karttelevia tietoja tarkotusperistään lähti hän matkaan Ranskan kautta, nähdäkseen samalla maailmaa mahdollisimman laajalti. Vaikkei hän vielä ollutkaan julkisesti katolisuuteen kääntynyt, harrasti hän jo sentään katolilaisia menoja paastoten ja rukoillen taivaallista neitsyttä, jonka hän oli valinnut erikoiseksi suojelijakseen. Innostuttuaan itsekieltämyksiin saattoi hän siinä mennä sängen pitkälle, ollen toisinaan päiväkausia mitään nauttimatta ja rukoillen yhtenä päivänä

läpi satakuusikymmentäviisi helmeä sisältävän rukousnauhansa. Sellaisten ponnistusten jälkeen tunsikin hän harvinaista kasvamista ja sisäistä voimistumista sekä saattoi silloin nähdä loistavan päämääränsä aivan käden ulottuvissa.

Mutta liian kireälle pingotettu jousi laukesi ja hymyilevään Provenceen tultuaan lankesi hän suinpäin aistillisuuteen. Hänen yöpyessään erääseen luostariin viettivät munkit kuten koko seurakuntakin iloisia viininkorjuukemuja. Kun iltamessun jälkeen oltiin refektooriassa illallisaterialla, päästivät munkit eteläranskalaisen luonteensa valloilleen. Yleinen ilo ja keveä mieliala tarttui Sorolaiseen kuin tuli tappuroihin ja hän tyhjensi maljan toisensa jälkeen kuohuvaa rypälenestettä. Laskettiin keveitä sukkeluuksia ja yhtäkkiä alkoi joku laulaa vanhaa renkutusta: "*Magis quam ecclesiam diligo tabernam*", jota Sorolainen nyt houreissaan oli toistanut. Laulu seurasi toistaan ja kun kunnianarvoisa apotti oli kannettu omalle vuoteelleen, pälkähti nuorempien päähän ruveta vanhaa "narrinjuhlaa" viettämään. Sorolainen telmäsi täydestä sielustaan mukana ja joku ehdotti tuota iloista pohjoismaalaista piispaksi. Se hyväksyttiin ilohuudoilla, hänen päähänsä pistettiin paperista kierretty hiippa, käteen työnnettiin koukkupääsauva, toiseen viinimalja, munkit järjestyivät kulkueeksi hänen jälkeensä ja iloisesti hoilaten mennä huojuttiin luostarin kirkkoon. Vallaton joukko sijottui kuoriin, Sorolainen työnnettiin saarnastuoliin ja häntä huudettiin saarnaamaan. Ja hän saarnasi, tekstinään sanat: "Minä janoon." Ihmisten oli määrä juoda viiniä eikä vettä niinkuin hevoset ja aasit, sillä sanoohan profeetta: älkäätkä olko niinkuin hevoset ja aasit. Ja riemuhuutojen kaikuessa tyhjensi hän viinimaljansa.

Kun hän viimeinkin selvisi Provacen seikkailuista, jatkoi hän kurjana syntisenä matkaansa Roomaan alkaen katumus- ja kieltäymisharjotukset aivan alusta. Collegium germanicumiin otettiin hänet, protestanttisen piispan poika, avosylin vastaan ja innolla antausi hän nyt opinnoihin. Sikäli kuin viimeinen kuperkeikka jäi ajassa taaksepäin ja hänen kaikista aistinautunnoista eristynyt elämänsä kollegiossa kohotti hänen siveellistä tuntoaansa, alkoi loistava päämäärä taas kangastaa hänen edessään ja eräänä sisällisen nousun hetkenä kirjotti hän isälleen pitkän kirjeen, tunnustaen kääntyneensä katoliseen uskoon, puhuen kunnianhimoisista unelmistaan ja vieläpä haltioissaan kehottaen vanhaa, paljon kokenutta isäänsäkin palajamaan katolisen kirkon helmaan. Lisäksi oli hän isäänsä kehottanut muistamaan olevansa vanhaa aatelia, pitämään arvostaan kiinni ja asettumaan tavallisten aatelismiesten yläpuolelle, sillä piispoja on Suomessa vain yksi, mutta aatelismiehiä tusinoittain ja mitä on hänen, piispan, rinnalla "joku Hevonpää tai Svinhufvud".

Mutta oltuaan pari vuotta kollegiossa alkoi häntä vaivata koti-ikävä ja toisinaan saattoi hän jo katua koko katolisuuteen kääntymistään. Kotonahan hän olisi voinut hankkia vahvistuksen sukunsa vanhalle aatelueluudelle ja mennä Kaarlo kuninkaan palvelukseen sekä naida Klaaran, joka sekin oli hänelle nyt mahdotonta. Mutta sitten hän taas antausi mitä ankarimpiin katumustöihin, ripitti itsensä, paastosi ja valvoi ja luuli toisinaan näkevänsä edessään lempeästi hymyilevän Neitsyt Maarian. Mutta usein tuo taivaallinen madonna saikin hänen mielikuvituksessaan yhtäkkiä Klaaran piirteet ja hänen hurmionsa kohosi silloin huippuunsa, kunnes hän huomasi sen perkeleen kiusaukseksi ja alkoi entistä ankarammin katumusta harjottaa.

Jo Krakovasta lähtiessään oli hän päättänyt karkottaa sydämestään Klaaran ja katkaista kaiken yhteyden hänen kanssaan, mutta sen toimeenpano kävi yli hänen voimiensa ja kerran hän sitten, tulisen kaipuun rintaa polttaessa, kirjotti Klaaralle pitkän ja kiihkeän kirjeen ilmoittaen tahtovansa häntä vielä kerran syleillä, vaikkapa sen sitten täytyisi luvattomastikin tapahtua.

Kun hän oli päättänyt sekä filosofiset että teologiset opintonsa kollegiossa, kirjotti hän toisen kerran isälle pyytäen kahtasataa florinia matkarahoiksi, sillä hän tahtoi tulla nyt kotona käymään. Ja kaikkia kokemiaan muistaen sekä samalla isän, äidin ja siskojen muodostamaa piiriä kotoisen takkavalkean ääressä, huudahti hän kirjeessään intomielin: "*Satis diu vidi, audivi, tacui: visa jam monstrare, audita referre et loqui tandem utinam in patria liceat!*" [Tarpeeksi kauan olen nähnyt, kuullut ja vaiennut: oi jospa saisinkin jo kotona kertoa näkemieni ja kuulemieni!]

Rahoja odotellessaan tahtoi hän vielä yhtä ja toista opiskella. Riittipä hän kirjeen loppuun uhkauksenkin, että jollei hän rahoja saa, ei hän luultavasti koskaan enää palaa kotiin ja silloin menevät isän siihenastisetkin uhraukset hukkaan. Kun vastausta ei kuulunut, kirjotti hän vielä isänsä ystävälle, piispa Olaus Stephani Bellinukselle Vesterroosiin pyytäen tämän välitystä saadakseen isältä mainitun summan, jonka hän välttämättä tarvitsi. Kaikki kieltämykset unhottaen huudahti hän kirjeessään ylpeästi: "*Nec pedes proficisci ullo pacto sustineo, nec volo, nec decet, nec debeo.*" [Ja jalan minä en kykene millään mokomin matkustamaan, enkä minä tahdokaan, se ei sovi enkä ole siihen velvollinen.]

Isän vastausta ja rahalähetystä odotellessaan heittäysi hän taas intohimonsa koko kiihkolla hartaudenharjotuksiin ikäänkuin päättäen kerta kaikkiaan väkiryynnäköllä voittaa pyhyden maineen. Useita päiviä paastottuaan vietti hän kokonaisen yön kirkossa taivaallista suojelijatartaan rukoillen ja oli aamulla lähes tajuttomassa tilassa. Ankarassa kuumeessa oli hän jo viikonpäivät maannut, kun nyt hänen houreesta selvityksensä saapui viimeinkin isän vastaus lähes vuosi sen jälkeen kun hän edellisenä

Pyhän Johannes Baptistin päivänä 1607 oli lähettänyt rahanpyyntikirjeensä.

* * * * *

"Kadonnut, mutta silti rakas, ainokainen poikani", luki hän kirjeen otsikosta. Sanat olivat suomeksi ja samoin näytti olevan koko kirjekin. Hänen sydämensä rupesi rajusti lyömään ja hän tunsu päättään huimaavan äkillisestä veren pakkautumisesta. Laskien kirjeen rintansa päälle ummisti hän hetkiseksi silmänsä ja koetti koota ajatuksiaan siitä sekavasta mielikuvien pyörteestä, jonka nuo sanat ja varsinkin niiden kieli hänessä panivat liikkeeseen. Isä oli aina ennen käyttänyt kirjeissään latinaa kuten hänkin. Suomenkieli kirjeestä löi niin omituisesti häntä vastaan ja ikäänkuin väänsi hänen mieltään. Se tuli kuin vastatuulahduksena hänen katolilaisille unelmilleen ja sellaiseksi oli isä sen varmaan tarkottanutkin. Sitäpaitsi herätti tuo kotoinen kieli, jota hän ei ollut vuosikausiin kuullut, joukon unhossa maanneita mielikuvia.

Hän avasi taas silmänsä ja ryhtyi hitaasti kuin muistelemalla lukemaan kirjettä. "Turhaan olen sinun kirjeistäsi odottanut katuvaista mieltä", kirjotti isä, "Sillä olin vasta sitten päättänyt kääntyä sinun puoleesi. Sinä et näytä edes käsittävänkään mitä sinun uskosta luopumisesi merkitsee yksin jo meille, maallisille vanhemillesi. Meille, sanoin minä, vaikka täällä on enää yksi, nimittäin harmaapäinen isä, suremassa kadonnutta poikaansa. Tokko lienet kuullut jo, että äitisi on muuttanut iäisyyden maille? Suru sinun takiasi joudutti hänen lähtöään — ja hänen viimeinen huokauksensa Jumalan tykö oli, että hän armossaan johdattaisi sinut eksyksistäsi kotiin."

Sanat himmenivät ja särkyivät nuoren Sorolaisen silmissä ja väkivaltaiseen itkuun purskahtaen pudotti hän kirjeen kädestään. Hoitajaveli, joka oli jäänyt huoneeseen, kavahti taas seisoaalleen ja katseli häntä neuvotonna.

Äiti kuollut! Hän ei ollut sitä kuullut, ja nuo sanat kajahtivat hänelle kuin tuomiokello. Mitä hän olisikaan nyt antanut, jos kaikki olisi saanut ennalleen ja hän olisi entisenä "pikku Eerikinä" saanut olla kotona äidin luona. Ottaessaan kaikki asiat kevyesti ja ryhtyessään ratkaiseviin tekoihin tunnekuohon vallassa, ei hän ollut koskaan tullut lähemmin ajatelleeksi, miten hänen kääntymisensä ennen kaikkea äitiin vaikuttaisi.

Niinköhän äiti todellakin on eronnut tästä elämästä siinä vakaumuksessa, että hänen ainoa poikansa on eksyksissä? Hänen mieleensä kohosi elävänä eräs pikku muisto lapsuuden ajoilta. Hän oli äidin kanssa kesällä vierailemassa sedän luona Laitilan pappilassa. Muutamana päivänä juoksenteli hän ruispeltojen välissä kukkia poimimassa. Silloin kuului rukiin takaa äidin ääni, joka kutsui häntä. Hän kyyristyi pientarelle ja oli hiljaa. Yhä hätäntyneemmällä äänellä huuteli äiti: — Eerik, Eerik, missä sinä olet? ja hän vain kyyristyi alemmas ja nauraa hihitti. Viimein löysi äiti hänet, sulki vapisten syliinsä, suuteli ja torui sekaisin ja oli niin iloinen kuin olisi hän kuoleman kidasta poikansa pelastanut.

Hän ei saanut ajatuksiaan irti äidistä ja yhä uusi nyyhkytys puistatti häntä. Kun hoitajaveli viimein puhutteli häntä arasti ja osaaottavasti, havahtui hän ja pääsi sen verran mielialastaan irtautumaan, että kykeni kirjeen lukemista jatkamaan.

"Olen siis nyt yksin Birgitta siskosi kanssa", kirjotti isä, "ja entistä raskaammin painaa edesvastuullinen piispanvirka hartioitani. Usein olen huoaten valittanut Jumalalle, miksi hän juuri minut, vähäisimmän ja heikoimman palvelijoistaan, on valinnut tähän raskaaseen virkaan tänä aikana, jolloin Suomen seurakunnan on ollut purjehdittava niin monien salakarien läpi. Vaikka Jumala tietää, että vointini olen tehnyt varjellakseni laumaa susilta, niin pelkkää nurjuutta, epäluuloa ja vihaa olen osakseni saanut niin ylempäin kuin alempainkin puolelta. Kuinka hartaasti olenkaan kaivannut uskollista apumiestä raskaassa työssäni ja siihen olin juuri sinua, rakas poikani, ajatellut ja se oli äitivainajasikin hartain toivo. Mutta Jumala on nähnyt hyväksi vielä tämänkin painon päälleni panna, sillä huikentelemiselläsi sinä et ole ainoastaan vanhalta isältä apuasi riistänyt, vaan saattanut hänet epäluulonalaiseksi vallanpitäjän silmissä."

Hän kuuli selvästi korvissaan isän äänen. Se oli särähtelevä ja katkera. Sillä äänellä puhui hän aina, kun hän äärimmilleen kiusattuna ja huomattessaan, ettei rauhaa enää kunniallisilla ehdoilla voinut säilyttää, nousi vastarintaan. Hän muisti nyt elävästi, kuinka isä kerran sillä tavoin esiintyen oli hämmästyttänyt itse marski Klaus Flemingin, joka tuli isän luo ja törkeästi käyttäytyen esitti joitakin papistoa koskevia mahdottomia vaatimuksia. Ja muistaessaan muutamia ylimielisiä kohtia omista, isälle lähettämistään kirjeistä, rupesi häntä hävettämään. Kuin omaa tuomiotaan tarkastellen luki hän edelleen:

"Rakas poikani, sinä puhut paljon aatelisesta syntyperästäsi ja neuvot minua asettamaan itseni lähimmäisteni yläpuolelle. En tiedä, ovatko silmäni jo niin heikontuneet, mutta mitään kerskaamisen syytä minä en näe siinä, että jotkut esi-isämme ovat ehkä Unkarissa olleet ritareita ja linnanpäälliköitä, sillä sellaiset käyttävät niin harvoin valtaansa Jumalan kunniaksi ja lähimäistensä hyväksi, kuten sen

tiedät hyvin Klaus herrasta ja monesta muusta. Ovatko esi-isäni olleet unkarilaisia ritareita vai kunniallisia Suomen talonpoikia, sen asian minä jätän sillensä. Yksi minulle vain on tärkeätä: seisoa uskollisesti sillä sijalla, johon Jumala on minut määrännyt, ja kantaa vähäinen korteni siihen kekkoon, jonka nuo jalot miehet Agricola ja Juusten ovat alulle panneet. Siinä tarkoituksessa olen nämä kuluneet vuodet kirjottanut suomenkielistä postillaa, jonka toivon kansalleni olevan vähäiseksi lohdutukseksi ja valistukseksi."

Edelleen kertoi isä hänen orpanansa ja entisen leikkitoverinsa Laitilan pappilasta, Ericus Gregori'n, valmistuneen papiksi ja auttelevan häntä vaikeissa virkatehtävissä. Rahaa ei isä sanonut voivansa lähettää, sillä nykyään oli hän melkein puilla paljailla saatuaan katolilaisuudesta ja sigismundolaisuudesta aiheettomasti epäiltynä maksaa vankeuden lisäksi raskaita sakkoja sekä autettuaan niitä monia suomalaisia perheitä, jotka Kaarlo herttuan verituomioiden kautta olivat vielä suurempaan hätään joutuneet kuin hän. Sitäpaitsi oli hänen laajassa hiippakunnassaan monessa paikkaa sekä sisällisten että ulkonaisten sotien jäleltä suuri köyhyys, ja minkä piispankymmenyksiä kertyi, oli niitäkin vaikea rauhattoman ajan takia saada Danzigiin tai Lyypekkiin myytäväksi. Mutta isä toivoi hänen omin apuinsakin suoriutuvan, muistuttaen kuinka hän itsekin ulkomailla opiskelemissaan ollessaan oli pitkiä matkoja jalkaisin kulkenut.

Isän kirjeessä oli jotakin niin masentavaa ja alas repivää. Hän tunsikin kokoon kutistuvansa ja jähmettyvänsä. Vaistomaisesti ojensi hän kätensä rukousnauhaa kohti, joka riippui sängyntolpassa, mutta laski sen kiiruusti entiselle sijalleen, kääntyi siihen selin ja vetäen peitteen korvilleen koetti kuin joltakin piiloutua.

* * * * *

Oli iltapäivä elokuun lopulla. Ilma oli painostava ja lenseä, taivaanrannalla raskaina roukkioina lepävissä pilvissä välähteli pitkiä salamoita ja kuului etäistä ukkosen jyminää. Jesuittaveljen pukuun puettu Ericus Erici junior taivalsi pölyisin jaloin, kumarana ja väsyneenä likaista maantietä. Ennen rajuilman tuloa piti hänen ehtiä Krakovaan, jonka tornit näkyivät jo etäältä.

Viikko sen jälkeen kuin isän kirje saapui oli hän noussut sairastuoteelta. Palaava terveys ja Italian kevät olivat taas nostaneet hänet entiseen mielialaansa. Isä pitää minua eksyneenä, mutta voikin olla niin, että isä on eksyksissä ja minä olen löytänyt totuuden, sillä katolinen kirkkohän on paljon vanhempi ja protestantit ovat luopioita, oli hän päätellyt. Äiti oli surrut itsensä kuoliaaksi siinä uskossa, että hänen poikansa on joutunut harhaan, mutta nyt oli äiti Vapahtajan ja Neitsyt Maarian luona, tiesi totuuden ja iloitsi pojastaan. Ja kun hän oli taas Pietarin kirkossa hartaasti rukoillut pyhää neitsyttä, oli hänelle äkkiä tullut sellainen tunto, että hänen on matkustettava isän luo ja taivutettava hänet ainoan autuaaksi tekevän kirkon kuuliaisuuteen. Samalla saa hän äidin haudalla rukoilla hänen puolestaan ja sitten palaa hän Puolaan tai Roomaan odottamaan, kunnes tulee tilaisuus koko Suomen käännättämiseen. Pyhä Neitsyt oli kuin hyväksyen hymyillyt hänelle ja niin hänestä oli yhtäkkiä alkanut näyttää varsin mahdolliselta kulkea kotimaahan ilman kahtasataa florinia. Hän oli vihityttänyt itsensä papiksi ja lähtenyt jesuittaveljen puvussa taivaltamaan Wienin, Krakovan ja Danzigin kautta kotimaata kohti.

Juhannuksen tienoissa oli hän lähtenyt matkaan ja nyt lähenei hän Krakovata. Vaivaloisesti oli matka kesähelteellä käynyt, mutta ponnistuksissa ja kieltämyksissä oli hän taas tuntenut sisällistä kasvamista ja lujittumista. Hän oli vaeltanut tietään *fronte serena, lingua parca, mente clausa, omnibus fidus, nemini fidens* [selkein otsin, niukoin kielin ja suletuin mielin, kaikille ollen luotettava, mutta itse ei kehenkään luottaen], kuten hän oli ohjeekseen asettanut.

Usein hän ollessaan taipaleella nälästä ja väsymyksestä uupumaisillaan oli hoputtanut itseään sanoilla: *pati quam plurima, pati, id tantum magnos efficit viros*. [Kärsi, kärsi, se ainoastaan tekee suuria miehiä.]

* * * * *

Vasta monien kyselyjen ja etsintöjen jälkeen löysi hän kaupunkiin tultuaan vihdoinkin Valentinus Tuomaanpojan vaatimattoman asunnon. Hän ei ollut enää hovissa runoilijana, vaan toimi apulaisopettajana muutamassa koulussa. Sigismund oli saanut liukaskielisempiä ylistyspuhujia ja vanhoilla päivillään oli Valentinus saanut kadehtijain tieltä syrjään vetäytyä.

Sorolaisen sisään astuessa istui hän pöydän ääressä jonkun kirjan yli kumartuneena. Nähdessään nuoren ystävänsä kuvastui hänen kasvoillaan liikutus ja hämmästys, ja hämmästyneeksi tunsikin Sorolainenkin itsensä nähdessään kuinka Valentinus oli sitten viime näkemän vanhentunut ja käynyt kyyryiseksi.

Liikutettuina syleilivät he toisiaan.

"Entisen iloisen hovirunoilijan sijasta löydät sinä täällä hyllyksi joutuneen ukon", sanoi Valentinus ystäväänsä tarkastellen.

Hän kertoi hovista pois joutumisensa ja jatkoi:

"Mutta paljon näytät sinäkin kokeneen. En ollut ensin sinua tunteakaan tuossa puvussa, kun lisäksi olet vanhentunut ja laihtunut. Mutta kerrohan matkoistasi ja olostasi Roomassa."

Kun Sorolainen oli tehnyt selkoa omista vaiheistaan, olivat he pitkään ääneti ja kuuntelivat kuinka raskaat sadepisarat rummuttelivat ikkunaa. Vihdoin virkkoi Valentinus ikäänkuin arastellen:

"Etkö sinä koskaan ole mielessäsi soimannut minua?"

"Mistä niin?" kysyi Sorolainen ihmeissään.

"Siitä, että minä silloin ylytin sinua katolilaisuuteen kääntymään ja Roomaan matkustamaan, vaikka minun olisi vanhempana miehenä tullut neuvoa sinua kotimaahan palaamaan. Usein olen sinua muistaessani syyttänyt siitä itseäni."

"Kuinka, luuletko sinä ettei Jumala olisi minua sinuttakin johtanut katolisen kirkon kuuliaisuuteen?" kiivastui Sorolainen ja ponnahti seisomaan.

Mutta Valentinus huomasi kuinka väkinäistä hänen kiivautensa oli ja jatkoi tyyneästi:

"Ennen kaikkea tuntuu se minusta pahalta kovia kokeneen isäsi takia. Oletko sitä koskaan ajatellut?"

Se sattui arkaan paikkaan, mutta Sorolainen tahtoi kaikin mokomin säilyttää sen eheydentunnon, jonka voimalla hän oli Roomasta saakka tänne vaeltanut ja aikoi eteenpäinkin vaeltaa. Hän sanoi:

"Isäni on minut kyllä vielä käsittävä. Minä olen juuri matkalla häntä käännättämään, ja sitten alkaa koko Suomen käännytys. Vai oletko unhottanut mitä me täällä Krakovassa puolikymmentä vuotta sitten suunnittelimme?"

"Kyllä ne muistan... hm! Kyllä me iäkkäät miehet olemme sentään olleet lapsellisia... ja vakavan työn sijasta pieksäneet tuulta. Kyllä ne muistan, ne silloiset, kuinka täällä suunnitelmia tehtiin, innostuttiin, huudettiin ja huidottiin aivankuin maailman valloitus olisi ollut kysymyksessä. Ja mitä on saatu aikaan? Ei mitään! Sillä aikaa kuin me suunnittelimme ja haaveilimme, ovat tapaukset kulkeneet omia teitään ja kulkeneet päinvastaiseen suuntaan kuin mitä me uneksimme. Suomea käännättämään! Etkö sinä sitten tunne viime vuosien tapauksia, että Sigismundilla ja katolisella kirkolla ei enää ole mitään tekemistä Suomessa paremmin kuin Ruotsissakaan?"

"Tiedän kyllä, että verikoira Kaarle on anastanut Ruotsin kruunun, mutta mikä estää sitä takaisin vallottamasta?"

"Takaisin vallottamasta, niinpä kyllä, mutta kuka sen vallottaa takaisin, minäkö vai sinä?"

"Sigismund, sen oikea omistaja!"

"Sigismund!" ja Valentinus naurahti ylenkatseellisesti. Hänen äänessään oli alunpitäin ollut alakuloisuuden alla katkera sävy, joka nyt pääsi yhä enemmän voitolle, kun hän jatkoi:

"Se tahdoton vetelyskö, naisten ja munkkien hempu? *Rex crastinus!* Kolmattakymmentä vuotta on hän nyt jo kantanut Puolan kruunua eikä sillä ajalla saanut mitään aikaan, ei pienimmässäkään asiassa toteuttanut sitä mitä häneltä odotettiin. Sillä aikaa kuin hänen setänsä on yötä päivää toiminut, on hän vain lojunut patjoilla naisten seurassa ja kuunnellut imarteluja. Silloin kuin Suomi vielä kannatti häntä, ei hän sormeaankaan liikauttanut suomalaisten auttamiseksi. Ja samoin on hän kaikki puoluelaisensa jättänyt avuttomina vihollisen haltuun. Oletko esimerkiksi kuullut Johannes Jussoilan kohtalosta?"

Sorolainen pudisti päätään ja Valentinus kertoi:

"No niin, hän joutui Pernussa Kaarlen vangiksi ja vietiin Tukholmaan. Hän olisi päässyt vapaaksi tuhannen taalerin hinnasta, mutta niin paljon ei kuningas Sigismund saanut aikaiseksi entisen hovisaarnaajansa hyväksi. Nyt äskettäin olen kuullut, että pater Jussoila on kuollut vankeudessa."

Kun Sorolainen ei puhunut mitään, jatkoi Valentinus melkein ilkeästi:

"Entä Petrus Petrosa, oletko hänestä kuullut? No niin, hänet vangittiin myös ja mestattiin Örebrossa julmalla tavalla. Kerrotaan, että häneltä kiskottiin sydän rinnasta ja viskattiin suuhun."

Kasvot tuskallisesti väännyksissä tarkasteli hän minkä vaikutuksen hänen sanansa tekisivät Sorolaiseen. Tämä seiso i ääneti, allapäin ja kalpeana Valentinus puhui edelleen:

"Ja samanlainen kohtalo uhkaa jokaista katolilaista ja sigismundilaista, joka joutuu Kaarlen käden ulottuviin. Mene sitten ja vallota Suomi takaisin katoliselle kirkolle! Ja mitä varten vallottaa? Ettäkö laiskat munkit tulisivat vielä aatelisten lisäksi kansan niskoille ja kirkoissa alettaisiin suomenkielen sijasta latinaa höpistä?"

"Mitä, onko se Valentinus Thomae, jonka kanssa minä puhun vai kerettiläinenkö minun edessäni on?" keskeytti hänet Sorolainen kiivaasti.

"Elähän kiivastu", sanoi Valentinus nyt paljon tynemmin, "kyllä minä katolilainen olen ja sellaisena kai kuolenkin, mutta yhtä ja toista olen viime aikoina yksinäisyydessäni ajatellut ja monessa asiassa olen silmäni auki saanut. Ja tunnustan sen suoraan, että olen monesti katunut lutherilaisuudesta luopumistani, jolla katkaisin paluun isänmaahani. Sinne minä yhä hartaammin ikävöin, mutta täällä minun täytyy viimeiset vuoteni elää ja täällä kuolla. Ja miksi hyväksi? Elämäni on kulunut hukkaan tyhjiissä haaveissa ja suuruusunelmissä. Näkyväistä ei ole muuta kuin joukko runoja ja niistäkin useimmat vetelän patjakuninkaan ja narrin ylistykseksi. Jos olisin pappina kotipitäjässäni Karjalohjalla, kuten ensimmäinen lapsuusunelmani oli, ja siellä sinun isäsi tavalla tehnyt hiljaista työtä oman kansani hyväksi, niin tyytyväisenä voisin nyt katsahtaa menneeseen elämään."

Hän puhui harmaalla äänellä, enemmän itsekseen kuin Sorolaiselle, joka omituista raukeutta tuntien oli uudelleen vaipunut istumaan.

"Jos minä aikanani jouduinkin valheellisten unelmain uhriksi", jatkoi Valentinus, "niin se ei ole niinkään ihmeellistä, sillä näyttihän silloin nuoren Sigismundin mukana alkavan uusi aika, mutta se minusta on ihme, että yhä vielä joutuu nuoria suomalaisia samoille harharetkille, vaikka turha olisi pitänyt jo nähdä turhaksi. Ja mitä isät saavat aikaan, sitä koettavat pojat alas repiä. Sinä et ole ainoa suomalaisen piispan poika, joka kulet näillä tein. Tiennetkö, että myöskin entisen Viipurin piispan Paavali Juustenin poika, Kaspar, on kääntynyt katolilaiseksi? Hän on täällä kuningattaren hovikappalaisena. Hm! Puuttuisi vain että Agricolankin poika olisi täällä Sigismundin hovia koristamassa ja Suomen käännättämistä uneksimassa. Mutta onneksi hän sentään on kulkenut isänsä teitä ja se minulle antaa hitusen toivoa siitä, etteivät suomalaiset ole aivan häviöön tuomittu heimokunta, joka kokonaisuudessaan saisi meidän muutamain tavalla kanteleensa vieraalla rannalla pajunoksiin ripustaa. Mutta sellaista rautapiiskaa kuin Ruotsin Kaarle he kyllä monestikin vielä tarvitsevat, ennenkuin oppivat omin jaloin käymään ja käymään oikeita luonnon luomia teitä."

"Ja sinä julkeat puolustaa sitä kerettiläistä verikoiraa!" huudahti yhtäkkiä Sorolainen, joka nyt väkiryssäköllä tahtoi päästä ystävänsä sanain vaikuttamasta masentuneisuudesta sekä kohota yli särkyneen mielialan.

"En häntä puolusta", vastasi Valentinus, "sillä tyly ja julma mies hän on, mutta sittenkin, en voi olla tuntematta häntä kohtaan miehenä enemmän kunnioitusta kuin hänen saamatonta veljenpoikaansa kohtaan. Julma hän on ja Suomelta hän verituomioillaan on lyönyt pään pois. Kasvaneeko sitten enää uutta tilalle? Mutta jos kasvaakin, ei sitä Sigismund kasvata..."

"En olisi uskonut sinusta tuollaista kerettiläistä tulevan" — koetti Sorolainen itseään kiihdyttää.

Valentinus hymähti surullisesti ja sanoi:

"Tuskin sinä itsekään uskot noita kerettiläistuomioitasi, tuskin sittenkään, vaikka minä sanoisin, että semmoiset miehet kuin Luther ja Agricola ovat paljon enemmän kuin kymmenen laiskaa paavia ja yhtä monta luostarillista irstaita munkkeja."

Sitä sanoessaan kävi hänen äänensä taas hieman ilkeäksi ja ärsyttäväksi.

"Jumala sinun sieluasi valistakoon, onneton!" lausui Sorolainen väkinäisen juhlallisesti, nousi ja poistui huoneesta.

Valentinus Tuomaanpoika painoi päänsä käsiin ja jäi istumaan pimenevään huoneeseensa, jonka lyijypuitteisia akkunaruutuja sadevesi valeli.

* * * * *

Sorolainen tuns i itsessään jotakin katkenneen eikä hän saanut sitä enää vireeseen. Entiseen intoon ja varmuuteen ei hän enää tuntenut voivansa kohota. Heti seuraavana aamuna oli hän Krakovasta lähtenyt matkaansa jatkamaan ja oli nyt puolitaipaleella mainitun kaupungin ja Thornin välillä. Matka

sujui yhä hitaammin. Rahaa hänellä ei ollut enää ollenkaan ja suurimman osan taivalta oli hän tullutkin toimeen luostarien ja pappilain vierasvaraisuudella. Nyt hän ei ollut kahteen päivään syönyt mitään, sillä Krakovasta lähtien oli omituinen arkuus pidättänyt häntä mihinkään poikkeamasta. Aivan nääntymäisillään laahusti hän jonkunlaisella tylsällä välinpitämättömyydellä eteenpäin.

Iltapäivällä alkoi rankasti sataa. Hän oli tuotapikaa läpimärkä, vilu alkoi puistattaa ja päätä pyörrytti. Jalat tahtoivat väkisinkin kieltäytyä tottelemasta.

Eräälle kummulle päästyään näki hän virstan päässä edessään pienen kaupungin tai kylän, jonka laidassa näytti olevan jonkunlainen luostari. Mutta hän tunsu, ettei hän jaksa sinne saakka kävellä. Välinpitämättömästi istui hän kivelle tien viereen, antoi sateen vapaasti varella itseään ja tunsu kuinka hänessä taas syttyi kuume. Hän ei ajatellut mitään, tirkisteli vain ruohonkortta jaloissaan.

Alkoi jo ilta pimetä ja pilvet valuiivat yhä vettä. Sorolainen havahtui siitä, että kaksi ratsastajaa pysähtyi hänen eteensä. Hetkisen heitä tirkistellään tajusi hän hämärästi, että toinen ratsastajista oli pappispukuinen, nuorenpuoleinen mies. Se tervehti häntä latinaksi ja kysyi osaaottavasti, oliko hän sairas. Sitten käski hän seuralaisensa, joka puvustaan päättäen oli palvelija, astua alas satulasta, kehottaen Sorolaista nousemaan hänen tilalleen, ajaakseen sitten yhdessä luostariin. Vaikka palvelija auttoi, oli hänen kuitenkin mahdoton päästä satulaan. Silloin laskeutui pappi maahan ja yhdessä palvelijan kanssa ohjasivat he käsipuolesta sairasta, taluttaen hevosiaan perässä. Tahdottomana seurasi Sorolainen mukana ja tunsu rinnassaan jonkunlaista hämärää turvallisuudentunnetta.

Pilkkoisen pimeässä saapuivat he luostariin, jossa dominikaaniveljet alkoivat sairasta jesuittaa hoivata ja johon myöskin pappi seuralaisineen yöpyi. Tilan puutteessa valmistettiin papille ja Sorolaiselle, joka raukealla äänellä oli avuliasten munkkien kysymyksiin vain lyhyesti vastannut olevansa matkalla Roomasta Danzigiin, makuusijat luostarin refektoorioon.

Kun priori viipyi vielä huoneessa jutellen papin kanssa, hämmästytti Sorolainen häntä äkkiä pyytämällä päästä kirkkoon rukoilemaan. Kun hän sillä hetkellä näytti virkeämmältä, ei priori hetken epäröityään tahtonut kieltää jesuittaveljeä hartauttaan harjottamasta. Hän opasti hänet luostarin kirkkoon ja syytti kynttilän Neitsyt Maarian kuvan eteen. Kehotettuaan vierasta, ettei hän liian pitkällä hartaudenharjoituksella jäädyttäisi itseään koleassa kirkossa, poistui priori jättäen hänet yksin.

Sorolainen vaipui polvilleen suojelijattarensa eteen. Hän oli siinä asennossa kauan, tuijotti vuoroin mitään puhumatta ja ajattelematta suoraan eteensä, vuoroin taas rukoili kiihkeästi ja sormieli hermostuneesti rukousnauhan helmiä.

Hän ei päässyt siihen haltioituneeseen mielialaan kuin ennen, pyhä neitsyt ei esiintynyt selkeänä hänen sisälliselle katseelleen ja hänen näkemystään sumensivat kaikenlaiset kuumeiset kuvat.

Hänen päätään pyörrytti ja tyydytystä saamatta nousi hän seisoalleen. Nyt katsahti hän vasta arasti Neitsyt Maarian kasvoihin. Se oli Lucas Cranachin maalaus, joka Saksasta oli aikomaan kulkeutunut tänne puolalaiseen luostariin. Sillä eli hieman vinot, kylmästi siirottavat silmät ja Sorolaisesta näytti se katselevan häntä ivallisesti.

"Portto!" kiljaisi hän yhtäkkiä vimmastuneena ja ojensi molemmat nyrkkinsä kuvaa kohti. Mutta samalla musteni kaikki hänen silmissään ja hän kaatui lattialle.

Tajuihinsa tuli hän vasta siitä, että hänen huonetoverinsa, pappi, auttoi häntä seisoalleen. Auttajaansa nojaten kulki hän sitten takaisin refektoorioon.

Raskaasti vaipui hän vuoteeseen ja kuin tahtomattaan huokaisi hän puoliääneen:

"Äiti, äiti!"

Kuullessaan nuo suomeksi lausutut sanat säpsähti pappi ja kysyi hätäisesti, myöskin suomeksi:

"Mitä, oletko sinä suomalainen? Kuka sitten ja mistä?"

Sorolainen havahti horroksistaan ja karkasi vimmastuneena ylös vuoteesta.

"Mitä, oletko sinäkin suomalainen?" huusi hän astuen papin eteen, joka kauhistuneena peräytyi hänen edellään huoneen nurkkaan.

"Mitä, oletko sinäkin suomalaisen piispan poika?" huusi Sorolainen nyrkkiin puserretut kädet kohotettuina.

"Miksi raivoat, veli?" änkytti pappi kalpeana, "minähän olen hänen majesteettinsa kuningas Sigismundin hovisaarnaaja, Josephus Jussoila, Johannes Jussoilan nuorin veli."

"Hovisaarnaaja!" ylti Sorolainen, "hovisaarnaajina ja tuulenpieksäjinä teitä, kirottuja suomalaisia, on joka paikassa, mutta ei koskaan siellä, missä teitä tarvittaisiin. Siellä kotona lyö pyöveli kansalta pään poikki, mutta te olette patjakuninkaan ja narrin hovisaarnaajina. Miksette pysy kotona ja tee kuningaskuntia? Mutta siihenpä te hovisaarnaajat ette pysty, siksi teille on Jumala antanut Ruotsin Kaarlen rautapiiskaksi..."

Hänen äänensä tukehtui, hän horjahti ja oli kaatumaisillaan. Pater Jussoila otti häntä käsipuolella ja talutti uudelleen vuoteeseen. Hän riisui hänet hellävaroen ja laittoi peittoon.

Yhtäkkiä alkoi Sorolainen rajusti nyhkyttää, tarttui Jussoilan käteen ja kysyi, eikö tämä tahtoisri ripittää häntä. Jussoila myöntyi siihen, mutta hetken kuluttua ja hiukan tynnyttyään sanoi Sorolainen:

"Ei, lukekaa minulle vain isämeitä."

Jussoila alkoi lukea, mutta sairas keskeytti hänet kiivaasti:

"Ei latinaksi, lukekaa se suomeksi!"

Hiukan empien ryhtyi Jussoila noudattamaan sairaan tahtoa.

Sorolainen ummisti silmänsä ja silloin hänestä alkoi yhtäkkiä tuntua, että hän on pikku poikanen ja vuoteen yli kumartuneena lukee äiti hänelle ehtoorukousta. Hän näki äidin elävänä edessään ja äiti hymyili hänelle. Silloin alkoi hänkin hymyillä, ja kun Jussoila kuului sanovan amen, kuiskasi hän: vielä kerran! ja näki yhä edelleen äidin vuoteensa yli kumartuneena.

Kun pater Jussoila pääsi toistamiseen ameneen, näytti sairas nukahtaneen. Hän korjasi tämän peitettä ja laittausi itsekin levolle.

* * * * *

Aamulla Jussoilan noustessa makasi suomalainen jesuittaveli samassa asennossa ja sama lapsenomainen hymy huulilla. Mutta hänen piirteissään oli jotakin jähmettynyttä ja kun Jussoila tarttui hänen käteensä, oli se kylmä ja kankea.

Saman päivän iltana kätkettiin tuntematon jesuittaveli luostarin hautausmaahan ja kohta sen jälkeen nousi pater Jussoila hevosen selkään ja lähti allapäin ratsastamaan Thornia kohti, jonne hän oli matkalla.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MIEKKA JA SANA I: HISTORIALLISTIA
KERTOMUKSIA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you

have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic

works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to

the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.